

FORTSÄTTNING

AF

JOURNALEN

ÖFVER

MISSIONS-RESOR I LAPPMARKEN,

INNEFATTANDE

ÅREN 1828-1832.

AF

P. LÆSTADIUS.

STOCKHOLM,

HENR. GUST. NORDSTRÖM.

1833.

INNEHÅLL.

Inledning, sid. 1 — Kort öfversigt af de 5 år som berättelsen skulle upptaga, 3 — Resa till Rappen 1827 om hösten, 6 — Amul Larsson en religiös Fjell-Lapp, 9 — En Slogs-Lapp förmår en Fjell-Lapp att tvätta sig 3 gånger, 10 — Jon Olsson en rik Fjell-Lapp, 13 — Bristen på Silfvermynt och i anledning deraf Reflexion öfver Silfverutvexlings-frågan, 15 — Renhandel vid Revve, 27 — Beskrifning på flyttning, 30 — Huru Lappen slagtar, 33 — Slagt-kalas, 35 — Hans Pålsson, 38 — Gamla gubben Panok i Kaltisjaur: hans attjor, mårghen etc., 40 — Speciel beskrifning på Renhandeln i Revve, 43 — Brännvinets ingredierande i handel, 45 — Soupéer och Supar, 48 — Ytterligare om brännvin och handel, 50 — Fiske, Fisksorter och Fiskafånge i Arieplot, 59 — Författarens barndom och kärlek, 79 — Resa till Upsala med Lars Pehrsson och Slompen, 98 — Håstärnas myteri, 101 — Konungens måg, 105 — Lars Pehrssons frieri, 106 — Elias Nilsson i Åsele och Sörkörare-våsendet, 110 — Brottmål vid Tinget i Åsele, 115 — Elias Nilssons concurs, 117 — Kyrkovaktaren i Anundsjö, 118 — Anundsjö och Ångermanland, 121 — Resan genom Hernösand, Sundsvall, Helsingland, 125 — Episod om en resa på skidor samma våg 1825, 128 — Vistelse i Gefle, 130 — Ankomst till Stockholm, 133 — Giftermål, 136 — Lappska Catechesen, 139 — Vistelse i Hernösand, 149 — Reflexion öfver nykterhet och tarflighet, 151 — Den blinde sångarn i Ångermanland, 155 — Reflexion öfver Skjuts-våsendet, 159 — Lappska Handboken, 163 — Borgarskjutsen, 164 — Resa från Skellefte upp åt Arieplot, 167 — Författarens dotter Heloisa, 171 — Mulfen och hans famille komma till folk, 173 — Fiskare-Lapparnas lefnad vid sjön Tjeggelvas, 176 — Sjoibmas tjufnader och död, 181 — En tjuf-expedition i Qvickjock och Kounos död, 182 — Sjaggos haregång i Jockmock, 184 — Renstölden och hämnd, 187 — Lagman Sundelins radicalisme mot tjufvar, 190 — Nåfrätten, 191 — Spökerier, 192 — Åtskilliga

mordiska händelser, 194 — Nalta Lannis och hans sons tragiska öden, 198 — Qvickjocks Kyrkogård, 203 — Nalta Lannis stölder af Qvickjocksboerna, 203 — Året 1828 ett oår för Lappen, 205 — Nybyggare-våsendets uppkomst i Arieplog, 210 — Nasafjells Silfververk: dess historia, 212 — Anekdoter om Carlberg, 227 — Vidare om Nybyggs-våsendets uppkomst i Arieplog, 231 — Tvenne qvinnspersoner som födt oäkta barn i Arieplog, 238 — Reflexion öfver immoraliteten i stora städer, 239 — Vidare om Nybyggs-våsendets uppkomst, 242 — Jon Thomasson i Gargaur förlorar sitt Nybygge, 246 — Resa till Åsele Jultiden 1828: Julaf-ton i Gargaur fåhuset, 250 — Marknaden i Åsele 1829, 252 — Något om åkerbruk och jordmän, 254 — Om brödämne och bakning, 256 — Maldröd och barkbröd, 257 — Nödrödsämnen, 259 — Pastors och Scholmästares i Arieplog oenighet och strid om fiskevattnet, 265 — Prestebollets afvittring eluderad, 276 — Orimligheten af Pastors Herre-rätt till Kyrkoplatsen, 278 — Scholbollets afvittring, 279. Svårigheten att få Nybruk under Prestebol, 281 — Vidden af ett mantal i Lappmarken, 283 — Nyttan af Nybruk och rätta sättet att få dem utsynta, 285 — Den stembundna mar-ken vid Arieplog ett hinder för Prestebollets upparbetande, 288 — En af Författaren sökt Nybygges eller Nybruks an-läggning afslagen, 289 — Skadligheten deraf att Nybyggen ej få upptagas i Kyrkoplatsens grannskap, 293 — Preste-bolens Lapplandsnatur hinderlig för culturen, 295 — Att Nybygges-Syner skola ske gratis, 297 — Om Lapplands-Syner och Lappland, 299 — Om Krono-Lånsman i Lapp-marken, 305 — Om Författningars altför stora myckenhet och vidlyftighet, 308 — Vidare om Lånsman och Syner, 310 — Olågenheten af tjenstemåns i Lappmarken okunnighet i Lappska språket, 317 — Hvarföre skola Lånsman vara godtyckligt afsåttliga? 319 — Beskrifning på Lapplands-Syn, 320 — Nybygges-Syner, 325 — Om Skjutslegans för-höjning, 327 — Resa till fjellen om hösten 1829, 330 — Isak Olsson, 331 — Episod om en recognosceringsfärd upp-efter Hornafvan, 334 — Fortsättning af resan till fjells, 340 — Ankomst till en Lappby i Ferovagge, 341 — Lap-parnas lefnadssätt och matlagning sommartid, 342 — Flytt-

ning från Ferovagge, 347 — Vandring till Barthurte, 351 — till Qvickjock, 354 — Bya Länsmannen Slivtsa, 356 — Åtteresa till Arieplog, 358 — Resa till Arvidsjaur och Socknebud, 359 — Åtteresa till Arieplog; Alexander Koparsmeden; Navijaur stenskraflet, 364 — Ny resa till Arvidsjaur med fara att drunkna, 366 — Ankomst till Kahlö, 373 — till Arvidsjaur, 375 — Åtteresa till Arieplog, 376 — Olyckshändelser på sjön: en Nybyggarehustru och Jon Danielsson; Sjul Granberg, 377 — Författaren vill anlägga ett Nybygge, 380 — Reflexioner öfver de vanliga Immissionerna å Nybyggen i Lappmarken, 382 — Åboskyldigheter, som åläggas en Nybyggare t. ex. Författaren, 387 — Svårigheten att fullgöra dessa skyldigheter, 389 — K. Placatet d. 3 Sept. 1695 och Lappmarks-Reglementet 1749, billigare än Landshöfdinge-Åmbetets Immissioner, 391 — Föreskrifterna om Åboskyldigheter kunna begagnas af Länsmännen till prejeri, 399 — Om Nybyggare-väsendet i Lappmarken: Presterne de förste Nybyggare, 400 — Chartor och beskrifningar öfver Lappmarken, 401 — Finnar anlägga Nybyggen; i Lycksele och Åsele, 403 — Arvidsjaur; Arieplog, 404 — Luleå och Tärne Lappmarker; Gråträsk, 405 — Åsele och Lycksele, 409 — Wolgsjö, nu Wilhelmina, 409 — Första Capell-predikanten Gavelins hoställe, hushållning m. m., 410 — Wiska, nu Fredrika; Bergvattnet, nu Dorothea, 416 — Näringsfång i Åsele Lappmark, 416 — Fogel nu mera sällsynt, 417 — Kreatur; Lappmarks-smöret, 418 — Bör åkerbruket i Norrland idkas som binåring och boskapsskötseln såsom hufvudnåring? 419 — Äro utvandringar från Norrland till sydligare orter rådliga? 425 — Flera goda år; flera missväxtår, 428 — Af undsättningar inga missbruk att befara, 429 — Nybyggsculturen i Lycksele; Stensele, Sorsele, 430 — Pite Lappmark; Arvidsjaur, Arieplog, 433 — Öfversigt, 434 — Huru vida Lapparne förminskas, 434 — Nybyggares och Lappars olågenheter af hvarandra, 436 — Med flit antända skogseldar, 436 — Lag att förekomma dem; släckningssätt, 438 — Håhåssjor skadade af renar; Landshöfd. Embetets Kungörelse 1801, 440 — Landshöfd. Emb. i Norrbottens Lån förordning 1813, 441 — ogillas, 442 — Håradshöfding Ekman's Stadga; märkvärdig Rätte-

gång mellan två Lappar och en Nybyggare, 443 — Vidare om Ekmans Stadga, 445 — Nödvändigheten af officiella Commissionairer vid Öfverdomstolarna, 446 — Förhållandet emellan Lappar och Nybyggare i Norra Lappmarken, 450 — Folk-mängden derstädes, 451 — Gissningar om Lapparnas ursprung och första uppträdande i landet, 451 — Herodotus, Aristetas, 452 — Tacitus, 453 — Lapparna förut kallade Finnar, 454 Qvener, 457 — Lappska tradition, 460 — Lappska Jätte-sagor (*Stallo suptsasah*), 462 — prof derpå, 463, 464, 465, 466, 467 — Lappars och Finnars egentliga namn, 469 — När blefvo Lapparne Nomader? Ottars o. Ulfstens Reseberättelser, 472 Namnet *Skridfinnar*, 475 — Namnet *Lapp*, 476 — Finnars och Lappars inhördes förhållande; jemförelse mellan deras språk, lynne, lefnadssätt m. m. 477 — Vidare om Lapparnas öfvergång från jagt till herdeflefnad, 481 — Lapparnas förhållande till Qvenerna o. Svenskarna (*Kainolatsch*) 482 — till Karelerna (*Karjelah*) 482 — Berättelser om Lappar och Karjelah, 482 — Svenska herraväldet öfver Lapparna, 487 — Uttryck för Öfverhet och Samhällsförfattning lånade af Svenskan, 489 — Birkarlar, 492 — Lappfogdar; Prester, 497 — Exempel af Birkarlarnas plundringslystnad, 498 — Fynd, 500.

Bilagor.

N:o 1. 1) Utdrag af Domboken, h. å laga Tinget med Arieplogs Lappmark den 11 Febr. 1825, s. 503. — 2) Lands-höfdinge-Embets i Vesterbottens Höfdingedöme Utslag, på Lappska Allmogens i Arieplog Ansökning, d. 23 Jan. 1830, s. 505. — N:o 2. Lappmarks-Reglementet af d. 24 Nov. 1749, s. 512. — Lappfogde-Instructionen d. 5 Aug. 1760, s. 520. — Kongl. Maj:ts Nåd. Placat om Lappmarkernes bebyggande, d. 23 Sept. 1695, s. 532. — Allmän Kungörelse, dat. Umeå d. 13 Oct. 1801, s. 534. — K. Kammar-Collegii Utslag på Besvär mot föregående Författning, s. 535.

RÄTTELSER.

<i>sid. rad.</i>					
35.	3	nedifr.	<i>står</i> ;	Taggen	<i>läs</i> ; Toggen
36.	15	uppifr.	—	Tjodtjornis	— Tjodtjomis
50.	3	nedifr.	—	Tjårumarknader	— Tjårumarknaden
78.	2	—	—	sedan	— såsom
87.	10	uppifr.	—	Peurare	— Peuraure
102.	16	—	—	Tertiles	— Tersites
114.	20	—	—	Sallén	— Sollén
121.	6	—	—	de	— dessa
126.	2	nedifr.	—	fordrade	— fordra
159.	7	uppifr.	—	likgiltigt	— likgiltig,
—	15	—	—	statuerade	— statuerande
171.	17	—	—	5. Mos. 5	— 5. Mos. 24: 5.
177.	6	—	—	de	— dessa
190.	5	—	—	Lohte	— Lokte
194.	1	—	—	tviflar	— jag tviflar
195.	1	—	—	skett	— skedt
205.	16	—	—	löf	— laf
214.	9	nedifr.	—	Huttön	— Huttan
217.	17	—	—	oumbärliga	— umbärliga
218.	18	uppifr.	—	sådan	— sådant
221.	19	—	—	dato	— data
223.	3	nedifr.	—	flack	— flark-
234.	6	—	—	ombytet	— ombytes
239.	16	uppifr.	—	sofva	— safva
245.	9	—	—	De ttyckes	— Det tyckes
256.	2	nedifr.	—	en minut	— en par minuter
263.	9	—	—	ovanlig	— ovanligt
274.	2	uppifr.	—	nug råll	— nu grål
280.	5	—	—	men jag	— jag
283.	1	nedifr.	—	ställena	— ställen
299.	18	uppifr.	—	Synavåsende	— Synevåsende
312.	14	nedifr.	—	finnas	— finnes
315.	15	—	—	Den	— Det
353.	5	—	—	Bönderna	— Bröderna
354.	4	uppifr.	—	denna till	— denna by till

Smärre fel torde Läsaren ursäkta. De flesta af de här anförda hafva uppkommit derigenom att Correctur-läsaren, obekant både med Lappska språket och med den Svenska dialekt, ur hvilken Författaren upptagit många egenheter, som för Svenska skrifspråket och de sydligare dialekterna äro främmande, ej alltid kunnat rätt dechiffrera manuscriptet. Blott några ark har Författaren, under ett kort vistande i hufvudstaden, sjelf haft tillfälle att under tryckningen läsa.

För att göra detta arbete mera brukbart, behöfdes ett Register (åtminstone ett Namnregister) öfver bägge Delarne gemensamt och en Charta. Denna brist torde framdeles kunna afhjelpas, vid hvilket tillfälle Författaren äfven kan meddela de Rättelser, som vid de sista arken torde finnas nödvändiga.

I fall det roar er, ja ock i annat fall.

VITALIS.

Uti min *Journal för första året af min tjänstgöring såsom Missionaire i Lappmarken*, har jag lofvat att utgifva fortsättning af mina berättelser om Lappmarken och vandringar derstädes, i händelse jag funne att den läsande allmänheten intresserade sig för saken. Det är kanske en ingifvelse af mensklig egenkärlek, som gör, att jag tycker ett sådant intresse vara ådagalagdt, genom den afgang boken ägt, och nu anser mig fälld till löftets fullgörande (*Damnatus voti*). Misstager jag mig deruti, så kan det likväl vara ursäktligt, och: "I fall det roar er, ja ock i annat fall," så börjar jag nu min berättelse. Icke utan anledningar befarar jag likväl, att den kommer att intressera mindre än förra gången, ty då framträdde jag inför allmänheten hvarken blyg eller rädd, skrädde icke ord, utan språkade fritt. Den landtliga flickan, om hvilken Heimdall talar, framträder nu med nedslagna ögon och rodnande kind inför dem som sagt att hon var täck, och med fruktande förbehållsamhet inför dem som gifvit henne snubbor för hennes fritalighet. Härtill kommer, att det icke numera är ett nästan alldeles obekant fält, som jag har att beskrifva, och som derigenom

Lappmarken. II Delen.

kunde intressera vettgirigheten. Man torde, såsom någon vän föreställt mig, nu tycka sig veta nog om Lappmarken, och icke vilja höra något vidare. Hvad det sista beträffar, hyser jag likväl godt hopp. Ty då andra länder snart i årtusenden tålt att skrifva om, och ännu erbjuda ämnen till intressanta afhandlingar, så kan väl icke Lappmarken, fastän den är fattig, hafva så hastigt blifvit uttömd. Åtminstone känner icke läsaren än alla mosstufvor och gråstenar derstädes, och så länge de räcka, så kan man skrifva hela folianter, om blott någon vill läsa dem. Jag kommer dock endast med en octav: den kan åtminstone begagnas af Botanici att lägga in blomster uti, och jag hoppas af dem den uppmärksamheten för Lappmarken, att när de fara dit att botanisera, de då hellre begagna min bok än annat makulatur. Men som jag, mer än blomstren på marken, älskar dem som fladdra likt norrsken på de skönas kinder, så skulle jag skatta mig mycket lyckligare, om fruntimren fast hellre ville göra beslag på upplagan. Poeter och andra kära varelser skulle då helt visst afundas mig, då de såge mitt namn omkring de skönas lockar, inneslutande en så dyrbar rikedom på souvenirer. Men såsom jag hos Botanici tycker mig äga något anspråk, så utan anspråk erkänner jag mig vara hos fruntimren, utom denna lilla artigheten. Svårare öde för min bok, än dem jag nu omtalat, vill jag hvarken nämna eller tänka på, och läsaren kan deraf strax finna, att jag blifvit litet mera belevvad. Detta må åtminstone vara ett företräde, som denna boken torde komma att äga framför den förra. Hurudan den för öfrigt blir, det vet jag lika så litet nu, innan jag

skrifvit den, som läsaren, innan han läst den. För den sistnämnde kan det tilläfsventyrs vara ett nöje att få helsa på sina gamla bekanta, Lappen Hiskelig och hästen Slompen; han får dervid sannolikt tillika göra flera lika intressanta bekantskaper med dessas consorter.

Allvarsamt att tala, tror jag att, hvad ämnet beträffar, denna skrift icke kan vara alldeles utan intresse för dem som läst den förra, emedan meniskan vanligen är intresserad att veta mera der hon vet något, då deremot det alldeles obekanta föga lockar — *Ignoti nulla cupido*. För att icke trötta med samma sakers upprepande och likformiga händelsers berättande, beskriver jag ej numera alla mina resor och sysselsättningar, och går icke i oafbruten tidsföljd, utan vill i möjligaste måtto framställa endast hvad förut icke är känt, och hvad som har sitt egna karakteristiska drag. Dock må ej läsaren vänta några stora och märkvärdiga saker; han känner redan förut huru obetydlig den spher är, inom hvilken jag är stadd. Verldshändelsernas kolosser finner han ock mångenstädes; miniatur-verldens obemärkta rörelser kunna väl ock, för ombytets skull, förtjena en liten uppmärksamhet.

Närvarande berättelse upptager 5 år af min Missionairs-bana i Lappmarken, nemligen från och med vintern 1828 till och med vintern 1832. Dessa år äro utmärkta genom stora och allmänna olyckor för den landsort jag beskriver. Vintern år 1828 var för Lapparne olycklig genom *Tjokke* — isskorpa på marken, som förhindrar renen att krasa upp sin föda, renmossan. — Många Lappar vände om till fjällen på ett rykte, att dessa voro

fria från isskorpa, men bedrogo sig, och dessa ledo allrämest. Man kan antaga, att Fjell-lapparnes i Arieplog rena-hjordar, på detta enda år, förminskades med en tredjedel. Rika Lappar blefvo fattiga, och de som förut hade små rena-hjordar, blefvo satta ur stånd att uppehålla sig såsom Nomader, hvarföre åtskilliga begåfvo sig till Norrige och bosatte sig der. Arvidsjaur-lapparna ledo mindre, emedan de tidigt hunno fram på nedra landet, der ren-betet var något bättre. De följande åren hade äfven sin anstrykning af Tjokke, och vargarna, som dernäst förorsaka Lapparna den största olyckan, förökade sig under dessa åren otroligt, emedan man ej fick tillfälle att utrota dem. Lapparna pläga nemligen på sitt eget vis hålla jagt efter dem, och äro deri naturligtvis ganska ifriga och verksamma. Det sker på det sättet, att de om vintern, då snön är så djup, att vargen sjunker ner deri ända under buken, och derigenom hindras i sitt språng, begifva sig ut att söka vargspår, och när de komma derpå, räanna derefter ända tills de hinna upp rofdjuret och döda det. Men under dessa vintrar föll så litet snö, att detta icke lät göra sig. Härigenom hafva vargarna i fred fått fortplanta sig, så att deras antal för hvarje år mångdubblats. År 1831 härjades landet af ännu en annan landsplåga, Lemlarna, eller de så kallade Fjellmössen, som milliontals ströko fram i fjellen och skogarna, och, under sitt ovanligt långvariga vistande i landet, förödde både gräs och renmossa. De uppehölo sig denna gången längre än ett år, och tycktes vilja blifva stadigvarande, hade icke någon bestämd kosa, utan ströko härs och tvärs. 1832, om vintern, syntes de

väl icke till, men om våren svärmade de åter fram i en hast otaligt; dock försvunno de denna gången efter några veckor. Den skada dessa, jemte den ovanliga torkan 1831 om sommaren gjorde på betet, förorsakade att renarna då om hösten voro alldeles utmagra, och derigenom så mycket mer oförmögna att uthärda den nya allmänna *Tjokke*-vintern 1832, detta hela Norrlands stora jern-år,] som efter redan tvenne års svagare skördar, och derigenom medtagna tillgångar, hem-sökte landet med en allmän brist och nöd, då man icke ens, såsom tillförne, ägde agnar och sådor att tillgripa till bröd, då den, som ägde några marker mjöl af halm, icke kunde anses för så alldeles vanlottad, och barkmjöl blef en handels-artikel. Jag torde längre fram komma att framställa scener från detta år, som skola contrastera mot det glada marknadslifvet, som jag tillförne beskrifvit. Nu vill jag, vid uppräknandet af de allmänna olyckorna, icke förbigå den, som minst blifvit bemärkt, emedan man för det närvarande ögonblicket icke har så stor kännning deraf, men som kanske är den största, emedan den kommer att sträcka sina följder längst in i framtiden, nemligen de förskräckliga skogseldarna om sommaren 1831. Det var rysligt att lefva en hel sommar i ett moln af rök, som till och med försvagade solens sken, och när hon närmade sig åt horisonten, alldeles förtog det. När äntligen detta moln afhöljde den eljest evigt grönskande skogen, så fick man se honom i den sorgliga gestalten af ett svart svedjeland med förtorkade stammar. Sistlidne sommar var, med sin köld, en fullkomlig contrast mot den föregåendes hetta, men

läkte på intet sätt de sår den gifvit landet. Frosten tillintetgjorde, till en del, redan tidigt landtmannens förhoppningar, och fullkomnade om hösten sitt verk. Det fjerde missväxt-året har slutit sig till raden af de föregående, och man kan då lätt sluta till folkets belägenhet. Af Lapparna, som egentligen äro mitt folk, är den bästa delen, nemligen Skogs-lapparna, nästan fullkomligen ruinerade: deras nöd är ojemförlig med någon annans. Fjell-lapparnes rena-hjordar äro åtminstone till hälften förminskade: så hårda tider måtte väl sällan hafva inträffat. Men jag må ej strax i början afskräcka läsaren med klagovisor: min penna är just icke passande för sådana. Jag lemnar således den sorgliga gènerele öfversigten öfver detta quinquennium af min tjenstgöring såsom Missionair i Lappmarken, för att vidtaga med speciela berättelser, der jag slutade med min Journal öfver första året.

Ar 1827 om hösten, sedan sjöarna tillfrusit och isen blifvit stadig, började Lapparna, i November månad, efter vanligheten komma flyttande från fjellen. Mellan Helgameß (Allhelgonadag) och Andersmess, ankommo de första till trakterna af Arieplog, eller på dess longitud. Då tog jag säcken på ryggen och stafven i hand, och rände första dagen till nybygget Kaltisjaur. Andra dagen rände jag derifrån, i afsigt att komma till Rappen. Jag kom då på en flyttningssväg, och började att hålla efter den. Der en Lapp farit fram med sin rena-hjord, blir en stor och bred väg, som är god att följa efter, antingen man kör med häst eller ränner, och kallas flyttningssväg. Den ifrågavarande förde norr ut, men som jag visste

att flyttningen passerat söder ut, och jag således icke kunde komma till den Lapp, som här flyttat, med den kosa jag höll, och såg att den icke förde till Rappen, så tog jag af, för att ränna som genast till sistnämnda ställe. Värst var att det snögade och yrde, så att jag icke såg bergen, och derföre icke kunde med säkerhet hålla kosan. Jag kom i en högst oländig trakt, der stenholster och vindfällen gjorde färden ganska besvärlig. Man kan icke med skarskidor klifva öfver kullfallna träd, utan måste kringgå dem, hvarföre intet landskap är så hinderligt för en skidgångare, som t. ex. ett brännland, der skogen allmänt ligger omkull. Sedan jag nu i sådana trakter krokade af och ann, såsom i en labyrinth, var jag vill och visste icke mer hvart jag sträfvade. Jag bäfvade för nattens inbrytande, så mycket mera, som jag glömt taga med mig eld-ben, och icke heller var så väl klädd, att jag kunde ligga i snön utan eld, och nu var alldeles våt af svett. Jag rände med största ifver och ansträngning, utan att taga ett ögonblicks hvila, på det jag, om möjligt, måtte före mörkrets inbrytande hinna fram till en sjö vid namn Mersa, som ligger på vägen mellan Kaltisjaur och Rappen, då jag äfven i mörkret kunde hitta fram till Rappen. Det var redan skymning, och jag hade ännu icke uppnått Mersa. Då kunde jag med säkerhet sluta att jag förvile, emedan jag i annat fall redan längesedan hade bordt vara framme på sjön. Med största ångest emotsåg jag det ödet att nödgas tillbringa natten i villande skogen, och, sedan krafterna blifvit medtagna, så att jag ej förmådde genom arbete hålla mig varm, tilläfventyrs frysa ihjel. Det

var en ny Gråträsk-färd (se min Journal, p. 254). Men Försynen, som ofta genom mödor och faror endast vill pröfva menniskan och lära henne att aldrig förtvifla, räddade mig från denna olycka, då det redan började synas omöjligt. Ty innan mörkret ännu fullkomligt utbredt sig öfver landet, upphörde snögandet för några ögonblick, och jag fick se bergen. Då såg jag, att jag höll uppå att stöfva norr ut till vilda, ödsliga skogar, med hvilka jag var alldeles obekant, och att jag höll uppå att lemna sjön Mersa bakom mig. Nu ändrade jag naturligtvis kosan, och skyndade ner till sjön, som lyckligtvis icke var rätt aflägsne ifrån mig. Väl hade jag ännu en och en half mil till nybygget, och det började åter snöga och yra, men det bekymrade mig icke, emedan jag nu var säker att hitta fram. Jag satte mig derföre helt tranquil att taga någon förfriskning ur matsäcken, och derpå rännde jag med force efter sjön Mersa. Vid dess vestra ända var en Lapp-by, men jag kunde ej se den i mörkret, utan rände kåtan förbi på helt nära håll, utan att bli bemärkt af hundarna ens, hvilka likväl pläga vara vaksamma väktare — "*sollicitum ad strepitus nocturnos animal*" — och i god tid gifva tillkänna om någon nalkas Lappens kåta, samt äfven genom sitt skällande vägleda den irrande vandraren dit. Derföre plägar man vanligen, när man kommer i mörkret och icke finner kåtan, ropa, då hundarna genast börja skälla, om afståndet icke är längre än att ropet höres. Jag må här, en gång för alla, anmärka, att, när jag talar om en Lapp-by, så må man ej dermed förstå en by, bestående af flera grannar, utan der Lappen för tillfället har sin

kåta, det kallar man för hans by, och man frågar honom: hvar har du din by nu för tiden? Derpå svarar han: i den och den skogen, eller vid den eller den elfven, sjön eller fjellet. Vanligen är en sådan by blott en enstaka kåta, såsom denna var. Eljest äro Lapparna, i hvar och en Lappmark, indelta i vissa så kallade *byar*, hvilket likväl hellre bör heta horder eller stammar. När jag nu passerade vestra ändan af Mersa, kunde jag väl af det myckna ren-trafvet sluta till att en Lapp-by antingen nyss varit der eller ännu var der, men jag hade icke ännu kommit i erfarenhet att genom ropande recognoscera, utan fortsatte helt tyst min färd och kom till Rappen. Der fick jag bestämda underrättelser om flera Lappars närvarande vistelseort, och vände, till en början, om till den by, jag i mörkret hade farit förbi vid Mersa, och hvilken jag nu, vid dagsljus, lätt fann igen. Denne Lappen hette Amul Larsson, och var bland de få Fjell-lappar, som äga god christendomskunskap och religiositet, hvilka båda hos dessa människor ej gerna äro åtskilda. Han plögade alltid ordentligt fira söndagen med bön och läsande i postillan, då de flesta andra utmärka den endast derigenom, att de vända rätsidan af mössan ut, då de eljest vanligen bruka den afvig: så snart är deras toilette färdig. Att tvätta eller kamma sig, det faller dem sällan in, hvarföre också Skogs-lapparne, som i allt sitt väsende iakttaga snygghet och ordentlighet, anse Fjell-lapparnas råhet och osnygghet med en viss aversion och förakt. En Arvidsjaurslapp, vid namn Lars Jonsson, berättade mig en gång, med stort åtlöje, huru han hade förmått en Fjell-lapp,

vid namn Jon Månsson, att tvätta sig tre gånger å rad. De hade båda i något ärende besökt en rik Arvidsjaurslapp, benämd Ol Mattsson, och gästade hos honom Marie-bebådelsedag. Högtiden till ära tvättade och putsade sig alla Arvidsjaurslapparne, men Jon Månsson gjorde ej någon min deraf. Lars Jonsson öste då rent vatten i en skål och sade åt honom: der! tvätta dig; det är högtidsdag i dag. Jon Månsson sökte väl att ursäkta sig, och sade att han sällan brukade tvätta sig, men den andre tog det ej till godo, utan sade: det är ovisst om denne rike mannen ger dig mat, om du icke tvättar dig; han tycker icke om svarta gäster. Nu tvättade sig väl Jon Månsson och torkade sig på sina kläder, men som han deraf blef lika oren som förut, så gick Lars Jonsson åter löst uppå honom, och tvang honom att tvätta sig en gång till. Det skedde på samma sätt och med samma effekt. Lars Jonsson begärde derföre något såpa, och kamraten måste för tredje gången underkasta sig det svåra profvet, till de närvarandes stora åtlöje, icke allenast åt hans stora obenägenhet för denna rentvagning, utan ock för hans barnsliga undergifvenhet för den andra. Emellertid tvättade sig Jon Månsson denna gången riktigt ren, kanske första och sista gången i sin lefnad. — Men för att återkomma till Fjell-lappens firande af söndagen, så är att märka, att han, utom mössans omvändande, äfven på det sättet tänker uppå att helga hvilodagen, att han icke hugger ved, slaktar renar eller flyttar på sön- och högtidsdagar, icke heller gör något annat hvad honom lyster, utom äta och sofva, samt färdas och se om

sina renar, hvilket för honom är det samma som att draga oxen ur brunnen.

Det var en söndag som jag var hos Amul Larsson. Min method att undervisa har jag i min Journal omtalat (i synnerhet p. 464), och vill ej ytterligare uppehålla läsaren dermed. Amul Larsson var en fattigare Fjell-lapp och hade många barn, så att hans rena-hjord icke ensam var tillräcklig till hans uppehälle, hvarföre han var nödsakad idka något fiske, hvilket eljest icke är Fjell-lappens sak. Han plögade då, om höstarna, lemna sin hustru och de äldre barnen i fjellen att sköta renarna, och sjelf begifva sig, med någon af de yngre, till någon fisksjö, der han vanligen plögade få fisk, icke blott till sitt uppehälle för dagen, utan äfven bespara något för sitt hushåll till vintern, hvilket på Lappska kallas *tuksat*. Af detta förråd kokade han nu några torra rödingar jemte renkött och gaf mig gästa. Man skulle väl tycka att maten skulle blifva osmaklig genom denna blandning, men Lapparne, som ej hafva så många anrättningar, bry sig icke om att laga till rätterna särskilt. De hafva blott *en* gryta, och tänka, att det ena goda skämmer ej bort det andra, och som de vanligen äro hungriga när måltidstimmén inträffar, så smakar dem all mat god. Jemte mig gästade denna gången tvenne pigor, från en annan Lapp-by, hos Amul Larsson. Lappen underlåter icke gerna, om han ock är fattig, att gifva sitt fremmande mat, och denna allmänna gästfrihet har den förmån med sig för Lapparna sjelfva, att de icke behöfva utrusta sig med matsäck, när de skola besöka hvarandra, hvilket de ofta äro nödsakade att göra, dels för att skilja

sina renar från deras, dels inhemta underrättelser (*vadset sakait*, Journ. p. 393) om ren-bete o. s. v. De hafva oftast ingen annan mat att medtaga än ett stycke rått ren-kött, som är tungt att bära. Också är gästfriheten icke så kostsam, der man icke har den seden, att åt den fremmande laga bättre mat än den man sjelf i hvardagslag äter. Hvad mig beträffar, så har jag alltid hos Lapparne varit en välkommen gäst, men allrämest hos dem, hvilka, i likhet med denne Amul Larsson, varit intresserade af religionen och hvad dertill hörer. Det kan väl tyckas, att en sådan gästning skulle förefalla dem betungande, men det är säkert, att det förefölle dem mera tungt om jag icke gästade. De såge deri en högdragenhet, ett förakt, ett försmående af deras gåfvor. Den som vill verka på människors hjertan, han skall ej hålla sig på afstånd ifrån dem och draga upp en stark gränslinea emellan sig och dem, såsom helt olikartade väsenden. Derföre spisade vår Frälsare med publicaner och syndare, i trots af allt hvad den förnäma phariseiska renlärigheten hade att invända dervid. "Stig snarligen neder af trädet, Zachæe," hette det, "ty jag vill gästa hos dig i dag." Man bör således icke tro, när jag beskrifver huru jag gästade hos Lapparna, att jag tagit öl för ärende. Huru stor betydelse gäst-vänskapen ägde hos de gamla, känner man af historien, och denna betydelse har icke ännu alldeles försvunnit ens i de moderna och civiliserade kretsarna, huru mycket mindre i dem, som helt och hållet stå kvar i den urgamla forntidens förhållande! Då jag nu träffar en Lapp, hos hvilken jag gästade, så är det ett hjertligt möte mellan cordiala vän-

ner. Att vi ej helsa hvarandra med näsan (Journ. 392), utan med handen, är det enda som röjer någon olikhet. Han berättar sina öden och omständigheter sedan vi sist träffades, alla sina förhållanden så i lidande som görande. Hans hjerta är öppet för hans vän. Han söker hos honom hjälp, råd eller omdöme. Ett enda ord af de ne kan då mera uträtta än tio predikningar af en fremmande.

Från Amul Larsson begaf jag mig, lotsad af de tvenne pigorna, till deras husbonde, Jon Olsson, hvars by då befann sig vid ändan af berget *Ardnabout* på *Tjiddjok-lapparnes* allmänna flyttningsväg. Bland dessa var Jon Olofsson qvarbleven längst i vester: de öfriga hade redan flyttat om. De Lappar, som hafva sina *höst-ställen* på ett och samma fjell, hafva vanligen en gemensam flyttningsväg genom öfra skogs-landet. Deras flyttning går då vanligen till på det sättet, att den, som flyttar, passerar med sin hjord förbi alla dem, som redan förut lägrat sig vid flyttningsvägen, och när han hunnit någon fjerdingväg, half mil eller mil framom den främsta, så slår han der upp sitt tjäll. Den af hans kamrater, hvilken han farit förbi, som då först kommer flyttandes efter, passerar på samma vis förbi honom, och så den ena efter den andra. Om nu det land de passera igenom är allmänning, det är: icke anvisadt någon viss till renbetes-land, så uppehålla sig de flyttande så länge beten på hvart och ett ställe räcker, det vill säga, till dess rena-hjordarna trampat öfver allt, ty der en rena-hjord en gång framstrukit och trampat, der kan renen ej mera beta under den vintern, förmodligen emedan den nedtrampa-

de snön så tillhårdnat, att han icke förmår krasa upp den. Går åter flyttningssvägen genom en en enskild mans renbetes-land, så äga de flyttande icke att uppehålla sig längre än öfver natten på hvart och ett ställe, samt öfver en inträffande sön- eller högtids-dag. Är marken öfverdragen med is-skorpa, så att renen icke kan krasa upp sin föda, eller orten besvärad af vargar, och man vet af eller hoppas bättre förhållanden på någon annan ort, så sker flyttningen i forcerade marcher nästan genom natt och dag. Denna gången skedde flyttningen långsamt. Ren-betet var godt, det är, marken var fri från is, och snön hvarken tjock eller hård. Det var ock "fred (*alas*) i landet," det är, inga vargar hade visat sig. Ingen af de olyckor, som under dessa åren hemsökt Lapparna, hade ännu inträffat: det var den goda tiden, och de stodo på sin culminations-punkt. Jon Olofsson var en af de rikaste Lappar i Arieplog. Han ägde visst öfver tusende renar. Hvarhelst denne magnat strök fram, plägade nybyggare, och äfven fattiga Lappar, infinna sig hos honom för att köpa slag-renar, och han följde den grundsatsen, att icke sälja många åt *en* köpare, men icke heller låta någon fara tomhändt och med oförrättadt ärende ifrån sig. Han hade uppehållit sig i Norrige under brunst-tiden (October), och berättade mig, att han der sålt 80 brunn-renar. Han hade nu en tid bortåt årligen sålt ungefärligen ett sådant antal. Likväl hade mannen nästan ingen penninge-förmögenhet. Han hade lemnat det mesta på credit, eller för varor, såsom vadmal, kläde, fårskinns-fällar och dylikt; äfven för silfverpjecer, hörande till krage och bälte,

samt silfverkosor och silfverskedar. Att draga intresse på penningar är för Lappen okänt. Derföre är han icke heller så angelägen om pennningar, i synnerhet sedlar, utan säljer fast hellre för varor, sådana som han någorlunda kan förstå sig på, äfven utan att behöfva eller begagna dem. All egendom, utom renar, kallar han *död rikedom* (jabma riki), och benämningen är ganska riktig, ty för honom är det endast ett dödt capital. Silfverpenningar är han begärlig efter, i synnerhet riksdalers-stycken. Små silfverpenningar, såsom plåt-stycken och tredalers-stycken hafva mycket mindre värde. Således när en hel riksdaler räknas för 4 R:dr rgs, så räknas 6 åttaskillings-stycken deremot endast för 3 R:dr. Den förre kallas hel-stycke (*pekak*) eller rund-daler (*jårbå dala*); den sednare, lös-daler (*pådos dala*). Kommer man till Lappen med "Blankar" (rikdalers-stycken), så kan det blifva handel utaf, till och med utan brännvin. Det är derföre högst angeläget för den som måste hafva något ombyte med lappen, att vara försedd med sådana. Det vore för båda parterna en stor förmån: för den köpande i det afseendet, att han då slipper komma med den förhatliga varan brännvin, hvarföretan han eljest icke kan uppgöra den minsta handel; för den säljande åter, att han får en verklig redbarhet för sin vara, som han åtminstone icke strax kan supa upp. Beklagligen har likväl detta slags mynt nästan alldeles försvunnit ur rörelsen. Att realisations- eller silfverutvexlingsfrågan, som under dessa åren utgjort ett så viktigt ämne för dem, som hafva någon befattning med rikets styrelse och lagstiftning, och äfven

för dem, som i publicistisk väg vilja hafva något ord i laget, icke heller för denna landsort och min ringa omgifning saknat intresse, kan man häraf finna. Skulle nu jag börja säga något derom, så torde man, och jag medger, icke utan skäl, påminna skomakaren om sin läst. Också erkänner jag uppriktigt, att jag icke förstår mycket i hela denna fråga. Men som jag anser allt, hvad som har någon närmare beröring med Lappmarken och inflytande derpå, för min sak, så tror jag mig befogad att säga min tanka äfven i denna. Man anser i allmänhet Lappen för oklok deri, att han gräfver ned sitt silfver i jorden eller förvarar det i bergsskrefvor. Men att innesluta rikets silfver i bankens hvalf, synes mig icke vara det förra olikt. Lappens förhållande må nu ock vara oklokt, så är det dock visst, att hans okloket häruti haft bättre resultat, än alla de andras kloket, ty det silfver han nedgräfvit står till hans disposition, och han kan taga och använda det när han vill och behöfver, då deremot alla de andra, som låtit sitt fara till banken, icke kunna disponera och begagna en enda riksdaler, om de än hafva reverser på 100,000 och ställda på betalning vid anfordran. Och, hvad som värst är, de hafva ingen utväg att lagligen utsöka sin fordran hos den tredskande gäldenären. Det blefve, som när killingen skulle processa med vargen.

Men jag bör och vill så mycket mindre inlåta mig i raisonnement öfver saken ur juridisk synpunkt betraktad, som andra tillräckligt ventilerat frågan i det afseendet. Det är blott skada,

att

att Samhället, eller hvilken det är, som här är gäldenär, allt för litet tycks vilja låta den synpunkten komma i beräkning, och med, visserligen uppriktig, omsorg om sina creditorers bästa, tro att rätt och fördel här äro åtskiljda, tvärt emot de vises påstående, som tro dem aldrig vara det. Men låt ock vara, att saken må betraktas endast från synpunkten af nytta och skada, så, hvad nytta kan vara deri att allt silfver i riket ligger förvaradt i bankens hvalf? Jo, det ligger i behåll då, och går icke ut till utländningen. Nå, det är godt och väl; men så förhåller det sig ock med silfret i Nasafjell (1), och likväl har jag icke den ringaste nytta deraf, så vidt jag kan förmärka, emedan jag icke får något derur. Ja! men här är en annan sak: här är en myckenhet sedlar, ja allt hvad penningar heter och går och svänger i allmänna rörelsen; de äro anvisade på banken och grunda på honom sin credit; blir banken tom på silfver, så förlora också de sitt värde. Blir banken öppnad till utvexling, så skola de, som äro den närmast, och hafva något i handom, strömma till, och den skall inom kort vara tom. När du se'n kommer och vill vexla dig en blank, för att slå i halsen på en Lapp, så går det som med den der onda anden, som strök omkring torra platser: du finner huset tomt och rensoadt, och dina sedlar, som du kommer med, duga då till intet annat än din bok — efter din egen anvisning, ursäkta! — Så går det med dig och dina Lappars speculation på blankarna: Räbbe! ficks du några rönnbär? Aj, aj! de voro icke mogna; nu förstår jag först saken! Ja, se det var

en värre sak det. Men vänta. De der som nu hade i handom och spolierade banken på blankar, hvart gjorde de utaf sina blankar? Jo, de hafva läst ner dem i kistan, och taga ej fram dem förr än de få 30 R:dr för en blank, som de vexlat till sig för tre. Ja, se då vet jag ej annat än att de få behålla dem, och slita med helsan. Sanningen att säga, så äger jag hvarken blankar eller sedlar, och de sedlar jag kommer med, dem har jag lånt, och om jag icke alldeles bedrar mig, så gissar jag att jag har bröder i lifvet. När vi nu icke få några blankar, så gå vi och betala våra skulder med de sedlar vi hafva: det är på sådana som våra skuldebref gälla. Och när nu allt kommer omkring, så lära väl just de der, som i handom hade, slutligen få sträcka ut sin hand att emottaga samma sedlar i liqvid, ty det lär vara just dem vi stå i skuld hos. Då måga de använda dem såsom du vill använda min bok, eller skrinlägga dem jemte blankarna — allt efter som dem godt synes. Men känner jag mitt folk rätt, så skola de ej länge finna uträkning i att på sådant sätt hålla penningarna inlästa i skrin, ty de äro icke af samma natur som Lappen. Således skall man nog få se den ena blanken komma framkrypandes efter den andra; och om jag hade tid, skulle jag tydligen visa, att de som spolierade banken, alldeles ingenting vunno derpå; men det hör icke heller så egentligen till saken, ty det är väl icke nödvändigt, att silfver-utvexlingen skall gå till på det sättet: så är alldeles icke min mening. Det är gifvet, att många skola vid ett sådant rummel blifva lidande, trängda, klämda och ihjeltrampade, som på barns-ölet 1778.

Utan, som jag tycker, bör banken, när den vet huru mycket penningar den har inne, och huru mycket reverser den har ute, räkna efter huru stor procent af de förra den kan betala ut på de sednare, jemnt divideradt; och så genast proklamera, att boutiquen är öppnad till sedlarnas inlösnings. Om jag då har någon sedel, så får jag för den min beskärda del, när jag kommer. Man behöfver då ej skynda, och trängas, ty hvar och en vet att han får lika mycket, antingen han kommer bittida eller sent. Och som man så väl vant sig med sedlarna, och deras stora granna plåt, med *Hinc Robur et Securitas* uppå, sticker de flesta väl så starkt i ögonen, som bilderna på silfverpenningen, hvilken somliga aldrig sett, andra glömt huru han ser ut, och de flesta derföre anse som ett fremmande mynt, hvars egentliga valeur de ej känna, och derföre ogerna taga emot, så skola banco-sedlarna svänga i rörelsen liksom förr, och banken icke blifva bestormad af vextlare. Men den förmån är vunnen, att jag, som behöfver någon blank för mina Lappar, och en annan, som också kan behöfva och vilja hafva en sådan, har utväg att få den, hvilket nu är alldeles omöjligt. Jag förstår mig hvarken på bankens räkenskaper eller uträkningar och planer. Nog är jag öfvertygad att de gå ut på mitt och alla andras bästa, men jag är också likaså öfvertygad att *en* hare hemma är bättre än tio i skogen. Också qvittar det mig lika, om min casseur heter Bank eller Pank, så länge jag förgäfves går och bultar uppå hos honom för att få penningar på mina vextlar och invisningar. Hvad har jag för gagn af att han springer kring staden och vill låna

penningar, när han ändå inga penningar får? I går var han beskedlig och uppriktig; han sade: jag har icke penningar till att lösa in vaxlarna till det belopp som står tecknat på dem, men jag accepterar dem, och om du kommer igen i morgon den och den tiden, så skall du få en tredjedel af det nominela värdet. Jag har väl för närvarande icke ens så mycket penningar inne, att det svarar emot den tredjedelen, beräknadt på alla vaxlar som äro ställda på mig, men jag har dock säkra tillgångar, som, inberäknadt hvad jag nu har inne i cassan, stiga dertill. Jag kan icke tro att alla komma och löpa på mig på en gång. Emellertid blir det väl någon utväg; kom du, som sagdt är. Glad blef jag. Vaxlarna hade icke heller kostat mig så mycket som stod tecknat på dem, ty som det länge hade varit bekant, att Hr Banks affärer voro skrala, så hade icke heller hans papper gått och gällt för mera, än som han nu lofvade att ge. Jag gick till mina kunder och sade: Nu har äntligen Hr Bank lofvat att läsa upp cassa-kistan. I morgon får jag penningar, och då skall jag ej längre afspisa er med hans reverser, som J så länge klagat öfver, utan J skolen få penningar. Men hvad händer! Jag går till Hr Bank på bestämd tid, finner porten stängd och luckorna för fenstren: ingen hemma! Jag går der af och an och funderar, möter folk och frågar om de hafva någon reda på Hr Bank. Något hvar svarar, att Hr Bank är icke så god att taga reda på. Man berättar att han sprungit och velat låna penningar. Somliga åter påstå, att han visst aldrig i vår lifstid lemnar ut några penningar; och det är visst icke otroligt, ty den som bär sig

åt så, som Bank nu gjort, den är visst aldrig att lita på i penningeväg. Och en sådan tror sig kunna få låna penningar! Nej, capitalisterne äro icke så goda att luxa, de löpa ej åstad i ogjordt väder. För öfrigt, hvad tjänar det honom att låna penningar? Det är ju blott att sätta sig i nya vidlyftigheter, helst det är säkert, att ingen lånar, om ej någon den argaste procentare, mot full pant, och hvad har Hr Bank att sätta i pant? Nej bäst är att Hr Bank håller sig hemma och betalar af hvad han har inne, och det så, att alla få lika i mån af sina fordringar. För hvad som brister, får han väl färda ut nya reверser. Han lärer väl äga tillgångar utom de kontanter han har inne. Om nu ock dessa endast svara mot $\frac{2}{5}$ eller $\frac{1}{5}$ af hans skulder, så gör det ingenting, ty jag har i Lappmarken ett silfverberg vid namn Nasa, som redan nämndt är; det upplåter jag åt Hr Bank. Der finnes säkerligen silfver, svarande mot alla hans utelöpande obligationer, om han blott kan få fram det, hvilket visserligen är svårt, emedan det, såsom Major Staël von Holstein träffande sade, "är som rus i svagdricka." Men så mycket säkrare kan man vara att få behålla det inom landet, ty det ligger säkert förvaradt, ja vida säkrare än i bankens hvalf, till och med om en blifvande Riksdag besluter att, till förekommande af utförsel, intet silfver ur det sistnämnda får utsläppas. Men om ännu Nasa, mot förmodan, skulle vara otillräckligt, så upplåter jag ännu dertill all min andel i silfverbergen uti månen, och om sedlarna då ej vinna credit, så är det icke mitt fel, men att den credit, de vinna åtminstone blir orubblig, är säkert, ty den hvilar då på hälleberg.

Men det är nu hög tid att jag slutar mitt käbbel med min motpart, som så impertinent föll mig i talet strax i början af mitt raisonnement. Jag håller mig emellertid dervid, att till och med det värsta onda, som lär supponeras af bankens öppnande, nemligen bankens uttömning och silfvermyntets skrinläggning hos några få capitalister, eller exportering till utländningen, icke kan nedsetta de circulerande banco-sedlarnas credit eller värde under hvad det nu är. Det värde de haft och hafva, grundar sig visst icke på den supposition, att man skall få silfver för dem ur banken, utan på behofvet af en allmän representant af varuvärdet. Så länge denna representant står i oförändradt förhållande till det som han representerar, så blifver också hans värde oförändradt. Det vill åter säga, att så länge penningarnas myckenhet blir densamma, varornas myckenhet densamma, och behofvet af omsättning och ombytedetsamma, så behåller penningen sin valeur, han må bestå af guld eller af papper, och man är begärlig efter honom, icke för ett så problematiskt hopp som den Svenska bankens silfver-utvexling, utan för det han gäller i handel och vandel, och måste gälla så länge handel och vandel existerar, och den existerar så länge det finnes människor som lefva i beröring med hvarandra. Så länge nu sedelstocken icke ökas, och så länge sedeln accepteras och gäller, der han för den stora allmänheten är mest oumbärlig, nemligen vid kronopubbörden, så måste han också gälla i handel och vandel, och det utan allt afseende på någon metallisk fond. Men en metallisk fond, som ej får röras, på hvilken sedeln ger anvisning, men icke

ke inlöses; hvem kan vara nog enfalldig att tro, det en sådan garanterar sedelns credit! Nej, förtroendet för Regeringen och Lagstiftande Magten, det är grundvalen för riks-sedelns credit, liksom förtroendet för den enskilde mannen gör hans assignationer acceptabla. Så länge dessa magtägande betrakta sin sedel såsom penning, så är han penning, och man har ej att frukta dess värdelöshet, så länge icke en ny myckenhet deraf såsom en syndafloed utgjutes öfver landet. Tror man sig deremot icke äga några garantier för att Statsmagterna icke tillgripa en sådan utväg, hvad garantier tror man sig då hafva för silfret som ligger i banken, och att ej det skall tillgripas? Det är väl mycket naturligare och sannolikare att man i nödens stund griper till det, såsom gällande i den allmänna rörelsen och ombytet nationer emellan, än till nya sedlar, som blott inom landet, blott till följe af en bedräglig öfverraskning, och för några ögonblick kunna gälla något, som för öfrigt måste förorsaka tusendetals människors ruin och rubba grundvalarna för ägande-rätten, hvars vidmagthållande i helgd måste vara en af de heligaste pligter som upplysta Statsmakter känna. Så vidt sedlarnas credit beror på en tillsluten banks metalliska tillgångar, hvilat den således på en långt osäkrare grund, än ingen, der nemligen banken, såsom den Svenska, beror på ett, utom lagarnas spher stäldt, godtfinnande af Statsmagterna i ett utfattigt, utskyldigt och i finansiellt hänseende på allt sätt deregleradt rike. Så mycket mindre kan någon mehn i detta afseende vara att befara af silfver-utvexlingen. Hvad åter silfrets befarade skrinläggning hos några få

eller export till utländningen beträffar, så är det förra en sak, som icke gerna låter tänka sig, det sednare åter icke skadar. Följden af båda dessa omständigheter blefve den, att penningarna i landet minskades, deraf åter de i omlopp varande penningarnas valeur ökades, och således banco-sedlarnas värde måste stiga i stället för falla. Den som skrinlade silfverpenningarna, speculerade förmodligen på det sednare, men man kan finna att det vore en illa beräknad speculation. Att silfverpenningar komme att exporteras, det anser jag deremot för ganska sannolikt. Hvad vore nu det för skada? Medan de ligga i banken äro de ett dödt capital; nu blefve de ett fruktbarande. Det blefve åtminstone för tillfället ett viktigt item på vår i underbalance stående handels-våg, och man kunde deri hafva någon liten ersättning för det lidande man fått vidkännas i afseende på banken och penninge-väsendet. Den inom landet circulerande penninge-massans minskning, och banko-sedelns deraf stegrade valör, vore visserligen ett betänkligt ondt, som här af följde, men så vet jag visst, att det för Stats-magterna är mindre konst att sänka än höja banco-sedelns värde, och detta onda är således för ingen del ohjelpigt. Eljest förstår jag icke, oppriktigt sagdt, deras åsigtter, som varit för silfver-utvexlingen, och hvilka förmåner, i afseende på myntväsendets stadga, de deraf vänta. Sådant kommer sig förmodligen af min okunnighet i bank- och penninge-väsendets intrasslade practiska omständigheter. Derföre gissar jag ock, att mina teorier nog torde synas paradoxa. De äro också mer antydda än utredda; jag har ändå varit alldeles för vidlyftig i ett äm-

ne, som har så liten beröring med mitt. Silfverutvexlingen må för öfrigt hafva hvilka följder som helst, så vet jag, att den åtminstone för Lappmarken vore nyttig och välgörande. Men sedan jag nu så länge sväfvat omkring i fremmande regioner, och till och med gjort en resa till månen, faller jag åter ned på min egen låga ståndpunkt, såsom Münchhausen på sin resa till månen föll ned på en hög af hö och hackelse. Han förmådde deraf göra ett tåg till att hissa sig ned på jorden; man får väl se hvad konststycke jag kan fabricera af min båsshög.

Jon Olofsson, från hvars tjäll jag företog ströftåget mot banken, röjde med sjelfva sin kåta att han var en förmögen man. Hans kåta var högre och rymligare än någon annans. Der bådades åt mig med fina, mjuka renkalfs-skin, som förr ej begagnats, och en fårskinns-fell, som ingen ännu hade legat under. Man beklagade att caffè och brännvin blifvit allt under den långa flyttningen. Sannolikt var denne den enda Fjell-lapp, som var försedd med caffè-panna. Eljest dricka äfven Lapparna caffè gerna när de få det, och denna vara börjar allt mer och mer att consumeras i Lappmarken, hvilket i det afseendet kan anses för en nyttig sak, att brännvinet derigenom lider något afbräck. Ty sedan det icke är den enda artikeln, hvarmed vänner och kunder kunna undfångnas, så har det förlorat mycket af sin fordna oumbärlighet. Nybyggarena, eller den Svenska befolkningen i Lappmarken, äro nästan allmänt försedda med caffè-panna. Det förstås likväl att den ej kommer fram i hvardagslag.

Det torde väl kunna kallas luxe, men vill man tänka opartiskt, så bör man ej klandra, att det lägre och fattigare folket också någon gång gör sig en glad dag, och, i sällskap med sina vänner, skingrar det mödosamma lifvets bekymmer. Der-vid är, enligt min tanke, en kopp caffe både den minst kostsamma och mest oskadliga förfriskningen. Tarflighet är visserligen en stor dygd, och människans behof äro ej stora, om man in-skränker sig till endast det oundgängliga. Denna dygd öfvas af ingen till den grad som af vil-den i Amerikas eller Australiens skogar, men svår-ligen måtte någon vilja se mennisko-slägtet stå-ende på hans ståndpunkt. Menniskan lefver ock-så icke allenast af bröd, såsom det heter; hon är icke såsom boskapen på marken, hvilken behöf-ver endast bete. Och fastän vi gå olika klädda här i verlden, hafva olika manér och façon-er, så äro vi dock delaktiga af en och samma natur, hvilken lika så väl hos den ena som hos den an-dra känner och röjer behofvet af något annat än hvardaglig spis. Ehuru väl nu den ena folkclas-sen lefver på den andras bekostnad, bör den dock icke tro sig skapad endast för att njuta, men *den andra* endast för att sträfva och försaka.

Från Jon Olofssons by begaf jag mig efter flyttnings-vägen öster ut. Jag behöfde ingen lots, ty vägen, som var stor och bred, lotsade från kå-ta till kåta. Sex Lapp-byar voro på denna väg mellan Ardnabout och Kaltisjaur, som kan vara ungefärligen 2 mils längd. Alla Lapparna befunno sig väl. Deras hjordar gingo och betade i fred i sko-gen, utan något vallhjon. Blott en gång om da-gen rände man åstad att se om dem. Aldrig har

Fjell-lappen bättre dagar än vid sådant förhållande: han gör nästan intet annat än äta och sofva. Sedan dessa stilla hyddor blifvit lemnade, och jag passerat Kaltisjaur förbi, kom jag en afton till *Revve*, vid sjön *Kakel*. Der befann sig, enligt i Kaltisjaur inhemtad underrättelse, en Lappby, bestående af tvenne kåta-lag. Tjällen voro redan nedtagna när jag kom, bohaget inpackadt i *attjior* (Journ. p. 114), lass-renarna förspända, och rena-hjorden samlad på isen, men det ville gå trögt att komma åstad. Här hade nemligen infunnit sig åtskilliga Nybyggare och Lappar, samt äfven Pastor Fjellström sjelf, för att köpa slagt-renar: här var således handel och marknad å färde. Det är alltid vanligt, när en förmögen Lapp kommer i nybyggares grannskap, att dessa besöka honom för att handla slagt-renar. Såsom ren-köttet är Lappens enda, så är det ock Nybyggarens, i de nordliga Lappmarkerna, hufvudsakligaste föda, åtminstone vintertiden. Förmodligen har förhållandet i de sydligare Lappmarkerna tillförne varit enahanda, och slagt-renar utgöra der ännu en ganska vigtig sak. Utom Lapparna vore sannolikt hela Lappmarken ännu en fullkomlig ödemark, der den Svenska colonisation ej börjat. Men genom de slagt-renar, som af Lappen erhöles, blef det de första Nybyggarna möjligt att framlefva den långa vintren i ödemarken. Den börjande Nybyggaren har vanligen blott en eller annan ko; dermed lefver han icke. Först småningom förökar sig hans ladugård, och framstå hans åkertegar ur skogen; då först föder honom hans nybygge. Således, ehuru nybyggsculturen i Åsele och Lycksele Lappmarker nu

mera hunnit så långt att den består för sig sjelf, så har den dock Lappen att tacka för sin uppkomst, och var i barndomen hans skötebarn. I Piteå och Luleå Lappmarker beror den ännu ganska hufvudsakligt af Lappen, och hemtar af honom sitt betydligaste understöd. I Tårneå Lappmark synes den helt och hållet lefva på hans bekostnad, och såsom ett vanartigt barn endast arbeta på hans ruin. Men det vanartiga barn, som ruinerar sina föräldrars hus, vinner aldrig sjelft dermed någon välsignelse; det kommer att vandra med tiggarestafven för andras dörrar, sedan de med sorg och bekymmer nedstigit i grafven. Men jag torde längre fram få tillfälle att lyfta på den slöja, bakom hvilken den blinda egoismen utan sansning och samvete utrotar en hel folkstam. Jag lemnar således för denna gången den mörka taflan öfver Tårneå Lappmark, för att uppehålla mig vid den ljusare, som är öfver de öfriga. Handeln med slagtenar, hvars stora nytta och vikt för Nybyggare i Lappmarken jag nyss nämnt, är äfven för Lappen ganska nyttig, så snart den nemligen icke är en blott brännvinshandel. Renar, och hvad af ren kommer, såsom hudar m. m., är det enda som Lappen har att afyttra. Så snart han nu har en rena-hjord, större än som behöfs till hans uppehälle, så är ingenting för honom förmånligare, än att sälja renar. Utom det, att den mest osäkra egendom, som finnes, derigenom förvandlas till en säkrare, så komma de renar egaren till nytta som eljest, vikande för naturens ordning, skulle dö bort i skogen. Han kan naturligtvis icke för egen del slagta mera än han behöfver använda, hvarigenom händer

vid en stor rena-hjord, att en hop renar blifva alldeles utgamla. Vid ett inträffande *Tjuokke-år* äro alltid dessa de snaraste att dö. Derföre inträffade det också just under den vinter, som jag nu beskriver, att en rik Lapp, vid namn *Nils Larsson Stocke*, som aldrig hade brukat sälja någon ren, af en hos Lapparna vanlig fåfänglighet att vilja se sin ren-hjord så talrik som möjligt, förlorade flera tiotal af utgamla ox-renar, som han spart endast för räkningens och ögonfägnadens skull, ty det är en gifven sak, att de ej lefva till någon nytta: de föröka ej hjorden. Denne Lapp beklagade sig likväl sedan för en Nybyggare, som plägade köpa mycket slag-renar, och likasom förebrådde honom att han ej besökt honom för att handla renar. Sedan den tiden har han ock börjat sälja. De Lappar som nu hade sin by vid *Revve*, och höllo uppå att sälja slag-renar, voro förmögna och hade betydliga rena-hjordar. Den ene var en yngre man, vid namn *Nils Pehrsson Limski*, den andra en enka, hvars man hetat *Anders Olsson*. Byn låg endast en mil från *Arie-plogs kyrkoplats*, och derifrån hade ren-köparena kommit, emedan de der dagen förut, som var söndag, fått veta af byn, och förmodligen träffat Lapparna. När jag kom, voro alla redan sysselsatta att slagta, och Lapparna voro väl beskänkta af de många handels-suparna som här vankats. Jag började också tala med dem om att få handla någon ren, men som handeln med Lappar sällan låter hastigt uppgöra sig, bad jag *Pastor Fjellström* vara min *commissionair*, emedan jag icke hade tid att stadna der längre. Ett litet stycke öster om detta ställe var nemligen is-notdrägt, som just nu

skulle ske. Eric Burman, Nybyggaren i Kaltisjaur, och jag fiskade der gemensamt, och skulle hålla två personer hvardera. Min piga skulle å min sida förestå saken, och hade om morgonen medtalat någon af dem som foro åstad till Lappbyn, att för i dag vara hennes medhjelpare i notdrägten, men sedan alla blifvit invecklade i den vigtiga handels- och slag-affairen, hade hennes förlofvade svikit henne och hon var öfvergifven, då jag kom just i rättan tid. Not-drägten måste ske i skymningen och var ej att försumma, så att vi måste skynda dit. Derföre uppdrog jag Catecheten Pehr Fjellman, som äfven var med de handlande, att, i händelse genom Pastor Fjellströms åtgärd någon ren blefve mig anvisad, han då skulle taga och slagta den. Derpå begåfvo vi oss till fisket. Om detta har jag väl nu mycket att säga, men jag måste först expediera ren-köparen, ty eljest komma de att vänta för länge, och det hafva de ej tid till. Så snart not-drägten var fullbordad, skyndade vi till handels- och slagplatsen. Der voro nu ej flera qvar än Pehr Fjellman och en Lapp vid namn Nils Nilsson, vanligen *Tobaks Nitsch* kallad. Lappbyn hade afflyttat, och vi sågo, från det ställe der vi höllo uppå att draga not, dess flyttning. Vi sågo tvenne flyttnings-skaror; den ena var den här omtalade byn, den andra en som kom antågande samma väg, men hade brutit upp från stranden af *Sju-ka*, en mindre sjö, belägen strax vester om *Revve*. Båda skarorna voro ganska stora. Det är vackert att se en stor rena-hjord tåga fram öfver slätten, såsom vid en sådan flyttning sker öfver den tillfrusna sjön. Främst går en menniska och

leder en ren, eller ock går den personen ensam utan ren, och lockar endast då och då hjorden, som på några stegs afstånd troget följer efter. I främsta lederna synas vanligen en myckenhet stora ox-renar, som stolt höja sina hufvuden med stora, greniga horn. Dernäst följa de öfriga om hvarandra. Det liknar en underbart framskridande skogslund, hvars mångfalldigt grenade kronor, med sina lifliga, ständigt omvexlande rörelser, gifva en anblick, som gör den behagligaste impression på åskådarens öga och sinne. Lapparna uttrycka detta genom det figurliga talesätt, hvarmed de stundom beteckna en stor rena-hjord: de kalla den haf (*säva*). "När Jon Olsson kommer med sitt haf, så stryker han snart öfver dessa betesmarker och nedtrampar dem," sade en gång en Lapp åt mig. Sinnebilden är förmodligen tagen icke blott af hafvets vidd, utan ock af dess svallande och rörliga yta. De rena-hjordar, vi denna afton sågo framtåga öfver Kakel, innehöllo hvardera sannolikt omkring 1000 renar. Den ännu icke så tjocka isen brakade under dem. Klöfvarnas stampande på isen, och det knarrande, som alltid låter höra sig i lederna af renens ben, när han går, gifvo ett gny, som på ett betydligt afstånd kunde höras. Jag undrar icke att Lappen är stolt öfver sin rikedom, ty vid den stolta anblicken af en sådan rena-hjord känner äfven den främmande åskådaren sitt bröst häfvas, huru mycket mera då egaren! Efter hjorden följer en eller flera personer, allt efter omständigheterna, och några hundar. Skiljer sig någon ren från hjorden, så ila hundarna, på gifna ordres, att förfölja deserteuren, och gifva honom ingen fred eller par-

don, innan han inställt sig åter vid arméen. Äfven utan skedd tillsägelse veta goda och väl öfvade hundar att göra sin tjänst. De förfölja, som furier, med yttersta förbittring den ren, som skiljt sig från hjorden; så snart han åter kommer till hjorden, upphöra de strax. Äfven renen skyndar, så snart han får höra hunden skälla och komma springande, tillbaks till hjorden. Han vet så väl att han ingen annan undflykt har, så att han, till och med om hunden är mellan honom och hjorden, springer, midt igenom faran att blifva biten, till hjorden, men icke bort, dit han skulle tyckas hafva lättaste utvägen att undkomma. Så snart hunden uträttat sitt värf, springer han tillbaks till sin ägare bakefter hjorden, eller ock springer han, efter eget godtfinnande, helt fredligt vid sidan; men framför fronten går han icke, emedan han derigenom skulle störa tåget. Hundens instinct och läraktighet, samt den dressering han fått, gör att han så skickligt förstår spela sin role. Utan en sådan adjutant skulle Lappen omöjligt kunna styra sin tropp. Efter den framtågande flyttnings-skaran (*faro*), följer på något afstånd *Raijan* (*Raido*), det vill här säga så mycket som trossen. Gryta, kittlar, sängkläder, husgeråds-saker, med ett ord hela Lappens lösöre-bo, inpackas i attjior och drages af renar, som gå hvar och en med sitt lass i en rad efter hvarandra. Beskrifning på raja och allt Lappens körtyg finnes eljest i min Journal p. 114. Vid slagtplatsen voro, som sagdt är, blott Pehr Fjellman och Nils Nilsson qvarstående. Den förre hade köpt en gammal mager vaja (*ren-ko*) för 2

R:dr B:co, och slagtat den, och ville nu bedja mig, att köttet måtte få föras till Arieplog med min häst, hvartill jag så mycket heldre samtyckte, som han äfven hade slagtat åt mig en vaja, som Pastor Fjellström hade handlat för min räkning. Den sednare åter hade en lefvande ren i band, och böd ut den åt mig att köpa. Jag lastade den såsom mager, men han försäkrade att den, ehuru mager utvärtes, vore fet invärtes. Då jag frågade huru han så noga hade skådat renen invärtes, öfvergaf han likväl sitt argument, och svarade att priset skulle lämpas efter renens beskaffenhet. Derpå blef handeln uppgjord så att han skulle få 4 R:dr Rgs. Det var en liten oxren. Pehr Fjellman stack ner äfven den, hvilket går så till, att man med en knif sticker renen bak i nacken, hvarpå han genast faller af-dånad till marken. Slagtaren sticker honom sedan i hjertat, och inom några ögonblick är han död. Blodet samlar sig i bröst-caviteten, och sedan man flått renen och tagit ut innanmätet, öses blodet i den urtömda och rengjorda våmmen. Då kallas det *en renblod* (Journ. p. 467). Hvar och en karl är här slagtare. Lappen begagnar icke yxa, utan vanligen endast knif härvid. Han ledar sönder renkroppen i alla de särskilda stycken hvaraf den består: hufvud, hals, rygg, sidor, bringa, bogar, stekar. De sistnämnda fläker han genast och ledar sönder den led som der är. Sammaledes gör han med bogen. Han fläker lös halsköttet från benraden, ledar sönder den sistnämnda äfvensom ryggen: han lemnar ingen enda led örubbad. Sedan allt detta är gjordt, hänger han

upp köttet i *suogner* (Journ. p. 467). Häraf har han den fördelen att han icke behöfver krossa något ben, ehuru köttet är fruset när han skall lägga det i grytan: inga benskärfvor finnas i hans soppa. När Svenskar slagta renar, såsom här, vid Lappens by, pläga de endast taga ut de orena in-elfvorna, och lägga sedan renarna hela i färdskrindan, köra hem och göra der det öfriga. De äro icke så noga som Lappen att icke krossa ben, och begagna derföre yxan, men sönderdela för öfrigt i samma hufvuddelar som Lappen. Huden sträckes på en stång och spitas ut med trädspjälor, runda eller fyrkantiga, som kallas spitar, och reses på detta sätt mot en vägg, der den får stå till dess den torkar. Lapparna resa den mot sin kåta med insidan tätt till kåtans beklädning, som består af ett vadmals-tält. Varmen af elden inifrån verkar att huden på detta sätt snart torkar. När Lappen slagtat sin ren, och ledat sönder samt hängt upp allt på sätt som sagdt är, så kommer han in i kåtan och bär den slagtrade renens hufvud och fötter med sig. De hafva ännu huden på sig, och han sätter sig ned att aflå den. Huden af hufvudet kallas *Härna* (*Kallo*), och den af benen kallas *Bellingar* (*Kabmasah*). Häraf förfärdigar Lappen sina skor (Journ. p. 121). Han tager senorna af benen. De hängas upp att torka. Deraf spinnes Lappens sy-tråd, samt rock-snören och skaft i väf för Svenskarna. Sedan Lappen blifvit färdig med benen, så kokar han dem strax i grytan, som på en sådan högtids-qväll får hänga ständigt öfver elden och göra tjenst. Här blir märgbens-kalas, och korf-kalas, och tarm-kalas &c. &c. &c. Hustrun är nemligen å sin sida icke

heller overksam, medan mannen sitter och flår mägben: hon sitter och gör upp tarmarna, hvilket sker genom uppristning, och när hon dermed blifvit färdig, så sprättar hon lös dem ifrån talghinnan, dock så att 2 à 3 fingers bredd deraf får åtfölja tarmen, och lägger dem i den kokande grytan, rör och lyfter dem upp och ned, med skafvet af koksleffen, pustar och blåser: inom en, högst 2 minuter är den rara anrättningen färdig, och man får spisa. Den lössprättade fethinnan, jemte den egenteliga talgen eller så kallade *Magfetan* (*Läpsusah*), stoppas i en arms-grof tarm som icke har öppning i ändan. Den kallas *Venster* (*Togge*), och hänges så upp i kåtan att torka, samt begagnas till vellings-såfvel. Men vi skola ej heller vid detta viktiga tillfälle glömma korfven. På renens blod, såsom det vid bringans borttagande befinnes i bröstet eller skråfvet eller huru det må heta, flyter ett tunnt vattenaktigt ämne som kallas på Lappska *Suolle*. Detta öses af i en skål eller kittel, och häraf göres korfven. Detta sker utan minsta tillblandning af mjöl: *suolle* öses, som det är, i en tarm någorlunda lika venstern, och på samma sätt som den utan öppning i ena ändan — på Svenska vet jag ej något namn på den, men på Lappska måste naturligtvis en så viktig tingest icke sakna namn, den heter *quobmolagga*. — Sålunda fylld kokas denna korf, blir lika hård som annan vanlig korf, men alldeles hvit, och, uppriktigt sagdt, ganska god. Innan denna tarm blir färdig att ätas, äro alla de andra tarmarna redan uppätta, utom *Tuggen*, som hänger i tak. Detta är nu hustruns sak, med den öfriga matlagningen har hon intet att beskaffa. Den

har mannen tagit på sitt departement, och man kan icke neka, att som han sköter sysslan, så är den förmånlig. Han glömmmer icke sig sjelf under det han svettas för andra. Han är i temmeligen jemn verksamhet både med hand och tand, tager upp något lätt-kokadt stycke om sender och äter. Har han någon betydligare fremmande hos sig, såsom t. ex. mig, så är den placerad i högsätet midt emot, och han får också deltaga i de der smak-experimenterna: de äro icke så ofatta. *Probatum est.* De andra få sig väl ock någon gång en släng utaf slevven. I synnerhet är detta händelsen med mærgbenen. De äro till antalet åtta, två af hvart slag — hafva ock sina särskilta namn. I bakfoten heter det öfre *Tjodtjornis*, det nedre *Njetsakis*; i framfoten det öfre *Tabbe*, det nedre *Tsabbe*. Som nu Lappens famille vanligen icke är så stor, så plägar väl hvar och en få ett ben. Men kära far känner ganska väl af gammal erfarenhet, hvilka ben som innehålla den mesta mærgen, och tager sig väl till vara, att han ej vid delningen må blifva missbytt. Man skrapar och gnager benen först, se'n klyfvas de med yxan, och mærgen är förträffelig. Hos Svenskar plägar man äta lefvern till mærgen, och de passa förträffeligt tillsammans, men Lappen vill ej med den magra lefvern förtaga något af den feta mærgens gudasmak. Än mindre kan bröd komma i fråga — sådant finnes ej i huset. Sedan man nu på detta sättet förnött några timmar af den långa vinterqvällen, och det synes vara tid att företaga en ätning på allvar, så skummar far med kok-slevven flottet af grytan i en panna. Äfven härvid vet han att begagna den förmån omständig-

heterna erbjuda: vid förrättningens slut slickar han slevven med tungan. Nu griper han sig först an med magt, reser sig upp och lyftar ner grytan från grytkedjan, samt sätter ner den pustande varligen i *påssjö*. Så kallas det innersta rummet i kåtan, midt emot dörren, på andra sidan eldstaden. Detta rum är fredlyst för hundarna, och de våga ej beträda det med sin fot. Är någon nog näsvis att snoka dit, så blir han strax extra judicialiter bestraffad med käppen. Nu öser far upp köttet i en skål, egnar hvart och ett stycke sin särskilta uppmärksamhet, och sedan han tagit det ena med det andra i öfvervägande, fördelar han så att hvar och en får sin beskärda del. Menniskors och hundars ögon äro under denna viktiga förrättning fästade på honom. De förra få nu genast sina delar, den ena efter den andra, och aflägga derföre sin tacksägelse — hustrun äfven. De sednare deremot få ännu vänta, men få också i sinom tid hvad dem tillkommer. Deras rättigheter äro stora i afseende på spadet, de äga deri prioriterad fordran, såsom människorna i köttfatet, deraf endast benen tillkomma hundarna. Det händer någon gång att barnen vilja dricka af spadet, och få väl också alltid något i en liten slef, men vidsträcktare anspråk nedtystas med den tillsägelsen: *Ni får ej dricka opp för hundarna*. Till och med mot den fremmande, så rikeligen man eljest förser honom, är man ofta nett i afseende på spadet. Man öser väl något åt honom i en slef, och frågar, sedan det är utdruckit, om han vill hafva mer. Men man märker rätt väl att det sker för höflighets skull, och om det är en belevvad gäst, så svarar

han nej. Sådant har ofta kostat mig försakelse, ty boullonen är förträffelig, och jag skulle gärna vilja gå i accord med hundarna om ett byte af kött mot soppa, om sådant ej vore olagligt. Det är också icke underligt att Lappen har en synnerlig omtanka om hundarnas föda, ty just på denna omständighet beror till stor del hans hela egendom. Utsvultna hundar förmå icke betjena, såsom sig bör, vid rena-hjordens skötsel. Men innan spadet fördelas åt hundarna — ty äfven här sker delning — så tager Lappen ut sista fördelen af sitt kockskap. Den består deri, att han åtskilliga gånger far öfver soppgrytan med koksleffen, och slickar för hvarje gång med tungan det flott som fastnat derpå. Nu är måltiden slutad. Men här gäller att det *icke alla dagar är bakudagar*. Detta är slagtkalas: vid andra tillfällen vankas icke så många rara saker; men matlagningen går till på enahanda sätt; det är mannens befattning, icke hustruns.

Men, att jag ännu en gång må återkomma till slagtplatsen, så blefvo de slagtrade renarna lagda i färdskrindan, och min piga, Sara, samt Nils Nilsson körde dermed till Arieplog, men Pehr Fjellman och jag rännde till en Lappby, som var vid sjön Kaltisjaurs östra ända. Den här lägrade Lappen hette Hans Pålsson. Hans hustru hade varit enka och tycktes äfven nu vara myndig, ty hon var innehafvare af den egentliga styrande magten i huset, med undantag af kok-grytan. Der voro mannens prerogativer icke inskränkta. Den dirigerande gumman emottog likväl hvar matbit af sin mans hand och tackade alldeles som den simplaste piga. Tobakspipan var han deremot

icke så ensam om, som om grytan, ty det hände ofta att när han tändt på den och rökt några drag, tog hustrun den ur hans mun och satte den i sin. Det är till märkandes, att äkta makar hos Lapparna i det afseendet dela ljuft och ledt mer än hos andra, att de både i afseende på njutningen och saknaden af brännvin och tobak äro hvarannan like. Deremot får också hustrun taga väl så stor andel i besväret att valla renarna, som mannen, hvilket också strax kunde synas på ställningen i detta kåta-laget. När hustrun följande dagen rännde åstad att se efter renarna, så blef han sjelf qvarliggande i kåtan att koka, och att dessa förrättningar i afseende på besvär och fördel äro bra olika vet läsaren redan. Medan Pehr Fjellman och jag öfvade vår tunga på ordet, öfvade Hans Pålsson sin på kokslefven: det kunde honom bättre smaka. Dock gjorde han mine af att vara gudelig och talade mycket nog i religiösa saker, om allenast hjertat varit fullt af det som munnen talade. Helt annan ton och klang fann jag i Amul Larssons ord. Hans fattiga gryta hade väl också mindre magt öfver sinnet, än den andras rika och väl försedda. Pehr Fjellman blef kvar i denna by för att någon tid sysselsätta sig med att lära en pojke läsa, som var Hans Pålssons styfson, men hustruns rätta son med förra man. Jag deremot begaf mig andra dagen till Kaltisjaur's nybygge, som var endast en knapp fjerdingsväg derifrån. Här hade tvenne Lappska hushåll inqvarterat sig i stugan i stället för att slå upp sina tjäll. De voro i sin christendoms-kunskap utmärkt råa, och tycktes icke just heller vilja taga någon kännedom om så likgiltiga

ting. Att deras barn icke kunde läsa något gick väl ann att skylla på catecheten, som icke skulle hafva besökt dem, men att ingen bok fanns i huset kunde deremot icke så lätt blifva catechetens fel. Den ena af dessa Lappar var renskötare åt en gammal 80-årig Lappgubbe vid namn *Panok*, hvilken, såsom oförmögen att följa med på flyttningarna, uppehöll sig här. Han var ofärdig i sina händer, hvilka antingen af frost eller gikt voro hopdragna och styfnade. Det oaktadt var gubben ständigt sysselsatt med snickeri: det gick sakta, men väl. Han kunde på sommaren hinna förfärdiga en eller två attjior, utom en och annan slef eller skål. Attjiorna sålde han åt Lappar för slagt-renar, ty han var en fattig man, som behöfde köpa sådana. Hans arbete var honom således både ett understöd och ett tidsfördrif. Han hade för en vecka sedan följt Eric Burman, sin värd, på renhandel till en rik Lapp vid namn Lars Pålsson; der hade han för sin attjia handlat en ren. Lars Pålsson hade yrkat en plåt in på attjian för ren, men hans hustru, en stilla, god och religiös menniska, bördig från Arvidsjaur, hvilken eljest aldrig blandade sig i sin mans affärer, ville denna gången hafva ett ord med i laget. Hon sade till sin man: "På en plåt blir du hvarken rik eller fattig, hvarföre vara hårdköpt med en gammal, fattig gubbe!" Lars Pålsson fann anmärkningen grundad, och gubben Panok fick ren för attjian. Eric Burman handlade omkring 10 renar, och när han hunnit slagta och behörigen stycka dem, så höll ock gubben Panok uppå att blifva färdig med sin. Samma förhållande skulle sannolikt ägt rum mellan dem, om

äfvén Eric Burman slagit sig uppå att göra attjior, men till gubben Panoks lycka, skedde honom härutinnan intet förköp. Eric Burman förtjente genom båtar och bodar, och gubben fick hafva sin förtjenst i fred med sina 1 à 2 attjior. Att imelertid hans förtjenst härmed på intet sätt var tillräcklig till hans uppehälle kan man lätt finna. Derföre slagtade han årligen några renar af den lilla hjord han ägde. Detta skedde just vid det tillfälle, då hans Ren-lapp, såsom nu, kom och passerade förbi Kaltisjaur. Just denna afton skulle nu äfvén han hålla ett litet slagtare-kalas. Hans små omständigheter och åtankan på det långa året, som han skulle framlefva på hvad han nu slagtat, gjorde likväl att detta icke kunde blifva så fett och frossande som en rik Lapps, hvilken har tillfälle att slagta en ren så snart den förära blifvit uppäten. Likväl kokade äfvén han efter landsens sed sina 8 mærgben. Sedan de blifvit upptagna ur grytan och lagda i ett tråg, satt gubben med detta i knä, tog ett ben om sender i hand, skubbade sig grufveligen — det tycktes vara vådligt påkostande att gifva ifrån sig — och gaf åt den ena efter den andra af sin Ren-lapps husfolk. Hans genom skubbningen uttryckta bekymmer härrörde dock icke af snålhet, utan fast mera af en viss delicatess. Han tyckte gåfvan vara så ringa att han derföre grufvade sig att gifva. Eric Burman stod bredvid honom sysselsatt att tälja något med yxan. Åt honom räckte han ett *Njetsakis* (ett af de största mærgbenen) och sade: efter du har yxan i hand, så klyf detta här. Eric Burman förstod det figurliga talesättet, det var en slags litotes — han ville säga: min gåf-

va är så ringa att jag ej skulle våga besvära dig med den, men efter du nu i alla fall står med yxan i handen, så kan du väl vara så god och hålla till godo; klyfnings-besväret kan nu icke vara så stort. Den andre tackade och tog emot. Slutligen gaf han åt Eric Burmans lilla gosse som stod utmed honom, förmodligen hans bästa och förtrognaste sällskap, ett *Tsabbe* (det minsta benet), och gossen bugade sig sägande (på Lappska): "tackar ödmjukast min söta farfar." Så hade gubben blott ett medelmåttigt mærgben qvar för egen del och all hans vända var nu förbi. Till sitt uppehälle för året behöfde gubben Pannok omkring 10 renar, större och mindre. Hudarna sålde han på marknaden i Arieplog, och skaffade sig för den erhållna betalningen något mjöl och salt. Min bror Lars Levi Læstadius uppgifver i sin bok om Lappmarken 15 renar såsom det minsta antal hvarmed en person kan uppehålla sig. Det *minsta* måste det också vara. Ty om man ock deribland supponerar 10 vajor, så måste man ändå supponera att de alla skola lyckligen bära kalf, och att ingen ren skall förolyckas, om han möjligen skall kunna berga sig: han får ändå icke slagta många om året och hans lif måste blifva ganska magert — men just så är också de flesta Lappars lif. *Jon Olsson* uppgaf att 100 renar årligen gingo åt för hans hushåll, deribland likväl äfven kalfvar inberäknade, hvaraf icke så ringa antal höste-tiden plägar slagtas. Han hade dessutom äfven något understöd af några kor, som han tid efter annan köpt, och hvilka mot betalning föddes och sköttes af bönder i Norge. Han fick en viss myckenhet smör efter hvar ko. Här-

vid är dock att märka att Jon Olsson, utom det att han hade ovanligt stort hushåll, såsom Lapp betraktad, äfven såsom den rikaste af sin trakts Lappar, bland hvilka många äro fattiga, måste vidkännas en tung gästning. Ty såsom i min Journal flerestädes, i synnerhet pag. 440, anmärkt är, besöka ofta de fattiga den rike, endast för att få gästa.

Från Kaltisjaur begaf jag mig denna gången hem till Arieplot. Af den intressanta sällskapsmannen och muntre beskrifvaren af lifvets små putslustiga uppträden, Pastor Fjellström, fick jag der en fullständig beskrifning på den för några dagar sedan passerade renhandeln vid Revve, hvarom redan något är taladt: den var ej ängslig att afhöra. Han sjelf hade der köpt 10 renar och alla de öfriga hade ock handlat något, den ene mer, den andre mindre. *Anders Olssons enka* hade icke varit obenägen att handla. Hon hade sålt betydligt och dervid icke rönt någon motsägelse, emedan hon ensam förvaltade sina affairer: af henne var ock den ren som var köpt för min räkning. *Nils Pehrsson Limsji* hade också gerna velat sälja, men rönte det häftigaste motstånd af sin hustru, hvilken, för ögonfägnaden af en talrik hjord, icke ville att någon ren derifrån skulle afyttras. *Limsji* hade likväl gifvit föga akt derpå, heldst handels-suparna hade uppfriskat hans mod: han sålde den ena renen efter den andra. Slutligen när ord, hotelser, käbbel och svordomar icke gällde, sprang hon och ville slå honom. Han åter roade sig deråt, låtsade blifva fasligt rädd, sprang flera hvarf omkring eldstaden, han före och hon efter, men sålde ändå strax åter renar lika ra-

sande och sade åt Fjellström: "Qvinnornas svagheter skall man öfverse med, men ändå vara herre i sitt hus." Han fortfor att anvisa den ena renen efter den andra, men köparena voro tillfredsställda för denna gången: de kunde ej mer föra och ville icke mer handla. Pastor Fjellström ville väl för min räkning hafva tagit en eller annan, men som Lappen anvisade endast ox-renar, och blott till det bestämda priset 2 *Blankar*, så vågade han icke taga någon, af fruktan att jag skulle vara missnöjd med priset. Två *Blankar* är eljest här det vanliga och gångbara priset för en ox-ren och en *Blank* för en *vaija*. Det sednare anses för ett förmånligt köp, men det förra icke så, hvarföre man också icke gerna handlar många ox-renar till det priset, om man ej tillika får köpa *vaijor*, då det ena hjälper det andra. För öfrigt är man alltid i förlägenhet för de der *Blankarna*, emedan man ej har dem och icke heller har tillgång att få dem, och ett motsvarande värde i sedlar accepteras icke gerna af Lappen. Under den villervalla som här var bland så många handlare och slagtare, och det tumultuariska vis hvarpå handeln skedde, hände ett både löjligt och ömkeligt misstag i afseende på den ren jag skulle hafva. Fjellström hade underhandlat med *Anders Olssons enka* derom, och hon hade gått in i hjorden att utse någon. *Tobaks Nitsch* åter å sin sida stod i underhandling med *Limsji* om en ren, som han skulle hafva för ett *Stabur*, hvilket han byggt åt honom i fjellen. *Limsji* gick in i hjorden för att utse denna. Båda renarna utvisades på en gång, och Fjellström ropade till *Pehr Fjellman*, som skulle vara min slagta-

re, att han nu skulle komma och taga rätt på renen. Han kom också springande, men gaf sig icke i brådskan tid att efterfråga hvilkendera jag skulle hafva, utan tog den första han fick uti, troende att det var den. Tobaks Nitsch var på något annat håll: det var den åt honom utsedda renen. *Pehr Fjellman* stack ner den, men gaf sig ej tid att vänta tills han blef död, hade förmodligen icke heller träffat riktigt; han skyndade tillbaks till sin egen ren hvilken han var sysselsatt att flå. Den nerstuckna renen reste sig imelertid och började åter vandra omkring i renahjorden. Någon blef varse honom och gjorde alloh, frågande hvem som rådde om ren som gick och höll uppå att förblöda. Det upplystes snart att det var *Tobaks Nitsch*. Han, påkallad, förklarade att han ej ville hafva en halfslagad ren. Ingen ville vidkännas det arma kreaturet, till dess *Pastor Fjellström*, för att göra slut på hans lidande, befallte sin dräng taga och sticka ner honom riktigt, samt köpte honom af *Limsji*. Nu anvisades åt *Nils Nilsson* en annan och han tog den i band, men *Limsjis* hustru kom i det samma framilandet i sin förbittring, och utan vidare omsvep skar utaf tömmen: *Nils Nilsson* förlorade för andra gången sin ren och tömmen till på köpet. Slutligen hade han fått hålla till godo en liten mager ren som han sålde åt mig för 4 R:dr. Så hade det gått till vid handelsplatsen. Att brännvinet gjorde handeln liflig är en gifven sak. Det goda eller onda deri är ett ämne som kan tåla en reflexion, och den torde så mycket mera här förtjena ett rum, som allmänhetens uppmärksamhet redan i förväg är fästad på detta ämne,

generelt betraktadt med afseende på handelstransactioner i Norrland i allmänhet. Hvad detta enskilda fall beträffar, så förekommer den omständigheten, att *Limsjis* hustru satte sig emot handeln, och brännvinets fiender torde förarga sig deröfver, att Lappen härvid icke gaf henne något gehör, samt tro att han här i rusigt tillstånd gjorde en handel sig till förfång och till ånger när han hunnit blifva nykter. Men redan den omständigheten att han utvisade endast ox-renar, och icke vek en hårsman ifrån det i orten gångbara och till och med såsom högt ansedda priset, visar att mannen väl hade reda på hvad han gjorde. Att för ögonfågeln spara ox-renar, det är som om en landtman ger sig att underhålla en myckenhet tjurar af hvilka han icke har den ringaste afkastning. Att sälja sådana när han har tillfälle dertill, måste hvarken förosaka skada eller ånger, väl motsatsen; och det inträffade här verkligen. Innan våren kom, hade *Limsjis* rena-hjord sammansmält till en fjerdedel, eller derunder, af hvad den om hösten var: han var blefven en knappt behållen Lapp i stället för rik. De renar han sålt hade han gagn utaf, ty han hade värdet för dem, de öfriga lågo såsom cadaver kring skog och mark till föda för foglarna under himmelen och djuren på jorden. Det förstås att Lappen lika litet bör sälja eller slagta ut sin hjord af fruktan för olyckor, som landtmannen bränna upp sin kornlada för ett oår; men om han behåller de renar som tjena till hjordens förökande och vidmagthållande, hvartill tjena det, att med en så stor risqué bibehålla sådana af hvilka han ingen nytta har? Detta äro också många Lappar

nog kloka att inse, och sälja derföre gerna, när de hafva tillgång och äro i tillfälle till att sälja. Men deremot äro också många, hvilka, som sagdt är, hänga vid det der systemet att icke sälja, och denna vurm är, märkligt nog! mera allmän hos qvinnorna än hos männen. Jag torde vara nog oartig mot könet, om jag förklarar det komma af dess större benägenhet för det ytligt lysande, än mannens. Säkert är att Lappen, när han af en stor rena-hjord likväl icke vill sälja något, endast vill hafva den till ögonfägnad och till skryt, såsom ett påtagligt bevis på hans rikedom, den enda utmärkelse, som hos honom eger rum. Men utan brännvin är det nästan omöjligt att någon handel kan äga rum. Lappen pretenderar af sin köpman handels-supen såsom ett ovillkorligt prestandum: får han icke den, så behåller han heldre sin vara till dess han träffar en annan, som består den. Å sin sida åter, gifver han vanligen de ankommande Renköparena gästa, honorerar också stundom handelsbrännvinet med någon liten ren, som han skänker på köpet, men priset på hvad han säljer modererar han icke gerna för brännvinets skull: han gör skillnad mellan handel och skänk. Men såsom det förra icke äger rum utan brännvin, så äger icke heller det sednare. Hans skänk är visserligen oftast beslutad förr än han får något traktamente, men traktamentet väntar han såsom följd af sin gåfva, och det lika bestämdt som man eljest öfverallt väntar tacksägelse. Såsom nu bland civiliserade människor det stöter och anses röja brist på vett, om man icke tackar eller bevisar någon slags erkänsla för bevisad välvilja eller välgerning, så anses det

här, om man icke trakterar — och det enda trak-
tamente, som går och gäller, är brännvin. Öfver-
skådar man nu med fördomsfritt öga den civilise-
rade och ociviliserade världen, så skall man fin-
na att den förras *soupéer* och den sednares *supar*
ofta nog äga icke mindre likhet till sak än till
namn. Såsom de förra hos de civiliserade ut-
trycka vänskapliga förhållanden, och stundom
passera för medel att sätta i förbindelse eller vi-
sa erkänsla, så förhåller det sig med de sednare
hos Lapparna. I missbruk och öfverdrift hafva
de båda varit, äro och skola blifva förderfliga och
i högsta måtto tadelyärda, men utan att vara an-
tingen misanthrop eller allt för inskränkt i men-
niskokännedom och verldserfarenhet, kan man,
enligt min tanke, icke gifva sig att declamera
emot någondera af dem såsom hiskeliga och him-
melskriande saker. De rop, som man stundom och
just aldramest i dessa sista tider hört höjas ur de
förras finare och mera stilla kretsar emot de sedna-
res mer ohyfsade och tumultuariska grupper, kun-
na ock ofta bemötas med det der: du dåre, tag
först bjelken ur ditt eget öga. Ty, för att ifrån
detta generela och abstracta, återkomma till mitt
specielare ämne, så kan jag väl erinra den, som
anfört, såsom det mest frappanta bevis på bränn-
vinets ytterst förderfliga inflytande på all slags
handels-transaction i Norrland och i synnerhet
Lappmarken, att "tillfällen gifvits då en sup va-
rit al pari med en ren," att en *soupée* också vid
vissa tillfällen åstadkommit både relativt större
och i moraliskt afseende vidrigare resultater än
detta. Det händer visserligen att Lappen, då han
hyser

hyser välvilja för en person eller anser sig hos honom stå i förbindelse, går till honom och säger: gif mig en sup, jag vill skänka dig en ren, och när han får den supen, också verkligen fullbordar sitt löfte; men man bör icke föreställa sig att han för supens skull gifver renen. Det kan så mycket mindre vara fallet, som han ofta, vid samma tillfälle, kan på annat ställe för en liten riksgälds-sedel skaffa sig flera supar. Detta supande och skänkande är mest gängse inom Lapparna sjelfva, och äger i synnerhet rum mellan gu-fäder och gu-barn, onclar och nepoter o. s. v. Stundom bjuder den som vill hafva en skänk, och stundom begär den som vill gifva en skänk. När nu en gu-fader eller hans vederlike säger åt sin gu-son: *gif mig nu en sup, att jag må gifva dig en skänk*, så har man i miniatyr och skuggritning en återbild af den gamle patriarken, som af sin son begärde villebråds-stek, att han måtte gifva honom välsignelsen. Mätte man blott för det förhatliga namnet *sup* icke förkasta jemförelsen! Låtom oss abstrahera undfägnadernas namn, och vi skola tillerkänna sakerna deras vackra drag. Allting i menskligheten har sitt ljus och sin skugga. Af bådas blandning består det verkliga, såsom de ock på en tafla, som skall föreställa något, båda måste finnas. En tafla utan skugga är tom, och endast fantasin kan derpå göra sig några bilder. Men der en tafla är föreställande något, bör man icke fälla något omdöme om konststycket, medan man står på så långt håll, att man ser endast det gröfsta af skuggningen och de yttersta svarta kanterna. De kunna då se fula och

vidunderliga ut, men vid det helas betraktande på nära håll befinnas nödvändiga för att gifva det föreställda lif och realitet.

Det här reflexionsvis anförda i afseende på handel och gåfvor hos Lapparna torde i berättelsens fortgång genom åtskilliga exempel komma att vitsordas och upplysas. Men i det nära sammanhang, som frågan om brännvinets ingredierande och verkan i handel och vandel uti Norrland och Lappmarken har med mitt ämne, anser jag den förtjena ännu en ytterligare och särskild reflexion, så mycket mera som deröfver blifvit debatteradt i tidningarna, utan att saken ändå blifvit rätt utredd. Jag vill då först erinra hvad dervid blifvit sagdt. Härvid förekommer, såsom hufvudthema, *en berättelse om brännvinets inverkan på allmänna välståndet i Sverges nordligaste landskaper*, af S. M. Adjuncten Ekdahl meddelad vid ett tal å en Nykterhetsförenings sammankomst i Stockholm och införd i N:o 121 af Aftonbladet år 1832. Detta har framkallat en recension i N:o 40 och svar på densamma i N:ris 157, 59 och 60 af samma tidning; samt under rubrik af *Brännvinet i Lappland* några underrättelser om förhållandet härmed i Tårneå Lappmark införda i N:o 144. Hvad det sista beträffar, må det för närvarande icke komma med. Tårneå Lappmark vill jag, som redan sagdt är, ämna ett särskildt capitel. Hr Ekdahls tal innehåller, efter en liten reflexion öfver marknaderna i Lappmarken, med hårda utlätelser öfver köpmännen i allmänhet, en beskrifning på Tjårumarknader i Calix, och slutar med den anmärkningen, att handelsystemet i hela Norrland är likt det här beskrif-

na. Recensionen deröfver innehåller en myckenhet ganska riktiga anmärkningar och uppgifter, men utom att den ena talar om Umeå då den andra talar om Calix, hvarigenom talet och recensionen på sätt och vis blir så, att den ena talar om gårdsgården medan den andra talar om prestgården, som ordspråket lyder; så lägger Recensenten egentligen lök på laxen i afseende på de hårda utlåtelseerna om de handlande i allmänhet, då han yrkar att Umeå hade bordt *undantagas* ifrån den allmänna fördömsen. Icke heller står hans ursäkt för brännvinshandeln i Lappmarken sista marknadsdagen på rätt goda fötter, då han förklarar ändamålet dermed vara, att de handlande måtte återfå en del af det specie-mynt de under de föregående dagarna utbetalt för varor åt Lapparna, på det desse ej måtte nedgräfvat det i fjellen, hvarigenom det ändå möjligtvis ginge förloradt för Lappens efterkommande, när han öfverraskades af döden utan att hinna uppgifva stället der han hade sin skatt förborgad. Recensenten medger likväl, att "denna brännvinsförsäljning numera kunde med allt fog indragas, sedan handeln idkas med sedelmynt." Det vore således denna omständighet Lappen hade att tacka att man ej narrade af honom hans egendom på den grund att han möjligtvis ej lemna den åt sina barn. I annat fall kunde man få använda silfverpenningen som en lockmat både för honom och hans efterkommande, undan för undan, för att få hans varor. Men sedan man fått fisken i båten, så tager man kroken ur käften uppå honom, det sker allt af omtänka för de öfriga fiskarna som ännu äro i sjön, att de ej måtte gå miste om det

nöjet att också få nappa på kroken, ty det är sannolikt att de ej få fara väl af det agn som denne sväljer i magen. Repliken på denna recension pettar väl på dessa ömtaliga och blottade ställen, men går för öfrigt kring saken som katt kring het gröt. Man kan icke heller undra derpå, ty det är ej så godt att försvara en sak som är så sjuk som denna: låtom oss nu se hvad den innehåller. Sjelfva beskrifningen öfver Tjärumarknaden i Calix lemnar jag åt sitt värde. Jag har aldrig varit der och sett den, icke heller af annan trovärdig person hört den beskrivas, och att jag icke anser den beskrifning som här gifves för trovärdig, det lärer ursäktas mig. Ty är det meningen att de "naturliga och talande omständigheter" som i repliken åberopas, skola igenfinnas här, då förstår jag mig icke på naturlighet i beskrifning. Jag fäster nemligen dervid det begreppet, att den framför allt bör vara trogen och till en början sannolik, icke genom påtaglig orimlighet och öfverdrift röja att man vill imponera och frappa de lätt-trogna, eller, som det heter, slå Dalkarlar i dem. Att beskrifningen på Tjärumarknaden i Calix har detta fel undfaller ingen tänkande och uppmärksam läsare. Men som jag icke kan beskrifva huru der verkligen tillgår, vill jag ej heller inlåta mig i det otacksamma arbetet att visa huru der icke *kan* tillgå, helst denna specialitet långt mindre betyder än de allmännare saker som talet innehåller. Deribland förekommer först en liten uppgift om marknader i Lappmarken, dit, enligt talarens uttryck, "köpmännen infinna sig, som Jakalerna till Österlandets slagtplatser, för att göra byte." Väl hän-

vises åhöraren här till min Journal, men, förmodligen att completera och corrigera den, underrättas han, att brännvinet på dessa marknader *säljes i fast form*, och att Lappen "köper och tuggar sin rusgifvande is till sent på aftonen, då han stupar sanslös i snön" och såfver af sig ruset till följande dag. Talaren har likväl här glömt att underrätta åhöraren om huru denna is mätes, hvilket vore obeskrifveligen intressant att veta, ty naturligtvis kunna ej här kvarters- eller halfstoppsmått komma i fråga, efter det gäller fast form. Man sväfvar i en svår ovisshet, om den väges med betsmän eller mätes med kubikmått på något sätt, eller om till äfventyrs de handlande hemma hafva vissa mått hvori de slå brännvinet att frysa, och se'n tömma ur som talgklimpar för att sälja styckevis; allt detta önskade man upplysas om. Huruvida det finnes någon is som gifver rus, derom torde Herrar Chemici kunna underrätta. Men för att gå ifrån skämt till allvarsamma saker, så måste man tillstå att talarens declamationer mot köpmän i allmänhet äro alldeles obilliga, att jag ej må säga oförnuftiga. Det vore väl, om talaren ägde någon portion af den "mennisko-kännedom," för hvilken han så strängt taxerar de handlande; han skulle då säkert finna, att handel måste existera i ett samfund af menniskor, höjda öfver vildens djuriska ståndpunkt. Det hörer ock till sakens natur att man, vid culturens framskridande, isolerar sig i serskilda yrken, för att fullkomna sig i något och komma ur det der bedröfliga *aliquid in omnibus et nihil in toto* (litet i hvart och intet i det hela). Men när man slagit sig på ett visst yrke, så måste man också just af det

yrket hafva sin utkomst; man får ej tillbinda munnen på den tröskande oxen. Att nu skrika öfver den handlandes egennytta, då han, som måste lefva af sin handel, tager vinst på sin vara, det är obilligt. Att han söker så stor fördel som möjligt, det måste ursäktas honom, ty han är menniska likasom alla de andra. Det förstås likväl att han, likasom hvar och en annan, bör hålla sig efter de lagar som samvete och samhällsordning bjuda. Att ifra emot honom, om han med förderflig och svekfull vara narrar åt sig sina medborgares egendom, och af slem vinningslystnad arbetar på deras moraliska förderf, det tillhör hvarje rättsinnig man, men han bör taga sig till vara att icke brännmärka ett lofligt yrke och fara ut emot alla för det han funnit missbruk hos några. Vill han rätta ett missbruk, så bör han hålla sig vid sanning och akta sig för öfverdrift, ty eljest kommer hans ifver att sakna all effect, och man hör honom såsom en skrikhals, hvars ord flyga i vädret, och derföre också af åhörarna slås i vädret. Så mycket om det hållna talet, men hvad sjelfva saken beträffar, hvarom talet handlade, så kan det icke nekas att brännvinet spelar en ganska vigtig role vid handelstransactioner i Norrland, i synnerhet i Lappmarken, ty i det öfriga Norrland känner jag väl ej så noga förhållandet, men kan på goda skäl sluta att detta inflytande är mindre. Uppkomsten af detta inflytande har man imellertid inga skäl att härleda ifrån någon de handlandes afsigt och speculation att derigenom narra åt sig allmogens varor, utan det har förmodligen i sin uppkomst varit hvad det ännu är, ett medel att draga till sig

kunder och behålla dem. Det är numera något, hvartill den handlande är tvungen, om han vill eller ej, så framt han icke vill se sin rörelse alldeles aftyna och försvinna. Det är så långt ifrån att vara honom till förmån, att det tvärtom är honom till last, ty han har svårt att i handeln göra sig skadeslös för sin depense, emedan han i priser måste täfla med den så kallade skojarren, eller landthandlaren, som ofta från aflägsna och okända orter svärmar till marknadsplatserna, och hvilken, såsom saknande relationer med folket, måste, genom att undersälja och öfverbjuda den verkliga köpmannen, skaffa sig trafik. Vid sådana omständigheter kan köpmannen icke hålla sig uppe genom annat än ett närmare och intimare förhållande till sina kunder, än det som eljest äger rum mellan handlande och allmoge. Ett sådant förhållande åter är allestädes i den menschliga sammanlefnaden förenadt med förplägningar, hvarföre svårligen en förtroligare sällskaps- och umgängeskrets lärer kunna uppgifvas, der ej bjudningar på måltider och förplägningar, under namn af dinéer och soupéer eller gästningar af allahanda namn och beskaffenhet, äger rum. Om nu också brännvinet alldeles afskaffades, så är det en alldeles gifven sak, att någon annan förplägning måste träda i stället. Imellertid bör detta närmare förhållande, som här äger rum mellan köpmannen och hans kunder icke klandras, ty det är i flera afseenden ganska nyttigt. Såsom det åligger de sednare att åt sin handlande aflemna sina varor, så åligger det ock handlanden att förse dem med deras behof. Han kan då af erfarenhet, och emedan han känner vidden af sin handel, i

förväg bestämma sitt års-förlag, så att det hvarken blir otillräckligt, hvarigenom lätt händer att allmogen råkar i nöd, eller öfverflödigt, honom sjelf till last och förlust, kännbar, der den handlandes, lika så väl som allmogens, förmögenhet är i allmänhet så ringa som här. Utom detta förhållande skulle sannolikt dessa så ofta för missväxt exponerade orter oftare och kännbarare hem-sökas af en verkelig nöd — en omtänksam Läne-styrelses åtgärder dermed icke misskända. — Såsom factiskt bestyrkande detta kan anföras, att i Skellefte, der landthandeln i betydlig mån utträngt köpmanna-handeln, allmogen om sommaren 1831 allmänt måste gripa till bark till sin lifnäring, äfven förmögna bönder härifrån icke undantagna, då deremot i Piteå, der köpmanna-handeln är nästan ensam, ingen sådan allmän brist hördes utaf. Arieplogs socken, som också med köpmännen har sin enda passiva handel, var sannolikt den enda i hela Norrland, som för det stora nöd-året 1832 icke hade sökt någon undsättnings-spannmål, och det oaktadt förspordes icke någon brist på mjöl för dem som hade något att köpa för, eller någon credit. De handlandes bodar voro med mjöl försedda. Båda dessa socknar tillhöra, i afseende på handeln, uteslutande Piteå handlande. Till dessa aktningsvärda mäns heder må här ock nämnas, att på deras bodar i Arieplog och Arvidsjaur brännvin icke funnits till salu under dessa sista hårda åren. Att Regeringen igenom Läne-styrelserna förer ett slags œconomiskt förmynderskap öfver folket och drager en omedelbar försorg för deras timmeliga uppehälle, lärer beklagligtvis nu mera vara en nöd-

vändighet. Detta förhållande har ock till den grad stadgat sig, att man vid inträffande missväxt ovillkorligen vänder sig till Regeringen och ropar på bröd, och, när man svälter, far ut i häftighet mot Läne-styrelserna för det de ej skaffat det. Att det imellertid är ett onaturligt förhållande lär ej kunna nekas: det står otvifvelaktigt i förbindelse med de flerfalldiga vidrigheter, som samfäldt förorsaka den sjukdom, hvaraf samhällskroppen känner sig lidande, och som småningom med betänkliga symptom går en kommande crisis till mötes.

Brännvinets ingredierande uti handels-transactioner i Norrland är således ganska förklarligt, och, så vidt det endast utgör ett förplägnings-ämne, äfven försvarligt, så länge rusgifvande drycker ingå såsom en hufvudsak i förplägningar så i högre som lägre spherer, och så länge det heter *juvat insanire interdum* (man må väl slå sig lös ibland). Skulle det också consumeras endast vid marknader, så vore väl dess förderfliga inflytelse icke så öfver måttan stor. Ett begär till något som berusar synes eljest ligga i människans natur, och derföre torde det aldrig lyckas att afskaffa bruket af alla rusgifvande drycker. Ett kraftigare försök i denna del lär verldshistorien ej kunna uppvisa än det Muhammedanska religionens stiftare gjort, i det han förbudit sin läras anhängare njutningen af vin och starka drycker. Följden deraf synes dock vara mer förderflig än välgörande, i det Muhammedanerna slagit sig på det giftigare berusnings-ämnet opium. Skulle det nu lyckas nykterhets-vännerna att alldeles afskaffa brännvinets bruk i Sverige, så är det likväl san-

nolikt att någon annan berusande dryck intager dess plats. Men som människans moraliska värde består just deri att hon arbetar emot sina sinnliga böjelser, och denna strid just utgör hennes rätta lif, så förtjena ock de män, som söka att sätta en damm för det öfversvämmande förderfet, den största högaktning och tacksamhet: de äro mensklighetens välgörare. Lyckas de ock icke att helt och hållit dämna den väldiga floden, så är man dem dock den största erkänsla skyldig, om de förmå hejda dess lopp och tvinga honom inom bräddarna. Mätte derföre nykterhetsvännerna med kraftigt allvar fortgå i sina bemödanden, och dessa bekrönas med framgång. Uppmärksamheten är väckt på det största förderf, som Svenska folket håller uppå att nedsjunka uti, det synes sjelft märka det — då är ännu ej all förhoppning om räddning ute. Att fylleri-lasten på ett fruktansvärdt sätt tagit öfverhanden är ett factum som ej kan nekas, och om ock den absoluta nykterhets-principen icke kan blifva rådande, så kan den dock i sin mån bidraga till nykterhet, äfven der den icke blifver antagen. Dock är icke fylleri öfver allt der starka drycker njutas, och allmänna talesättet gör derföre skillnad mellan *supa* och *taga sig en sup*. Det är skillnad emellan att använda den starka drycken såsom en slags krydda, eller såsom medel att muntra ett gladt tillfälle, och imellan att tillfredsställa en passion. — Men det kan vara tid på att nu gå till vatten, sedan jag så länge hållit mig vid brännvin. Det är också en mycket naturlig gång, såsom hvar man vet, och jag är derföre rätt glad att äntligen hafva hittat på denna behändiga utväg, sedan jag så

länge irrat i de förskräckliga brännvins-regionerna, och våndats, som på färden mellan Kaltisjaur och Rappen, huru i all verlden jag skulle komma till rätta. Jag ger derföre nu allt brännvin och brännvins-is på en båt och begifver mig till vatten och verkelig is, och det i Revve, der jag hade min is-notdrägt, och hvarifrån jag så fatalt kom att villas bort genom för mycket brännvin.

Vår fångst med is-noten, den gången då ren-handeln vid Revve stod, blef obetydlig. Renahjordarnas framstrykande härs och tvärs öfver det ställe, der vi hade våra is-notvarp, hade skrämt bort fisken. Såsom nämndt är, förorsakas deraf ett starkt brakande i isen, då denna ej ännu är så tjock, och höres eljest ett starkt gny af klöfvarnas stampande och ledernas knarrande. Fiskarna, förskräckta öfver ett sådant ovanligt buller, hade tagit till flykten, helst den fisksort, som här fångades, är mycket skygg. Han kallas här i orten *Asp*, och har jemte *Siken* ensam den äran att heta *fisk*. De öfriga fisksorterna, som här finnas, såsom gädda, abborre, laxöring, harr, lake, m. fl. heta fisk endast i grytan och på fatet, eljest nämnas de med sina egna namn, och komma ej med i fiskarnas räkning, när man berättar huru många sådana man fått: de följa med såsom bihang. Om fisket i Arieplog är något taladt i min Journal (p. 329): här må jag göra ett tillägg, heldst det utgör en hufvudnäring i orten. Mellan Helgarness och Andersmess är aspens *lektid*. Det är en skördetid för nybyggaren. Det är just nu som han skall skaffa sig sitt förråd för vintern och till en del äfven för den tillkommande sommaren. Detta hemtas dels ur sjön, dels af den nu

förflyttande Lappen. Dessutom inträffar äfven hö-körseln vid denna tid. Nybyggaren måste skynda dermed, dels för att få in sitt hö undan renarna, dels för att begagna föret, innan det af inträffande djup snö och uppflytande vatten på sjöarna blir förderfvadt, dels ock för att sedermera vara ledig att föra ut sitt gods på landet eller på marknaderna. Nu är Nybyggarens största and-tid. Likväl äro icke alla Nybyggare denna tiden mycket sysselsatta med fiske, ty de hafva icke alla *asplek*. Aspen samlar sig i stor myckenhet till vissa ställen, der han leker. Detta sker dels i strömmar, dels å vissa grundare ställen i sjön. I Hornafvan känner man icke något ställe der han leker, ehuru han till myckenhet finnes i denna sjö. Men i strömmarna, som förbinda Hornafvan med Udjaur, leker han. Han plägar äfven tidigare om hösten simma utför dem till Udjaur. Men icke heller der är någon egentelig *asplek*, utom i strömmarna vid Kasker, som förena Udjaur med Storafvan. Här är den största *asplek* i Arieplog. Om våren åter, när sjöarna blifvit fria från is, simmar asp ifrån Udjaur upp till Hornafvan. Både vid färden utföre och färden uppföre fiskas han vid qvarnen, som är anlagd i en af strömmarna. Hornafvan afbördar sitt vatten i Udjaur genom flera utlopp. — Det är Pastors och Skolmästares i Arieplog husbehofs-qvarn, men fisket dervid tillkommer, efter gammal häfd, Pastor ensam. När nu fisken hindras i sin färd af qvarndammen, är han nog desperat att släppa sig utför sjelfva rännan. Denna hålles derföre alltid öppen, och nedanfö qvarnhuset är en liten dam, der finner sig passageraren helt oförmodadt arreste-

rad och slipper hvarken ned eller upp. Sällskapet ökar sig stundeligen. De gå der af och an och fundera, stå stundom helt stilla och veta ej hvad de skola företaga i den stora bedröfvelsen. Stundom kommer också en lax dammandes utför rännan och råkar i samma fördömmelse. Han går väl till en början sin vanliga stolta och modiga gång att söka utväg ur labyrinthen, och småfolket flyr med fruktan och bäfvan för hans majestät och hålla sig på distance, men än är icke allt fullkomnadt. Vår magnat märker snart att hans magt och herrlighet här intet betyder, och att han är en fånge lika så väl som alla de andra. Dock glömmet han icke sin värdighet, fjeskar icke kring dammen, utan placerar sig allvarligt midt i den på djupet, der han sedan med orubbeligt lugn afbidar sitt tillkommande öde. En gemensam fara gör fiender till vänner, och utplånar skillnaden mellan stora magter och små: de förra bli höfliga, och gapa och gläfsa för den gången icke efter de sednare. Då bortlägga de små sin fruktan för den stora och komma att sluta sig till honom. Så går det med fiskarna i dammen. Men när menniskan kommer och de tunga stegen på bryggan höras, då fly fiskarna med fruktan och ångest till vinklar och vrår af dammen, som Ulysses och hans kamrater i Polyphems grotta. Laxen glömmet sig dock icke heller nu i den yttersta faran. Han kilar mot forsen upp under qvarnhuset och ställer sig midt under det ur stuprännan störtande vattnet. Det är nemligen en liten fyrkantig öppning på fiskdammen, hyarigenom vattnet strömmar in, men forssen är der så stark att de små fiskarna svårligen förmå simma uppför

emot den. Dammen är timrad af smått timmer 2 à 3 varf, och man har i stockarna huggit en myckenhet skår genom hvilka vattnet har sitt utlopp. Den omtalade öppningen tillslutes med en damlucka, och man tager upp fisken med håf. Men laxen låter sig icke gerna ens med pulsning skrämmas ifrån sin tillflygtsort, och man har mycket besvär att få honom. Har man icke alldeles tätt under qvarnhuset, så echaperar han. Derföre smyger man sig vanligen till dammen och skyndar att sätta för damluckan, innan fiskarna märka faran och börja på fly. Så delar laxen de öfrigas öde, sedan han förgäfves sökt med storm bana sig väg genom den stängda porten. Det är likväl icke hafs-lax, utan endast lax-öring, hvilken dock stundom uppgår ända till 18 à 20 markers vigt. Detta förmånliga och lätta fiske var dem gamlom okänt, ty ingen trodde att fisken skulle gå utför qvarnrännan, men den gamle Olof Læstander, om hvilken i Journalen är taladt, i synnerhet i capitlet om Capell-färden, hade börjat misstänka det, när han någon gång såg fisk nedanför qvarnhuset, och försökte en dag till en början blott med tallruskor att göra en stängsel, hvilket hade den påföljd att man kom under fund med saken. Hela sommaren fås här fisk, dock icke till någon myckenhet förr än mot slutet af Augusti. Från denna tid ända mot slutet af November fås icke obetydligt, dock mer eller mindre, allt efter som årgången är. Mest fås i slutet af Augusti och början af September, då aspen synes hafva sin rätta res-tid till Udjaur. Om våren åter, när han kommer från Udjaur och ämnar sig uppför till Hornafvan, och möter i sin

väg qvarndammen, så blifver han der stående som åsnan vid strömmen, och väntar troget att någon väg må öppna sig för honom. Man får då ofta se väldiga stimm, med stjert vid stjert stå och arbeta mot strömmen för att ej förlora terrainen. Der stå de sina 2 à 3 veckor, och blifva under tiden alldeles utmagra. Någon inrättning att fånga fisken härvid har ännu icke blifvit gjord, emedan man först för några få år sedan kom under fund med denna omständighet. Man pulsar allenast så godt man kan på nät, och får på det sättet något, men det mesta far sin kos. Såsom nu aspen på detta sätt far utför och uppför strömmarna mellan Hornafvan och Udjaur, så far han ock mellan Hornafvan och Kakel, genom tvenne sund, det ena *Rappa*, det andra *Suolle* kalladt. Kakel ligger norrut från Arieplog till ett afstånd af en dryg fjerdingväg, Udjaur söderut till ett afstånd af en half mil. Vid Michaëli-tiden simmar aspen som mest till Kakel och man fångar honom då med nät i de ofvannämnda sundena. I Kakel finnas flera lek-ställen, ehuru denna sjö icke är rätt stor, innehållande endast en mil i längd. Förnämsta lek-stället i Kakel är vid *Revve*, der man, som sagdt är, fiskar med is-not. Detta går till på följande sätt: man hugger först upp nära vid landet en vak ungefär 3 alnar lång och 2 alnar bred. Denna vak kallas *Hjelpen*. Sedan går man nästan parallelt med landet, och hugger upp åter en öppning på isen, som ett vanligt vattubrunn, på några famnars afstånd från *hjelpen*, och på lika afstånd från detta ett brunn. Det sistnämnda kallas *sno-brunn*, och man uppreser dervid ett is-stycke såsom märke. Samma-

ledes gör man äfven på andra sidan om *hjelpen*. Sedan detta skett, går man ungefärligen 100 famnar — mer eller mindre allt efter omständigheterna — ut åt sjön och hugger upp der midt emot *hjelpen* en vak af lika beskaffenhet som den. Denna vak kallas *Kastet*. På samma vis som vid *hjelpen* och på lika distancer hugger man upp brunnar, tvenne på hvardera sidan om *kastet*, och *sno-brunnet* det tredje. Från detta *sno-brunn*, till *sno-brunnet* vid landet, upphuggas brunnar i rät linie och på lika afstånd från hvarandra, som de redan upphuggna. Sammaledes upphuggas mellan *sno-brunnarna* på andra sidan brunnar i rak linie, och nu är *varpet* färdigt. Man har tvenne smala stänger af några famnars längd, eller lika med afståndet mellan brunnarna; dessa skjutas vid *kastet* under isen åt hvar sin sida, så att ena ändan kommer fram i första brunnet på hvardera sidan om *kastet*. Med en *klyfva* — en grof björkkäpp, grenklufven i ändan — skjuter man stången vidare efter hand från brunn till brunn. Skulle dess ända icke vara synlig i det brunn dit man skjuter, och stången således hafva vikit af kosan något åt sidan, så har man en så kallad *Rack-krok* — en lång käpp, böjd i form af båge — den träder man under isen och krafsar ändan af *Rack-stången* fram till brunnet. Vid *sno-brunnet*, som utgör ett hörn i *varpet*, vänder man *rack-stången* med tillhjälp af kroken och *klyfvan*, till dess den kommer i den linie af brunnar som förenar *sno-brunnet* vid *hjelpen* med *sno-brunnet* vid *kastet*, och skjuter sedan fram stången till första brunnet på denna linie. Vid andra

dra ändan af rack-stången är ett rep fästadt, hvilket ifrån kastet löper under isen allt efter som stången skjutes fram. Ändan af repet tages upp vid *sno-brunnet*, och en person drager dermed noten i sjön, medan den andra vid kastet reder den, att den må löpa rätt och redig. Sno-brunnet är i afseende på afståndet från kastet så lämpadt, att notens ända, som kallas *Gen*, jemnt räcker fram till *sno-brunnet* och kilen släppes ner i *kastet*. På samma sätt practiseras andra *armen* eller delen af noten ut i sjön, och nu är man färdig att draga. En person skjuter då stången, under det den andra står vid brunnet och drar noten med repet. Man drar likväl icke i hvar brunn utan i hvar annat. Den som skjutit stången, drar repet, medan den andra springer ifrån det brunn, der han drog, till detta. Man får icke göra halt med noten, emedan fisken i sådant fall drar bort sin kos. All fisk, som befinnes inom varpet, sopas på detta sätt småningom tillsamman, och när man hunnit med *genarna* till hjälpen, så pulsa tvenne personer, under det de andra tvenne efter hand draga upp noten. Man har på den fästet vissa märken, för att kontrollera, att ej den ena må draga fortare än den andra, hvarigenom kilen komme på ena sidan i stället för midt i. Fiskarna, som i början makligen simmat undan noten och icke trott någon fara vara å färde, emedan de sett sig utan möda hinna undan det besynnerliga fenomen, som de sett komma skridande efter dem, blifva nu förskräckta, när de se sig från alla sidor omringade. De ila framut, der utvägen ännu synes dem öppen, men förskräckta för pulsnin-

gen, fly de åter tillbaks till kilen. Stängda äfven der, simma de häftigt af och an, sökande utväg, men förgäfves. Ju närmare kilen kommer till *hjelpen*, dess häftigare pulsar man, att ej fisken i sin desperation må våga ett försök att bryta sig igenom, hvilket han visst skulle kunna, om han blott hade mod. Men det är just bristen derpå som bringar bättre folk än fiskarna i deras fienders våld. Slutligen fly de sjelfva in i kilen, och glade och triumferande drage vi upp dem på isen och räkna huru många de äro. Laken gäckar genom sin phlegmatiska dumhet all vår list med noten. Han ligger som ett dödt vrak alldeles stilla på botten och låter sig ej bekomma, att noten med sin nedre del stryker honom öfver ryggen. Han låter den i fred passera sin väg fram och behåller också i fred sin plats. Sedan man på ett lek-ställe huggit upp ett varp, så drager man samma varp flera gånger tid efter annan, så länge leken står på. Vid Revve hade vi från början 3 varp, men längre fram i leken blott 2. Förr än Lapparna med sina rena-hjordars trafvande hade skrämt bort fisken, fingos 50 à 60 fiskar i hvardera varpet, hvilket var en vacker fångst: 120 fiskar utgjorde 10 lispund. Detta höll likväl icke ut länge. Omkring 1000 fiskar utgjorde likväl vår hela fångst under leken. De följande åren var fångsten så ringa, att det knappast lönade mödan att draga. Man får eljest ej vara ömtålig för köld när man drager is-not, ty ibland, när kölden är mycket skarp, vill vattnet nästan isa på händerna. Kläderna frampå, der vatten spilles, blifva styfva som stickor. Men hvad vedermoda tvingar icke den tyrannen *magen* men-

niskan att uthärda! Det gäller ej att lägga sig och vänta, det stekta sparfvar skola flyga i mun.

Mer allmänt än med not fångar man fisken vintertiden med nät. Med tillhjälp af *Rack-stång* och rep, såsom vid noten beskrifvit är, practiserar man ut nätet i sjön. Nätets vanliga längd är 16 famnar: det kallas *ett hag*. Man sätter stundom ett sådant hag för sig sjelft, stundom flera i förbindelse med hvarandra. Nätet består af mycket finare garn än noten, hvarföre också fisken kilar på och snärjer sig deri. Det drager väl ej så till spans som noten, men är säkrare i längden och mindre besvärligt. Har man 40 à 50 hag och förmånliga ställen att sätta dem på, så samlas småningom väl så mycket som af några not-varp. Asp-leken är slut vid Andersmess, då Sik-leken småningom ingår, är högst vid Jul-tiden och aftager mot Trettonde-dagen och Tjugonde-dagen. Nät under isen kallas *Rackor*. Man vittjar icke rackorna hvar dag, utan endast hvarannan eller tredje dag, stundom också, när litet fisk vankar, blott en gång i veckan. Nätena dragas likväl icke upp för att torkas, utan få stå flera veckor i sjön. Vid marknadstiden upphör fisket alldeles. Alla Nybyggare i Arieplog idka vinterfiske; i Arvidsjaur deremot endast högst få. De hafva så små sjöar och mest sådan fisksort som ej om vintern kan fiskas. De stödjä sig också obetydligt på fiske: åkerbruk och boskaps-skötsel är deras hufvudnärning. Arieplogs Nybyggare föra ut sin fisk, dels ner på landet, der de byta sig till spannmål för den: 100 fiskar mot en tunna korn har varit ett gammalt fast pris, och så länge det priset gällde, hade Nybyggarena stor förmån. Men dessa

svagåren hafva alldeles rubbat detta pris, och man har nästan icke alls kunnat erhålla något korn af bönderna. Till Lycksele marknad föres eljest mycket fisk af Arieplogs Nybyggare, i synnerhet den fisk som fås under Sik-leken. Sik och Asp äro både till utseende och smak fullkomligt lika; endast på *gan* (gälen?) kan man se skillnad. De äro likväl ganska väsendtligt olika fisksorter. Först och främst är deras lek-tid olika. Vidare håller sig aspen ofta i ström och forss, samt är derföre mycket hastigare i sina rörelser och äfven starkare. Han går ofta i stora stim, har, såsom beskrifvet är, sina bestämda periodiska flyttningar. Sålunda finnes icke asp egenteligen i sjön Kakel, men vid lek-tiden är han der nästan öfver allt. Efter leken simmar han genom de omtalade sundena *Suolle* och *Rappa* efter hand tillbaka till Hornafvan. Vissa tider på sommaren låter han hvarken med not eller nät fånga sig, fastän han visar sig å fiskelägena. Siken åter är mera stilla, flyttar icke från sjö till sjö, samlar sig icke i stim, och är mindre skygg än aspen. När han fastnar på nät, så står han nästan alldeles stilla och gör inga kraftigare försök att slita sig lös, då deremot aspen snor och vrider på allt sätt. Än mera ostyrig, än aspen, är harren, när han fastnar på nät. Denna fisksort är till smaken nästan lika med sik och asp, har äfven till utseendet någon likhet, så att han synes stå mellan aspen och abborren. Han är grå till utseendet, har större hufvud och ryggfena, men smalare kropp än aspen. I strömmar är hans egentliga tillhåll, och som han far än uppför och än utför, så får han ofta i qvarn-sumpen i Arieplög

hålla aspen sällskap, och på de tider, då aspen icke reser, roa sig der ensam så godt han kan. Laxen, d. ä. Laxöringen, har jag redan nämnt något om. Han är fiskarnas konung. Strömmen är väl icke hans egentliga hemvist, men han passerar den ofta, och allvare vill han se, innan han skall gifva efter, om han håller uppå att arbeta sig upp. I strömmen leker han också. Hans lek-tid inträffar om hösten omkring Michaëli. Man fångar honom då dels med nät dels med ljustring, men det duger icke att komma med lekverk till fiskredskap åt honom. Garnet i laxnät är vida gröfre än i not. När han fastnar, så gör han väldiga försök att slita sig lös, men när han känt att det icke förslår, så ligger han sedan alldeles stilla som en klabb på botten och tänker: *Levius fit patientia quidquid corrigere est nefas* (tålamod öfvervinner surkål). Men när man börjar draga upp nätet, då gör han åter ett förtvifladt försök. Hans tapperhet förmår dock icke förskaffa honom friheten, derest ej nätet är svagt, men för en långsam strådöd på båt-kölen befriar den honom dock, ty af fruktan att han hoppar ur båten, vågar man ej släppa lös den raska fången ur nätet, innan man med ett slag af klubban i hufvudet gifvit honom sin bane. Bland våra fiskar synes han vara den ordentligaste i leken, ty han håller sig, såsom det tyckes, troget till *en* maka. Hvarken svartsjuka eller flygtighet synes göra någon oreda i hans ägta förbund. Vid vackert väder får man ofta se tvenne laxar, hane och hona, simma tätt i bredd uppe i vattenytan. Man har berättat mig, hvad jag likväl ej varit i tillfälle att se, att de bitit ihop med hvarandra

med käkarna och så simma på sätt som sagdt är. Hanen har nedra käken betydligt krökt, men icke honan. Äfven harren går parvis och leker i strömmen, men jag förmodar att hans parning icke är så trogen, ty harrarna svärma för mycket om hvarandra, att de skulle undvika byten, blandelser och kanske äfven strider, hvilket deras hastiga och ofta häftiga rörelser tyckas röja. Men laxarna äro så för sig sjelfva hvar på sin ort, och tyckas gå så sakteligt tillväga, att man ej kan misstänka sådant hos dem. Man har berättat mig, att, när man vid ljustring slår honan först, hvarvid hanen flyr, skall man likväl få slå honom äfven på samma ställe, emedan han återkommer dit. Detta är likväl anmärkt om hafslaxen. Äfven asp och sik torde i någon mån gå parvis, ehuru man icke varit i tillfälle att observera det. Men på nät får man ofta hane och hona bredvid hvarandra. Abborren deremot har icke det minsta begrepp om äkta band. Han håller sig vid leken samlad i stora stimm. Man kan då både med nät och not göra en förmånlig fångst. Eljest gör han stundom fiskaren mycken förargelse, ty han är en putsmakare. Han skyndar sig ibland i god tid ur not-varpet, och likasom för att göra narr af fiskarena, går han bakefter noten och biter i garnet. Stundom åter när man har *lagnat* (satt nät) för honom i någon vik, eller eljest på grundt ställe, der man ser att han är, och vill köra honom på nätet, så synes han väl strax göra fiskaren till viljes, och skyndar mot nätet, men när han upptäcker sveket, så gör han halt tvärhastigt vid nätet och vänder om, låter på intet vis skrämman sig af pulsandet, utan

hela skocken kommer bums emot fiskaren, och far sin kos så tillsägandes mellan händerna på honom. När nu vattnet igenom detta tumultuerande blifvit grumligt, så begagnar han förträffligt denna omständighet, står alldeles stilla i grumlet och man vet ej hvart han tog vägen. Han har som aspen sina nycker, att vissa tider icke låta taga sig, hvilket här uttryckes med att han *icke bidar* (i metete). Utom de tider på sommaren, då man alls icke kan få aspen med not, har han äfven vissa tider på dagen, då han *icke bidar*. Så länge solen är uppe, gäller det ej att draga. I skymningen är bästa tiden; sedan det blifvit fullkomligt mörkt, är det åter sämre. Allt sådant måste fiskaren känna. I afseende på abborrens kinkighet att låta taga sig, berättar Lars Pehrsson, att han som gosse, tjenande hos *Lars Sjulsson Stocke*, en gammal blind Lapp-gubbe, en gång följde den sistnämnde att draga not efter abborre. Den blinde gubben frågade honom, om solen ännu kommit midt öfver en viss bergkulle. När han nekat dertill, sade gubben att det ännu ej var tid att draga, men nog kunna vi väl ändå försöka tillade han. De kastade noten att draga, men fingo icke en enda abborre. Jag förstod det, sade gubben; det var icke rätta tiden. Men gif nu akt, när solen kommer öfver bergkullen, vi skole vänta här till dess, och då skole vi åter draga. De gjorde så, och fingo då en ansenlig myckenhet abborrar. Abborn leker i gräs- och rör-lunder, heldst i vikar och på grundt vatten. På hvad sätt han dervid kommer öfverens med den glupande *güddan*, som är likasom en varg i sjön (*Lupus marinus*), vet jag icke.

Men begge leka de på samma gång, nemligen vid islossningen om våren, och på samma ställen. Såsom sysselsatt med en viktigare sak än att äta, synes likväl gäddan den tiden vara fredlig och äfven låta de andra fiskarna vara i fred. I allmänhet tyckes fisken icke bry sig om någon föda under lek-tiden, och det är förmodligen därför som han blir så mager och dålig. Gäddan går aldrig i skock eller stimm, och jag har aldrig ens kunnat observera någon förening parvis. Hon täflar med laxen i styrka och storlek och öfvergår honom i båda fallen, om hon får lefva och växa, till dess hon blir riktigt fullväxt. Att bestämma fiskens lifstid och storlek är eljest svårt, och torde ännu vara oförsökt. Hans storlek synes bero ej blott på tid, utan ock på andra omständigheter. Väl har man en vanlig ordinair storlek, men den tyckes vara olika för olika sjöar, och föränderlig på det sättet, att om en fisk ur en sjö med mindre fisksort, kommer uti en sjö med större fisksort, så växer han och blir större. Sik och Asp i Hornafvan är något större än samma fisksorter i Udjaur. Af de förra gå ungefärligen 12 fiskar på pundet, af de sednare 15. I *Wauka* och *Sella*, som äro sel eller mindre sjöar mellan Hornafvan och Udjaur, uppgår *vistes-fisken*, d. ä. den som uppehåller sig der och icke är blott passagerare mellan de båda stora sjöarna, till 4 à 5 marker. Man har fått i *Wauka* sikar af 8 à 12 markers vigt. Den gamle Olof Læstander berättar sig der hafva fått till och med en som vägt 19 marker. *Harren* varierar minst i afseende på storlek. Gäddan deremot varierar till den grad, att man nästan icke kan bestämma någon medel-

storlek. Gäddor från 1 till 10 marker äro vanliga. Gäddor, som väga ett lispund, äro ännu icke ovanliga. Jag var med som barn, då en gädda fångades, som vägde öfver 2 lispund. Prosten Sundelin skall en gång hafva sett en som liknat ett vidunder. Han hade ryssja under isen att fånga lakar, och när han lade sig och tittade i brunnet, fick han se en gädda, som stod vid ryssjan, och tycktes kunna sluka den hel och hållen. Han kunde ej se henne hel och hållen, men fläckarna på henne voro så vida som blankriksdalrar. En lika vidunderlig berättelse om en abborre har en Lappman vid namn Clemet Jonsson gjort. Denne man bodde i Arieplög, men plögade om sommaren fara uppföre Hornafvan och fiska, och uppehålla sig vid dess stränder efter omständigheterna. På en sådan färd, när han en gång i lugnt och klart väder satt i sin båt och rodde, såg han en *låga* (trädstam) på botten. Som Hornafvans vatten är alldeles klart, så ser man botten på högst betydligt djup. När han rott förbi, började han likväl fundera på den der *lågan*, han ville ej påminna sig hafva sett någon sådan der förr. Han vände derföre om att nogare betrakta den, och se! det var en ofantelig abborre. *Clemet Jonsson* hade dock inga medel att bemäktiga sig den kolossala fisken, för hvilken han för öfrigt måste hyssa all respect, heldst han var större än hela *Clemet Jonssons* båt. Mindre vidunderlig, och derföre trovärdigare, är berättelsen om en lax, fångad i strömmarna ofvan Löfmocks Capell. *Olof Læstander* berättar, att han en gång i yngre år hade, som vanligt, gjort en färd uppför Hornafvan i Brunn-Ren-skog. När nu han och hans kamra-

ter kommit ned med brunnrenar, var der en Fiskare-lapp, som upp ifrån strömmarna kommit med en lax, den han visat brunnren-fararena, med de orden: "här skolen J få se, om icke jag också har en brunnren." Laxen hade varit oformligt stor. Læstander säger sig ej kunna förstå huru en meniska hade varit i stånd att blifva mästare öfver en sådan klamp. Lappen kokade för den gången tarmen och hälften af hufvudet. Det uppfyllde en vanlig mindre kopparkittel, sådan Lapparna bruka till kok-kärl på färdvägar. Här är till märkandes, att detta icke var hafs-lax, utan endast lax-öring. Det finnes således bland fiskarna jättar, hvilka tyckas förutsätta en ovanlig hög ålder, under hvilken de kunnat uppnå en så ovanlig storlek. Att de så sällan förekomma, kommer sig kanske deraf att de med sin digra kropp mest hålla sig på djupet, der hvarken forskarens öga får skåda dem, eller fiskarens idor fånga dem. *Största fisken går i spakaste vattnet*, är ett ordspråk med metaforisk bemärkelse, men har onekeligen sin grund i naturen och verkligheten. Den stora fisken är maklig i alla sina rörelser, som den ålderstegna gubben. En puns-gädda, snärjd i nät, gör långt mindre väsende än en på några marker. Hon låter till och med taga sig upp i båten utan motstånd. Men när hon ändteligen känner sig vara i röfware-händer, då visar hon först sin stora styrka: det ådrager henne ett slag af klubban. Den stora siken får man endast på djupet. Den af Læstander fångade 19 markers siken var uppdragen ur den djupaste grop i *Vauka*. Hans form hade varit nästan vanskapelig. Hufvudet icke mycket större än på en 5 markers sik.

Ryggen krokig, buken äfven utstående, så att hela fisken var oval. Af samma slägte med laxen är rödingen, men mindre till storleken. Under buken är han röd, på ryggen mörkgrön. Sidorna skifta mellan grönt och rödt samt äro beströdda med små runda fläckar, hvarigenom denna är den vackraste af våra fisksorter. Ehuru han finnes ymnigt i Hornafvan, äfven i dess östra ända, besöker han likväl aldrig Kakel, och far icke heller utför strömmarna till Udjaur. Han synes egentligen tillhöra fjell-sjöarna, och om han finnes i någon sjö inom skogslandet, så är det en sådan, som hemtar sitt vatten omedelbart ur en fjell-sjö. Rödingens lektid är om hösten i September månad. Han leker på stengrund i sjön, och fångas då med nät. Han fås äfven med not, i synnerhet i fjell-sjöarna, der han befinnes i stor myckenhet. Ehuru han är en liten fisk, vägnande endast 1 à 2 marker, är likväl hans rom lika grof som laxrom. Ehuru rödingen icke mycket varierar från sin vanliga storlek, finnas äfven af detta slägtet jättar. Fjellström fick för några år sedan på lång-ref en som vägde 15 marker. Fjell-sjöarna ännu mera egen är en annan laxsort, som kallas på Lappska *Tabmok*. Väl kallar man honom på Svenska *Stenbit*, men fjellsjöarnas *Tabmok* är säkert en helt annan art, än den stenbit, som finnes i sjöar och strömmar inom skogslandet. För öfrigt synes af laxslägtet en myckenhet arter och artförändringar vara, hvilka dock jag, såsom icke varande Ichtyolog, ej kan bestämma. Alla sjöar i fjellen, om än aldrig så små, äro försedda med fisk, och jag vet ej något annat undantag härifrån, åtminstone inom Piteå Lappmark,

än *Peskehaure* vid *Sulitelma*, hvilken, ehuru en betydlig sjö, har ingen fisk. Dess vatten är grumligt och gyttjigt som välling. Fjell-fisk, såsom sik, asp, gädda, abborre och harr finnes likväl icke i fjellsjöarna. Af dessa kommer gäddan högst upp, dernäst harren. I de öfversta sjöarna är laxsläktet ensamt, deribland likväl icke den egentliga *Insjö-laxen* (laxöring), utan endast röding och nästan än mera tabmoken. Sjelfva insjö-laxen synes vara af tvenne slag: Blank-lax och Grå-lax, eller om det då är samma art, som endast skiftar färg. Färgomskifte vid lektiden är i synnerhet synbar på röding och harr. Den förra vanligen ljusröd under buken, blir vid lektiden mörkröd; harren åter, som vanligen är hvitaktig under buken, blir röd under leken. Grå är den lax som leker i strömmarna. Naturen tyckes hafva vid detta tillfälle satt en Pajazzo vid hans sida att göra en comisk effect. Ty en liten laxpygmé, icke uppgående till en half marks vigt, är också med der och leker. Han är fullkomligt lik den stora, och man får honom till och med på det stora, vida laxnätet, derigenom att han kommer rännandes med öppen mun och får garnet i käften. Med detta betsel kör han in i en annan maska, hvarigenom han får som en grimma öfver sig och måste sitta qvar. Blank-laxen fås någon gång också i strömmen, men oftare i sjön. Han tyckes vara mindre än den gråa. Innan jag går ifrån fiskarna, vill jag ej underlåta att nämna *Laken*, denna bottenkrypare, som just af sitt krypande fått sitt Lappska namn *Njaka* (af *Njakat* krypa). Hans lektid är vid *Mathsmess* (slutet af Februari). Att han lurar fiskaren vid not-

drägt kommer sig mindre af slughet än af dumhet, men i synnerhet maklighet och lättja. Desto argare blir han deremot sjelf lurad med agn och krok. Han är dervid icke nogräknad, hvarken i afseende på agn eller krok. En fisktarm, fena, hufvud eller gan är honom en läckerbit. Till krok nyttjar man med fördel torkade och spetsade granqvistar, gren-klufna, ju bredare dess bättre åt hans breda käft. Vid sådana qvistkrokar binder man fast agnet, att ej monsieur lake må stjäla bort det och lemna kroken. Sedan han nu sväljt, torde han väl göra försök att förfoga sig vidare, men när han känner att det icke går, så ger han sig tillfreds, och tänker att det kan vara det samma hvar Gud har honom. Först när han känner att man börjar draga upp honom från botten, så tycker han att det icke tar lag, hvarföre han då söker spjerna emot, men hvad vill det förslå mot laxens och gäddans besegrare! Om sommaren fiskar man honom icke, emedan han då är nästan oduglig att äta: han är så lös och vattenaktig i köttet. Laken i Lappmarken är eljest sämre än lake i hafvet och sjöar å nedra landet. Hans lever är vanligen alldeles oduglig, emedan den är full med körtlar. Det är lefvern som utvisar om laken är fet eller mager; hos andra fiskar är det tarmen och buken. Ju fetare fisken är, dess fastare och mörare är han i köttet. Utmager fisk är alldeles osmaklig, såsom lös och vattenaktig i köttet. Lappmarks-sik är bättre än all annan sik. Deremot är abborren här nästan sämre. Gäddan är lika. Laxöringen, eller, som vi kalla honom, Laxen, är fullt ut så god som Hafs-lax. Rödningen är något sämre, såsom graf eller salt, men

att koka färsk är han en förträfflig fisk, äfvensom *Tabmoken*. Hela laxsläktet, äfvensom sik, asp och harr är sämre under leken än eljest. På abborren, gäddan och laken kan man icke märka någon skillnad. *Äl* finnes icke. Gäddan, laken och hela laxsläktet äro slukfiskar, hvilka man således kan fånga med krok. Abborn slukar också, men stjälar oftare agnet af kroken än han fastnar. För dem, som fiska med långref, är han derföre en förargelig fisk: han går och stjälar bort agnen af långref ämnad åt laxen, och om han ock sjelf fastnar, anser man honom dock för en allt för ringa fisk att göra sig så mycket besvär för. *Mört* finnes icke i *Arieplog*, icke eller brax eller någon annan fisk af detta beniga släktet. Hvad jag här anfört om fisket, gäller hufvudsakligen *Arieplogs* socken. *Arvidsjaur*, såsom beläget helt och hållet i skogslandet, och mindre rikt på stora sjöar, har en helt annan fisk-øconomie. *Skellefte-elf* är hufvud-vattendraget i *Arieplog*, dernäst *Pite-elf* och slutligen *Lais-elfven*, som genom *Windel-elfven* är en gren af *Umeå elf*. På *Skellefte-elf* äro *Sädva* 3 mil lång, *Hornafvan*, *Udjaur* och *Storafvan*, redan tillräckligt beskrifna. Dessutom betydliga sjöar som utgjuta sig i samma vattendrag, såsom *Ajsjarga* utlöpande i *Udjaur*, *Rebnehaure*, eller *Rebnes-sjön* 2 mil lång, *Bartaur* mest lika lång, båda fjell-sjöar med utlopp till *Hornafvan*, samt ändteligen *Kakel*, som redan är omtalad, och den i *Kakel* utlöpande också en par mil långa sjön *Kubblehaur*. På *Pite-elf* äro i fjellen en hel mängd sjöar, men icke så stora, sedan *Tjeggelvas* och *Skerfa*, i min *Journal* beskrifna, *Saddain* nära lika med *Tjeggelvas*,

Vuollesavvun med flera mindre sjöar der nedanförl, samt dessutom *Mattaur*, åtminstone en och en half mil lång, *Kallaur* och andra mindre sjöar, som hafva sitt utlopp i samma elf, *Rappen* och det med *Rappen* genom ett sund förenade *Lababajargna*, båda omkring 2 mil långa, icke att förglömma. Sannolikt är ingen socken i riket så uppfylld af sjöar som denna.

Jag har nu länge tröttat läsarens tålmod med beskrifningen om fisket. Jag har hittills med reflexioner fört honom än hit än dit. Jag fruktar att mången öfvergifvit mig under detta krokande till höger och venster, och, derest icke med allo öfvergifvit den irrande vandraren, åtminstone tagit en genväg förbi alla dessa krokar, för att se efter hvart han slutligen må taga vägen. Endast förutsättandet af en sådan uppmärksamhet, hvilken de beskrifna sakernas obetydlighet tilläfventyrs icke tillräckligt afleder ifrån sjelfva beskrifvarens ringa varelse och små personliga förhållanden, torde, om ej ursäkta den berättelse, som nu här kommer att följa, dock förklara hvarföre den här fått en plats. Jag har hittills i berättelsen, så vidt jag kunnat, sökt afhålla mig sjelf ifrån hufvudrolen, och min plan har varit att så fortfara, på det jag måtte undgå uppmärksamheten, och denna i dess ställe vara fästad endast vid sakerna. Men jag står ej längre ut med detta tvång. Jag tycker mig stå och visa ett skuggspel utan färg och lif. Jag kommer härvid ihåg en gubbe, som stod på Upsala torg och visade ett skuggspel, eller hvad det optiska verket må kallas: allt nog, vi fingo genom ett litet rundt glas titta in i hans skåp, der han vefvade fram land-

skaps-stycken, städer och dylikt, med brokiga människor, ofta större än sjelfva husen vid hvilka de stodo, och hvars invånare de förmodligen voro. Vidare får man här öfvenledes se den eller den staden &c., hette det alltid vid hvarje nytt stycke som framdrogs. Mannen, som gaf oss denna representation, kallade vi *Gubben med Skâpet*. Han var lika torftig till att åse, som hans skuggspel, men likväl onekligen sjelf den märkligaste figuren bland alla som visades. Göre nu läsaren sjelf tillämpning efter tycke och smak: allt nog, jag står ej längre ut att stå här i kölden och visa mitt skâp, utan kryper nu sjelf in der, titta den som behagar. Hvem kan afhålla barnet ifrån att deltaga i barnleken, när det står och ser på? Leken blir också säkert lifligare genom den nya intressentens tillkomst.

Äfven utan denna ursäkt, som för många kanske sjelf behöfver en ursäkt, torde likväl åtskilliga, kanske de flesta af mina läsare, denna gången ursäkta mitt uppträdande på skådeplatsen, emedan jag hos somliga vill väcka ljufva minnen, hos andra återföra tanken till hoppets ljufva drömmar. O ljufva drömmar, måtte hela världen vara insöfd i eder tjusande slummer! måtte människolifvet ur eder aldrig uppvakna! Äfven såsom blotta drömmar ären J dyrbarare än lifvets tomma verkligheter, huru mycket mera, när J ären sanna och upplösen eder i verklighet! "O Kärlek, jords och himmels under, Du salighetens ande-drägt, Gudomlighetens friska flägt I lifvets qualm-uppfyllda lunder!" Hela mitt lif har varit upptaget af kärlek ända ifrån barndomen, allt intill denna

denna dag, och när jag nu från denna synpunkt öfverskådar det, så förefaller det mig som aldrig en lyckligare menniska lefvat på jorden. Hvad betyda å ena sidan världens herrligheter, pragt och rikedomar, och å andra sidan små omständigheter, armod och försakelser! Lycksaligheten är ju endast hjertats, hvilket lika lifligt klappar under tiggarens trasor, som under crachaner och blåa band. Gerna skulle jag nu gifva eder, läsare, den verkliga romanen af min lefnad, men jag måste bekänna, att så öppen jag än är, så går mig detta likväl allt för nära på lifvet, så att jag kan icke. Jag måste också fästa litet afseende på de personer, som deri äro invecklade. Förklaren likväl icke denna förbehållsamhet så, som skulle jag blygas för min kärlek, såsom befläckad af skamliga äfventyr — vore mitt väsende allestädes lika rent som här! Imellertid skall jag dock ej draga en slöja öfver hela denna tafla. Jag skall lyfta uppå en flik, på det man må se huru olika kärleken i verkligheten är, och huru mycket han ofta skiljer sig från den i beskrifningen. När min första kärlek tog sin början, kan jag ej utreda, ty det går tillbaks till min barndoms dunkla minnen. Men vid 8 à 10 års ålder älskade jag redan med en liflighet och en styrka, som knappast det manliga hjertat sedan öfvergått. Föremålet var en flicka i granngården, alldeles af samma ålder som jag. Jag hade en bror, 2 år äldre än jag; hon en syster, 2 år äldre än hon: det var det andra paret; men andras känslor kan jag ej göra redo för. Man tror att det barnsliga sinnet sysselsätter sig endast med lekar, puts och upptåg. Det

Det är eljest i hela Norrland en allmän plägsed, att ynglingar och flickor af allmogen ligga tillsammans. I min barndom har jag ofta legat tätt invid sådana bäddar, då myggen om sommaren tvungo oss att ligga i hölador, der tjenstefolket äfven hade sitt läger. Något ofog dervid märkte jag likväl aldrig, och misstänkte det icke heller. Väl har jag nu mera ej samma öfvertygelse om dessa bäddars fullkomliga renhet, men förmodar likväl, att de mångenstädes äro rena, och äro det mer allmänt, än en förderfvad verld kan föreställa sig. Eljest skulle väl också dessa slags samlag icke anses så löfliga, vara så offentliga och utan åtal af föräldrar, som de i allmänhet äro. Det förefaller mig, som modren otvifvelaktigt skulle söka afhålla sin dotter derifrån, om hon sjelf hade någon erfarenhet af deras immoralitet. Såsom en osed måste jag likväl anse dem, ty om ej annat, så har åtminstone förföraren här en slöja, hvarunder han fritt och oblygt kan drifva sitt spel, mot den mer än vanligt blottställda oskulden. Vore också icke i denna ociviliserade verld religionens band starkare än i den civiliserade, så skulle säkert detta förhållande aldrig kunna bära sig, men just häri ligger den trollknut, som för de profana är så oupplöslig och oförklarlig. Så öfvertygad jag i min barndom var om deras oskuld, hvilka lågo vid min sida, så är det likväl möjligt, att deras förhållande kunde för mig vara en hemlighet lika så väl, som de nattliga besöken, hvilka jag omtalat, vore det för dem. De skedde aldrig under sommarens ljusa nätter, eller när vi lågo i andras grannskap. Min första kärlek var, såsom jag beskrifvit, ren från alla jordi-

ska fläckar, men kärlekens skugga på jorden, *svartsjukan*, skymtade någon gång fram. Såg jag någonsin min älskade visa tillgifvenhet för någon annan gosse, tyckte jag någonsin mig vara efter-satt, då kände jag en obeskriflig smärta, ett qual utan like. Men dessa tillfällen voro få, och de caresser hon bevisade mig hvarje ögonblick, då vi voro obemärkta, öfvertygade mig snart, att ingen ägde ett rum i bredd med mig uti hennes hjerta. Underordnade rum missunnade jag ingen, såsom ock uti mitt hjerta flera sådana funnos. Det måste antingen vara ett misstag eller en af-sigtlig öfverdrift af Poeter och Romanskrifvare, när de måla kärleken såsom allenast *en*. I många fläktar flyger den lätta zefiren, och flera blomster böja på en gång för honom sina täcka knoppar. Icke heller är han varaktig, icke höjd öfver in-flytandet af tid och rum. Jag har stundom älskat flera på en gång, och då rummet utsträckt sitt vida fält mellan mig och föremålen, så har ock tiden så småningom utgjutit glömskans floder deröfver, och likt en parasit-växt, som icke kan lefva för sig sjelf, har hjertat omfattat något när-varande föremål. Huru skulle det ock annorlunda göra! När Gud i verlden skapat så många älskvärda föremål, skulle han väl då hafva skapat hjertat blott för ett deribland? Nej, allt älskvärdt i verlden omfattar ett älskande hjerta, allt efter som det kommer dermed i beröring. Det står icke heller under förnuftets commando i detta afseende, ty vi kunna icke tvinga oss att älska någon eller låta bli; vi rå icke för, att vi stundom älska äfven sådana, som vi ej borde älska, antingen att de äro ovärdiga vår kärlek, el-

ler att denna, fästade oss äfven vid älskvärda föremål, icke är förenlig med omständigheterna, och derigenom blifver olycklig. Kärleken är blind, heter det. Dock blifver hans blindhet egenteligen först då olycklig, när passionen kommer med och börjar jaga honom. Det är egenteligen passionen som springer blindbock uti kärlekens lekar. Han är det ock, som drifver det flygtiga hjertat än hit, än dit, och icke låter det allvarligare fästa sig vid något föremål. Detta är likväl, så vidt jag förstår, endast en hjertats missbildning, innebärande tomhet både på kärlek och lycksalighet, och alstrande idel äckel och leda. Men så liten makt förnuftet äger öfver hjertat, i afseende på att älska de föremål, med hvilka man är i beröring, så stor är deremot dess magt, i afseende på valet af föremål, med hvilka man vill sätta sig i beröring, ty efter dess föreskrift kan menniskan välja umgängeskrets och bekantskaper — omständigheternas stora magt härvid likväl icke misskänd. Men från det abstractas djup, må jag draga mig tillbaks till det verkligen passerades välkända grund. Min första kärlek badade sig slutligen i en flod af tårar, och försvann, mindre som en utsläckt låga, än som en fångslad vind, hvilken lefver i lunden, fastän han icke spelar i dess kronor. Jag hade fyllt 14 år och min bror 16. Då skulle vi skiljas från Qvickjock och fara till Hernösands gymnasium. Den som besinnar hvad det vill säga att vid 14 års ålder, för första gången skild från föräldrar och fränder, resa till en ort på 80 mils afstånd från hemmet, för att der, alldeles på egen hand, uppträda i en fremmande verld, och tillika de omständighe-

ter jag har angifvit, lärer ej undra att jag ej glömt den dag, då jag reste från Qvickjock. Det var den 6 Augusti 1816. Det var en schön och klar dag, solen speglade sig i vattnets lugna yta. En glad och liflig Lappske yngling, vid namn *Abmuth*, skulle följa med och lotsa oss till Luleå. Våra föräldrar gjorde oss sällskap 2 mil, till Peurare ländningen, der de, med strida tårar, allvarliga förmaningar och hjertliga välsignelser, skildes ifrån oss och reste åt Peurare och derifrån till Arieplog. Men denna skilsmessan var föregången af en annan, utmärkt af inga ord, men endast tårar. De tvenne flickorna voro icke hemma; de voro med sina föräldrar på en äng, ungefärligen en fjerdingväg från Qvickjock. Det var ej den tiden af året, att vi kunde, på sätt förut beskrifvet är, träffas hemligen om natten, att taga ett afsked, svarande mot vår sammanlefnad. Men ängstet var i vår farled, och vi rodde der i land. Flickornas ansigten voro alldeles uppsvullna, och deras ögon röda af gråt. De förmådde icke säga ett ord för snyftning. För första gången omfamnade vi hvarandra och kysstes i allas åsyn. Vi kysstes med det samma för sista gången i vår lefnad. Så gingo passagerarena tillbaks till sin båt. Det dröjde ej länge, innan vi återmodige och raske med årorna slogo *Saggats* spegelklara yta. Hvad intryck det småningom sig aflägsnande ljudet af årtagen gjorde på de kvarblefnas sinne, kan menniskokännaren lätt sluta till. I allmänhet är afskedet mer påkostande för den kvarblifvande än för den bortresande. Men i synnerhet måste förhållandet här vara sådant. Vi reste väl en okänd verld, en osedd tid till

mötes; men när låg det tillkommande annat än i glans för ynglingens förhoppningar? när var hans själ likgiltig för en lysande bana? "Hvad lycklig likväl mannen är! Den starke inga bojor bär; Han hör från början till de fria, Och farans tjustning, ärans glans, Och jord och himmel, äro hans." Men qvinnan, hvars hela lif och lefverne på jorden beror af kärleken, äger i framtidens förhoppningar intet vederlag för förlusten af den hon älskar. Det är endast kärleken, som kan upphöja henne till rang, stånd och heder, endast han som kan göra henne lycklig. De stackars flickorna insågo också så pass världens gång, att de ej kunde räkna våra förhoppningar sig till godo. Under den föregående vintern, då den tillkommande resan redan var beramad, utgjorde den ofta ett sorgligt ämne för våra nattliga samtal. Ack, Herre Gud! sade mig den älskande flickan, när du nu reser bort, så får jag kanske aldrig mer se dig; och om jag ock får se dig, så måste jag kalla dig Herre, och får icke umgås med dig. Så drogo vi vår väg, som falk-ungar, drifna ur bo, att försöka sin flygt uti rymden; de qvarblefvo som "klagande dufvor" i lunden. Tiden utplånade väl saknaden och sorgen, såsom den, med tillhjälp af rummet, utplånade kärleken. De lära nu vara ärliga Nybyggare-hustrur. Jag vet att de hvarken läsa eller få höra min skrift, men, om de ock göra det, de dock ej behöfva rodna öfver att i barndomen hafva älskat och varit älskade af Lars Levi och Petrus Læstadius. Derföre har jag utan förbehållsamhet berättat vår kärlek. Det samma kan jag icke göra, då jag nu träder in på ett vidsträcktare fält. Det kunde kanske

misshaga någon, och det finnes dessutom tillräckligt romaner, min förutan — ehuru kanske ändå det verkliga hade ett större intresse än det diktade. Förblifven då i eder nattliga skugga J rosenlunder, på någon trakt ock med törnen spädkade! Jag vill blott med hastig flygt ila utöfver eder. Skönare än den vilda skogen, stån J likväl deri efter, att J icke andens idel natur. — Glad, fri och öppen, redan från barndomen älskande, genom Försynens skickelser försatt i en krets af älskvärda menniskor, huru hade jag kunnat annat än älska under mitt femtonde, sextonde, sjuttonde och adertonde år? Och hvem älskar i sjelfva verket utan att också i någon mån vara älskad tillbaka? Den största blygsamhet, att jag ej må säga blyghet, gjorde likväl, att kanhända ingen vet hvilken jag älskade mest, icke ens sjelfva föremålet. Också kunde naturligtvis ej här samma förhållande äga rum som i Qvickjock. Men fastän vinternatten här icke var kärleken egnad, så spelade deremot sommarnatten en vigtig role i vår idyll-verld. Ungdomen äfven här obevakad — hvem vaktar der ingen fara är! — fri och åt sig sjelf lemnad, vakade mången sommarnatt tillsamman i glädje och oskuld. De synliga frukterna deraf voro kransar och blomsterprydningar af alla slag, souvenirer, löfsalar och poesier: de characterisera tillräckligt den verld, i hvilken man var. År 1820 i October, kom jag, såsom Student, till Stockholm, vandrande med en näfverkont (en slags ränsel af näfver) på ryggen. Med forskande och nyfikna blickar såg jag efter den stora staden, om hvilken jag allt ifrån barndomen hört så mycket berättas — det var

stort att hafva blott varit till Stockholm, och den som varit der, var redan derföre en stor och berömd man. — Jag skyndade: jag väntade från nästa backe få utsigt öfver staden; men blef alldeles bedragen; ty utan att hafva sett den minsta skymt af honom, såsom jag trodde, befann jag mig helt plötsligen inom dess norra tull. Här såg jag för första gången män med galoner på kläderna och blanka gevär, kände mig betagen af en viss fruktan och respect för detta tecken till rättighet öfver lif och död. Ihågkommande att öfverheten bär svärdet i handen endast för att straffa den som illa gör, gick jag likväl dristeligen framut, men blef en passant anropad af en temmeligen slät man i gråa kläder, som satt på en bro. Han ville se hvad jag bar i säcken, hvilket ock blef honom efterlåtit. Men sedan han sett en skjorta och en bok, visade han sig villig att, mot någon liten drickspenning, ej vidare uppehålla resan. Han fick en 6-styfers slant, och derpå fick jag slankæ min väg vidare fram. Jag kom på observatorii-backen; då först fick jag se öfver staden, anmärkte en myckenhet kyrktorn och ett präktigt fyrkantigt hus i fonden, eller bortom yttersta ändan af den långa och breda gata som jag hade för mig, på hvilken menniskor, som flugor, ströko af och an. Jag gick vidare ända rätt fram, utan att någonting synnerligen fästade min uppmärksamhet, utom någon der och här horisontelt framskjutande käpp med borst i ändan, bodar fullhängda med kläder, och speglar inne i somliga. Så kom jag till ett skrank vid en ström, gjorde der vänsterom, och kom på ett torg, der jag med synnerlig uppmärksamhet anmärkte en man till

häst, gjuten af metall. Till honom gick jag; det var den första bekanta jag i Stockholm träffade; ty, utaf hvad jag redan i min barndom hade hört, kände jag igen honom, att det var den store *Gustaf Adolf*. Jag betraktade honom från alla sidor; det var det enda föremål som intresserade och gjorde intryck på min för allt det öfriga obegripligen likgiltiga själ. Jag kom slutligen, efter beskrifning, till min bestämmelse. Jag stannade vid Blockhus-tull, der jag blef engagerad såsom informator i ett hus. Jag tillbragte nu till en början *ett år i Stockholm*. Det var det tomaste och ödsligaste i min lefnad, ty det var utan kärlek. Umgängeslivets stelhet och enformiga väsen, lastens oblyghet, för hvilken dygd och oskuld måste hålla sig bevakad och innesluten, konstens afgjorda öfvervigt öfver naturen, gjorde, att här ingen role fanns för mig. Jag blef en stilla åskådare, i stället för en hufvudacteur, på min lefnads skådeplats. Visst finnes ock här det älskvärda, ja kanske mera än någonstädes, men det står, såsom drifhusplanta, under glas, der vårens vindar icke uppfriska och sommarens fjärilar icke flyga. En hufvudorsak till min enslighet var för öfrigt den, att jag tillhörde en inskränkt sällskapskrets, och blef icke vidare bekant. Men det har också förefallit mig, som sällskaps-lifvet der verkligen är inskränkt och isoleradt, och för öfrigt mera kallt och likgiltigt än i den Nordländska naturverlden. Också vittnar detta kortspels-herravälde, och denna fundering med trädbitars läggande i vissa former — jag har ännu icke attraperat det magra tidsfördrifvets namn — om den utomordentliga fattig-

domen på nöjen. Så saknande alla lefvande nöjen, är det nästan omöjligt att hjertat kan utbildas sig till de högre och ädlare känslor för hvilka det är danadt. Ur denna torra och magra jord uppspirar icke gerna denna friska kärlek, som, af last icke maskstungen, af qval icke vissnande, hörer till evigt grönskande växter. Operan är Stockholms hufvudsakligaste nöje, och som också onekligen äger vissa egenskaper af ett nöje för hjertat. Men utom det, att lifvet här målas stundom i nog bizarra former, och kärleken, för åskådarens skull, allt för mycket vill kläda sig i deras moder, hvarigenom, som jag tror, motsatsen ofta åstadkommes i åskådarens hjerta, mot hvad åstadkommas skulle eller borde, så är här endast en målning; och hvad betyder den emot verklighet! Hvad är det att omfamna den gjutna bilden, den döda och kalla, emot att omfamna den lefvande varelsen! Theater-nöjet är ett nödfalls-nöje; man måste åskåda det diktade, emedan man sjelf icke är med i det verkliga. Blott en enda gång var jag på operan. Min framfarna lefnads hågkomster, och dermed mångfalldigt förknippade planer och förhoppningar för framtiden, voro mig ett oändeligen rikare och intressantare ämne. Utom andra studier slog jag mig här på botanik; det var förmodligen ett nödfalls-tilltag, emedan själen, skiljd från den lefvande blomstergården, sökte en dissipation i den liflösa — ty det vegetabiliska vill jag ej ännu kalla lif. — En dylik nödfallshändelse var det förmodligen också, att på *andra året* hjertat började fästa sig vid ett föremål, liksom den trötte simmaren i det ödsliga hafvet tillgriper den första plankan han

får uti, eller den han bland flytande vrak heldst kan fästa sig vid. Jag var nu 20 år, och såsom caracteristiskt, både för mig och för det Stockholmska ynglinga-väsendet i allmänhet, må jag väl anföra en liten anecdot. Pigan, som städade i min kammare, och var nykomling på det andra året som jag var der, frågade efter någon tid hushållerskan i huset huru gammal jag vore, hvarpå den sistnämnda gaf det besked, att jag vore 50 år. "Ack Herre Gud hvad han ser ung ut!" utbrast den andra: "men jag tror ändå att han är så gammal." Förmodligen föreföll det henne otroligt, att hennes behag icke skulle ådraga sig någon den minsta hyllning eller uppmärksamhet af en 20-årig yngling. Mina åsichter af lifvet voro möjligen inskränkta och ensidiga, men förmodligen också just derföre så fasta, att jag knappast tror det all verdens retelser å ena sidan och bålets lågor å den andra, skulle kunnat förmå mig att vika från dygdens väg, den jag ansåg vara den enda till lycksalighet, och hvarifrån ett enda afsteg, efter mitt begrepp, förde till evig förtappelse — mycket mindre, att jag af blott det egna begäret, denna paradises slingrande orm, skulle hafva kunnat förmås att utsträcka hand efter förbuden frugt. En sådan sinnesförfattning torde förefalla mången otrolig, och denna förklaring såsom ett slags fåfängeligt skryt — ty ännu 2 à 3 år sedan ansågs samma stränghet i seder, af ett par stycken mina då varande umgänges-kamrater, i början för en tillgjordhet, men, sedan de förvissat sig om verkligheten, för någon ting alldeles obegripeligt. — Men min moders läror, från späda barndomen i religionens namn inplantade, hade

slagit så djupa rötter i min själ, att världens läror ännu vid denna tiden icke hade förmått rubba dem. Och ännu sedermera, då jag vid vunnen vidsträcktare människokännedom fattat liberalare åsichter af lifvet, och funnit att människor af mindre stränghet i seder icke just derföre voro förtappelsens barn, då tviflet, likt den fiendtliga eldbranden, som förstörde Jerusalems tempel, började ådagalägga att, fastän Judarna hade rätt, likväl icke detta var det enda der man kunde tillbedja Herran, gick likväl min sedliga vandel, dels likasom af fart, dels af andra krafter drifven, sin jemna orubbade gång, och jag återkom till mitt fosterland, i detta afseende lika ren, som jag för elfva år tillbaks hade lemnat det. Denna uppgift må nu hvar och en lemna i sitt värde; den kan icke intressera mången, men hvad jag lägger mera vigt uppå, hvad jag egenteligen infört den för, det är eder uppmärksamhet **J** hulda mödrar, hvilka edra barns väl ligger om hjertat. Varen sorgfällige att inplanta religionen i deras späda, böjliga och af eder lätt öfvertygade själ, och **J** hafven dermed gifvit dem en education, dyrbarare än allt hvad verlden för öfrigt kallar *education*; **J** hafven grundlagt deras tillkommande lycka uppå ett hälleberg, som världens stormar icke skola skaka. Det är icke skolmästares ris, icke gouvernanters snubbor, som skola utbilda deras hjertan och ingifva dem öfvertygelse om kärlek för det sanna, heliga och sköna; utan eder, som gifvit dem lifvet, är det ock förbehållit att gifva vilkoret för lifvets lycksalighet. Och om religionen, såsom jag tror ingen tänkande menniska tviflar, är den Tobisë engel, som skyddande

följer oskulden genom en förförisk värld, så egen den ock sjelfva en tillbörlig hyllning, och böjom alla våra ”knän i Jesu namn, och alla tungor erkänne, att Jesus Christus är Herren, Gud Fader till äro.”

Men på det jag nu ändteligen må nalkas det mål, för hvilket jag i beskrifningen, liksom i verkligheten, gjort en utfart från Lapplands fjell och skogar, går jag nu till Upsala och dess omgifningar, dit jag återkom i Mars 1822. Väl må samma slöja, som förr, ännu vara utbredd öfver min bana i kärlekens regioner, men jag skall dock vid slutet, såsom vid början, lyfta uppå en flik deraf. Jag började nu åter komma i en levande värld, och hjertat häfvas af fordna känslor. Men på mitt 22:dra år började jag att tänka uppå en varaktigare förbindelse, som skulle utsträcka sig till hela min tillkommande lefnad, som icke skulle upplösas af tid och rum, och vara mig en borgen att aldrig mera blifva försatt i den tomanen. Nu var den critiska tidepunten inne, och en crisis inträffade också, i sin inveckling och utveckling ett lika värdigt ämne för en tragedie, som för en roman. All den magt till godt och ondt, som kärleken på jorden eger, den visade han ock här. I en vidlyftig act, deri jag likade, åtminstone från begynnelsen, icke var hufvudpersonen, uppträdde han strax i början i den gestalt, Alcibiades bar honom på sin sköld, nemgen såsom bärande åskviggen, och i första slaget rubbade han en man till sina sinnen. Vid åldrigare var dock hufvudslaget. Det var, såsom är den naturliga åskan slår ner i ett fartyg, som är i sjön med åtskilliga passagerare om bord.

Fartyget söndersplittrades. De skeppsbrutna passagerarena bergade sig likväl på hvar sina plankor och kommo till lands, men en 16-årig flicka, öfvergifven af alla, fann sin död i böljorna. Väl ligga ock andra lik vid stranden, men beskrifvaren kan ej säga om de omkommit af skeppsbrottet, eller eljest. Frid med din aska! frid med ditt minne! olyckliga flicka, föremål för den största kärleks-låga, som någonsin flammade i mitt bröst. Tidigt lyste kärleken på din lefnadsbana, men han lyste som norrsken från stormig himmel. På kärlekens bedrägliga löften byggde du dig slott uppå lösa grunder, men stormen bröt lös, det störtade öfver ända, och du blef begrafven under dess ruiner. Ser du från Ijusare rymder neder i dessa skuggiga nejder, o! då ser du visst, att aldrig en renare själ, än min, älskat dig; då ser du visst, att aldrig en svartare skugga någonsin blifvit kastad på den oskyldiges redliga vandel, än ditt bårkläde kastade på min. Knappast lärer någon på jorden mera tro det inbillade lömska nidingsverk, genom hvilket jag skulle hafva varit orsak till din död, än mindre i himmelen. Frid med dig, tidigt skördade blomma! Sedan dina loftalare vid grafven glömt dig, minnes dig den förtalade. Ännu offras dig en tår, mottag den! den offras af den, som ofta aftorkat dina tårar!

Till lands nu, du skeppsbrutne man! Du har den skönaste hamn helt nära. Ej mer skall du kastas på skummiga böljor, och irra kring ödsliga stränder. Från Charybdis öppnade svalg bergad, skall du i Penelopes famn snart glömma ditt skepps-

skeppsbrott. För första gången i denna historia må nu ett namn framträda, det skall på grafstenen inristas jemte mitt eget. CAROLINA FREDRICA HAGBERG var namnet på en 15-årig flicka, hvars bekantskap jag gjorde i den intrasslade vefva, hvars mörka skuggritning jag med flygtiga penseldrag tecknat. Åt henne räckte jag min hand. Hon var det, som drog upp mig ur sjön, och efter trenne års prøfvotid fick jag sätta en ring på hennes finger. Ett år hade sedan den tiden förflutit: det var året 1827. *Mitt* lefverne under den tiden är läsaren bekant. *Hennes* obemärkta lif förfliöt, såsom förr, i stilla oskuld, men för forskaren och begrundaren af hjertats känslor och prøfningar, torde *hennes* år 1827 icke synas mindre märkeligt än *mitt*. Derom ingen historia, utan blott en reflexion. Förlofvad med en man, hvars irrande lif, som en oväders-fogel, sväfvade i storm och urväder kring Lapplands vilda fjell och skogar, dessa Rimthussarnas hemvist, hvilka tankar måste icke uppstiga i hennes själ. Och när denne man, efter ett års förlopp, skulle komma och hemta henne med sig, måste det icke förefalla något nära, likasom när Alonzo kom och ryckte sin brud med sig till skuggornas rike, der rysliga spöken skulle dansa omkring dem? Huru skulle ej hennes omgifnings föreställningar om nordens aldrig solbeglänta land, bestorma hennes själ! Hvem undrar då öfver de tårar, i hvilka hennes hjerta stundom utgjöt sig? Men ingen makt i verlden förmådde upplösa det band, som let var endast döden förbehållit att slita. Det var likväl icke ett verk af flammande kärlek,

Lappmarken. II Delen.

utan fast mera af en ömsesidig högaktning, af stilla innerlig tillgifvenhet, likt lugn på stormen, utbreddt öfver stillnad sjö. Det var öfvertygelsen att om vi ej voro de bästa menniskor vi kände, så voro vi likväl de för hvarannan bäst passande — och denna öfvertygelse delades af alla, som närmare kände oss båda. Lyckan af en sådan förbindelse kunde ej bero på några omständigheter. Sådan har den ock bevisat sig och hållit hvad den lofvat.

Vid Jultiden 1826 hade hon emottagit förlofningsringen, och min tillsägelse att nästa år komma och afhemta henne. Det var nu Jultiden 1827. Då begaf jag mig med mina trognaste följeslagare, Lars Pehrsson och Slompen, på vägen till Upsala. Skulle jag medföra en brudsvenn från det land dit jag nu ämnade hemföra min brud, så kunde jag icke göra ett lyckligare val, än då jag medtog den liflige, glade, vettige, och, äfven i sin Lappska dräkt, intagande Catecheten Lars Pehrsson. Sågo Rimthussarna så ut, var deras väsende sådant, då kunde min brud icke grufva för färden till deras land. Och när det gällde en resa af 230 mil, huru kunde en annan häst än Slompen komma i fråga? Tidigt om morgonen tredje dag Jul körde vi åstad från gården. En gammal fattig Lapp-gumma, som i mitt hus hade funnit en tillflykt undan köld och hunger, stod på gården och välsignade vår färd under böner och tårar. Ännu länge hördes hon i uthållande sorgliga Lappska toner besjunga "Anna Lenas son sin lilla fader" — Anna Lena var min moders namn. — Vi körde med tre hästar,

ehuru vi voro endast tvänne skjutsbönder. Alla hästarna hade lass af fisk och kött, hvarmed jag skulle "köpa penningar" till den långa resan. Skjutsbönderna rände på skidor och styrde lassena. Vi måste utstå mycket ondt för mehnföre, innan vi hunno till Sorsele. Första nattläget var i nybygget Nurrholm, endast en och en half mil från Arieplog, der Nybyggare-hustrun, Anna Lenas värdiga syster, i anletsdragen hennes afbild, utbad sig att åtminstone få herrbergera oss öfver natten. Glädjetårar ville framlysa i hennes ögon, när hon såg att Lars Pehrsson var min reskamrat på den långa färden, som hade bekymrat henne och syntts henne så grufvelig. Andra dagen kommo vi med knapp nöd och stora mödor först midt på natten till *Maskenåive* nybygge, der colossala granar växa på den tillkommande stora byn *Nordanås's* åkrar (Journ. pag. 49). Nybyggare-hustrun härstädes var min moders systerdotter. Hon ligger nu på tredje året till sängs efter en olycklig barnsbörd. På tredje dagen kommo vi ur mehnföret på en ypperlig landsväg, upptrampad af många tusende renar. Den emottog oss på en half fjerdingvägs afstånd från Sorsele, och förde oss till Kyrkoherden Ulleni gästfrihet. Fjerde dagen följde vi samma förträffliga väg. Efter en och en half mil mötte vi Grundträsk nybygge; der var åter Nybyggare-hustrun min cousine. Efter åter en mil mötte vi Stakträsk Nybygge; der var Nybyggaren min cousin. Efter åter en mil kommo vi till Dragnäs by, der var min moster: härifrån voro de förra komna. Vi körde in hos min cousin Nils Mårtensson. Min moster var hos honom *Förgångs-gumma*.

Hennes man hade för ett par år sedan blifvit ihjelstångad af sin egen ox. Till lämpeligt straff för dråpet blef oxen uppäten på hans grafül. Bondfolk som afträdt, eller, som det heter, *satt ifrån sig*, hemmanet åt sina barn mot vissa förbehållna förmåner deraf, kallas *Förgångs-hjon* eller *Gammel-folk*, och de förbehållna förmånerna kallas *Förgånga*. Det är ett onus hvarmed hemmanet, i hvilken ägares hand som helst, förblifver graveradt, allt till gammel-folkets död. Mera framdeles. När vi kommo på gården, och bjellrornas klang och lassens gnekande i kölden lockat ut folk att se, kom äfven en gammal Lappgumma, nyfiken — naturen är sig lik — och stirrade i mörkret, ty mörkt var det. "Hvad i all världen," utbrast hon: "jag tror de köra med en ko!" Jag hade nemligen en hvit, utmager häst, som väl kunde bedraga gummans syn-organer; den fick nu af mig och Lars Pehrsson allt framgent heta *kon*. Det blef i synnerhet för honom ett thema för många lustiga infall. Vi stallade in våra hästar och kor och gästade här öfver natten. Följande dagen var Söndag. Vi dröjde öfver bönen eller gudstjensten. Der gjorde jag bekantskap med Läsaren *From*, en man, hvars ansigte icke contrasterar mot hans namn, men, mot båda, hans ovanliga egensinnighet i läsare-väsendet. Såsom mig blifvit berättadt af trovärdiga sagesmän, om jag blott sjelf rätt kommer ihåg förhållandet, har han genom vite måst tillhållas att låta döpa sitt barn, emedan han af hat till nya handboken, der man ej mera i döpelsen "afsäger sig djefvulen och alla hans gerningar och allt hans väsende," sjelf döpt efter gamla ritualen.

Sedan kronobetjeningen exsecutoriskt ur hans hus per aures hemtat ett, om jag minnes rätt, 2 års gammalt barn att döpas, har han likväl sedan funnit sig vid att låta sina sednare barn få behålla djefvulen och alla hans gerningar och allt hans väsende. Sanningen att säga synas alla dessa delar ännu vara i behåll äfven hos fäderna i denna by, ty sedan Nils Mårtenson, för 1000 Rdr Rgs och 20 tunnor korn — så högt har redan ett hemman i Sorsele socken stigit — sålt sitt hemman, så bebos nu de gamla hemmanen i Dragnäs by, af trenne bröder, samdrägtiga och eniga som Konungar, hvilka, såsom hos oss fordom Birger och hans bröder, gemensamt skola regera sin faders rike. Min moder hade i sin ungdom tjenat en tid såsom piga i denna by. Der voro då tvenne nybörjande Nybyggare. Nu har den, inberäknadt de derifrån utbrutna lägenheterna Råstrand och Stakträsk, åtta åboer. Men Nybyggars-archæologien längre fram. Sedan vi gästade middag begåfvo vi oss på vägen med våra trenne lastdragare. Vid Råstrand, en mil från Dragnäs, gjorde de uppror emot oss. Slompen var hufvudman. Råstrand ligger uppå en hög backe vid en sjö. Vägen strök längs efter sjön vid sidan af byn. Men när Slompen, som gick efterst utan styresman, under det Lars Pehrsson och jag gingo och språkade vid främsta lasset, märkte att vi ämnade köra gårdarna förbi, beslöt han att på eget bevåg fara dit upp. Hit kunde vara just lagom dagsresa på sabbaten tänkte han. Han dröjde icke heller att sätta sitt beslut i verkställighet. Men då jag märkte hans diversion, skyndade jag dit med contra-ordres, men Slompen, som

af min hastiga kurirfart gissade ärendet, forcera-
 de marschen, för med sitt lass i stickande carrier
 uppför den branta backen och hann fram till sin
 bestämmelse. Van att också ibland taga råd af
 Slompen och låta hans mening blifva gällande,
 var jag ock sinnad att i så fatta omständigheter
 slå läger här, och gick in i stugan. Men Lars
 Pehrsson, som alldeles icke delade Slompens åsig-
 ter, hade imellertid på sjön fullt göra att styra
 myteriet bland de öfriga kamparna. Han gick på
 som Ulysses vid Troja, då de koppartröjade Acha-
 jerna ville burdus fara hem och gifva den sköna
 Helena på en båt. Men när han hejdat den ena
 hästen, så var den andra i full marsch. Slutli-
 gen lyckades han dock med käpp och straffande
 ord att få både kon (vår Tertiles) och den andra
 att hålla sig stilla. Då kom han till mig med
 "höfliga ord," och föreställde otjenligheten att nu
 öfvergifva vårt förehafvande. Sedan jag gifvit vika,
 måste också Slompen, för vår samfäldta vilja och
 allvarliga befallning, beqväma sig att fortsätta kri-
 get. Vi begåfvo oss åter på vägen. Vi skrattade
 sedan hjertligen åt äfventyret, och Lars Pehrsson
 mente, att en Legio hade besatt "hästhopen," som
 alldeles icke ville taga reson. Han hade också
 sina viktiga, men förut mig obekanta, skäl, hvar-
 före han ej ville anlöpa Råstrand. Folket här-
 städes var nemligen i mer än ett afseende illa
 beryktadt, och Lars Pehrsson fruktade att våra
 lass skulle befinnas lättare om morgonen, än de
 varit om aftonen. Detta hade naturligtvis Slom-
 pen icke tagit i beräkning, hade förmodligen ock-
 så, om händelsen verkligen inträffat, icke uppta-
 git saken så illa som vi. Vi fortsatte färden. På

skogen mötte vi några mina cousiner och fränder, återkommande från ett *hemkom-öl*. De voro väl beskänkta och körde som gastar. Sist kommo vi, klockan ett på natten, till Gransele by. Äfven här hade jag cousiner, och en min moders svägerska, som, efter en olycklig barns börd, i omkring 20 år legat till sängs, såsom om Moskenäive-hustrun sagdt är. De hafva inga plågor, men kunna icke gå. Som jag likväl aldrig färdats denna vägen och var obekant, fick Lars Pehrsson välja kvarter. Han körde in i sista gården. *Ol* Andersson var bondens namn. Jag tyckte, att det var påkostande att midt i natten oroas alldeles främmande och obefryndadt folk, men steg dock in. Snart blef rörelse i huset. Snart voro både menniskor och hästar på bästa sätt emottagna, inqvarterade och förplägade. I en snygg kammarare voro tvenne sängar uppbäddade, en för Lars Pehrsson och en för mig. Allt ifrån Sorsele hade en annan värld emottagit oss, i afseende på byggnader och bekvämlighet i boningsrum. Det var ej mer Arieplogs enstaka stugor och låga hyddor, der gästen måste bäddas på golvvet, eller ock värden, om han af respect utrymmer åt honom sin säng: Här voro, äfven på nybyggna, rymliga och snygga boningsrum och gästkamrar. Ingenstädes i Lappmarken hade vi funnit en gästfrihet, så förekommande, intagande och innerligen glad, så i rena ansigten tydligen målande huru hjertligt välkomna vi voro, som hos Olof Andersson i Gransele. Och när vi efter en resa af 280 mil, mest genom den utmärkta Svenska gästfrihetens utmärktaste regioner, återkommit till vårt torftiga Arieplog, och i glada och

tacksamma minnen återkallade de bemötanden vi rönt, då ihågkommo vi främst *Berglunds* hus i Upsala och *Olof Anderssons* i Gransele. Jag hade kanhända af grannligheten icke bort väcka någon fråga om någon slags batalning för natt-
 kvarteret. Jag utbad mig likväl att få betala det fourage mina hästar förtärt, men förgäfves. Gransele ligger två mil ifrån Råstrand, sex och en half mil från Sorsele. Det hörer till Lycksele socken, och har vid pass 6 mil till Lycksele kyrka. Från Gransele begåfvo vi oss följande dagen, och kommo först till Björksele, också en by inom Lycksele socken, en och en half mil från Gransele. Vi togo der in i den gård, der hemkom-ölet dagen förut var hållet. Äfven hit var nu en min
 cousine utplanterad: deröfver hade man druckit. Vi började nu hinna uppå våra vägtrampare, Lapparna. Här befann sig en Lappman, vid namn *Anders Sjulsson*, ansedd för den rikaste i Sorsele. Hans rena-hjord var samlad på sjön. Han pekade med stolthet på den och frågade hvad man tyckte om den "skocken" (*Nauka*, en liten lös tropp af renar). Jag hade nog verld att icke säga mannen, det jag väl ock sett större hjordar än denna, det hade varit att förolämpa honom, såsom Solon förolämpade Cræsus, genom den föga uppmärksamhet han bevisade hans rikedom. Men som jag likväl hade för litet verld att tala mot min öfvertygelse, undvek jag ett bestämdt svar, och bad honom endast tacka Gud för hvad han ägde, komma ihåg att det var en gåfva af honom, och besinna att den var vanskelig och förgänglig. Den rike mannen tänkte kanske som Horatius: *Di te Damasippe bonum ob consilium donent tonsore*

(för ditt goda råd, o Damasippus, måtte Gudarna förläna dig en rak-knif). Han tog och gaf mig en tolfskilling. Oviss om gifvarens mening, tog jag emot den och tackade, behöll den dock en stund i handen, misstänkande att han skulle påminna om en sup, då jag var sinnad gifva honom hans tolfskilling åter och råda honom att gå och köpa för den. Ingendera delen skedde. Lars Pehrsson och jag fortsatte vår färd, sedan vi också fått oss en släng utaf slevven af hemkom-ölet. Allt ifrån Sorsele hade vi färdats längs efter land, efter Windel-elfvens vattudrag, och haft en förträffelig väg, ty så hade Lapparnas flyttningar strukit fram; men nu bar det tvärs öfver land från Windeln till Uman eller Ume-elfven. Dock var äfven denna väg rätt passabel, igenom kyrkofararens färd fram och åt om Julhelgen. Äfven här på skogen träffade vi en Lappby. Vi läto våra hästar stanna, och stego in för att helsa bröderna. Man frågade naturligtvis hvad slags passagerare vi voro. Då detta blef upplyst, förundrade man sig att *en hel prest* gick och körde lass. Man frågade vidare huru långt resan gällde. Till Stockholm, blef svaret. Den låg också verkligen ända dit, och något annat namn hade omöjligen kunnat ge begrepp om orten. Nå, efter ni håller uppå att resa ända till Stockholm, så har ni säkert något högst viktigt ärende. Jo, svarade jag, jag reser för att gifta mig. "Ja så!" hette det: "*kanske med Kungens dotter?*" Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus Pastores ovium teneros compellere foetus. Den beskedlige mannen trodde att det var så med

Stockholm, som med hans by, der han ensam var regerande herre och husbonde öfver menniskor och hundar. Kom någon dit i giftes-ärender, så kunde det icke gälla någon annan än hans dotter. När nu Stockholm var Kungens viste, och jag ärnade mig dit för att taga mig en hustru, så måtte det väl vara Kungens dotter. För öfrigt, efter jag var *en hel prest*, kunde väl mesalliancen icke vara så fasligt stor, på sin höjd, som om *Anders Sjulssons* dotter giftade sig med en Fiskar-lapps son. Imellertid blef Kungens måg här undfägnad med en bit ren-ost, men hans hvita häst hade för andra gången det fatala missödet att blifva en ko, till den skalken *Lars Pehrsson*s utomordentliga glädje. Att köra med en ko till Stockholm, för att afhemta en Konglig Prinsessa såsom brud, se det kan man först kalla riderligt! "Slut på min messa, Farväl Prinsessa; Kronan är borta, hon kom också lätt." — Den by vi härnäst kommo till var Falträsk. Der tillbragte vi natten och kommo följande dagen till Lycksele. Efter vi nu äro på giftes-väg, så kan det kanske icke vara ur vägen att anmärka, det *Lars Pehrsson* hade sin fästmö här. Det var honom dock till föga fromma, ty hon hade slagit upp med honom. Dock voro friare-gåfvorna ej återlemnade, hvarföre saken ännu kunde anses *hänga och blöda*. Ty här gälla friare-gåfvorna såsom en slags förlofning, och så länge de ej äro återlemnade, anses förlofningen ännu ej formligen upphäfven. Flickan var ifrån Arieplög och af Svensk härkomst. Förlofningen var några år gammal, och flickan var nu i Lycksele. Tid och rum äro, som man vet, farliga omständigheter för kärle-

ken. De unga contrahenterna hade verkligen älskat hvarandra, och frieriet hade från början icke gått till på Lappskt vis: de hade i all tysthet närmat sig hvarandra, och sinsimellan beramat partiet. Men att saken måtte vinna helgd och auctoritet, så måste ock frias formeligt, och det efter landsens sed, med brännvin. Då togo friarena skidor på fötter och staf i hand, samt brännvinsflaska och kosa i barmen, och begåfvosig till *Racktjålm*, en mil från Arieplög, der flickans föräldrar bodde; Lars Pehrsson, som saken gällde, Sjul Larsson i egenskap af ordförande eller friar-kung, och Catecheten Ol Jonsson såsom item-friare, eller ordförandens biträde. Han reste på sin faders *Jon Olssons* vägnar, hvilken, i egenskap af nära anförjandt med Lars Pehrsson, hade skolat följa med, men var förhindrad, och därför skickade sin son, behörigen utstyrd med en brännvinsflaska. Saknaden af *Jon Olssons* egen person var visserligen att beklaga, emedan mannen, lika rik på ord som på renar — om honom är förut berättadt — tillika var nämndeman, och i denna egenskap embetsbroder med *Johan Zachrisson*, flickans fader, hvilken denna expedition egentligen gällde. De kommo till *Racktjålm*. Sjul Larsson framförde ärendet med skicklighet och vältalighet. *Johan Zachrisson*, för hvilken dottrens böjelse och förbindelse ändå icke var någon hemlighet, och som väl fann att här söktes ett samtycke till något som redan var beramad, och icke nu först på detta samtycke skulle beramas, visade sig till en början häröfver förtrytsam, sägande: man lär nog litet fråga efter råd af mig och rätta sig efter min vilja, så är nu

för tiden barns förhållande mot föräldrar. Sjul Larsson åter invände, att om hans barn, serdeles de contrahenter hvarom fråga var, på något sätt manquerat i tillbörligt afseende på, och respect för, hans fäderne-myndighet, så borde sådant tillskrifvas ungdomlig obetänksamhet, förhastande och öfverilning, men hädanefter skulle han säkert icke få någon anledning till missnöje i denna del, ty med åren komme ock visheten o. s. v. Talemannen utförde sin sak med stor skicklighet, understödde ock sina skäl behändigt med kosan. Vice-talemannen deremot ådagalade ringa talenter, han stödde sig endast på flaskan, såsom en general-bas. Min far, hette det, har skickat mig hit, att också fälla ett godt ord, så emottag då äfven ett glas af mig. Se det var nu det *goda ordet*. Men itém hjälper ock till en predikan. Huru dermed var, så slutades dock affairen efter friarenas önskan, och de återvände lustige och glade öfver väl förrättadt ärende till Arie-plog. Men sedan flickan kommit till Lycksele, och kärleken under tiden börjat förkälna, kanske ock funnit andra föremål, så ville hon alldeles icke mer blifva "Lappfru." Så hygglig ynglingen var, så var det dock en fatal omständighet att han var Lapp, och de nya systrarna, uppvuxna i Lycksele-stugorna, så höga i tak, torde väl också, genom sitt förakt för en så förnedrande förening, hafva starkt verkat på henne. Lars Pehrsson ville väl nu, genom sin personliga närvaro, hjälpa saken, men det stod icke till. Han sökte förmå flickan att följa med honom till mig, af hvilken han, icke utan skäl, kunde vänta ett verksamt förord, men hon undvek det, och han

kunde på intet sätt komma till rätta med henne. Lyckligare hade hans bror, sjul Pehrsson, varit. Han hade fått en Svensk flicka. Hennes kärlek hade ingenting kunnat rubba, hvarken att hon blef arflös, eller att hon till och med blef personligt illa behandlad af sin far, som ville med våld tvinga henne att afstå från sin förbindelse; men förgäfvos. I klädedrägten tyckes väl icke ligga så mycken vikt, men hvem kan dock beräkna den: Sjul Pehrsson var Svensk klädd, och är nu Nybyggare.

I Lycksele kvarlemnade vi vår *ko*. Det magra kreaturet skulle derifrån, vid Lycksele marknad, af någon afhentas till Arieplög. Jag lejde nu skjuts för ett lass, och vi begåfvo oss till Knafsten. Hvarest jag passerade Nyårs-dagen erinrar jag mig icke med visshet, ty vi gåfvo ej akt på dagar och data, men 1828 inträder nu. Från Knafsten begåfvo vi oss till Hornmyra, en och en fjerdedels mil; der träffade jag min sista cousine på denna vägen. Från Hornmyra fortsattes färden till Nordanås, en by inom Fredrica socken, två mil från den förra. Dessa båda hållen voro svåra, i anseende till stora backar och dälder. Det bär nemligen öfver det så kallade Stöttings-fjellet. Från Nordanås begåfvo vi oss på vägen till Borgsjö, dit det ena lasset afgick före oss. Men sedan vi kört tre fjerdingsväg, mötte vi en by vid namn Stensjö. Som det var Söndag, och bönstunden just nu inföll, så gjorde vi halt, och jag blef anmodad att hålla bön. Sedan det skett, uppehöll vi oss ännu en god stund, och tycktes nog hinna, efter vi ej ämnade oss längre än till Borgsjö. Dit hade imellertid Kronofogden Forssell inträf-

fat med sin fru, på återfärden ifrån Åsele, och som han hörde af den som skjutsat fram mitt lass, att en *liten prest* vore i vägen, så gissade han, att det var jag. Den hederlige mannen, som alltid bevisat mig en synnerlig vänskap, väntade der flera timmar på min ankomst, men som den, af anförda skäl, fördröjdes, måste han begifva sig på vägen, och vi möttes på en sjö en half mil från Borgsjö. Som det var mig af vigt att träffa honom riktigt, det är inne i rum, ty jag skulle af honom få min missionnaires-lön, så var jag så mycket lättare bevekt att sitta upp och följa med tillbakas till Nordanås. Den gången åkte jag med kronskjuts, ty kronans man bestod den både fram och åter. Vi hade ej länge varit i Nordanås, så kom också vice Pastor Rhén dit, äfven stadd på återresan från Åsele. Glade, som när vänner träffas, tillbragte vi en munter afton här, och följande dagen inträffade jag i Borgsjö, innan ännu mina lass gifvit sig på vägen. Forbonde åter, fortsatte jag resan, och vi kommo till Åsele. Marknaden var redan öfverstånden. Det mesta folket hade redan farit sin kos. Blott några få Åsele-bönder, som drifva betydligare handel, voro kvar. Bland dem en vid namn Elias Nilsson, en man, hvilken, såsom bonde betraktad, hade haft en ovanligt stor handels-rörelse. Han hade årligen kört till Stockholm, ofta med 20 lass, och stundom flera gånger. Hvar man kände honom, både i Lappmarken och på Stockholms-vägen, och alla hade till honom det största förtroende, för hans bottenärliga väsende. Skada blott, att den redlige mannen tilltrodde alla lika stor redlighet som sig, det hade gjort, att andra hade blifvit ri-

ka på hans ruin. Han kunde icke skriva en bokstaf, skulle derföre blott i minnet hafva reda på sina vidlyftiga affairer, hvilket åter var omöjligt. Man berättar derföre, att han plägar ofta fråga folk, med hvilka han hade affairer, huru dessa stodo, om han hade att fordra, eller var skyldig. Hvem kan vid sådana omständigheter gå i borgen för uppgifternas riktighet! Derföre var han ock nu bragt på obestånd. Han hade eljest icke den köpmanna-praxis, att köpa varorna för så lågt pris som möjligt, och sälja dem för så högt pris som möjligt. Han beräknade blott måttelig vinst på hvar och en speculation särskildt, och rättade derefter sina priser. Äfven detta måste stjelpa honom, ty, såsom snart sagdt, all slags handel är förenad med risque, så är äfven denna, i synnerhet der fogel ingår såsom en hufvudartikel. Förlusten blir ofta högst betydlig och kännbar, och måste genom vinst en annan gång ersättas, om ej den handlande skall gå under. Det ena måste upphjelpa det andra, och häraf kommer kanske hufvudsakligen det der försmädliga namnet *skinnbracka*, hvarmed de som endast fråga efter huru mycket den handlande betalt och begär för den eller den varan, brännmärka den sistnämnde. Elias Nilsson gjorde äfven detta år en resa till Stockholm, men för sista gången, emedan han snart derefter blef nödsakad att cederä. I Åsele träffar man de första *Sörkörare*, det är bönder, som med sina lass köra *söderut* till Stockholm, ty längre upp från Lappmarken far man icke till Stockholm, utan endast till Åsele eller Lycksele, och, i synnerhet på det förra stället, äro *Sörkörarena* varornas förnämsta afnä-

mare. Jag har redan något talt om landthandel och köpmannahandel, och dervid försvarat den sistnämnda. Detta oakadt anser jag åtminstone detta de Norrländska böndernas körande med landets produkter till Stockholm ingalunda vara att tädla, utan tvärtom ganska nyttigt för landet. Man må ingalunda föreställa sig att de som köra, köra endast med egna producter: de äro hopköpta af andra. Skulle lagens bokstaf följas, så lär det icke vara så alldeles lofligt. Men om hvar och en gäfv sig att köra med *sitt* gods, så vore olägenheten betydlig. Det vore ovisst om alla hade fullt lass, och i alla fall komme mången att sätta efter en tid, som bättre användts på annat. I alla fall kan naturligtvis sörkörariet, så väl som mycket annat, bättre skötas af *sörkörare* ex professo, som, genom längre erfarenhet, äfvensom vunnen bekantskap med folket i vägen, bättre kunna begå sig på en sådan färd, som ingalunda är en barnalek. Väderleken rättar sig icke efter människors önsknings och beräkningar, och den har ett otroligt inflytande på Norrlänningarnas Stockholmsresor. Nu skulle väl också de Norrländska varorna kunna gå genom de egentliga köpmännens händer till Stockholm och de orter dit de afsättas, men derigenom skulle de nödvändigt gravas med större kostnad, hvilket åter skulle förorsaka förlust, antingen för varornas egare, eller deras afnämare, eller ock för dem båda. När bonden kör, så räknar han icke så mycket på hvad han sliter, och hvad tid han uppoffrar, han kör ock med egna hästar, lefver tarfligt och sparsamt, ställer, med ett ord, sin resa på den minst kost-

samma

samma fot som möjligt. Köpmannen kan omöjli-
 gen häruti täfla med honom. Han måste betala
 all ting contant, både skjuts och bestyr m. m.
 Lägg härtill, att han icke gerna sjelf kan följa
 med, utan resans svårigheter skola manieras af
 personer, som icke egenteligen lida eller vinna
 något på kostnadernas högre eller mindre belopp.
 Det är, med ett ord, en gifven sak, att jag skulle
 få mindre för mina renstekar, om inga *sörkörare*,
 eller, som de ock heta, *skojare* finnes; derföre
lefve skojarena! Eljest unnar jag köpmännerna
 allt godt, gerna skola de ock få den förmån att
 bestå mig brännvin på marknaden, ty så full blir
 jag i alla fall icke, att jag håller en sup och en
 renstek al pari, än mindre en ren, men se om de
 blefve ensamma om handeln, så kunna de få ut-
 väg att *sko sig* och *klå mig*, och det vill jag ic-
 ke gå in på. Kan vara att de må hafva i sina
 händer all handel med socker och peppar, och
 hvad annat de kunna få tag uti i Stockholm, och
 ämna pracka på eller i mig. Det går an att sock-
 ra och peppra lagomt, och deri får jag ställa mi
 efter matsäck, men de enda varor jag har att *kö-
 pa penningar* för, dem vill jag hafva betalta.
 Bäst, som mest betalar. Har du snusen, så god-
 dag! Köpmannen är för folket; icke tvärtom.
 Isolerad rikedom bland allmän fattigdom är ett
 ondt ting i samhället. Men att köpmannen sväl-
 ter ihjel, det duger icke heller, ty om magen sväl-
 ter ihjel, så blir det också litet bevändt med ar-
 mar och ben. Det är han, som skall bestyra om
 circulation i kroppen. Allvarsamt att tala, tror
 jag att allmogens i Norrland activa handel med

landets producter är både nyttig och naturlig, därför går den ock tillbaks till urminnes tid, men allmogens kramhandel är en osed, förderflig både för de activa och passiva deltagarena deri. Just den är det, som verksammast sprider luxe och flärd kring landet. Just detta glitterverket är det också, som på vissa ställen i Westerbotten, såsom t. ex. Skellefte, dragit nyttiga medborgare från den plats der de voro nyttiga, och således hade hardt stå qvar, och gjort dem yra i hufvudet, hvarigenom de sluteligen kullbytterat. Några blefvo till en början rika, eller syntes åtminstone så, det stack de andra starkt i ögonen, då blef spaden och yxan tung, hvar och en ville bli rik, och ingen vara fattig. Men hvarifrån skulle rikedomens tagas? Den kunde väl icke räcka till för alla, och derföre är det fara värdt, att alla blifva fattiga, derest de ej redan äro det. Men tillbaks till Åsele. Den aktningsvärde Kyrkoherden Sallén, en man af ordning och redbarhet, låg på sitt yttersta vid denna tiden. Kräftan var den svåra sjukdom, som plågade honom, och icke så långt derefter också lade honom i grafven. Man väntade dageligen Provincial-läkaren, icke blott för denna patient, utan ock för en annan, om hvars vederfående föga hopp var. Denne var en Svensk man, som kommit i något krakel med en Lapp, och dervid blifvit illa slagen af den sistnämnde med spjut-stafven. Lapparna bruka nemligen om vintern, såsom biträde vid sin gång på skidor, en grof björk-staf, 4 à 5 alnar lång eller deröfver. Denna hafva de i ändan skodd med ett spjut, dels såsom vapen vid strid emot vild-djur, såsom vargar och björnar, dels ock såsom medel

att sticka upp hål på isen för att få vatten. Ty när isen är tjock, stundom ända till 2 å 3 alnar, så är det omöjligt att få hål med yxan. Detta vapen är likväl stundom farligt, emedan det händer, att man i vredens stund tillgriper det äfven emot sin vederdelo-man, till att gifva ett kraftigt utslag. Sjelfva spjutet är eljest försedt med en slags doppsko eller slida af renshorn, äfven beräknad för skarskidorna. Somliga renar hafva fram i pannan ett horn, som sticker fram och vidgar sig, blir bredt och platt nästan som en människohand. Detta begagnas till doppsko på spjut-stafven, på det sätt, att den trinda delen, som är närmast renens hufvud, urholkas till slida åt spjutet, och den platta delen tvärhugges, så att hela doppskon blir en slags liten skyffel, hvilken man begagnar att stöta lös snön, som samlas och sammanpackas under foten när man ränner, och hvaraf man har stor mehn. Denna doppsko sitter ej fastare än att han flyger lös genom ett slag mot ett träd eller något annat hårdt. Då blir spjutet bart. Sådant kan hända af våda, när man på allvar fäktar (*skalastet*) med dessa rännstafvar, och då blir vapnet så mycket farligare. En sådan våda hade den Lappen, som här omtalas, föregifvit. Han hade med spjutet gifvit sin vederdeloman, hvilken redan låg utsträckt framstupa på marken, ett svårt stygn bak i nacken, men sade sig dervid icke vetat att spjutet var bart. Ett annat brottmål sysselsatte äfven vid denna tiden uppmärksamheten i Åsele. I Wilhelmina socken hade ett misslyckadt försök, att skjuta ihjel en Nybyggare, skett. Banemannen, han må så kallas, var Nybyggarens egen sväger,

hvilken genom denna bedrift ville förskaffa sig hemmanet, som förut hade tillhört hans far. Nybyggaren hade i något ärende rott öfver en sjö. Den andre låg på lur på andra sidan, sköt, och träffade sin man i bröstet. Kulan gick durch igenom honom, och han föll på marken. Han kom sig likväl snart och började resa sig upp. Den andre, som aldrig visade sig för honom, tog dervid till flykten, ty brottslingen är alltid rädd, åtminstone innan han blifvit alldeles förhärdad. Men när Nybyggaren skulle förfoga sig till båten, lyckades det den andra, att ifrån andra sidan af sjön, eller någon vik deraf, gifva honom en kula till. Den gick på samma sätt igenom karlen, men blef icke mera dödlig än den förra. Så gäcker Försynen stundom de brottsliges tillställningar. Mannen förmådde ändå kräla sig hem, och kom till lifs. Misstanken föll på behörig person, och han blef fängslad. Huru små omständigheter stundom måste tjena till upplysning och bindande, kunde man äfven här se. Banemannen hade skurit en vidja, vridit den och knutit om en sten, i afsigt att dermed sänka sin man till botten i sjön, om skottet lyckats. Men det visade sig på vidjan, att knifven haft ett skal i ägget, och äfven detta röjde upphofs mannen. Han hade blifvit afförd till Umeå läne-häkte. Der hade han fallit i samvetsqual, och erkänt icke allenast detta, utan äfven att han för flera år sedan, af samma afsigter, störtat en sin bror i sjön, och derigenom beröfvat honom lifvet. Så kan egennyttan drifva sitt mörka spel i den svaga och dåraktiga människans själ! Men försynen visar,

så vid brotten, som vid det goda människan gör, spåren af sin mäktiga närvaro.

Från Åsele begåfvo vi oss på vägen till Anundsjö. Elias Nilsson och hans consorter afstyrkte mig förgäfves ifrån att med egen häst företaga den långa färden. De ärliga männerna menade säkert väl med mig häruti, ehuru till äfventyrs äfven någon farhåga, att min färd möjligen kunde uppmuntra någon af de längre bort boende att blifva sörkörare, möjligen också var med. Såsom ett vackert drag af dessa männen må anmärkas, att de, oaktadt sin betydliga handel och äfven till en del innehafvande förmögenhet, icke afklädt sina bonde-kläder. I sin gråa vadmals-tröja var Elias Nilsson i allt den aktningsvärda Svenska bonden, i sina välmagts-dagar utan öfvermod och flärd, i sin olycka aktad, och icke ens af sina creditorer misskänd. Jag såg honom ett sednare år inför rätten, der han skulle besvärja riktigheten af sin uppgift i afseende på den till creditorerna uppgifna egendomen. Han påminde sig ännu ett brännmärke, och några andra småsaker af lika obetydlighet. När fråga uppstod om hans gångkläder och en liten *förgånga*, som han hade vid ett hemman, den enda resourcen för hans ålderdom, utbrast den olycklige i tårar, och alla rördes till medlidande. En bonde, som i hans concurs ägde en fordran af några hundra Riksdaler, sade: hade jag vetat, att jag skulle se en sådan ömka, hade jag hellre alldeles afstått min fordran. Mätte vid alla concurser lika samvetsgrannhet och ömsesidig aktning äga rum! Läsaren må ej undra att jag rustat mig att fara, och

ändå icke blir klar. Skeppartimmarna äro långa, och förhållandet är alldeles det samma med Lappen när han skall fara från en kyrko-plats. Han tänder på pipan och skall åstad, men då har han ännu något otaladt, och pipan slocknar. Jag håller också nu på att fara ur Lappmarken, därför går det så trögt. Men när jag kommer ner på stora landsvägen, så skall jag icke uppehålla mig så länge på gästgivare-gårdarna. Jag får der icke gästa för *asint* (allsintet, gratis). Om vägen mellan Åsele och Anundsjö har jag ej mycket att säga. Jag har der inga cousiner. Derföre har jag icke heller lagt byarnas namn på minnet. Jag reste också incognito, och ingen sporde hvart jag gick. Man var nog van att se *sörkörare*. Vägens längd är eljest omkring 10 mil. På ett ställe bar det jemnt uppför, som jag kunde tycka, en mil, och så åter jemnt utför. Det var gränsen mellan Lappmarken och nedra landet. Endast *Sörflärke* inom Anundsjö socken påminner jag mig, emedan jag der blef Biskop: det kunde väl behövas, om jag skulle räkna på *Kungens dotter* — förslår kanske icke ändå. Jag hade nemligen i denna by nattqvarter hos en bonde, som också kände mig sedan jag som gymnasist hade conditionerat i Anundsjö prestgård. Om morgonen, innan vi stigit upp, infann sig socknens kyrko-vaktare, stadd i embets-ärender: han reste och bar upp sin lön. Han hade kommit dagen förut; men byn var stor, säcken blef tung, och hufvudet ännu mera, hvarföre han hade funnit sig föranlåten att luta ner det till hvila något tidigare än vanligt. Derföre hade han ock vaknat tidigare än vanligt, och kom nu galande som en tupp till

ess. Tilläfsventyrs van att purras af denne väktare å annor ort, steg värden upp och gjorde uppeld i stugan. Kyrko-vaktaren, som såg en bättre bäddad säng, frågade om här var fremmande, och när han blifvit upplyst om förhållandet, upplyste han åter å sin sida värden derom, att jag hade Biskops namn, heder och värdighet, samt rättighet att bära "*Biskopps-hatt*." Det sista upplyste mig om hela förhållandet. Året förut hade Biskop Almquist gjort en resa till Åsele, och jag hade varit honom följaktig till Anundsjö. Den utmärkte mannen, som med sitt skämt visste hålla lif i sin sällskapskrets, skämtade mycket öfver den stora, vida Dalkarls-hatt, som jag bar på hufvudet, och förebrådde mig, att dermed vilja taga loven af honom, hvars Doctors-hatt omöjliggen kunde täfla med denna. Han kallade mig Lapparnas Biskop, och hade med denna sin rival alltid mycket att göra. Kyrko-vaktaren hade förmodligen då hört mig tituleras för Biskop, och när sjelfva Biskopen titulerade mig så, så kunde det väl icke vidare sättas i fråga, tänkte han väl. "*Hinc ego Deus*." För öfrigt är detta en värdighet, om hvilken äfven kyrko-vaktaren blott genom en liten tillfällighet hade gått miste, enligt hvad han sjelf en gång yttrat. Ty, hade han sagt, "om jag blott hade fått mig liten undervisning i grammatiken, så hade jag kunnat blifva Prest och Biskop och Arki-Biskop, och då hade jag varit närmast Kungen, ty jag har en sådan talande tunga, och en sådan talang." Men, hvad talangen dock kan komma bakom ljuset! Vår man hade icke fått den der lilla undervisningen i grammatiken, det enda som fattades honom.

för att blifva en stor man, han hade derföre blifvit krono-båtsman, och derigenom likväl sluteligen så meriterad, att han fick blifva en väktare i kyrkan. På honom beror det nu att slippa in i helgedomen, eller blifva utesluten. Det är den magt, som numera återstår kyrko-vaktarena, såsom fordom Roms folktribuner deras *veto*, när de vid Syllas tid blefvo beröfvade sina öfriga rättigheter; ty tillförne ägde ock kyrko-vaktaren jemväl att uppväcka sofvande syndare. Jag påminner mig vår spel-kung i Qvickjock, Nils Hansson, huru respectabel han, i egenskap af kyrko-vaktare, vandrade af och an i kyrkogången, vanligen med en lång björkstaf, men vid stora högtider med en Spansk-rör, petade, stack eller slog, allt efter omständigheterna. Här gällde det att hålla ögonen öppna, ty eljest undgick man icke näpst af den vaksamme Argus, som spejade öfver allt. Vål kunde någon lida oskyldigt också, såsom t. ex. en Lapp, hvilken genast protesterade emot det slag han fick med de orden: *jag hade ju ännu icke somnat*. Kyrko-vaktaren i Anundsjö visste deremot att med ord straffa sitt folk, efter han icke fick göra det med käpp. När några på kyrko-vallen en gång raisonnerade öfver "ingången" i predikan, sade han: "Ingången! kyrko-dörren, det torde vara den rätta ingången för er, någon annan ingång torde ni icke veta utaf." Men vi skola nu låta honom i fred få fortsätta sin uppbörd, han vill säkert icke deri blifva störd eller uppehållen, ty, som man vet, är uppbärandet af lönen det, åtminstone subjectivt, mest magtpåliggande vid rätt många tjänster.

Jag återkommer nu till Anundsjö, hvarifrån jag för ett år sedan utgick. Efter jag nu går endast på min enskilda lefnadsbana, må jag väl anmärka, att det var här jag hade tillbragt mitt 15, 16, 17 och 18:de lefnads-år, mellan terminerna nemligen, ty de tillbragtes vid Hernösands Gymnasium. Treffligare ort finnes sannolikt icke i Norrland. Ingenstädes har jag funnit den Svenska allmogen så aktningvärd, så oförderfvad, som här. Ångermanländska allmogen står i allmänhet högt uppe vid sidan af de öfriga Svenska landskapernas innevånare, igenom sin idoghet, sin snygghet och sitt glada och treffliga väsen. Dock vill det nästan hålla sig något bullersammare i vissa socknar vid stora landsvägen, än afsides derifrån. Luxen har i de förra gripit mer omkring sig. Men i Anundsjö, som ligger 4 mil från stora landsvägen, synes ännu forntidens enkelhet och tarflighet stå i förening med en nyare tids framskredna kultur. Utom åkerbruket är, såsom man vet, linne-tillverkningen Ångermanlänningens hufvudyrke. Dermed äro båda könen på det flitigaste sysselsatta. När man en vinter-afton kommer in i en Ångermanländsk bondstuga, så får man se alla människor derinne, utom små barn och alldeles utlefvade personer, sittande i en halfcirkel omkring spisel, hvar och en vid sin spinnrock. Den största ordning och snygghet råder både i huset och i folkets klädsel. Med glad och otvungen vänlighet blir man emottagen, och allt gör på sinnet det behagligaste intryck. Jag beklagar att jag icke kan gifva en detaillerad och lefvande beskrifning på denna landsortens

lefverne och seder. Den förtjenade onekligen både den historiske forskarens uppmärksamhet, och skulle säkert, hos hvilken som helst, lemna ett behagligt intryck, ty, såsom jag tror, förekommer menniskolifvet ingenstädes i skönare och lyckligare verklighet än här. Men jag har i Ångermanland icke lefvat inom allmogens krets, och således icke varit i tillfälle att intränga till själva kärnan af dess lefverne, vill icke heller undfägna mina läsare med skalen. Gifver jag af mitt eget land omogna och kärfva frugter, så kan jag vara ursäktad, ty jag gifver landets producter sådana de äro, jag har icke bättre. Hvad kan ekorren i Lappmarkens skogar bjuda annat än tall- och gran-kottar? Han är icke född i söderns lunder af palmer och oranger. Förblifven då, såsom förr, i edert obemärkta lugn, J trefliga kullar och ljusliga dalar, du land, som hafvets mångfaldigt inskjutande bugter gifvit sitt namn! J stilla hyddor, helgade åt munter flit och trefnad, åt snygghet utan pragt och prål — blott såsom fremling har jag deltagit i edra festliga danser och lekar, oinvid i eder innersta helgedom — måtte verdens flärd med brott och laster der aldrig intränga! För den som reser igenom Norrland, utan någon vidare forskning, äv uppmärksamhet på de föremål, som förete sig vid sjelfva den landsväg han passerar, bör det vara en företeelse värd att anmärkas, att han i Westerbotten finner på åtskilliga ställen afrättsplatser, med stegel och hjul och den ohyggeliga anblicken af uppspikade menniskokroppar, men i Ångermanland ingen. Endast på Skule-skogen, som skiljer norra Ångermanland från det södra, är en afrättsplats. Der hallshöggs och begrofs, om jag

minnes rätt, 1818 en man, som kärlekens furier drefvo att mörda den han älskade, emedan han icke sjelf kunde få henne och icke unnade henne åt en annan. Om honon sjunges en folkvisa i orten. Något annat groft och ohyggligt brott har jag icke hört af i Ångermanland. Då jag conditionerade i Anundsjö, var Eric Sellin Kyrkoherde derstädes. Det var en man af gamla stilen. Vid åttatiosju års ålder plögade han ännu sjelf hugga ved åt sin kammare. Derinne hördes om afton och morgon bön och sång. När den vördige mannen inträdde i matsalen, att spisa tillsammans med sina barn och barnabarn, uppfylldes rummet med andakt och allvar. Den åldrige knäppte ihop sina händer och välsignade maten med långa, men tyta böner. Efter en lindrig sjukdom afsomnade han år 1819 om hösten, sedan, på hans förordnande, offentlig förbön för honom blifvit från predikstolen hållen. Han begrafdes af den 85-årige Prosten Anders Nensén i Själevad, näst honom stiftets Senior. Hans värdige söner, de högaktade männen Johan Samuel Thelaus och Eric Olof Sellin äro efter honom Själäsörjare i församlingen, den förre såsom Pastor, den sednare såsom Comminister, och svårligen lärer en församling finnas med lyckligare harmonie mellan lärare och åhörare. Knappa inkomster och talrik familie hafva pålagt den sednare den svåra nödvändigheten, att söka förmånligare tjenster, hvilket dock hittills icke haft önskad påföljd, emedan den obemärkta förtjensten, stilla verksam på en aflägsen ort, har svårt att göra sig gällande. Uti dessa männers treffliga hus upphvilade vi oss några dagar ifrån vår resa genom Lappmarken, un-

der många njutningar för rena sinnen. Julehögtiden med sina lekar och dansar var ännu inne, och här var ingen brist på liflig ungdom. Under fortsättningen af vår resa röjde Lars Pehrsson genom ordet *Velkog!* (den hvita) som ofta likasom oförmärkt undföll honom, hvad intryck han i Anundsjö erfarit, och huru dess minnen följde. Med detta för honom uttrycksfulla ord utmärkte han en flicka, som, blomstrande och vitklädd, hade låtit honom höra en sång, som han icke hört i sin hembygds dalar, som förjagade ur hans sinne missljudet af de smutsiga Lappkojornas barnskri och hunda-tjut. *Velkog* (liljan) hade hans sinne tagit med sig, det var det souvenir som påminte om Anundsjö.

Vi hade nu tillryggalagt 40 mil af vår väg, och voro framkomna på landsvägen. Vi befriade oss äfven i Anundsjö från våra lass. Jag köpte der penningar för mina ren-stekar och fiskar. Aldrig hade aspen i Revve föreställt sig, att han inom några veckor skulle komma så långt ut i verlden. Endast med Slompen fortsatte vi färden. Våra skrala färdskrindor, med gråa spjälor, blefvo äfven der kvarlemnade. Vi fortsatte vår resa med ett för densamma mera passande åkdon, en nymålad Ångermanlands-skrinda, med blomsterkrans kring sidorna, och en ros på akterspegeln. Den hade en af de omtalade Åsele-bönderna recomenderat med artiga tillägg, sedan han anmärkt huru föga den fula Lappmarks-skrindan passade för en färd med sådant ändamål. Han gjorde en speciel färd till sitt hem, för att hemta den, och sålde den för 10 R:dr Banco, hvilket pris ansågs ganska lindrigt. På färden mellan Anundsjö och

Hernösand hände oss ingenting märkligt, om jag undantager, att vi en gång, vid passerandet förbi en herregård, blefvo anhållne af ett frnntimmer, som kom ut och ropade oss an. Hon såg att vi voro sörkörare, och ville handla utaf oss några Lappmarks-varor. Vi gjorde också halt, och hon kom till oss, förundrande sig att vi icke hade några varor att sälja. Men ännu mer förvånad blef hon, när jag vekte upp den ludna vintermössan, hvarmed jag för den bistra kölden hade nästan hela ansigtet betäckt, och hon i sörkörarens person igenkände Magister Læstadius. Då gällde det att stiga in och gästa. Det är att märka, att jag icke åkte i skrindan, som var fullpackad med hvarje-handa varor, utan satt i min renskinns-pels och ludna mössa bak på skrindlådan. I Hernösand passerade vi några dagar. Der föreställde jag Lars Pehrsson, såsom, ehuru ringa, dock en arbetare i Herrans vingård, för Biskop Almqvist. Han fick, jemte mig, en plats vid Öfverherdens bord. Sådant hade icke vederfarits honom i någon prestmans hus i Lappmarken, utom mitt. En profet är icke föraktad utan i sitt eget land, heter det. Lappen, som stod honom i vägen vid frieri, stod honom äfven i vägen för inträdet i den bättre sällskapskretsen. I hvilken krets som helst, visste dock den naturligt städade ynglingen stå på sin plats, och med sitt intressanta väsen utplåna antipathien mot Lappen. Under denna resan ymsom placerad i salen och ymsom i drängstugan, var han alltid den samme glade, förnöjde och trefflige fremlingen. Med en sådan skjutsbonde har kanske ingen rest genom Sverige, och med en så intressant reskamrat, få. I Biskop Alm-

qvists hus' fick han, vid en bal, för första gången se en mera talrik och lysande samling af menniskor. Det intresserade honom mycket, men ännu mera intresserade honom Biskopens egen älskvärda famille, hvaraf trenne Magistrar Almqvist, såsom den första upplagan, redan med heder uppträdt i verlden. De små barnen kom han sedan ofta ihåg, såsom bättre afbilder af englarna, än de bevingade trähufvuden, som pryda predikstolen i Arieplog. Men nog om Hernösand för denna gången. — I Sundsvall hände oss ingenting märkligt, utom att Lars Pehrsson fick en par bitar fisk. Det goda folket på gästgifvare-gården ömkade sig öfver honom, när de hörde huru långt borta han var hemma. "Stackare dig, du torde icke så ofta få äta dig mätt på den långa vägen," hade man sagt åt honom. Gud vare lof! hade han svarat, icke har jag på denna resan lidit någon hunger. Han tog dock emot fiskbitarna, tackade och åt. Något dylikt vederfors oss samfält på en gästgifvaregård i Helsingland. Vi kommo sent om aftonen, och voro föga välkomne. Gästgifverskan, som redan gått till sängs, och icke tycktes hafva något tjenstefolk, utan endast en par döttrar, visade sig högeligen missnöjd öfver det omak vi gjorde henne, och ville att vi skulle hafva tagit kvarter i den ett stycke derifrån belägna hållstugan. Jag kände harm och ovilja upplåga i mitt bröst. Jag reste icke som tiggare, fast jag ej reste med håll-skjuts. Dock talade jag fogligt, viljande blott i nödfall visa, att jag kände mina rättigheter såsom resande, och fordrade dagboken. I en skräpig kammare, innanför hennes egen, fingo vi äntligen en slät bädd

i en soffa. Vi gingo till sängs, men, innan vi somnat, tyckte vi med fägnad se oss hämnade. Tvenne resande kommo med larm och skrammel körande upp på gården, och den makliga frun måste åter ur sin bädd. De voro dock bättre utländningar än de fattiga Lapparna: de voro Ty-skar. De blefvo derföre också fryntligare emot-tagna. De bevisade oss större välvilja än vår Svenska värdinna. Ty sedan de, förmodligen af den sistnämnda, blifvit underrättade om vår när-varo, kommo de in till oss. Den ena kom och bar på en bricka tvenne glas öl-soppa, och vi måste resa upp våra kroppar, för att tömma den i oss. Följande morgon gaf mig samme man n Riksdaler riksgäld. Väl hade jag gerna um'urit sedeln, men en oskrymtad välvilja förtj^{ade} akt-ning, och borde icke sâras. Ingenting är mera harmligt, än när en gâfva refuseras, Urahelst när man kan hafva skäl att tro der^{vara} för-smådd, och ingenting derföre dåraktigare än att af en falsk point d'honneur, eller någo annan dylik consideration, afslå den. Jag tog ^{mot} och tackade. Samma dag blef jag äfven på e annan gästgifvare-gård föremål för barmhertighe En Fändrik och några Under-officerare voro den ^{ån-}gen mina wohlthäter. De nedlåto sig till en grad, att de upptogo mig i sitt sällskap på n kammare, der de voro samlade, och jag fick hä såsom Lars Pehrsson i Sundsvall, äta fisk. Väl kunde jag märka, hvilket ofanteligt svalg, som var befäst oss imellan. Likväl kunde man, som Rike mannen och Lazarus, samtala på ömse sidor derom. Dock var jag icke just, såsom Ulysses vid renas gästabud på Ithaka, ett föremål för ka-

stade ben, ty, som sagdt är, "jag fick ock sitta vid herrskapets bord." Till och med min illa gjorda rock fann nåd för de uniformerade Herrarnes ögon, och man förklarade den rätt passabel, att vara gjord i Lappmarken. Derefter rättade sig förmodligen äfven omdömet om ägaren, ett skogs-djur ifrån det råa mörksens rike, intressant att se för dess raritet, och tolerabelt för dess dressering. Sluteligen tillbragte jag natten på en krog, belägen midt på Törnebro-heden. Detta håll är tre mil långt öfver den urgamla gränse-skogen mellan Norrland och Svea rike. På Törnebro, så heter hvilo- och närings-stället, lågo den gången äfven sörkörare ifrån Själevad i Norra Ångermanland. Der hade jag tillfälle att se med hvilka sorgfällighet dessa män skötte sina hästar. Sedan de först om aftonen väl beställt deras sällning, stego de upp äfven midt i natten och såg om dem, vattnade och stillde. Följande dagen är Söndag, och jag kom ur mitt förnedrings-tillstånd i Helsingland, till mitt upphöjelse-tillstånd i Gefle. Källare och gästgifvare-gård äro här finade, och källarmästaren kände mig sedan förra året, då jag reste upp till Lappmarken. Öfver hufvud taget var jag icke okänd på denna liden. Jag hade äfven 1825 passerat den, då jag reste från Upsala till Hernösand och prestvigdes. Den gången rännde jag tillbaks från Hernösand till Upsala på skidor. Försedd med sådana hästar, behöfver man icke nödvändigt hålla sig efter landsväg, hvarföre jag i Medelpad tog af på ett ställe directe till skogs, för att göra visite hos en bekant, som bodde 1 à 2 mil afsides från lands-

landsvägen. Som det var sent på dagen, hann jag likväl icke fram, utan måste tillbringa natten i en bondgård. Der var jag icke länge innan jag blef en välkommen gäst, och den beskedlige bonden, som ville gifva mig en gästväns gåfva (munus hospitale), till åminnelse af sig, gaf mig, när jag reste, ett par hängsel-spännen. Bättre souvenir kunde han ej hitta på, ty detta har jag nu i många år burit på min kropp. Resan gick eljest förträffligt hela vägen, ända till Björklinge kyrka, en par mil från Upsala, der jag möttes af en riktig Lappmarks-ur och ett förfärligt mehnföre, så att jag måste stundom bära mina skidor på axeln och gå. En så ovanlig passagerare passerade naturligtvis icke obemärkt, särdeles på gästgifvare-gårdarna, af hvilka ingen passerades förbi. Ty, som jag var, likt Centaurerna, både häst och karl, så måste jag, i egenskap af häst, både hvila och äta på hvar gästgifvaregård, och gjorde det sednare äfven som en karl. Mellan Hernösand och Sundsvall, som är 5 mil, var jag en vecka på vägen, och mellan Sundsvall och Upsala, som är omkring 36 mil, också en vecka. Den gången mötte jag, på Törnebro krogen, en Rysk courir, hvilken fägnade sig att träffa någon som förstod honom — han talade Tyska — och fick af mig en marsch-ruta. Denna gången åter mötte vi i samma trakt en Rysk General vid namn Pahlen, för hvars förväntade ankomst bönderna i vägen, allt ifrån Hernösand och hit, voro syselsatta att jemna till alla ojemnheter, fylla alla gropar, o. s. v. Så bör ske när stort folk passerar, tänkte jag. Men att jag likväl icke egentligen var den der store förväntade, det fick

jag åtminstone höra af gästgifvaren eller hållkarlen i Hamrång, som för en myckenhet bönder höll uppå att utbreda den passerade mannens höghet, hvilken han påstod vara den Ryska Kejsarinnans högsta Amiral, och således en af de högste män på jorden. Att Amiral var något stort, det gissade bönderna, så väl som hållkarlen, ty det der RAL let stort. Att mannen verkligen var stor, det intygade alla, ty de sade att han, som Saul, varit ett hufvud längre än någon af dem. Vi sågo icke personen, utan blott en rad af släddar, som passerade förbi. — Nu från Generalen till källarmästaren i Gefle. Den sistnämnde frågade mig, om jag ämnade stanna qvar öfver morgondagen. Hvad har jag här att göra? svarade jag. Jo, det är Carlsdag i morgon. Fastän. Det blir kalas på Rådstugan och ni blir bjuden. "Ja, se det förändrar saken," hvar Lappen får något till bästa, der trifs han väl. Jag blef qvar. — Hvad som vederfors Lars Pehrsson hos Biskop Almqvist, det vederfors mig här. På en mera lysande fest har jag aldrig varit. Så stor heder har mig aldrig blifvit bevisad. Med glädje och enthusiasm drack den högst talrika och lysande samlingen af den betydliga stadens och kringliggande nejdens förnämsta innevånare den vördade och älskade Konungsliga famillens skålar, börjande med skålen för den festliga dagens egenteliga föremål, hvars namn, återkallande fordna tidens hjeltemminnen, på Svenska thronen äfven i dag sig sjelf likt, i Lappmarkens hyddor det enda kända (Konungarnamn), i Svenska hjertan det djupast intryckta, just gaf dagen sin högtidlighet. Sedan sällskapet afträdt från matsalen, proponerades och druckos

skålar för åtskilliga af stadens och ortens ansedda och högaktade män, och sluteligen, då en handlandes från Bergen närvaro påminde om brödra-folket, och min, om fäderneslandets mest aflägsna landsort, detta nästan okända sago-land, så blefvo äfven vi hvar i sin ordning hedrade med en skål. Att på en alldeles fremmande ort röna så mycken heder och uppmärksamhet, och få göra så många bekantskaper, som här, det hade jag aldrig väntat. Ett enda missöde träffade mig, nemligen att blifva bosatt 23 mil utanför eller nedanför (jag minnes ej visst hvilketdera) Piteå stad, således midt i öppna hafvet. Uti en tidnings-artikel, deri denna fest beskrefs, blef nemligen äfven jag ihågkommen, men min hemort, af tryckfel eller misstag, utsatt som sagdt är, då deremot jag sjelf var nog stursk att tro mig bo 23 mil ofvanför Piteå stad. Hade jag rätt i min tro, så måste jag likväl taga på mig att nu vara 23 mil degraderad, efter jag nu bor i sjelfva Piteå. En säkrare degradation är likväl den från Missionnaire till Skolmästare, hvilket en Collega vid en Trivial-skola, såsom jag här, lärer få hålla till godo att vara. Men hvad vill man göra! Man står ej ut med att jemt hålla sig uppe i de höga regionerna: "Väl molnens färgmusik oss mände förnöja, Men vi stå ej ut att der länge dröja; Och som vi ha hufvu'n cum præfixo pund, Så falla vi fort utaf hjertans grund." Det värsta var att jag icke hade samma natur som Nils Klim, hvilken, då han, på sin underjordiska resa, kom att sväfva omkring en der varande planet, ansåg sig för en himlakropp, kände afsmak för brödbitarna, som han hade i fickan, kastade bort dem, och hade den lyckan att få dem sedan

till drabanter omkring sig, trodde sig derföre till och med vara en himlakropp af andra ordningen, heldst repet, som dragnade efter honom, liknade en komet-svans. Jag deremot, som allt för mycket drages med den här jord-kroppen, ville tvärtom närma mig till brödbitarna. Kan väl hända att det gick som när hunden släppte kött-biten och gläfsste efter skuggan. Men detta hörer nu icke hit, utan må jag laga mig åstad vidare på min resa. Jag nalkas nu målet. Jag kommer till Upsala. Trött att med mig gästa på gästgifvaregårdar och fremmande orter, är läsaren säkert, som jag, glad att ändteligen komma från allmänna landsvägen. Gerna skulle jag ock bjuda honom med mig till glada och älskvärda familjekretsar, men jag fruktar, att deras stilla huslighet finner sig generad, om jag inför fremmande med mig. Jag inför derföre med mig endast min egenteliga reskamrat och förtrogne vän Lars Pehrson. Lappen står honom icke numera i vägen. Väl frapperar den besynnerliga drägten, hans snibbiga skor, vida kolt och brokiga bälte om lifvet, men de rena anletsdragen, det städade väsendet, öfvertyga snart, att det icke är någon övärdig, som Petrus Læstadius inför till de sina. Vi taga in i Upsala, i det hus, som hågkomsten, icke blott på den mödosamma och ångestfulla färden till Gråträsk, främst skulle återkalla, och den tredje reskamraten, Slompen, är icke mindre glad än de andra två, ty han slipper nu ur skacklorna, och får göra idel lustresor. Såsom de andra icke undfägnas med bröd af bark, agnar och sådor, så icke heller han med det magra myrhöet, så fullt af förvissnad *förna* (förra årets förvissnade gräs som följer med

sjelfva årets. Journ. 403). Längsta touren var till Stockholm. Der körde jag, såsom andra *sörkörare*, eller, såsom de här heta, *Helsingar*, upp på hötorget; men oss var intet rum i herberget, ty alla Helsing-gårdar voro så fullpackade, att det var oss omöjligt att få något qvarter. Värst var det med Slompen. Han syntes till den grad sjuk och modfälld, att jag trodde mig skola förlora honom. Han hvarken åt eller drack. I så fatta omständigheter tog jag det partiet att köra till mitt för-ra hem Blockhusudden. Slompen kom med möda fram. Man gaf honom gröpe, eller, som Lars Pehrsson benämnde det, *gröt*. En sådan raritet består knappt åt menniskor i Lappmarken, än mindre åt hästar. Hvad det led, började Slompen åter på att få matlust, och kom sig före. — Så dåligt det eljest är för hästar i Lappmarken vintertiden, så förträffeligt må de deremot sommartiden. De hafva då helt och hållet ferier och få stryka kring skogarne efter egen instinct, och uppehålla sig hvar de behaga. De hålla sig naturligtvis på de trakter der bästa beten är. Likväl blanda de sig icke ofta tillsamman, utan hvar och ett nybygges eller bys hästar hålla sig tillsamman på hvar sin trakt, så framt icke grannskapet föranleder till hopblandning. Hvar och en älskar sin fosterbygd. Men en fremmande häst, som från någon annan ort blifvit köpt, vantrifves ofta, och gifver sig att *rackla*, som det heter. Elfvar och stora sjöar göra honom intet hinder: han lägger dristigt ut att simma, och kommer of-tast fram dit han sträfvar. Dermed gör han ä-garen stort besvär, ty denne kan få göra en resa ända ner på landet eller till Norge, att taga rätt

på honom. Under hela sommaren komma hästarna vanligtvis aldrig till gårdarna, men om hösten infinna de sig ofta sjelfmant. Då äro de så feta, att stundom intet sidben kännes till uppå dem. På flera ställen har fördomen emot hästkött upphört, hvarföre gamla hästar om hösten slagtas ordenteligen och användas till föda. Man har till och med börjat för sådant ändamål köpa dem. Här falla de således icke på sistone i afdragarehänder, och deras cadaver utkastas icke på lunderplatser till rof för foglar och djur. De förskonas för strådöd, såsom fordom Scandinaviens kämpar, hvilka så litet fruktade en ond bråddöd, att de ristade Geirsodd eller störtade sig utför ättestupor, och de begravas såsom fordom Indiens döda, hvilka uppåtos af sina anförvandter. — På Blockhusudden blefvo Lars Pehrsson och jag ej mindre väl undfägnade på vårt vis än Slompen på sitt. Men en gång öfverraskade vi med ett fat mägben, hvilken rätt, Westerbottens och Lapplands delice, här genom Lars Pehrssons åtgärd tillagad, och hastigt inburen på frukostbordet, gjorde värden alldeles försagd, och en gäst utbrast med fullt gapskratt: "nå! nu tror jag de hafva slagtat gamla hästen." Jag, som hjerteligen roade mig åt den consternation spökeriet med så många ben uppväckte, måste likväl sluteligen upplysa, att de ej voro uppgrädda ur kyrkogård, utan hade tillhört i lifstiden grenhorniga renar. Om just de bästa uttrycken att väcka appetit voro valda, lemna jag derhän, men valet var åtminstone icke olyckligare, än när räfven hade budit kråkan till gäst, och trakterade med tunn soppa på bot-

ten af ett vidt fat, der han med sin tunga åtminstone icke kunde blifva missbytt af den andras näbb. Efterdömet gaf likväl mod att smaka uppå, och man fann rätten icke så alldeles ofatt heller. Mitt hufvudsakliga ärende till Stockholm var till Tryckpressen. Jag lät ock nu trycka en subscriptions-lista för min då tilltänkta och sedermera utgifna Journal. Med den, nyss tagen från pressen, ett exemplar på fickan, begaf jag mig till ett hus, der jag för några dagar sedan hade blifvit införd af min, nu snart blifvande, hustrus farbröder Doctor C. P. Hagberg och Prosten J. Hagberg, och der man hade önskat få se Lars Pehrsson. Honom medförde jag. Tillfredsställdes härigenom denna sällskapskretsens längtan att få se en utmärkt man af Lappska nationen, så blef också en dylik, men ännu högre längtan, af mig på det mest öfverraskande sätt tillfredsställd, då jag midt i samma sällskapskrets fann *Esaias Tegnér*. Att detta namn var det första som tecknades på min subscriptions-lista, föreföll mig nästan lika ominöst, som det föreföll den Corinthiske landsflygtingen Demarati son, att Jupiters fogel var den första som mötte honom vid inträdet i den dittills för honom fremmande staden Rom. Att denna kungsfogel slog ned, tog hatten af hans hufvud och satte den åter tillbaka, kunde rättfärdiga hans aspecter på icke mindre än en krona i den stad, inom hvars port han var i beredskap att intåga. Så konungsliga tankar och förebud voro ej här. Men hvem förtänker den irrande vandraren, som genom lottkastning stundom plägat vid tvifvelaktiga väga-

skäl söka *sin* bana, att han med en viss glad aning såg att morgonstjernen lyste på den han nu hade för sig!

Men efter Läsaren vet ändamålet med min resa till dessa nejder, vill han kanske också veta dess resultat. Han torde kanske tycka att jag är nog jaloux, som icke alls vill låta bruden visa sig, helst sådant är en gammal loflig lands-sed. Välan då! Må han se en 19-årig blomstrande mö, den landsens ynglingar nästan afundades Lappen, och modershjertat ville begråta, såsom en blomma, uppryckt ur den jord der hon växte, för att utplanteras i nordens snö. Snart skulle, ville man tro, den lifliga färgen vissna, den vecka stängeln böjas ner och begravas under drifvan. Hvad var det mot så många fasor, att en man af bepröfvad pålitlighet slöt henne i sitt varma sköte, såsom i Propheten Nathans liknelse den fattige mannen sitt enda får! Dock, fastän ej brudkransens myrten i landet växer, så växa der dock, med icke olika blad, evigt grönskande vacciner i evigt grönskande skogar, och inga vintrar hafva ännu kommit dem att vissna. Finnes det eljest i brude-prydningen några sinnebilder af dygd, oskuld, trofasthet, jag ville gerna tillägga: mod och förtröstan på en Gud, som, enligt Prophetens ord, bor äfven i nordan; då voro dessa sinnebilder här på sitt rätta ställe. Skall något syfta på det tillkommande, då böra äfven sinnebilderna af huslighet, anspråkslöshet, förnöjsamhet, samt omtänka och verksamhet vara med. Är denna brudeprydning och utstyrsel rik, så må man besinna, att den borde så vara, om jag med något slags skäl skulle kunna tro, att ingen varit lyckligare än jag.

Aldrig var heller denna öfvertygelse fastare, än då, såsom resultatet af alltsammans, *Carolina* (blott i dopboken och vid vigseln Fredrica), numera Læstadius, i den blomsterkransade skrindan följde mig åt norden. Hvad kunde vinterns snö göra dem, som öfverskyggdes af kärlekens vingar! hvad nordens köld åt dem, som lågade af inre flammor! Vår kärlek började egentligen först der, hvarest mången annan slutat. Ömsesidig blygsamhet, och åtskilliga, mångfaldiga och mångförmiga väsen, som här i verlden med ett gemensamt namn kallas *omständigheter*, i hvilkas leder *afstånd* också rätt ofta förekommer, hade tillförne, såsom en kall stenmur, stått imellan oss, på hvilken endast de enstafviga *du* och *ja*, öppnat tillfälliga portar för hvar sin lika enstafviga *kyss*. Endast något bref af mig hade då och då flugit deröfver och bibehållit communicationen. Nu var den fullkomligen och på en gång nerbruten. Väl hade jag tillförne älskat, men icke är den största flamman, den obestämdt sväfvande, tillika den mest genomträngande. Der lågan brinner stilla, men likasom fastväxt, der är den starkast: det är den eld som smälter och sammangjuter, som skiljer slagg från redbart guld. Då först blir verlden med all dess herrlighet ett intet, och själen känner sig villig och nöjd att skiljas dädan, med hvad han vunnit. Han har ingen vidare önskan öfrig, han har ingenting vidare att söka i jordens stoft, och vänta efter i tidens vanskliga skiften. Det är då som han kan utbrista i det der "Herre, nu låter du din tjenare fara i frid." Men det är endast en själ, af *tvenne* sammangjuten, som med denna kraft höjer sig öfver jorden. Att åter skiljas, det är för honom

döden. Det är som när Konung Salomo ville hugga det komtvistade barnet midt i tu: tillhöre det den Erätta modren eller den orätta, allenast det får lefva och icke sönderhuggas! Sådan sinnesförfattning har jag erfarit, och mer än en gång förekommo de orden: *huru gerna skulle vi icke nu dö, om blott tillsamman!* Men hade döden kommit, visst hade han ingifvit fasa, såsom fordom hos den gamle mannen, som i sin vedermöda anropade honom, men blef förskräckt när han kom. Det hade kommit sig deraf, att döden till sin gestalt är kuselig att se i synen, och vid hans kalla handtag går en rysning genom märg och ben. Det hade varit ledsagaren, men icke färden man bäfvat för. Sådana voro lifvets saligaste stunder. Så lycklig jag ock nu är, så vet jag dock att jag en gång varit lyckligare, ty *nu vill jag åter gerna lefva.* Jag hade läst i en lärobok i gymnasium, att äktenskapet var för släktets fortplantning och uppfostran. Väl fick denna platta skolmästare lära, af vår lärare, sitt väl förtjenta vitsord, men den förklaring han gaf, kunde jag ändå då icke fatta, ty saken är svår att i förväg förstå; den är till sin natur mer att erfara, än att förklara, och för många sinnen, för alla missbildade hjertan, förblifver den i all evighet fördold. Här faller ordets säd på mycket hälleberg, och mången säger: "oss vämjes vid denna lösa maten." Men skulle någonsin en menniska kunna gifva sina medmenniskor i förväg ett rätt begrepp derom, han kunde med skäl börja med den gamla skalldens ord: *Odi profanum vulgus et arceo* &c., som på Svenska heter: "Hedna hop, fly sångmörs helgedom, Nalkens vördsamt, nalkens hit, J unga

Oförförda ättlingar af Rom; Lyssnen, fängslen eder tunga Andaktsfullt vid Iyrans ljud; Jag är presten, jag vill sjunga Dygdernas förgätna bud." Till dem, han kallar, kan jag endast säga: "släcken icke den heliga elden, som brinner i Vestas (Kyskhets-gudinnans) tempel, då skolen J en gång sjelfve se och erfara, ty annars kommen J sannolikt att famla i mörkret. Hvad jag vet är det, att något annat än släktets fortplantning och uppfostran måste tillkomma, innan människans äktenskap skall höja sig öfver djurens parning. Och må nu denna artikel sluta med dessa välbekanta orden: "De lycklige! om jorden all Gått upp i rök, de ej sett flamman, Och fästet kunnat störta samman, De hade icke hört dess fall. Som söderns genius och nordens Med mun mot mun de hade stått, Och icke vetat att de gått Till himlens salighet från jordens."

Nu, efter den långa Pilgrimsfärden, åter till Lappland och Lapponica. Denna gången skole vi nå det redan i Hernösand. Till Consistorium i Hernösand hade, medan jag var i Upland, en öfversättning af Nya Catechesen på Lappska språket inkommit, och Consistorium hade beslutat att öfverlemna den åt mig att öfverses, när jag skulle återkomma. De Catechetiska Läro-böckerne på Lappska språket hafva varit trenne: 1:o Lutheri Lilla Cateches med Hustaffan, Athanasii Symbolum och Syndabekännelsen; 2:o en Fråg-bok, af den fordne Missionnairen Doctor Högström utgifven, kort och i sin sort förträffelig, sådan man kunde vänta af en sådan man; 3:o Spörsmåls-boken, eller öfversättning af Svebilii förklaring öfver Luthers Cateches. Den sistnämnda kallades af

Lapparna *kukkes-kirje* (Långboken), dels för sitt format, dels ock förmodligen för sin relativa vidlyftighet. Hos Fjell-lapparna utgjorde Långboken, hvad man kan kalla, en gradual-curs, som väl föga någon annan än de, som gått i Scholan, hade genomgått. Den var endast i Arvidsjaur allmän. Högströms Fråg-bok har varit och är ännu i de Lappska församlingarna den förnämsta Läroboken, näst Lill-Catechesen nämligen, hvilken vi främst hafva upptagit. På den sistnämnda kunde man i afseende på format och vidd lämpa en bondes uttryck, som sade: "Det är ett förskräckligt väsen de hafva med det här läsa nu för tiden: förr i verlden hade de en liten sat-byting till Catches, som var int större än så här (visande på tvärhanden) och dem vardt saliga; och saliga som karlar ändå." Lill-Catechesen och Högströms Fråg-bok hafva varit som ett Adprobatur-pensum för dem, som skola *läsa in sig*, som det heter, eller få begå Herrans Nattvard, och i sjelfva verket äger *långboken* alldeles icke något företräde framför den korta Fråg-boken, men väl tvärtom. Men sjelfva grundvalen för dem båda, Lill-Catechesen, var alldeles utgången. De få, utnötta och i högsta grad nedsmutsade, exemplar, som funnos hos Lappar, betalades med ända till 1 R:dr stycket, ett pris, alldeles oerhördt i dessa orter, der man varit van att få religions-böckerna nästan till skänks, och för samma bok, medan den fanns att tillgå, hade betalt några styfver. Här är nemligen att märka, det denna, så väl som andra Lappska religions-böcker, var tryckt på Lappska Ecclesiastik-fondens bekostnad, och ett ytterst lindrigt pris hade varit derå satt, som ännu dertill, genom

myntets försämring, hade nedfallit till ett intet. I förbigående må jag anmärka, att tryckning af en Lappska bok, annorlunda än på allmän bekostnad, icke kan bära sig, emedan tryckningskostnaden icke kan betäckas, i anseende till den ringa och tröga afsättningen. Imellertid var den första och mest outhärliga läroboken i christendoms-undervisningen, som sagdt är, utgången. — *Lång-boken* innehåller icke Lutheri Cateches, utan endast förklaringen deröfver. — Vål hade framställning om bristen skett, men i anseende till den fatala långsamhet, hvarmed communicationen i Lappska Ecclesiastik-väsendet varit besvärad, kanske ock att rätta förhållandet icke blifvit uppdagadt, nemligen att här icke var fråga om hvad som på Svenska kallas Cateches — ty *Lång-boken* fanns ännu — utan om *Lilla Catechesen*, hade bristen, efter många Herrans år och nya Jeremiader vid hvarje visitation, ännu icke blifvit afhjelpt. I så fatta omständigheter lät jag i Stockholm denna gången, på egen bekostnad, trycka en oförändrad upplaga af *Lilla Catechesen*, utom *Hustafsan* och *Athanasji Symbolum*. Denna, bestående af 500 exemplar, inhäftade i blått papper, förde jag nu med mig, och skickade, vid hemkomsten, partier deraf till socknarna i Lappmarken, till salu för 4 sk. B:co exemplaret, utom några gratis exemplar till de fattiga, och äger jag till denna dag ingen annan förtjenst om religions-väsendet i Lappmarken, så må dock detta vara en. Imellertid var den nya *Lindblomska Catechesen*, på högvederbörlig befallning, öfversatt på Lappska språket, och manuscriptet var sändt till en och annan Lappmarks-

prest att granskas. Redan förra året klagade Consistorii-notarien öfver den obeskrifveliga långsamhet, hvarmed detta verket gick, och sade att manuscriptet, efter, jag minnes ej, om ett halft eller rent af ett helt års förlopp, återkommit med några få anmärkningar på ett qvartblad ifrån den förste correcteuren. Derefter hade det åter blifvit utskickadt, och hade sluteligen så när förkommit. Likväl lyckades det Consistorii-notarien, efter ifrig skriftvexling till höger och venster, att få underrättelse om hvar det befanns. Det hade nemligen af en Lappmarks-prest, som sist haft det om hand, blifvit lemnadt till en Prest på nedra landet, med anmodan att skicka det till Districts-prosten Z. Grape i Pajala, den öfversta socknen i Westerbotten. Men den nämnde Landspresten hade litet bekymrat sig om Lapparnas Guda-lära, och derföre hängt deras Cateches på en spik i sin kammare, der han blifvit hängande ett halft år. Den, nu som en bomb infallande, kraftiga anmaningen, att skicka Lappska Cateches-manuscriptet till Consistorium, lät han sig icke heller bekomma, utan svarade, att han ej vore skyldig bestå postporto för en sådan lunta, hvarför den komme att hänga, allt tills postporto skickades — äro icke verba formalia, så är dock meningen träffad. Ändteligen var nu, efter öfversändt postporto, sjelfva manuscriptet, jemte dervid gjorda och bifogade anmärkningar, omsider till Hernösand lyckligen anländt. Consistorium, som haft både besvär och förtret för denna saken, skulle också genast hafva befordrat Catechesen till trycket, derest icke anmärkningarna hade satt dem i förlägenhet. Det svåraste hufvudbry-

deriet var, att en Lappmarks-prest, den som sist haft manuscriptet om hand till öfverseende, hade förklarad denna öfversättning otjenlig för norra Lappmarken, och föreslagit att en särskild öfversättning, efter dess dialect, måtte göras. Consistorium, som, för det obekanta språket, och de föga kända förhållandena, icke kunde bedömma halten af detta förslag, var af delade meningar, och resultatet blef, att min ankomst skulle afvaktas. Vid ankomsten till Hernösand blef således detta verket mig öfverlemnadt till öfverseende och afgifvande yttrande. Då befann jag det sålunda. Trenne Lappmarks-prester hade förut, hvar efter annan, haft manuscriptet om hand till öfverseende. Alla voro de väl mer och mindre kunniga i Lappska språket, men ingen fullkommen. De hade med mer och mindre långa philologiska argumenter sökt styrka riktigheten af de anmärkningar som de gjort, men alla inskränkt sig till Lilla Catechesen. *Lång-bokens* vidsträcktare bana hade de ej velat, eller haft tillfälle att beträda. Med denna philologiskt-demonstrativa method trodde jag att saken aldrig skulle taga något slut, hvarföre jag strax i början förklarade, att jag icke ansåg mig kunna anföra några skäl för de rättelser jag föreslog, emedan de, som icke kände språket, ej ändå kunde bedömma dem, men de som kände det, i alla fall kunde inse dem. Sedan den Gordiska knuten på detta sättet blifvit sönderhuggen, gick jag igenom hela boken, satte upp, likasom vid rättandet af tryckfel, endast det ord som anmärktes, och det som föreslogs i stället, och Catechesen fick nu inom åtta dagar åtminstone 20 gånger så många föreslagna rättel-

ser, som derförut under 2 à 3 år. Det är att märka, att öfversättaren, såsom nyligen naturaliserad i Lappska språket, hvars kännedom han hufvudsakligen inhemtat af studium och lexicon, så mycket mindre hade kunnat intränga i dess genius och egenbeter, som sjelfva lexicon, också af blott naturaliserade Lappones utarbetadt, och såsom det öfver detta språk först utgifna, äfven har sina brister. Jag deremot, som från barndomen, i afseende på språket, är en fullkomlig Fjell-lapp af Torpun och Sirkas stammar i Luleå Lappmark, kunde icke vara okunnig om ordens rätta bemärkelser. Det oaktadt, hade jag sannolikt varit oskickligare öfversättare, såsom den der föga tagit kännedom om språkets Theologiska stil och det från särskilda dialecters hvardagstal afvikande bokspråket. Dessutom hade tålamödet, vid öfversättningen af en Symbolisk bok, der hvarje ord måste vägas, nog kanske kommit till korta. Man kan nog se detta på min Svenska. Man kan väl förstå den, och man ursäktar säkert den på sin Norrländska brytande talarens frihet, slurf eller sjelfsväld, men förekomme sådana ord och talesätt i pojkarernas Cateches-lexor, då skulle säkert skolmästarena grina erbarmeligt. Men om en Tysk i samma categori, i afseende på Svenskan, som Rhen, vid Catechesens öfversättande, i afseende på Lappska, skulle företaga en dylik öfversättning, visst kunde jag corrigera. Hvad åter beträffar en särskild öfversättning för den norra Lappmarken, hvarom framställning var gjord, så fann jag den föranledd af en viss förkärlek för "den rena och vackra Lappska," som i Luleå

Lapp-

Lappmark talas, hvarföre jag, ehuru smickrad att höra sådant vitsord om min egen dialect, var nog epatriotisk att afstyrka den. På samma grunder borde man också hafva en särskild Cateches för hvar och en folk-dialect som talas i de särskilda Svenska landskaperna, och Dalarna, med en befolkning af 130,000 menniskor, skulle med långt större skäl kunna göra anspråk derpå, än Jockmocks Lappmark med en Lappsk befolkning af icke fullt 1000 personer, och med en från Lappska bok-språket icke på långt när så afvikande dialect, som Dalskan från den allmänna Svenskan. För öfrigt fäste jag respective vederbörandes uppmärksamhet derpå, att här icke var fråga om en sydlig och nordlig dialect, sedan de förtjenstfulle män, som vid medlet af förra århundradet voro prester i Lappmarken, med uppmärksamhet på alla dess dialecter, bildat ett allmänt bok-språk — kanske det förtjenstfullaste de gjort — och att detta redan hade auctoritet; att alla religions-böcker, Bibel, Psalmbok, &c., voro på det språket utgifna, hvarföre ett olämpligare förslag aldrig kunde väckas. Då man undantager Tärne Lappmark, der Finska språket brukas äfven vid Lapparnas religions-undervisning, och Jämtlands Lappmark, der Svenska brukas, så har man en folkmängd af ej fullt 3000 personer, och för den skulle två särskilda Cateches-öfversättningar göras! I de förra religions-böckerna var, just i afseende på de olika dialecterna, den utvägen vidtagen, att genom ett ord i noten gifva begrepp om ett ord i texten, som för någon dialect kunde vara obekant eller otydligt, och jag trodde samma

utväg här också vara tillräcklig. Sluteligen, och som jag förnam, att man ville genast låta tryckningen taga sin början, föreställde jag, att manuscriptet, jemte anmärkningarna, borde tillställas författaren, på det han måtte få tillfälle att se sina adversarier i synen, derigenom de föreslagna rättelserna först kunde vinna auctoritet och pålitlighet. Detta vore så mycket angelägnare, som, efter så många rättelser, det närvarande exemplaret var otjenligt till tryckning, hvarföre ett nytt måste redigeras, och kunde det så mycket hellre, som numera dröjsmålet icke hade någon olägenhet, sedan tillgång fanns på den lärobok, som egenteligen saknats. Till följe häraf blef också någon tid derefter manuscriptet skickadt till Rhen, med tillsägelse att, med afseende på de gjorda anmärkningarna, redigera ett tryck-exemplar. Härvid var den omständigheten, att icke blott mina anmärkningar, hvilka också vid Lilla Catechesen upptogo dem af de öfrigas, som jag ansåg skäliga, utan äfven deras, medföljde. Uti en särskild skrift, som innehöll alla mina reflexioner, såsom öfver den tvåfalldiga Cateches-öfversättningen, m. m., hade jag också uppgifvit skälen, hvarföre jag icke ansåg de utelemnade anmärkningarna antagliga, men Rhen, okunnig härom, emedan denna skrift icke medföljde, vände sig till Consistorium med opposition just emot dem. De voro hufvudsakligen riktade mot vissa afvikelser från det gamla i fjerde hufvudstycket, och hade onekeligen skäl för sig, men som dessa afvikelser icke voro Cateches-öfversättarens, utan Bibel-öfversättarens, och som denna öfversättning var antagen, så trodde jag att man borde hålla sig

dervid, på det icke allmogen måtte finna en strid mellan sin Bibel och sin Cateches. Af samma orsak utsträckte jag icke heller min correctur till de i Cateches-förklaringen förekommande, och ur Lappska Bibeln ordagrannt afskrifna, Bibel-språken. Denna åsigt hade Consistorium godkänt, hvilket lände Rhen till svar på hans oppositioner, och hvarigenom de af mig utelemnade anmärkningarna förföllo. Hvad bristfälligheter nu ock den Lappska Catechesen må hafva, har han dock det framför den Svenska, att Bibel-språken stå der på samma sätt som i Bibeln. Att i den Svenska Catechesen Bibel-språken äro tagna icke ur den ännu auctoriserade och allmänt antagna öfversättningen, utan ur en prof-öfversättning, som kanske aldrig antages, lärer vara, lindrigast sagdt, ett förhastande. Att samma prof-öfversättning blifvit laggd till grund för den Lappska Bibel-öfversättningen, är det äfven så; sed levius fit patientia quidquid corrigere est nefas (hvad som ej står att rätta, måste man underkasta sig). Bättre en oförsigtighet, än tvenne. Hvad intryck olikheten mellan språken i Bibeln och i Catechesen kan göra på de enfaldiga, derom må jag anföra en anecdot, i afseende på en eljest ganska riktig öfversättning. I Hustafan förekommer: *En Biskop skall vara gästfri*. Derom hade jag en gång en rätt allvarsam dispute med en bonde. Förr i verlden, sade han, stod det i Catechesen, som det står i Bibelen, att en Biskop skall vara gästgifvare, men nu hafva de satt dit, att han skall vara gästfri. Detta var, efter hans begrepp, rakt motsattsen. Såsom öfversättaren förmodligen tyckte det vara nog gement, att Biskopen skulle

vara gästgifvare, så tyckte bonden, att det var gement, det Biskopen skulle vara nog snål, att vilja vara gästfri, liksom bonden sjelf säkert ville vara skjutsfri, ett ord som han väl kände, då deremot det förra var honom obekant. Öfver hufvudtaget synes mig prof-öfversättningens författare hafva öfversatt för dem, som sällan läsa Bibeln, men glömt dem, som läsa den. En Bibel-öfversättning, som icke hufvudsakligen lämpar sig efter allmogens språk och begrepp, tror jag alltid vara misslyckad och förfelad, den må för öfrigt äga hvilka förtjenster som helst. Det förstås att det icke derföre behöfver vara något hvardags-språk. Sådant blir det i sjelfva verket, när man vill vara allt för mycket modern. Genom de gammalmodiga ändelsernas och constructionernas afskaffande, har man afklädt denna ålderdomens vördnadsbjudande drägt, som i den enfaldiges öga, kanske mer än någonting annat, röjer Guds ord, och som kanske den mindre enfaldige icke heller finner sig stött af. Hvad nu Lappska Cateches-öfversättningen vidkommer, så fann Rhen alla mina rättelser skäligen och antagliga. Jag hade också ingenting annat rättat, än ord, som icke hade den bemärkelse de på stället skulle hafva, och der jag icke var säker, om ej ordet till äfventyrs i en sydligare dialect var brukligt, satte jag min rättelse endast i noten. Endast en anmärkning, som var egen i sitt slag, och som jag medger gerna hade kunnat underlätas, såsom i alla fall till intet ledande, hade han opponerat emot, och förfrågat sig huru dermed borde förhållas. Vid frågan: *hvilka äro lofliga Eder?* hade jag anmärkt, att *Trohets-* och *Embets-ed* voro för

Lapparna alldeles okända begrepp, som också i deras språk saknade uttryck — ty de ord, hvarmed de voro öfversatta, voro allenast för tillfället och ändamålet bildade — att *vittnes-ed* väl vore känd, men när det hette specielt om den, att den vore *för sanningen*, så kunde man falla på den tankan, att de öfriga ej voro det, m. m., hvarföre jag hemstälde, om man ej, närmande sig till det gamla, kunde säga, att så ofta man inför domstol måste vittna eller värja sin oskuld, eller eljest af Lag och Öfverhet förpligtades att aflägga ed, vore edgång icke olofflig. Till svar härå meddelades, såsom i afseende på en öfversättning naturligt var, att man borde hålla sig vid texten. Catechesen utkom följande året.

Efter detta tråkiga arbete bör jag väl nu få slå mig lös åter, och läsaren har säkert ingenting att deremot invända. Också erbjuder det trefliga sällskapslifvet i Hernösand en förträffelig anledning dertill, och huru skulle en liten Lapp-prest försmå, när han blir buden till sin Biskop och Consistoriales. Den nya Catechesen må nu hafva gjort Biskopen *gästfri* hur mycket den vill, så har jag dock aldrig funnit denna immunitet begagnad i Hernösand. Här var således munnen icke tillbunden på den tröskande oxen, likasom hvar och en lätt inser, att den icke heller nu har något lås för sig. En nöjsammare sejour har jag aldrig haft, än under de åtta dagarna i Hernösand. Om det kom deraf, att jag läg och läste på Catechesen, lemna jag derhän, åtminstone lära icke alla hafva befunnit den cursen sådan. Om afton slipper dock hvar och en skolpojke lös ur skolan. Nästan hvarje afton befann sig en

sällskapskrets, till hvilken Landshöfdingen, Biskopen och Consistoriales hörde, församlad till större eller mindre talrikhet, än hos den ena, än hos den andra af ledamöterna. Om sådant inträffade af ren tillfällighet, eller den omständigheten, att tvenne unga presterliga par, tillhörande de tvenne yttersta ändarna af det mer än halfva Sverges landvidd innefattande stiftet, just då befunno sig der, något bidrog härtill, vet jag icke. Men de ljufva och lyckliga minnen jag redan förut hade af sällskaps-lifvet i Ångermanland, fick också min hustru medtaga ifrån Hernösand, och skulle hon kunna föra min penna, då tecknade hon säkert åtskilliga Fruars namn, hvilka, genom älskvärd nedlåtenhet, förekommande artighet och vänlighet, gjorde sejouren i Hernösand till den lyckligaste i hennes lefnad, och kommit henne att för Hernösand förgäta sjelfva hembygden. Hvad minne måste också icke smekmånadens lyckligaste vecka föda! Man får icke alldeles se Cateches-läsaren förbi vid hvimlet af de andra glada föremålen. Midt uti så mycken glädje, blef hon likväl en gång förskräckt, nemligen öfver min hotelse att hos Biskopen begära skillnad, emedan Catechesen tycktes fordra det. Om böner ej mellankommit, hade hotelsen säkert gått i verkställighet, såsom hon hade mycken anledning att förmoda, i anseende till omständigheterna, samt både Biskop Almqvists och mitt lynne. Dock, hvi skulle jag blottställa henne såsom fordom Lydiens Candaules! Hellre, läsare! skåda blomman af det fria, glada, älskvärda Norrländska sällskaps-lifvet i det Norrländska stiftets och Ångermanlands hufvudstad. Det är så mycket gladare vid dessa

tillfällen, då icke borden alldeles digna af rätter, och gästernas hufvuden svindla af drycker. Hvarföre dräper menniskan, om ej sjelfva sällskaps-lifvet, dock dess väsendtligaste nöje, genom sin dårskap, att söka, så mycket som möjligt, förstöra Guds gåfvor! Kunna då icke vänner träffas, utan att äta och dricka sig sjuka och helslösa? O, måttlighets-vänner, försöken dock taga bort bjelken ur eget öga, innan J bråken dermed i andras. Jag säger icke grandet i andras, ty vi hafva, dess värre! rent af två bjelkar, om hvilka man verkligen kan tveka, hvilkendera är större. Hvaraf kommer det, att embetsmanna-lifvet är så fullt af ogifta män och oförsörjda enkor? Jo, lönernas otillräcklighet hindrar att träda i äktenskap, innan tiden är, man kan nästan säga, förbi. Men hvarföre äro lönerna otillräckliga? De äro för knappt tilltagna kanske, de borde ytterligare förökas? Ja, visserligen, men på tvenne titlar, der hvar och en sjelf kan föröka dem: *Sparsamhet* och *Tarflighet*. Under det somliga gnaga tallbark och berga sig, hafva andra otillräcklig utkomst, under det de spendera flera hundra, att jag ej må säga tusende riksdaler på en enda soupe! O, mitt dyra, mitt älskade fädernesland, måtte du se din obemärkta, och likväl dig så innerligen älskande, sons tårar rinna! O, landsmän, jag vill ingen af eder förolämpa: hvarföre störta det gamla Svea, denna ärans och kraftens lysande fosterbygd, i afgrunden med eder sjelfva? Och J, nykterhets-vänner, J som gifven tionde af kummin, dill och myntha, J som afsägen eder appetits-supen: *den* är det säkert, som har förorsakat så många famillers ruin! Den är det, som

har nertryckt fäderneslandet under bördor! Den är det säkert, som har stegrat cursen, sänkt myntets värde, gjort landets exporter otillräckliga, i förhållande till dess importer, och vållar det närvarande obeståndet! Hvem kan ihågkomma allt? Quis talia fando...! Jag misskänner visst icke edra ädla och patriotiska bemödanden, men när J kommen till allmogen, och viljen visa de högre classernas föregående exempel, så framdragen icke det storverket aptits-supen, ty ingen är så illa underrättad, att han tror deras krasslighet härröra af finkel-rus. Att plocka löst ett eller annat blad af ett öfverhand tagande ogräs, det är att afhugga *ett* hufvud af en hundrahöfdad hydra, då kanske till på köpet *två* växa i stället. Vill man gripa till roten, då måste det gälla yppigheten i all slags förtäring och ännu dertill hela brokigheten af yttre prål och prakt, dessa Pythii guldrätter till barnslig ögonfägnad och hungrig mage. Då först kunna de högre ståndens efterdömen åberopas och visas. Kan detta icke ske, så blir det i alla fall ett stort och berömligt företag att söka afskaffa ett tärande gift från de lägre stånden, och i detta afseende har bemödandet att afskaffa brännvinet sin rätta förtjenst. Imellertid må man icke tro, att point d'honneur och ordenssjuka hos ällmogen något uträttar. I Wester-Norrlands Län, der Hernösands Stifts-Tidning upplyser om nykterhets-föreningens framsteg, har man ej sett just några lysande resultater i afseende på vidd och antal, men när man ser än arbetarena vid något bruk, än Nattvards-ungdomen, med sin lärare i spetsen, inträda i nykterhets-föreningen, då kan man märka

att det är allvar å färde, och att man tagit saken på dess rätta sida. Hvad Westerbottens Län beträffar, läser i något Tidningsblad det lysande resultatet hafva blifvit tillkännagifyet, att nykterhets-föreningar blifvit i 22 församlingar ingångna. Som Arieplog äfven läser vara att räkna hit, emedan antalet af församlingar i länet blott med detta vilkor uppgår till 22, så blefvo derstädes, på officiell skrifvelse från Konungens Befallningshafvande, några personer, Gud vet om ej jag också, vid socknestämman utnämnda till ledamöter af en nykterhets-comité, eller hvad det skulle kallas, hvilket, såsom fadderskap, man ej borde eller kunde neka till. Sedan den tiden har det verkligen varit nyktert i Arieplog, om det kommit af nykterhets-föreningens välgörande inflytelse, eller af den fatala omständigheten, att der ej funnits brännvin, lemna jag derhän. Men säkert är, att jag icke nu med visshet erindrar mig, om jag verkligen blef utnämnd eller icke, och jag misstänker att förhållandet är enahanda med de öfriga. När man stått fadder åt många barn, så kommer man icke ihog, hvilka de alla voro, så framt de ej komma och kalla en guffar, och sammaledes är det med många comitéer, hvilka man ej vidare hör utaf. Icke heller har jag i grann-socknarna hört utaf några nykterhets-föreningars verksamhet, men nyktert har der äfven varit under de här två sista åren, ja, till den grad, att man icke ens kunnat blifva full, om man ock velat det. Men, så nykterhetsvän jag är, fruktar jag att folket icke uthärdar, om det fortfar i flera år. Likväl har man om marknaderna märkt att dessa nykterhets-föreningar ej äro af det absoluta slaget. Att göra

22 församlingar på en gång till nyktra, är eljest icke så lätt gjort, som sagdt. Kunde det ske genom officiella uppmaningar, då borde en sådan radical-cur ofördröjligan användas öfver hela riket. Ädla uppsåt eljest all helgd och aktning, det förtjena de alltid. Men uti denna verldens krångliga labyrinthen famla de ohjelpigt, såsom fordom de Atheniensiska ynglingar och jungfrur för Minotaurus svalg, om de ej följa den rätta Ariadne-tråden att leta sig fram, ty utan denna hade icke ens Thesei hjeltekraft banat sig utväg. Också tillräknades det icke fordom Atticus såsom fel, att han ej ingick i en förening, för att egna frihetens sak en offentlig gärd: frihetens försvarare ägde i honom en långt nyttigare bundsförvandt, då han qvarblef midt ibland tyrannerna, än om han slutit sig till deras leder. Att äta bröd och dricka vin bland publikaner och syndare, var ock ett efterdöme.

Men ännu en gång till Hernösand, den treffliga orten. Samqvämen derstädes voro så mycket gladare och treffligare, som lyxen icke tycktes till den grad der hafva gjort sig hemmastadd, som i, hvad man egenteligen kan kalla, den stora verlden. Jag nämnde att tvenne unga prestliga par voro här närvarande. Det enas tillkomst har jag sjelf, så godt jag kunnat, sökt öfverlemna åt minnet. Lyckligare förevigadt är dock det andra genom en folkvisa, som torde komma att sjungas, så länge det Ångermanländska folket ännu sjunger. Den gäller dåvarande Magister *Borgströms* och *Henriette Berlins* giftermål, och för att gifva ett begrepp om ett Ångermanländskt national-stycke, må jag väl derur anföra några verser. Början lyder så: I dag i högtids-drägter Ses naturens pragt,

Hela jordens slägter, Örter och insecter, Prisa Ska-
 parns magt (†). I naturens rike Gaf Försynens
 hand Hvarje art sin like, Fattige och rike, Ett för-
 eningsband. Se! en rosen-lilja, Mamsell Henriette,
 Skänkt till Borgstöms vilja, Ingen skall dem skil-
 ja, Himlen lofvar det, &c. Sluteligen infaller tvär-
 hastigt, som en släng-polska efter vigsel, sjelfva
 bröllops-qvädet på fullkomlig Angermanländska
 och den gladaste melodie: 1. Samma dag allden-
 stund, emedan och sedan, Och som giftermål för
 sig gått allaredan, Så är till löje och andras nöje
 min tunga Nu blefven mogen och redebogen att
 sjunga. 2. Dom säg, dom gift säg, men dock på
 olika tider. Dom get no hä, när som hjerte äl-
 skar och svider; Fast lika myttje (mycke) men
 jag som tyttje om Mesommarn Ska vackrest vara
 att makar para tillsamman, &c. Mera i Bihanget.
 Visans författare var en blind man, hvilken, likt
 en annan Homér, vandrade kring landet, diktade
 och sjöng. Det var hans lif, och dermed uppehöll
 han sig också. Sjöng han det sorgliga, då rördes
 alla hjertan, då stego tårar i åhörarens ögon.
 Sjöng han det glada, då fingo alla lungor luft,
 då måste barden stundom hålla uppe, för att låta
 åhörarena skratta ut. Det var den Ångerman-
 ländska allmogens skald, och den har honom att
 tacka för många visor. Passerade någon märkli-
 gare händelse i hans väg och beröring, så blef
 den igenom en sång öfverlemnad åt minnet. Af
 honom är visan om ynglingen, som drap sin älska-
 de. Ehuru egentligen allmogens skald, hördes han
 likväl med obeskrifveligt intresse äfven i bättre
 hus. Sasom Ångermanland egna, och af tiden
 och tillfället lånande mycket af sin intressanhet,

emedan de uppehöllö sig med hvad som för tillfället mest sysselsatte sinnena, kunna hans sänger naturligtvis icke hafva just något allmänt intresse. Men onekeligen måste de för den critiske kännaren röja en skald, och för den historiske forskaren, som icke blott fäster sig vid Konungabedrifter utan ock vill se folk-lifvet, äga ett värde. I den Forn-nordiska Kungasalen skulle han säkert hafva med värdighet intagit skaldens plats, och man på honom kunnat lämpa det der: "Och Skalden tog sin harpa, Han satt vid Kungens bord, Han sjöng ett hjertligt qvåde Om Kärleken i Nord, Om Hagbart och skön Signe, Och vid hans ljufva röst De hårda hjertan smälte i stålbeklädda bröst." Honom hörde Ångermanlänningen med samma känslor, som Stockholmarens sin Bellman. Men i stilla dalar gnolar hyddans obemärkte son sin visa, sjelf snart okunnig om dess författare, och när den framtida forskaren samlar forntida runor, förblifver han dock okunnig om hvilken som dem ristat. Skrifver jag ock här det namnet *Jonas Röden*, då föres det, som en liten fjeder bland mycket rök, upprördt af en liten hvirfvel-vind; men faller ner i glömskans floder, der samma hvirfvel-vind sig upplöser.

Röden är död. Han kan således icke, med mången annan, förarga sig öfver att af mig nämnas. Om en sådan förargelse är med eller utan skäl, är jag icke competent att afgöra, men hvad jag med visshet kan försäkra, är, att jag ingen nämnt med ondt uppsåt, men mången med synnerlig aktning, och en och annan med den största vördnad och högaktning. Aldrig har sistnämnda förhållande i högre grad inträffat än nu, då jag icke

kan skilja mig ifrån det mig så kära Angermanland, utan att ihågkomma dess så allmänt högaktade styresman, Baron *Hampus Mörner* i Herösand. Såsom ingen bör vara stött öfver att af mig hafva blifvit nämnd, så kan icke heller någon deraf vara smickrad, och så väl jag inser min skrifts ringa halt och värde, vill jag dock icke tända den till fäfängelig rökelse. Ämnad hufvudsakligen, att upplysa det närvarande förhållandet i de trakter jag berest och fäst uppmärksamhet uppå, bör den icke lemna obemärkt ett förhållande, som, efter mitt begrepp, just i närvarande tid, då folken tyckas stå i en viss gäsning mot sina regeringar och styresmän, högre och lägre, bör vara en glad företeelse, nemligen Ångermanlands eller i allmänhet Wester-Norrlands läns synnerliga aktning och tillgifvenhet för sin Landshöfdinge. Att sådant förhållande icke blott här äger rum, derom är jag så mycket mera öfvertygad, som det väl skall förete sig ännu en gång i denna skrift, om den hinner den tid, då jag blef innevånare i Norrbottens län, och kom under Grefve *Carl Sparres* styrelse. Må det vara ett bevis derpå, att Svenska folket icke är så oförnöjsamt, att det ej förstår värdera en god styrelse, när det har en sådan. Äfven den minst uppmärksamma resande, som endast skyn- dar sin landsväg fram, utan att vika till höger eller venster, skall i sina händer finna ett bevis på en sådan styrelse i Wester-Norrlands län, om han, under väntandet på häst, tager och läser igenom stadgarna för resandes och skjutsandes ömse- sidiga rättigheter i dagboken; ty svårligen lär han någonstädes finna dem mer bestämda, mer

tydligt beräknade på garantien af hvars och ens lagliga rätt, satt utom kretsen af all vrängning och godtycklighet. Endast ett tryck- eller skrifvel stöter, om det nemligen ännu står qvar, emedan det förvänder meningen så, som skulle den resande, på den häst, han åker efter, få medföra saker till 20 lispunds tyngd. Huru viktigt det eljest är, att gifva akt på tyngden af det som en häst skall draga, men icke på persedlarnas antal, kan hvar och en inse. Så snart man garanterat skjutsbondens plats på det åkdon han framskjutsar, har man i sednare afseendet stadgat tillräckligt. Men när man, i förra fallet, talat om *en* person och en kappsäck, eller mindre koffert, så tyckes man hafva varit nästan för mycket obestämd. Det beror ju på hvad kofferten innehåller, hvilken skjutsbonden icke äger rättighet att visitera, och på en person af 5 lispunds vikt eller af 15 lispunds, får hästen nog känna skillnaden. Icke heller är det gifvet, att de 15-pundigas makliga kroppar just vilja phlegmaticera på landsvägen. Sedan man bestämt huru fort en häst skall tillryggalägga sin mil, och försäkrat honom för större tyngd än 20 lispund, kan jag icke se det maktpåliggande i förbehållet om endast *en* person, åtminstone så länge Biskop Emporagrii (minnes jag rätt?) Cateches icke är antagen, som räknar hustrun bland lösören. Med detta vilkor skulle jag med min hustru och hela den medförande Lappska Cateches-upplagan, utan någon invändning, hafva begagnat blott en häst, och hans lass hade ändå, på långt när, icke uppgått till ett skeppund, hvilket ändå är ett lass, som åtminstone ingen Norrländsk häst kommer till kor-

ta för. Också begagnade jag verkligen *en* häst för oss *tvenne* personer, så vidt vi åtminstone utvändigt syntes, och vid hvarje invändning här emot, hade jag i Slompen en god respondent, hvilken icke brydde sig om att räkna folk, utan blott känna efter huru tung foran var, och derföre var helt likgiltigt antingen han drog oss, eller den på en särskild fora medföljande packningen, hvilken visserligen icke var mindre tung, men likväl utom all invändning. Då var för opponenter ingen annan utväg, än att, med lång näsa, sätta för pack-lasset, på hvilket han åtminstone satt obeqvämare än på min goda skrinklåda. Efter mitt begrepp är således den lagen nog obestämmd, som statuerade 20 lispund för ett lass, genom tillåtelsen för *tvenne* personer att åka tillsammans efter en häst, när flera begagnas, låter det uppgå till 30, men med *tvenne* personer och en skjutsgosse håller det olagligt vid 15. Väl medgifver jag det genanta uti, att såsom slag-oxe eller göd-galt blifva vägd, men lika lätt som det döda lassets tyngd utrönes, kan ock det lefvandes utrönas, och då, åtminstone här i Norrland, *tvenne* personer rätt vanligen åka efter en häst, och gerna slippa all invändning om de äro stora och se reputerliga ut, man då skall vara utsatt för krängel och chikan för det man är två *små*. Sådant hände mig ofta under min gymnasii-tid, då jag med en af mina disciplar skulle åka efter samma häst emellan Hernösand och Anundsjö. Det fanns icke då än i Wester-Norrlands läns dagbok utsatt att *trenne* personer ägde att åka efter *tvenne* hästar, äfven med enbets-åkdon. Derföre, när jag, med mina *tvenne* disciplar, kom resande, voro

vi ofta utsatta för krångel, för det två af oss måste åka efter en häst, ehuru vi likväl alla tre knappt uppvägt *en* massivare person. Vi fingo också ofta vänta 6 à 7 timmar på häst, och de 12 milen mellan Hernösand och Anundsjö upptogo aldrig mindre än 3 dagar. Det stod ännu icke i dagboken bestämdt inom hvilken tid, efter den resandes ankomst till gästgifvare-gården, den bådade skjutsbonden der skulle inställa sig, beräknadt efter hans aflägsenhet derifrån. När man fick höra att det var bara några små djeknar, så gjorde man sig icke så brottom. Icke heller hade skjutsbonden någon garanti för att ej hans häst af oförnuftigt körande skulle förderfvas, hvarom nu de mest bestämda stadganden finnas upptagna, jemte det den resande ovilkorligen berättigas att hålla tömmarna om han så vill. Saknaden af det sistnämnda stadgandet gjorde, att vi arma små djeknar fingo med tålmod och undergifvenhet se huru hästen på den bästa väg tillhölls att gå fot om fot. Derfor grufvade jag för den korta och lätta resan mellan Anundsjö och Hernösand långt mera än sedermera för de argaste Lappmarks-resor i storm och urväder med packning på ryggen. Hvad betyda kroppens strapatser mot själens lidande vid obillighet och ogent bemötande? Men den, som sjelf for fram som en Turkisk Pascha och som ett rytande lejon, kunde naturligtvis icke komma ihåg de små krypmaskar, som också skulle fara fram efter landsvägen. Nog var det deremot ihågkommet, att hålla landsvägen i godt stånd, såsom en jemnan stig på markena, utan knix och grop. Deröfver vakades med yttersta sträng-

stränghet, icke utan förtjenst, der den ej är öfverdrifven. Snöplogens spets var belastad med den svåraste tyngd, och måste vara bredare än jag någonstades förr eller sednare sett den. Det var en ömka att se de arma bönderna, med hvilken mängd af hästar och folk de måste arbeta med snön på landsvägen. Detta är i Norrland ett enus, som de sydligare landskaperna föga känna till eller kunna göra sig ett begrepp om. I Skellefte socken uppgår kostnaden för väghållning vintertiden till 1000 R:dr B:co om året! Att allmän landsväg måste hållas öppen och farbar, är en gifven sak, men att göra en hel allmoge till träl för någon då och då passerande resande, såsom det för 15 à 20 år tillbakas tycktes vara i Wester-Norrlands Län, är ändå en orimlighet. Den resande måste fram, men bonden måste också få lefva. Vål kunna vi icke just mycken människokänedom inhemta på landsvägen, men när vi se en menniska der fara fram våldsamt, så kalla vi honom gast; se vi åter någon der, ordningsfull och afböjande allt ofog, så fatta vi redan en god opinion om honom. Bestyrkes den sedermera af alla som känna honom, då blir den fast och orubbelig. Är det eljest sannt, att nöden pröfvar vännen, så torde Wester-Norrlands Län, under den sista hårda tiden, hafva fått ett nytt prof på sin Landshöfdinge, och om nykterhetsföreningen der, hvilket, om någonstades, är att hoppas, uppreser ett varaktigt monument, så kommer det att föreviga det namnet *Hampus Mörner*.

Men det kan nu vara tid att resa vidare, så ogerna man skiljes ifrån Hernösand. Jag skref

de sista raderna i betänkandet om Lappska Catechesen, och inom några minuter var jag i slädan. Mest var min hustru ledsn, att vi ej hade gått och betackat oss för så mycken bevisad godhet, och tagit afsked som civiliseradt folk. Men Lappen, vid afresan i allo liknande skepparen, som lyfter ankar bums när han får vind, tyckte den gången ingen tid vara att förlora, och mannen är qvinnans hufvud. Vi hade nu ändå dröjt öfver den tid jag hade utsatt för Lars Pehrsson att vara mig till mötes på Hörnäs gästgifvaregård i Själövad. Jag skickade nemligen honom med Slompen förut, med uppdrag, att fara till Anundsjö och hemta derifrån den på utresan lemnade hästen. Gerna hade jag också gjort den omvägen till Anundsjö, men jag skyndade för att, om möjligt, hinna till Arvidsjaur till Påsk, hvilket var af stor vigt, för att kunna begagna det spår, som då af kyrkofarare möjligen kunde köras upp. På färden mellan Piteå och Arieplog hade jag förra året fått erfara, hvad det ville säga att färdas ensam på okörd Lappmarksväg. Derföre vågade jag också icke nu fara den långa färden genom Lappmarkerna från Anundsjö, utan hade beslutit resa till Skellefte, hvarifrån man vid denna tiden lättast kommer upp till Arieplog. Väl är den vägen hela 12 mil längre, än när man far genom Lycksele och Åsele, men snöns djuplek är i Lappmarken det hufvudsakligaste, som måste beräknas. Gerna hade man också i Anundsjö velat se Sörländskan, som vågade sig upp åt Lapplands isiga fjellar. Den yngste bland der varande Presterskap, tillförne min discipel, nu sin faders adjunct, gjorde också en enkom resa till Hörnäs,

4 mil, på den mellan Lars Pehrsson och mig bestämda mötes-dagen. Men sedan den rene och älskvärde ynglingen väntat en dag, måste han vända om med oförrättadt ärende. Så mycket jag skyndade, blef det ändå sluteligen omöjligt att hinna fram till den tid jag önskade. Det insåg jag redan i Umeå, och gaf det hoppet förloradt. Äfven i den staden, hade jag ett litet Lappmarksbestyr, som sluteligen blef rätt vidlyftigt. Hvar helst jag passerade, hade jag Lappmarken med mig, likasom jag ock här i beskrifningen dragit dem alla in i Lappmarken. I Upsala grasserade jag, för att få reda på Lappska Handboken, hvilken der blifvit tryckt år 180 ? men förgäfves, likasom i Hernösand. Af denna bok finnas på sin höjd 20 exemplar, deraf ett vid hvarje kyrka i Lappmarken. I Arieplog finnes också icke mer än detta ena, hvarigenom presterskapet har en stor olägenhet, och jag har vid tjensteförrättningar under missions-resor fått hjälpa mig genom extemporerad öfversättning ur Svenska Handboken. Den är för öfrigt högst illa öfversatt, och röjer i allt ett slurf, som icke bör vara i en sådan bok. Man blir strax i början frapperad, då man i Tros-artiklarna finner, att Christus blifvit helt simpelt *dödad och begrafven*, och saknar ogera *korset* i en bok, på hvars permar det eljest plägar vara intryckt. Värsta slurfvret är det ändå, att hela upplagan alldeles försvunnit, utan att någon vet hvart den tagit vägen. — Men, för att återkomma till Umeå, så var der icke frågan om böcker, utan om skjuts. Innan jag reste från Arieplog, bad Lappska allmogen mig på det enträgnaste, att förhjelpa dem från *Borgar-skjutsen*.

Under denna benämning förstods en forsling af Piteå handlandes varor till och från Arieplog. Denna varuforsling torde måhända härleda sig ända ifrån Birkarlarnas tider, om hvilka längre fram, och var i det fallet en qvarlefva, värdig sitt ursprung. Aldrig hade jag hört klagomålet deröfver starkare, än i min barndom, då mången fatigare Lapp, hvars kör-renar blifvit, så till sägandes, röfvade till borgar-skjutsen, icke allenast var för tillfället blottställd, i afseende på sin egen hemresa, utan äfven begret dem, såsom för alltid förlorade. De svaga kräken, spännda för lass öfver deras förmåga, ledo till den grad af den svåra forslingen, att, om de ock återkommo till sin ägare, de likväl fram på våren störtade af följderna. Genom krono-betjeningen blefvo nemligen de renar, med hvilka Lapparna sjelfva åkt till marknads-platsen, eller fört fram sina varor, tagna till denna skjuts, hvarföre också, vid en Prostitution i Högströms tid, bittra klagomål deröfver fördes, med tillägg att Lapparna, på detta vis beröfvade sina dragare, måste till fots återvända till sina aflägsna hemvist, och bära sina små barn på ryggen. Men förhållandet med borgar-skjutsen utredes bäst igenom den skrift-växling derom, som föranleddes af min, nu hos Landshöfdinge-embetet gjorda anhållan, att den måtte afskaffas; och som saken, utom sin reella vikt för orten, äfven kan hafva sin stilistiska märklighet, och gifva hvarjehanda upplysningar om förhållandet i landet inom den juridiska sphæren, så har jag ansett icke otjenligt, att i Bihanget införa handlingarna i detta mål, dit läsaren således anvisas.

Om Umeå tror jag mig för öfrigt ej böra mycket säga, emedan det för mig kommit, att min Journal derstädes blifvit i allmänhet illa upptagen och ansedd, såsom åt det privata lifvet gifvande en offentlighet, i der varande läsares tanka, anstötlig. Också är det långt ifrån mig, att vilja indraga någon mot sin vilja in i den munttra dansen kring den Norrländska brasan, deri man icke kan deltaga med högtidsdrägt och kyrkominne. Låt ock vara, att denna dans i vissa svängningar kan vara något bacchanalisk, så tror jag dock, att man lika litet bör blygas därför, som fordom David för sin dans omkring arken, och den öppna, fria och glada Norrländska gästfriheten har intet skäl att rädas för ljus och andras blickar. Mätte menniskolifvet i sin hvardagsdrägt allestädes vara så älskvärdt som här; hvarföre då måla det endast under tillgjorda och stela miner? Mätte derföre de vänner och många aktningvärda män, hvilka jag indragit i min beskrifning, icke tillräkna mig detta till ondo, ty inför tänkande och opartiska menniskor kan det väl aldrig lända dem till vanära, hvad misstyding än, mindre afvägda ord kunna vara blottställda för, der rätta synpunten antingen oskyldigtvis förfelas, eller, af små passioner sårade, små intressen och dylikt afsigtligt ignoreras. Det är eljest hufvudsakligen de, Lappmarks-marknaderna besökande, handlande i Piteå stad, hvilkas reputation man ansett vara af mig sårad. Att nu skriva en apologie derför, det anser jag öfverflödigt, helst den vänskap, de mig bevisat och fortfara att bevisa, icke kräfver, och den vänskap och högaktning jag, lika med hvar och en som

känner dem, hyser, icke tillåter, att jag ställer mig i en till afbön dömd delinquent's positur, helst jag tillräckligt ådagalagt mitt tänkesätt för dem, äfven i det enda, som oss imellan varit tvistigt, nemligen den nyss omtalade borgar-skjutsen. Den skrift i detta mål, som står undertecknad med deras namn, lärer, lika med mig, ingen tro vara af sin författare underskrifven, hvilken, ehuru äfven för mig obekant, synes vara någon ung advocerande jurist, hvilken, såsom beklagligen ofta nog händer, förbiseende en täflan i *vett*, trott det vara en synnerlig ära att öfverträffa i *ovett*. Fordom fördes krigen folkslag imellan med stor förbittring, och det ansågs höra till sakens natur, att mörda, härja och bränna, så mycket som möjligt. En sednare tids upplysning har afskaffat detta omenskliga, oförnuftiga och barbariska krigsätt. Mätte den ock lyckas en dag, att från enskildas tvister aflägsna det dåraktiga modet af bitterhet i ord, såsom i sjelfva verket lika oförnuftigt och ofruktbart! Mätte icke Lagstiftaren ensam yrka moderation och anständighet vid processer, utan ock sakkörande parter fatta den öfvertygelsen, att målets andragande och upplysande, till alla sina omständigheter, är det enda väsendteliga, och icke onödigtvis sätta passioner i rörelse i en verld, der de tvenne krafterna *mitt* och *ditt* redan äro allt för tillräckliga att sätta människor och medborgare i harnesk mot hvarandra. Mest böra de, som antingen redan tillfälligtvis sutit, eller framdeles vilja sitta på den allvar samma, den, framför allt annat, lugn och opartiskhet fordrande platsen, att afdöma människors tvister, härutinnan visa efterdömen.

Påskhelgen år 1828 inföll vid början af April. Den tillbragte jag med mitt res-sällskap i Skellefteå: längre hade vi icke hunnit. Allt hittills hade resan varit den nöjsammaste som jag någonsin gjort, och de dagar, vi här tillbragte, voro de förra lika. Men nu måste vi öfvergifva landsvägen och taga af till skogs på en väg, som skulle räcka 24 mil, innan vi uppnådde målet. Ända till Arvidsjaur var den imellertid ganska farbar, ehuru djup: mötte man någon, så var det icke godt att köra om hvarandra. Nu började man också att få se någon Lapp. Händelsevis var just en af de råaste och osnyggaste Fjell-lappar lägrad vid vägen. Jag gick in i kåtan, men min hustru kunde icke förmås dertill. Den förfärliga smutsigheten, som var utbredd öfver både ansigte, kläder och allt som tillhörde boet, gjorde på hennes ovana öga ett högst vidrigt intryck, och, sedan vi åter satt oss i slädan och börjat fortsätta resan, bad hon mig hjerteligen, att jag snart skulle söka mig från Lappmarken. Att vistas bland sådana menniskor föreföll odrägligt. Jag försäkrade henne likväl, att hon inom ett halft år icke heller skulle längta så mycket från Lappmarken. Uti en by, ännu inom Skellefte sockens område, blef hon utkommen för sjelfva det Svenska folket, emedan hon icke förstod deras språk. Jag och Lars Pehrsson hade nemligen gått ut att uppsöka en smed, för att betinga några lior, och det beskedliga folket ville imellertid muntra henne genom samtal, men hon förstod icke allt hvad de sade. Landtfolkets dialect i Skellefte, så väl som åtskilliga andra socknar i Westerbotten, afviker i betydlig mån ifrån det allmänna Svenska skrift-språket. Allrastörst

är afvikelsen i Öfver-Calix socken, hvars dialect är lika egen, som Dalkarlens. I Lappmarken talas i allmänhet renare Svenska än på nedra landet, hvarföre också min hustru blef angenämt öfverraskad, när hon kom upp till Arieplog och fann att folket derstädes talade ren Svenska. Orsaken till denna omständighet är den, att Lappmarkens Svenska innevånare till en stor del härstamma från presterliga slægter, och sedermera, såsom landets infödingar, i språket haft öfverhand öfver de småningom inflyttande fremlingarna. I Arvidsjaur talas likväl helt och hållit Skellefte dialect, emedan der inga Svenska innevånare funnos, förr än inflyttningarna från Skellefte började befolka socknen. — Vi ankommo till Arvidsjaur. Endast åtta och en half mil återstodo numera af den långa resan, men dessa voro likväl de svåraste. Vid Arvidsjaur tog den väl uppkörda och farbara vägen sitt slut, och nu gällde det de uttröttade hästarna att vada i djup snö; nu måste också jag förse mig med skidor och ränna. Slompen stod likväl på sig rätt bra, då deremot den andra, som icke vandrat hälften så långt, började uppå att gifvas upp redan första dagen, så att vi uppnådde med plats Långträsk (2 mil från Arvidsjaur). Följande dagen, då vi skulle öfver Storbod-skogen, lejde jag en häst från Långträsk. Men fastän dragande endast obetydlig tyngd, tröttnade ändå mitt gråa sto, ty sto var det, fastän jag hittills kallat det häst, vi måste spänna löst det, och låta det gå alldeles ledigt, men kreaturet seg ner på vägen och förmådde icke resa sig upp mer. Då affärdades Lars Pehrsson till Långviken, som är det nästa nybygget och dit vi stäfvade, med bud att

man derifrån måtte köra emot oss. I vår väg var Storboda så kallade hållstuga, hvarom, i min förra bok, pag. 77 och flerestädes är taladt. Den är belägen något drygare än en mil ifrån Långviken, och vi hade ännu vid pass en half mil qvar dit, när Lars Pehrsson affärdades. Efter någon stund fortsatte vi färden med våra öfriga dragare Slompen och Långträsk-hästen; vi lyckades äfven att ännu en gång få vårt aftröttnade sto på benen och drifva det fram ännu en fjerdingväg, men då störtade hon ohjelpigt, och vi måste lemna henne. Ändteligen kommo vi fram till hållstugan. Der gjorde vi upp eld och jag bad Carolina stiga in och roa sig der så godt hon kunde, medan jag och skjutsbonden rännde tillbaks för att ännu en gång se till om vi kunde få lif i det störtade hästskreaturet. Hon fann likväl detta uggel-bo alltför otrefligt, heldst det led emot natten, och lade sig hellre i färdskrindan, fick likväl ingen blund för ledsamhet och ängslan i den hemska ödemarken, der hon nu var alldeles åt sig sjelf lemnad. Vi funno stoet ännu vid lif, lyckades att få det på benen och i sakta mak, med mycket hvilande, drifva det fram till hållstugan. Det är äfven ett stall här. Der insatte vi stoet och jag rafsade ihop de få höstrån, som ännu voro qvar på botten i färdskrindan och gaf det äta. Mot morgonen kommo båda Långviks-Nybyggarna med hvar sin häst, och Långträsk-Nybyggaren fick vända om. Lars Pehrsson hade ränt vidare att arrangera om hästar i vägen. I Kasker, en och en fjerndels mil från Långviken, voro hästarna lika bedröfliga som våra, och kunde omöjligen sättas åstad, men Nybyggaren i Koroqueik, som

hade en god häst, körde emot oss till Kasker, 2 mil. Mitt gråa sto, som jag nu måste agera åsnedrivare åt, kom icke allenast till Långviken, utan äfven till Kasker, på den dag vi körde från Storbodan. I Långviken qvarlemnades alla tunga saker till bättre tider, så att äfven Slompen fick gå nästan lös. Följande dagen begåfvo vi oss från Kasker, men Olof Olofsson från Koroqueik befriade mig från åsnedrivareskapet, i det den vetlige mannen bad mig köra med sin häst, att jag fortare måtte komma fram med min hustru, då deremot han ville blifva efter och söka få fram det trötta stoet. Han kom också icke fram till Koroqueik förr än midt i natten. Jag körde deremot fram till Arieplog, sedan jag länge förgäfvades väntat på hans ankomst. Vi ankommo således till Arieplogs kyrkoplats (Journ. 68), denna gråstens-stad, med hus stora som stenar och stenar stora som hus, detta huller om buller liksom min bok, denna minnesvård af den Svenska Lappmarks-culturens morgongryning, genom sin gråhet bevittnande sin ålder och genom sina kojor sin fattigdom. Vål hade jag i förväg förberedt Carolina derpå, att hon icke skulle komma till slott och palatser, vål hade hon förklarat sig nöjd att följa om ock till Spitsbergen eller Nova Sembla, såsom fordom Ruth sade: dit du går, dit går jag ock; der du blifver, der blifver jag ock: ditt folk är mitt folk och din Gud är min Gud. Men första anblicken af den skrala boningen, den eländiga meubleringen, det alldeles främmande i hela hushålls-väsendet, gjorde ett alltför starkt intryck uppå hennes sinne: med tårar bad hon, att jag så snart som möjligt skulle söka mig från

Lappmarken. Jag bad henne gifva sig tillfreds, försäkrande att den dag skulle komma, då hon kanske icke skulle vilja utbyta Lappmarken mot något annat land. Ehuru detta då föreföll henne omöjligt, dröjde det likväl icke länge, innan hon fann Arieplog lika treffligt som någon annan ort, och icke hyddan, icke orten, utan endast mitt irrande lif gaf anledning att önska någon förändring af det närvarande. Sanningen att säga, höll jag mig likväl hemma så mycket som möjligt under första året, troende mig dervid försvarad af Mose lag, der följande stadgande finnes: Om någor hafver nyliga tagit sig hustru, han skall icke draga ut i härfärd, och man skall intet lägga honom uppå: han skall vara fri i sino huse ett år igenom, att han må vara glad med sine hustru, som han tagit hafver. 5 Mos. 5. Efter detta årets förlopp tillkom också en person, som för Carolina gjorde ensligheten under min frånvaro mindre känbar, nemligen en liten dotter, som föddes i Mars 1829. De gamla Grekerna plägade i de namn, de gäfvo sina barn, ofta uttrycka någon sin förhoppning eller önskan i afseende på deras framtida lefnad. Så förekommer till exempel i Aristophanes's Comœdier ett parfolk, som voro osamse i afseende på deras nyfödda sons namn. Mannen föreslog *Pheidon*, *Pheidomenos* och dylikt, betecknande sparsamhet och tarflighet, men den lystra och eleganta frun ville att han skulle heta *Philippos*, *Hippomedon* och dylikt, betecknande ett elegant och ridderligt väsen. De gingo slutligen halfva vägen hvar och åsämdes om *Pheidippos* (huld om hästarna). För mig syntes deremot i afseende på min lilla dotters tillkommande

lefnad både önsknningar och förhoppningar i för-
 väg afskurna, och endast en stilla undergifvenhet
 för Försynens skickelse återstå. Jag gick, att ifrån
 kloster-ruinerna framleta ett namn åt den, som
 icke syntes född till denna världens fröjd och lyc-
 ka, åt ett väsen, hvartill hälften feltes: min dot-
 ter, född med blott en hand, blef i dopet kallad
Heloisa. Huru underbar är dock naturens ord-
 ning och menniskolifvet, både i sin tändning och i
 sitt utlocknande! Sjelfva phænomenerna se vi, och
 kunna historiskt relatera deras utveckling, men
 hvilken kan dock på ett fullt tillfredsställande
 sätt förklara dem? Troende oss visa, äro vi oss
 sjelfva ännu en gåta. Att vi äro, det märka vi,
 men *huru* vi äro, huru vi tillkommit och huru
 vi upphöra att vara, det förstå vi icke, och förstå
 det just allraminst, när vi säga att saken är
 klar... Man talar om att förse sig på något, och
 att modrens känslor och sinnesrörelser inverka
 på fostret, är ett observeradt factum, men dock
 icke förklaradt. Att något sådant förseende här-
 vid ägt rum, kunde vi till en början icke kom-
 ma ihåg, men någon tid efteråt kom en Lapp-
 gosse, som, jemte några andra fattiga Lappbarn,
 hade varit hos oss en tid bortåt under föregående
 året, emedan jag, i stället för att jemt resa om-
 kring, hade tagit sådana till mig, som jag då un-
 der tiden underhöll och undervisade. Denne
 Lappgosse förnyade då ett honom vanligt tempo,
 att draga in ena armen inom sin vida pels, och
 klå sig om kroppen, hvarigenom pels-armen blir
 hängande lös vid sidan. Detta frapperade Caro-
 lina, såsom något som hon förut fäst en synner-
 lig uppmärksamhet uppå, och det upprann för

oss, att här var orsaken, hvarföre lilla Heloisa hade blott en hand. Pels-armen räckte icke fullt fram till handleden, och när gossen drog in sin arm, så slank den förra, såsom en kort, klumpig nubb vid sidan. Så var också barnets venstra arm danad, slutande litet fram om armbågs-leden, med en kort men klumpig nubb, utan tecken eller ämne till hand. Dock tyckes hon i denna arm hafva lika styrka som i den andra, och begagnar den med undransvärd skicklighet. Det stackars barnet, som redan kunde tala något, när famillen ökades med en liten syster, uttryckte straxt sin förundran, att "lilla syster hade två händer." Så relativt är det att vara vanlottad här i verlden! Visste man icke utaf något bättre, så trodde man att all ting vore bra. Beredvillig att uträtta hvarjehanda små ärender, undanbeder sig lilla Heloisa dem, hon ej tror sig kunna gå ut med, i en rörande, sorglig ton, med de orden: "jag kan inte; jag har bara en hand." Hon har nu redan märkt, att barn icke, såsom hon tycktes tro, medan hon var ensam, skulle hafva blott en hand!

Den här omnämnda gossen var son till *Mulfen*, om hvilken i min förra Journal (pag. 373) är taladt. Han åtföljde sin far på det rofdjurslika lifvet kring skogarna och fjellen vid Piteå elf, och jag ansåg mig böra upptaga honom framför någon annan, på det han måtte blifva menniska i stället för djur. En sådan varelse kunde aldrig blifva ett föremål för Catecheternas undervisning, ty hvem kunde finna *Mulfens* hem, och om man ock kom till rofdjurets kula, hvarmed skulle man der lefva, medan man dresserade un-

gen? Vill man tämja varg-ungar, så är det rådligast att taga dem hem, ty det är icke att räkna på, att vargen drar rof till kulan medan menniskan är der. Men här inträffade tillika den egna omständigheten, att äfven Mulfen sjelf öfvergaf skådeplatsen för sin framfarna lefnad, och med ett ord hela sin förra lefnad. Det står skrivit, att Herren söker fädernas missgerning in på barnen, allt intill tredje och fjerde slägte, och det förklaras så, att barnen, om de träda i föräldrarnas fotspår, straffas för sina egna, men lida genom följderna af sina föräldrars synder. Mulfen fick nu lida genom följderna af sina egna synder. Det är redan i förra boken omtaladt, huru han numera plägade extrajudicialiter bestraffas af Lapparna med björk-påken, när han misstänktes för någon stöld. Men nu hade han just fått den rätta mannen att göra med: Lappen *Hiskelig* hade förlorat en stor ren-oxe, med skälla på halsen, och misstanken föll på Mulfen att hafva stulit honom. Så snart nu *Hiskelig* träffade Mulfen, grep han honom genast an med hugg och slag, hvilket lærer hafva skett hos en annan Lapp, hvilken också misstänkte Mulfen för att hafva stulit af sig, och derföre äfven visade sig hätsk. Gossen, som äfven nu var med, skall då, af fruktan för sin fars lif, hafva börjat bedja honom att bekänna, hvilket den gamle ock gjorde, uppgaf äfven stället, der skällan skulle vara förvarad. Kommen ur denna klämma, förnekade han dock sin bekännelse, och *Hiskelig* lærer icke hafva funnit rådligt att draga honom till tings. Detta hade passerat om hösten 1827. Om våren 1828 hade han åter fått tag i Mulfen, och slagit

honom allvarsamt, men som det skedde hos en Lapp, som var slägt med Mulfen och efter allmänna opinion ofta deltagit i hans tjuf-expeditioner, vågade han väl icke drifva execution så långt han eljest önskade, men hotade honom, att derest han en gång träffade honom allena, skulle han väl finna medel att sätta sig i säkerhet för alla ytterligare stölder af honom. Mulfen, som kanske med Kain, och af samma skäl som han, kunde tänka: så varder mig gående, att hvilken som helst mig finner, han slår mig ihjel, fann icke rådligt att längre vistas i de nejder, der Hiskelig kunde träffa honom, helst denne mannens vildsinthet gaf all anledning till en dylik fruktan. Midsommars-helgen 1828 hade han kommit till Arieplog, och sedan alla kyrko-farare från hans trakt voro afresta, kom han till mig, som nu var Riksföreståndare i Arieplogs stora hufvudstad, med alla derunder lydande länder, emedan Pastor Fjellström just nyligen hade rest ner till Skellefte att dricka brunn, och beklagade, att han lemnats efter sitt sällskap, och numera icke hade någon utväg att slippa tillbaks öfver de stora sjöarna, hvarföre han bad om tillstånd att få qvarblifva i staden till nästa helg. Jag hade kanske blifvit rådlös för honom, och hans plan, att få blifva qvar, således lyckats, om icke ett par stycken nämnde-män vid samma tillfälle varit närvarande. Dessa protesterade genast på det kraftigaste mot hans qvarblifvande, emedan han i sådant fall, enligt deras tanka, ofelbart skulle föröfva inbrotts-stölder i allmogens bodar på kyrkoplatsen. Den ena, som i synnerhet var ifrig, tog honom i armen, innan ännu något

hufvudsakligt utlåtande blifvit meddeladt, och ledde ut honom, sägande, jag skall skjutsa dig. Huru han ock derom bestyrde, så blef Mulfen fraktad öfver sjöarna Hornafvan och Kakel och landsatt vid Kaltisberget, hvarefter han fick sjelf förfoga sig till sitt eget land. Han kom då åter till sjön Tjeggelvas på Pite-elf och tillbragte der större delen af sommaren jemte andra Fiskarelappar. Deras lefnadssätt härstädes har Mulfen sedermera för mig beskrifvit, och man kan icke neka att vissa vackra drag dervid förekomma, som man icke skulle vänta sig hos så i allmänhet illa beryktade menniskor, som dessa voro. Tvenne af dem, Jon Benctsson och Anders Nilsson Tjänk Sjänja, ägde samfäldt en gammal dålig not; de öfriga endast några nät, en af dem blott tvenne och dem ändå gamla och söndriga: detta var nu deras väsendteligaste egendom, och som skulle rendera dem deras lifsuppehälle! På Fiskarelapparna äger just det der Taciti *foeda paupertas* (en ohyggelig fattigdom) sin rätta tillämpning, såsom väl uti min Journal redan är visadt. Hos dem kan det väl passera för rikedom, om man eger en not värd 20 R:dr. Därföre var också, såsom mig blifvit berättadt, en sådan Lapp förlägen huru han skulle använda 50 R:dr, hvilka han hade fått för ett nybyggsställe, som han hade försålt. Nu har jag, Gud ske lof! så mycket att jag på utkomstens vägnar kan vara obekymrad för min och min hustrus öfriga lifstid, men huru skall jag kunna förvara och använda dem! hade han sagt. Tjeggelvas-fiskarena hade nu om våren, det vill säga något öfver midsommaren, uppehållit

behållit sig med sina nät, men när sjön otidade, d. ä. när den tiden inträffade, att fisken ej mer gick på nät, hvilket är i synnerhet i Juli och Augusti månader, så hade de intet annat råd, än att sälla sig till de der tvenne som hade not. Vål kunde de sjelfva sköta sin not, och äfven orka med den fisk de kunde få, men de upptogo likväl de öfriga, och nu lefde alla samfäldt i en slags communio primæva. Den fisk, som ficks, delades christeligen, så att den ena fick äta sig mätt, när den andra fick äta sig mätt, och när den ena svalt, så svalt också den andra. Dock sammanblandades icke hushållen, utan hvar och en hade sin särskilda gryta eller kittel för sig, så att den som med åtanken på morgondagen något hejdade sin appetit, han hade något kvar, men den som gläfst i sig allt på en gång, han fick lefva på hullet tills man härnäst fick någon fisk. Dock lyckades fångsten någon gång så, att man ock kunde hänga upp någon fisk till framtida behof. I besväret att draga not fick man naturligtvis tourvis participera. Gemensamt rådslogs om ställena der man skulle draga. Begicks vid sjelfva verkställigheten något fel, då vankades någon gång ett rapp af pinkel-skäftet. *Pinkeln* är en uppå en lång men smal stång fästad trädklump, hvarmed man skrämmer fisken in i kilen: ett ypperligt vapen i notkungens händer! Isynnerhet beklagade sig gamla Mulfen öfver en Anders Andersson Sjäibma, såsom en särdeles häftig general, den der vid minsta manquement strax grep till pinkeln. Allt sådant var dock glömdt så snart det passerat, och man gladdes öfver den lyckade,

eller sörjde öfver den misslyckade fängsten, utan att vidare tala om den enas eller andras förtjenst eller fel dervid. Sluteligen mot hösten, när sjön började på svika vid notdrägt och den åter instundande nät-tiden började upplösa samhället, och dessutom *Hiskelig*, som under sommaren jemte de andra Fjell-lapparna vistats i de högsta Fjell-trakterna vid Norrska gränsen, snart var att förvänta till dessa nejder, tog Mulfen sitt parti att vandra till Arieplog, möta hvad som möta kunde. Han sammanträffade då först med det folk, som jag hade lejt att berga mina slottes-myror i *Måfe*, en och en half mil från Arieplog, och med dem följde han hem till mig. Ännu var jag vid regementet och således den till hvilken hvar och en skulle adressera sig, snart sagdt i all ting, det vare sig af andelig eller verldslig natur. Stjäl någon, det hörer annorstädes Krono-betjeningen och Domare-magten till, men här skulle man först draga tjuften för presten, helst under dessa år då läncman icke fanns inom socknen, och åtskilliga gånger har målet derigenom blifvit temmeligen nöjaktigt utredt. Framför allt gäller det att en Biskop skall vara gästgifvare, hvilket kall ock här gemenligen med nöje utöfvas, om man får se någon bättre resande, hvilket likväl sällan händer. Men man får ock vara gästgifvare åt hvarjehanda räkare, som passera, hvilket isynnerhet inträffat under den verkliga folkvandring, som 1832 strök igenom landet från Westerbottens slättland åt Norrige. Också var det i egenskap af gästgifvare jag nu fick emottaga fader *Mulfi*. Jag var missnöjd på mitt folk, som fört hit honom, men hvad ville jag göra? Mager och utsvulten

hade den arma gubben intagit en Lazari plats vid dörren. Jag hade ju också sjelf varit en gäst i hans koja! Han skulle få blifva qvar hos mig till nästa stämning, som skulle inträffa inom 14 dagar, då fick man väl vidare se och fundera huru man skulle bära sig åt med honom. Värst var att Carolina var så rädd för honom. Både hans elaka rykte och hans bistra utseende kom henne att frukta det Mulfen, när jag vore borta, skulle öfverfalla och mörda henne. Jag bevisade dock huru ogrundad en sådan fruktan var, emedan Mulfen, om han ock tillförne begått ett mord, likväl ingalunda kunde vara färdig till ett sådant utan orsak. Hvad förmån hade han att vänta sig af att mörda oss? När han nu måst taga sin tillflykt till människors barmhertighet, skulle han, tvärtom, helt säkert vara mån om människors välvilja. Sjelf flyende med sitt lif undan mordiska händer, hvad skulle han hafva för anledning att bära händer på dem till hvilka han tagit sin tillflykt? Det visade sig ock snart att jag sett saken från riktig synpunkt. De 14 dagarna förflöto, och Carolina var ej mera rädd för gamla Mulfen. Han förolämpade ingen människa med ord eller gerning, icke en knappnål saknades. Gubben var tvärtom högst tjenstaktig i allt hvad han kunde uträtta, såsom hugga ved och bära vatten. Småningom vande man sig ock vid hans ansigte och fann honom vara en människa, så väl som hvar och en annan. Det uppstod icke någon fråga att drifva bort honom. Hvarken begärde han lof att vidare få qvarblifva, ej heller tillsade jag honom att fara sin kos, och i stället för två veckor blef han min gäst i två år. Un-

der tiden blef han försonad med verlden och verlden med honom. Ingen hatade eller misstänkte honom mera. Man erfor att det fanns andra tjuvar än Mulfen, och man tyckte sig hafva gjort gubben orätt, då han fått bära hundhufvudet för alla. Efter tvenne år var jag tvungen, af omtänka för en förökad families bergning under de inträffade svåra tiderna, att uppsäga honom gästningen. Det var ganska påkostande, ty en mera trogen och tillgifven tjenare får jag aldrig, om blott förmågan hos honom svarat mot viljan. Den gamles sorg öfver skilsmessan var obeskrifvelig. Han blef dock icke öfverlemnad åt sitt öde, utan jag hade anmält honom på socknestämman, och som ingen mera hade något emot Mulfen, så blef det beramadt, att han tills vidare skulle få gå på socknen, det vill säga, resa omkring hos Nybyggarna och uppehålla sig någon tid på hvart ställe. Ingen har ännu haft något att anföra mot hans förhållande, och sjelfva Hiskelig torde ej mer vilja svänga sin staf öfver honom. Äfven hans son kom, sedan han varit hos mig och lärt läsa, i tjänst hos Svenskar i egenskap af vallhjon. Samma utväg togo också hans hustru och dotter. Den gamla förbannelsen öfver namnet *Mulf*, denna *Varg i Veum*, var upphäfven. Det nämnes ej mer som förr med hat och afsky. Hvarje gästfrihyddas dörr stod för honom och hans familie lika öppen, som för någon annan, och man ville icke mer som förr jaga bort honom ifrån människors samfund till ödemarken. Lapparna gladdes att de blifvit befriade ifrån en "*Hufvud-varg*". Såsom fordom Ulyssis kamrater, så var nu ock denna rofdjurs-familie till människor förvandlad.

Sämre var, den med *Mulfen* befryndade, släkten *Sjoibmas* öde. Den gamle *Anders Pehrson Sjoibma* var fordom såsom *Mulfen* en rik man, men hade, såsom han, förfallit i fattigdom, och hade, såsom han, varit en "Hufvud-varg". Som nu lika trifyes bäst med lika, så sällade sig *Mulfen* och *Sjoibmen* tillsammans och plögade isynnerhet mot hösten, medan marken ännu var bar, tillsammans tillbringa sitt lif i skogarna, utan att någon visste hvar de uppehöll sig. Hvarje ren, som föll i deras händer, var deras byte, och de frossade och gjorde sig glada dagar. Sluteligen blef den förre måg hos den sednare. Deras egna renahjordar aftynade dock, hvilket kan synas besynnerligt, efter de så mycket lefde på andras bekostnad. Men det är varseblifvit att stora rentjufvar vanligen blifva fattiga, och det kan möjligen förklaras på det sättet, att de först och främst försumma sina egna renars skötsel under det de jaga efter andras, och för det andra vänja sig vid ett frossande och lättjefullt lif, hvarmed ingen Lapp kan bestå. När rof tryter, frossa de af sitt eget och tänka litet på morgondagen, emedan, efter deras, som efter vargens lefnadssätt, det gäller att lefva endast för dagen. Flera gånger tilltalade för stöld, hade de dock aldrig kunnat riktigt bindas. *Mulfen* hade sålunda helt och hållet undsluppit lagens näpst, utom hvad efter gammal landssed pläгат ådömas der skäligen misstankar och allmänna rösten upphäfva sig mot någon, såsom att icke få vistas i byalag med en annan på samma sätt misstänkt, att söka sig in hos någon annan väl känd man för att vara i byalag med honom och derigenom stå under en slags uppsigt

o. s. v. Straffad på annat sätt, upplefde han sin omvändelse. Men *Sjoibmen* måste på sina gamla dagar kläda pålen, sedan hans tvänne söner redan förut varit deran. 1827 om vintern fanns han död i sin ensliga koja i skogen på *Vaddo-Tjavelk*. Man fann honom helt naken, med en vanlig rese-säck (*Parka-vuossa*) på ryggen, och på ett besynnerligt vis med händer och fötter insnärjd i säckbanden. Hans både säng- och gångkläder voro, såsom det tycktes, uppbrända. Det gissades att han i någon feberyrsel sjelf gjort denna tillställning. Hans söner, uppfostrade i fadrens schola, hade ock troget trädt i hans fotspår. Den äldre, *Pehr Andersson Sjoibma*, om hvilken mera längre fram, blef 1830 dömd till tre års fästning och bortfördes; den yngre fortsätter ännu sitt gamla lefnadssätt i skogarna vid *Tjeggelvas*, och gör det förmodligen tilldess naturens ordning slutar hans bana, eller också tilläfventyrs något "*Hiskeligt*" påkommer.

Stöld är det brott som allmännast föröfvas bland Lapparna, och förorsakar mycken ond blod, någon gång också, åtminstone fordomdags, blodsutgjutelse. I *Qvickjock* hände för 30 à 40 år sedan, att tvenne bröder af *Sirkas* by eller *Stam*, *Lammah* benämnde, hade uppe i fjellen drifvit en hel sköck af renar, tillhöriga en rik Lapp af *Tourpun*-Stammen, benämnd *Kouno-Pannats*, upp i ett berg mellan klyftor, och ämnade förmodligen vid tillfälle slagta dem. *Kouno* saknade dock genast sina renar och gissade orsaken till deras försvinnande. Han samlade några män af *Tourpun*. Man räckte spårren och fann renarna, men man var dock icke dermed belåten, man ville

äfvén hämnas, och begaf sig derföre till *Lammah's* by. De båda *Lammah* togo genast till flykten och de andra förföljde. *Lamma's* skilde sig åt och förföljarena äfvén. En af de sistnämnda *Husi Pettar*, en af mina sagesmän, höll just uppå att hinna upp den ena *Lamma*, då denne hastigt vände sig om och slog till med sin spjutstaf. Detta slag med bart spjut måttadt åt pannan hade kanske gifvit *Husi* bane-såret, om han icke hastigt ryckt sig undan, så att endast kläderna ristades, och spjutet slog med sin fart i marken. Men nu kom *Husis* tour, och han slog sin motståndare till marken, lemnade honom icke heller förr, än föga tecken till lif förmärktes. Derpå begaf han sig att söka *Kouno*. Honom fann han död på marken. Hans hufvud var krossadt. Den andre *Lamma* hade mot honom, med bättre lycka, brukat samma grep, som den förre mot *Husi*, och hade fullkomligen dödat honom. När *Husi* såg detta, vände han om till sin man, och ämnade släcka lifvets qvarlemnade gnista, till offer åt den fallnes skugga. Men *Lamma* hade qvicknat vid, och dragit sin kos. Man bar nu *Kounos* döda kropp till en ödestående kåta, och *Husi* blef der lemnad öfver natten, att likasom vakta liket: man tyckte sig nemligen känna, att hjertat ännu klappade, och tänkte att han möjligen kunde qvickna vid. Den natten var dock för *Husi* en förfärlig natt, ty han hörde att personer kommo till kåtan och gingo omkring den. Han föreställde sig att det var fienderna, steg derföre genast upp, och ställde sig midt i kåtan i eldstaden. Som jag vill minnas, berättade han, att de här och der rännde in spjut genom tältet, utan att likväl träf-

fa honom, emedan han stod midt i. Ingen vågade sig dock in. Det torde också, i anseende till Husis både fara och beslutsamhet, hafva kostat den första, som tittat in, lifvet. Jag var barn, när jag af detta åsyna vittne och personliga deltagare hörde berättelsen, och kunde därför icke så noga fästa mig vid alla omständigheterna. Som det vill tyckas, voro de, som flytt, flere, och de fleste af förföljarena torde med dem hafva spridt sig åt flere håll, samt blifvit öfverraskade af natten, och, utan att veta hvart de öfriga tagit vägen, återvändt hvar till sitt hem; men *Kouno*, som fallit till äfventyrs icke så långt från Lammarnas kåta, torde hafva blifvit just dit buren, och Lamma's varit de, som om natten återkommit, men icke vågat stiga in, af fruktan att fienderna voro der. Så mycket är säkert och allmänt bekant, att *Kouno* blef på detta sätt död, och att hans baneman några år bortåt höll sig undan dels i Norrige dels i de aflägsna fjelltrakterna inom Svenska gränsen, men återkom sedermera och lefde utan åtal bland de öfriga Lapparna. Han hade ock utöfvat blott sjelf-försvar, och det var väl så mycket i det ena partiets intresse som i det andras, att saken blef tyst.

Det passerar nog ock ännu mycket i dessa vilda och aflägsna nejder, som lagen icke kan taga reda på. Ännu inom detta mitt quinquennium hände det sig, att *Sjaggo*, en rik Lapp från Arie-plog, nämnd på åtskilliga ställen i min Journal, hade råkat i ofrid med några Nybyggare inom Jockmocks socken, i hvilkas grannskap han då lærer hafva haft sin by. Han lærer hafva i något rusigt tillstånd skuffat eller slagit en Ny-

byggare-hustru, eller huru han eljest må hafva förolämpat henne, allt nog: tre män kommo till hans by för att hämnas, och Sjaggo, som icke anade godt af besöket, begaf sig genast på flykten. De andra begåfvo sig efter, under hotelse att döda honom. Men att hinna upp honom var icke så lätt, ty mannen var vig och en förträffelig skidlöpare. I längden hade de likväl tröttat ut honom, emedan han måste ränna förut i snön, och de hade förmån af hans skidspår. I ångest och bäfvan spännde också hustrun skidor på fötterna och följde efter. När förföljarena sågo henne komma efter, frågade de hotande hvad hon ville. Hon svarade med ödmjuk och sörjande stämma, att hon ville se hvart de gjorde af hennes man, på det hon åtminstone måtte hafva den trösten, att få hans döda kropp under sin omvårdnad. Men Sjaggo, lika slug som vig, förstod att gäcka sina fienders bemödanden. Han rännde, utan att de observerade det, en vidsträckt cirkelperipheri, så att äfven han fick skidspår för sig, och att då hinna honom var för de tunga och oviga Nybyggarena en omöjlighet. Det blef en har-jagt, men som måste misslyckas, emedan jägarena icke kommo under fund dermed. De afstodo ock sluteligen från det fruktlösa förföljandet, äfven af fruktan, att Sjaggo kunde få underrättelse till sin trogna vän *Nils Pålsson Kaddek*, som äfven lærer haft sin by der i trakten, och om de båda männen förenade sig och bjödo dem spetsen, var utgången högst tvifvelaktig, ty deras styrka och vighet var i Jockmock allmänt känd.

Dråp och mord hafva eljest i Jockmock tidt

och ofta inträffat, och tyckas en stor del af Nybyggarena derstädes, helst i de nedra trakterna, till seder och lynne vara nästan mera vilda och grofva än Lapparna. Det hände sig der äfven, inom dessa 5 åren, att en Lapp-gubbe blef försåtligan mördad af en Nybyggare, hvars förgångsman han på visst sätt var, i det Lappen, under sin lifstid, skulle få begagna en, nybygget eljest tillhörig, slottesmyra, hvars årliga afkastning lär värderats till 2 R:dr. Så liten förmån kan förmå den ena människan att afhända den andra lifvet! Mycket förklarligare och, om jag så får säga, naturligare är då en sådan expedition, som kostade *Kouno* lifvet. Lappar emellan plägar också tvist om renbetes-land förorsaka mycken fiendskap. Af sådan orsak blef också för 40 à 50 år sedan *Lars Olsson Panzi* ihjelslagen af sin nästgranne i renbetes-landet, *Amund Perta*. *Perta* blef för denna gerning straffad med 40 par spö, ty dråpet skedde i bråd-skilnad. Han lefver ännu, eller åtminstone för ett par år sedan, äfvensom den ihjelslagne *Pantsis* bröder, *Jon* och *Panna*, men mellan honom och dem är likasom ett stort svalg befastadt: det är som hätska fiender, endast af en större magt skillda och tvungna att nedlägga vapen. Lagens mäktiga arm kom emellan och tillegnade sig blodhämnden, derigenom blef den dem betagen. Men när de träffas, såsom t. ex. på kyrko-platsen, så glimmar den under askan gömda elden ändå någon gång fram. En gång suto *Perta* och *Pantsi-Panna* i *Qvickjock*, och hade något allvarsamt samtal med hvarandra, då sade *Pantsi-Panna*: ja kan då vara jag! Jag är ren-tjuf, jag har klädt pålen; hvar man vet det;

men hvad är du, säg på samvete: hvad är du? *Perta*, som väl förstod meningen, svarade sakta: jag är mördare. Då sade du också ett sannt ord, svarade *Pantsi*, och båda gubbarna tystnade och taltes ej vidare vid för den gången. Gubben *Pantsi-Panna* hade verkligen, ehuru i sjelfva verket ingalunda tjufartad, stulit en ren och derföre slitit spö. Men denna stöld hade han föröfvat endast för att hämnas. Renens egare hade, såsom han trodde, stulit många renar af honom, och det var icke just af begärelse till renen, utan af agg till ägaren, som han slagade den. Men, ööfvad i konsten, blef han fast på saken. Det är i sjelfva verket hämden som gör många till ren-tjufvar, och kanske äfven har sin betydliga andel deri att ödkända tjufvar, såsom ofvan är anmärkt, vanligen blifva fattiga. Här är till märkandes, att när jag talar om en Lapps rikedom eller fattigdom, så är det alltid med afseende på hans renar. En sådan stor tjuf är af Lapparna ansedd såsom en varg, och när hans ren kommer springande till en som tror sig af honom vara bestulen, så kan han lätt tänka: aha! nu skall jag göra mig betald af den skurken. Hämdens art är ock sådan, att man vill öfverträffa och tillfoga mera ondt än man sjelf lidit, derföre torde nog mången, när han så kan komma öfver, slagta flera renar af den andras, än han ens misstänker att den andra slagtat af hans, och ändå är det just ingen gifven sak att den andra verkligen stulit allt som han misstänkes för. För den, som icke känner förhållandet hos Lapparna, kan det synas obegripligt huru de kunna veta om någon stulit en ren af dem eller icke, men detta är i

många fall icke svårt. När en ren skiljt sig från hjorden och sprungit bort, följer Lappen spåren. Leda de till en annans rentraf, så vet han att den kommit in i hans renahjord. Bli han sedermera hvarken der eller annorstädes sedd, så fattar han icke utan skäl misstanka till mannen. Observeras sedan allmänt det factum att renar, som sålunda bortlupit och kommit i den mannens rentraf, försvinna, så tviflar ingen mera på, att han är rentjuf ex professo. Man är också angelägen att snart skynda till en sådan illa beryktad man, för att taga igen en dit lupen ren, men det händer att svårigheter dervid uppkastas och att det till och med är farligt att komma i sådant ärend. Hvar och en anser för en slags skyldighet, att skilja ifrån hans hjord icke blott sina egna renar, utan ock alla andras, som han der finner, isynnerhet som Lapparna vanligtvis anmoda hvarandra att göra det. Men härvid uppkastas af den andra icke sällan hinder och svårigheter, ty han vill gerna behålla sitt rof. Äro tvenne eller flere rentjufvar i complott och ligga i ett byalag, då hafva isynnerhet skiljarena att befara hugg och slag i stället för renar. Hvarjehanda svepskäl upphittas hvarföre man ej vill släppa den eller den renen, såsom ett ej nog tydligt märke, som ger upplysning om ägaren, eller ett föregifvande att renens ägare vill att han skall kvarblifva under dennes vård o. s. v. Eller också nekar han nu vilja samla ihop sina renar, hvarigenom skiljarena icke få tillfälle att se och frånskilja sina, eller låter han någon skock drivas bort hemligen och lagar så att de främmande renarna följa med den, så att när den egenteliga

hjorden kommer, finna skiljarena ingen ren der. Häraf gräl och slagsmål. Man kan således hafva allmänna skäl uppå en att vara rentjuf, utan att lagligen kunna öfverbevisa honom om någon speciel stöld. Men det har varit en gammal lands- sed att dömma sådana personer, som allmänna opi- nion utmärkt såsom rentjufvar, att skiljas åt och vid vite förelägga dem att ej få vistas tillsamman. På sådant sätt hafva ofta fader och son, svärfar och måg måst åtskiljas. Man är då icke i fara att blifva öfvermannad och slagen af dem, när man kommer och vill skilja renar. — Jag har nämnt, att rentjufnad ofta nog härleder sig af hämd och af den tanken, att man endast gör sig betalt för hvad den andra tagit. Deraf uppkommer undan för undan ett ömsesidigt stjälande, ty när menni- skan börjar uppå att sjelf och efter eget godtycke söka ut sin rätt, så mätes icke boten så noga ef- ter skadan, och man glömmer hvilken som först förolämpade: Debet och Credit vill aldrig gå jemnt ihop, så att man får avsluta räkningen. Ofta kun- na också misstankarna om rentjufnad vara ogrun- dade, såsom om en ren sommartid bortkommer, utan att spårr eller andra skäligena anledningar äro för handen att misstänka någon viss för att haf- va stulit den. Misstänker man ändå någon viss, så kalla Lapparna det att *misstänka blindt* (*kaddet sjeunis ilmai*) "misstänka i mörk verld." Sådana blinda misstankar kunna lätt göra grannar till hvars annans tjufvar. Man kan lätt finna, att det måste vara en ganska väsendtelig skillnad mellan egentliga tjufvar och sådana slags tjufvar, ty be- vekelsegrunderna, som gifva människans handlin- gar deras rätta karakter, äro helt olika hos de

förre och hos de sednare. När Lappar, som stulit renar, kommit fast och fått slita spö, så hafva de rätt ofta derigenom blifvit förbättrade. Någras spöstraff har gjort att stölderna afstannat. Byalänsmannen Benct Enarsson i Lohte af Arieplog sade mig en gång, att han förundrade sig huru renstölder nu för tiden voro så sällsynta, mot hvad de för någon tid sedan och i hans yngre dagar voro. Om då en ren sprang ifrån hjorden, var man nästan säker, sade han, att aldrig mer få igen den, men nu är man helt trygg att man återfinner honom hos grannarna. Jag fann att gubben verkligen hade rätt; enligt hvad jag visste, förhöll det sig i min barndom, i den trakt der han vistades, just som han beskref. Men när jag började tänka efter orsakerna, fann jag dem helt naturliga. Ett allmänt stjälande bevisade ett inom granskapet uppkommit misstroende och en fortfarande sjelfhämnd. Men afledne Lagman Sundelin förrättade några år Tingen i Arieplog: det var en buse för alla rentjufvar. Sjelf född i Socknen och på det nogaste bekant med ortens förhållanden, för det mesta äfven kännande sjelfva personerna och deras karakterer, tog han rätt på tjufnader, som sannolikt ingen annan kunnat taga rätt på. Han var ock, mig vetterligen, den ende Domare, som hittills känt Lappska språket och icke behöfde tolk. Hvar och en kan inse af hvilken vigt sådant är, isynnerhet vid brottmåls-ransakningar af så dunkel beskaffenhet som renstölder. Den ena Lappen efter den andra och flere på en gång blefvo dömda till spö. Skälerna torde icke alltid hafva varit så bindande efter lagens bokstaf, men att någon led oskyldigt, har icke

hörts utaf. Denna radicalisme hade den effect, att de som icke voro egenteliga tjufvar, upphörde att stjäla. Dels fann man väl att det var vådligt att på sådant sätt taga sjelfhämd, dels var anledningen dertill försvunnen, då lagen trädde emellan såsom hämnare. Många Lappar, som under den tiden sletto spöstraff, hafva allt sedan ansetts för ärliga män och man har icke haft anledning att misstänka dem. Men de egenteliga mästar-tjufvarna var han icke i stånd att komma åt. Mulfen, fastän flera gånger lagförd, kunde dock aldrig bindas. Imellertid var mycket vunnit äfven i afseende på dem, ty dels måste de taga räddhåga till sig för lagen, dels ock för hämden. Medan alla stulo, kunde också de stjäla med större säkerhet. Misstroendet till dem var icke större än misstroendet till andra. Men sedan de andra upphört, kunde de ej mera stjäla på deras hals, de hade uti det återkomna företroendet mellan de öfriga en icke mindre fruktansvärd hämnare än lagen. Inför domstolen gällde det att neka och fordra bevis, men på fjellet vittnade opinionen, hatet dömde och hämden verkställde. De hårda björkstafvarna voro ej mindre fruktansvärda än de vecka spöena.

Näfrätten tillhörde den gråa fornåldern, man ryser öfver den, men den har dock sin grund i sakens natur, och hos folk af frihet och jemlikhet är den åtminstone icke mera vidrig än tyrannie och laglöshet i lagbundna samhällen. Blodig och ytterlig, är den dock icke, hvad man egenteligen kan kalla, orättvis; ty orättvisa är uppsåtlig afvikelse från lag och rätt, men hvad näfrätten och hämden rasa, det rasa de i yrsel och

med förbundna ögon. Vål kan man oekyldigtvis träffas af dess slag, men man faller i strid; man drages icke bunden med snaror, ett offer för slafvars nycker eller passioner. Man kan, af hvad som redan är anfördt, finna att Näfrätten ännu i någon mån gäller i Lappmarken. Den är likväl icke att betrakta, såsom en gammal, sin tid öfverlefvad, qvarlefva af forntiden, utan fast heldre såsom en, sjelfva förhållandena ännu i dag naturligen tillhörande, omständighet, ty ännu står i Lappmarken den gråa forntiden qvar i sin gammalmodiga, dels vördnadsbjudande, dels fasaväckande, gestalt i sina djupa skogar och dälder med föga spår till mennisko-odling, ännu med all sin underbarhet eller öfvertro, der osynliga väsenden stå i närmare förhållande till människan. Detta närmare förhållande må vara inbillningens eller verklighetens eller ett foster af bådas vexelverkan — Hvar är rätta gränslinien mellan det reela och det ideela! Har ännu den djupaste forskning funnit den? Och om den är uppdragen, må den icke är såsom Påfven Alexander VI:s uppdragna gränslinea i en oupptäckt verld? Är väl blott det verkligt, som vi, med dessa våra lekamliga ögon, se och med dessa våra händer gripa? Den forna tiden skulle hafva svurit uppå, att det icke på andra sidan jorden fanns ett land med innevånare, antipoder mot oss; den närvarande tiden torde ock vara färdig att svärja på, att det icke finnes en osynlig verld, med sina varelsor. Men såsom den sedermera upptäckta och derföre så kallade Nya Verlden existerade, trots den förra eden, så kan ock den osynliga eller så kallade

Ande-

Andeverlden existera trots den sednare. Väl kan
 människans föreställning skapa sig verldar, men
 den kan icke tillintetgöra verldar, andra än dem
 den sjelf skapat. De kallas inbillade, emedan de
 existera blott för och i den phantasie som skapat
 dem, utan att sjelfva hafva något medvetande af
 sin tillvaro, och utan att kunna manifesteras sig
 för någon annan. Såsom sådan vill man i all-
 mänhet förklara Andeverlden med alla dess phæ-
 nomener, och man tror sig icke kunna heta upp-
 lyst utan att förneka den. Denna förnekelse be-
 visar likväl, enligt min tanke, ännu icke en ver-
 kelig upplysning och icke heller erkännandet brist
 på upplysning. Det torde icke låta sig göra att
 producera ett fullkomligt bevis att en andeverld
 icke kan finnas, så länge det der, *för Gud är in-*
genting omöjligt, står fast. En myckenhet före-
 teelser, som för somliga förekommit öfvernaturli-
 ga, kunna visserligen på ett naturligt sätt förkla-
 ras, och många, ja väl de flesta, historier om
 spöken, gastar och hvad det allt heter, äro blott
 inbillningens foster. Dermed bevises att de der
 spökena, gastarna, m. m., icke voro med den gån-
 gen, men ej att de icke finnas. Hafva tvenne
 trovärdiga personer sett något och vittna derom;
 det vittnesbördet gäller inför domstolen framför
 10,000:s, blott på egen öfvertygelse grundade, på-
 stående att det icke är sannt: de 10,000:s vittnes-
 börd kan ej gälla för mer, än att de icke sett
 det, men som de ej voro allseende kan det ej be-
 visa att det ej är verkligt. Jag har aldrig sett
 eller erfarit något öfvernaturligt, fastän född, upp-
 född och länge vistande i det gamla Troll-Lan-
 Lappmarken. II Delen. 13

det, tvifflar på all ting som jag icke kan inse skälerna till, men det hörer till naturen af en sådan tvifvelprincip, att lika litet förneka som bejaka, hvad man icke kan förklara. Men facta, som af trovärdiga personer berättas, måste antagas såsom sanna och verkliga; förklaringar och slutsattser kan hvar och en göra efter sitt hufvud. Derom är jag imellertid öfvertygad, att *det finnes mycket i Himmelen och på Jorden, som Scholmästaren icke vet utaf*, såsom ordspråket lyder. Mycket finnes i okända områden, mycket diktar phantasien och förtäljer sagan: somt måste man tro; somt anse för dikt, såsom Herodotus berättelsen om förvandlingen från menniska till varg och åter till menniska hos *Neurerna*; somt lemna derhän, såsom Tacitus berättelsen om Oxiani och Hellusii, som skulle hafva mennisko ansigten men djurs lemmar.

Läsaren torde icke inse hvad sammahang detta hafver med mitt ämne, men jag har trott mig böra säga det, emedan jag så väl nu, vid fortsättningen af berättelsen om de blodiga uppträden, som stundom hos Lapparna förefallit, som ock tilläfventyrs längre fram, kommer att omtala åtskilligt som hörer till det öfvernaturliga och mystiska. Jag har omnämnt några mordiska händelser inom Jockmock. Der hafva dock ännu flere passerat inom mannaminne. Bland annat har jag hört berättas om ett mord som lärer skett för 70 å 80 år sedan. En nybyggare mördade sin hustru och dref sin förbittring så långt, att han äfven skar och stympade den döda kroppen. Mordet skedde på en Söndagsmorgon. Af en tillfällighet kom grannhustrun in, och när hon såg hvad som

var skett, utropade hon förskräckt: nå, granne, hvad i Jesu namn har du gjort! Jag har gjort, svarade den andre, hvad jag länge tänkt göra. Han samlade imellertid ihop sina penningar och dyrbarheter — han lærer hafva varit en förmögen man — och rodde med båt till en holme. På eftermiddagen kom, enligt berättelsen, samma båt sjelf till hemstranden, utan att någon rodde den. I stammen låg ett par Lapp-kängskor, som mannen om morgonen hade tagit på sig. De voro då alldeles nya, men nu totalt utnötta. På holmen hade, rundt omkring vid stranden, en gångstig uppstått, men mannen har sedan aldrig blifvit sedd eller funnen. Omisskänneligen har dikten gifvit denna berättelse sin anstrykning af öfvernaturalighet. Det är sannolikt att mannen i en slags ursinnighet sprang omkring holmen, och man vet att menniskan i ursinnigt tillstånd ibland förmår vida mer än i sitt naturliga. Han kan verkligen hafva sprungit kring holmen så att det syns spår och hans skor blifvit nötta. Sedan torde han hafva dränkt sig och derigenom försvunnit, men båten helt naturligt drifvit i land. Men folktrons stämning för det öfvernaturaliga kan man deri se, likasom i den forn-Grekiska berättelsen om Orestes och hans furier. Jag kan icke heller vara säker uppå att min sagesman troget gifvit mig berättelsen sådan den hos Allmogen circulerar, ty personen var icke af det trovärdigaste slaget.

Inom den naturliga verklighetens område ligger deremot berättelsen om ett ungefär för 50 år sedan föröfvadt dråp af Lappar. I Arieplots Socken var en rik Lapp, benämnd *Svart-Anund*.

Han hade trenne söner, som också voro fullväxta. Öfvermodiga öfver rikedomen, begåfvo dessa sig till en Lapp, *Lanni* kallad, med hvilken de hade någon fiendskap, antingen i afseende på Renbetes-land eller Rentjufnad. Han var icke sjelf hemma, men de nedrefvo och förstörde hans kåta, under grufveliga hotelser mot honom sjelf, om de skulle få i honom. Lyckligtvis söker hämn- den hos Lapparna endast den hatade personen: man har åtminstone aldrig hört att den sträckts till hans barn eller anhöriga och att man velat hämnas på honom genom att göra dem något ondt. Någon af kåtafolket skyndade till *Lanni* och varnade honom, att icke begifva sig hem, men *Lanni* sade: "hafva de rifvit sönder min kåta, måga de ju rifva sönder mig också," och begaf sig dit. Det gällde hans lif: icke ett ben fanns i hans hufvudskål, som icke blef sönderkrossadt. Bud kom genast till *Arieplog*, och *Länsman* begaf sig till dråparenas by med några handfasta karlar, ty det var ej rådligt att komma svagt rustad. Att de varit sinnade att göra motstånd kunde man se deraf, att en dräng, som de hade, genast grep till yxan. Han nedlade dock gevär, och de andra funno sig väl för svaga att göra motstånd. De blefvo straffade med spö och fästningsarbete, som jag vill minnas, på 6 år, hvarefter de återkommo. Man vill påstå att deras rikedom verkat till någon lindring i straffet, men det kan vara osäkert huruvida gerningen till sin rätta beskaffenhet kunde utredas vid ransakningen, emedan vittnen saknades. Rikedomen stannade icke i deras hus, ty afkomlingarna äro fattiga, men det mordiska sinnelaget tycktes hafva qvarblifvit. Den äldste

broderns dotter ömtala Lapparna såsom förfärlig att slåss och i detta afseende ofta i färd med karlar. Hon var dock död, innan jag kom till Arieplog; kanske hade det inträffat med henne, att "hur långt krukans går till brunn, går hon sönder." Hennes vilda sinne gaf också anledning till ett dråp. Hon kom jemte en annan ung Lapp till *Anders Enarsson Skaloks* by för att skilja renar. Der började hon efter vanligheten larm och gräl. Skaloks hustru, som tillförne varit gift med hennes afledne farbror, äggade sin, icke heller eljest saktmodige, man att slå henne, sägande: "nog har han järnklor att dagligen dags handtera oss här, men kan icke gifva den som kommer hit att gräla ett slag på käften." Då börjades leken. Den fremmande mannen, som tyckte att agan blef för häftig, trodde sig skyldig att försvara qvinnan: det kostade honom sjelf lifvet. Något slag lærer väl hafva gifvits i kåtan, som dock icke hade någon effect, men Skalok begaf sig ut på marken och tog sin staf, och när den andra, som förmodligen ansåg rådligare att gifva sig ut på fria fältet, tittade ut ur kåtadörren, kom ett slag, som likväl till en del afvärjdes af kåtastängerna, af hvilka det afbröt 3:ne. Men han sträcktes dock snart till marken, och oaktadt han bad om lifvets förskoning, lemnades likväl deraf icke en gnista kvar. En icke ännu alldeles fullväxt flicka, som var der, ville han ock slå ihjel såsom farlig, emedan hon sett hvad som var händt. Hon knäföll och bad, sägande sig icke vara vittnesgild, emedan hon ej gått till skrift. Den föreställningen verkade. Den andra qvinnan låg vanmäktig i sitt blod i kåtan och troddes icke hafva haft sansning

under det dråpet skedde, derföre fick hon också lefva. Skalokens straff är omtaladt i min Journal, pag. 453. Händelsen inträffade vid fjellet Saulo nära Norrska gränsen. Amul Larsson, en ganska trovärdig man, har berättat mig, att han, året före denna händelse, just på samma dag, såg ett svart moln sänka sig ner på stället der det sedermera hände, och hade han gifvit derpå akt, såsom på ett synnerligen märkvärdigt phenomen. På Arieplogs Kyrkoplats hade han ock föregående marknaden, när han jemte en annan var ute, vid midnattstid hört skrammel likasom af arrestanters kedjor och fotjärn, de hade begifvit sig att se efter, men allt var tyst. Den efterföljande marknaden voro denne Skalok och flera andra arrestanter der, som med sina bojor gingo och skramlade mellan Arresten och Tingshuset.

Jag har nu länge talt om människor, fallna genom människors vrede och hämd, jag må ock tala om en som föll genom Guds. I Qvickjock var under min barndomstid en Lapp, som kallades *Nalta Lanni*, en ganska aktad och väl ansedd man af Tuorpun. Äfven han hade varit med i färden när *Kouno* föll, och jag hörde honom flera gånger berätta derom. Han flyttade i början som andra Fjell-Lappar af och an, men började slutligen att taga fast boningsplats vid sitt höstställe och inrätta der ett Nybygge. Det var en och en half mil i vester från Qvickjock, vid ett fjell som kallas *Njunnas*. Här uppehöll han sig nu både vinter och sommar. Han hade en son vid namn *Pål* eller *Påtso*, som han kallades. Denne, ehuru något äldre än vi, var dock ofta med vid våra lekar i Qvickjock, och tycktes vara en hyggelig

yngling. När han blef fullväxt, gifte han sig med en ung Lappflicka vid namn Christina eller *Ristin*, som Jockmocks-Lapparna uttala det. Hon hade dock varit älskad af en annan yngling, benämnd Anders eller *Anta*, hade kanske också gifvit honom löfte om ägtenskap. Men, som jag i min Journal beskrifvit, hafva sjelfva contractenterna icke mycket att säga i afseende på sitt ägtenskap, och kärlek är en sak som väl temmeligen sällan kommer i fråga. Här var han dock med i spelet, och den arme *Anta* blef vansinnig, när han fick veta förlusten af sin älskade. Han kom om våren till Qvickjock i sitt galna tillstånd. Der tog han sin vistelse på den så kallade Rosbacken. Han gick der af och an på ett ställe, sjungande och ropande oupphörligt, dag och natt. Han åt sällan, hvilade nästan aldrig, till båda delarne måste han tvingas. Han talade oupphörligt, men utan mening eller sammanhang. När man började plöja åkern på Rosbacken, der han var, tog han sig för att kasta stenar på hästen. Då blef han tagen och bunden. Man lagade till en bädd åt honom i en hölada och band honom der: innan morgonen var han likväl åter på Rosbacken. Man band honom bättre, så att man omöjligen kunde tro att han skulle slippa; icke desto mindre var han innan kort åter lös. På Rosbacken vittnade en väl trampad gångstig om den olyckliges beständiga vandring. Sluteligen kommo hans anförvandter och togo honom med sig. Men efter 2 à 3 veckor kom han åter vandrande och intog sin plats på Rosbacken. Han hade då blott ett enda klädplagg på sig, nemligen en liten kolt: mössa, skor, byxor, barmlapp hade han häfvit bort. Släg-

tingarna kommo åter och hemtade honom. Äfven der, hos dem, plägade han, såsom det sades, ej äta mer än ungefärligen en gång i veckan. De kunde åter ej länge behålla honom. Men denna gången kom han icke mera till Qvickjock, utan blef borta. Om hösten fann man honom död på fjellet. Han hade af stenar murat upp likasom en liten kammare åt sig, och der låg han. Hans döda kropp, berättade man, var oförmultnad: jag såg den icke. Hans rival *Pålso* skulle likväl icke heller blifva gammal på jorden. Annan dag Jul följande året, under det vi höllo uppå att äta middag, skulle jag gå genom farstugan till köket. Då stodo i farstugan tvenne gråtande qvinnor. Väl har jag både förr och sedan sett människor gråta, men så djupt intryck har det aldrig gjort på mig; en så djup smärta har jag aldrig sett. De voro klädda i de smutsigaste hvardags-skinpelsar, gingo icke in, utan stodo i farstugan, under snyftningar, som kunde genomtränga hjertat. Jag såg icke deras ansigten, emedan de höllo dem gömda, så att jag icke kände dem, men jag var så betagen, när jag kom in, att jag icke kom mig för att omtala hvad jag sett. När vi slutat äta och andra gingo ut, blefvo de först bemärkta och införda. Det var den olyckliga *Antas* fordna älskade, *Ristin*, och hennes svärmoder, den gamla *Sigga*. Deras männer hade försvunnit. Såsom de berättade, hade de dagen före Julafton farit till en bäck att se efter bäfrar, men hade icke igenkommit, utan voro ofelbart omkomne. Enkorna kunde nu icke hjälpa sig der under den svåra vintern. Min bror C. E. Læstadius, som då var Prest i Qvickjock, skickade bud till *Ristins* far

Saulo-Adda, och bad honom fara till dem och hjälpa dem. Det gjorde han också, och af honom fick man veta rätta sammanhanget. *Nalta Lanni* hade varit en stor rentjuf, men så slug och försigtig dervid, att ingen hade ens kunnat misstänka honom: man hade ingenting vetat derom, om ej hans död hade upptäckt förhållandet. Väl hade *Rassa Anders*, en Lapp, hafvande sitt höst-viste vestan för honom, för en par år sedan misstänkt honom för en i hans stabur begången stöld; men *Lanni* visade den största harm och förbittring öfver en så skamlös beskyllning, och skulle nog veta tukta honom därför, om han komme förbi hans hem. Den vägen plögade alltid *Rassa Anders* fara, när han skulle till *Qvickjock*. Nu vågade han likväl icke fara den för *Lannis* hotelser, ty han hotade äfven inför min bror, att han skulle mörbulta honom. Min Bror varnade honom för sjelfhämd, sägande: Du har ju lag och rätt; har *Rassa Anders* gjort dig något för när, så kan du ju lagföra honom. Nej, Fader, svarade *Lanni*, man måste stundom bruka sin egen lag. Gerna skulle han också hafva brukat sin egen lag emot en *Nybyggareson* i *Qvickjock*, som en gång sade åt hans son: nog får du lof ännu äta några kittelfyllor med tjuf-kött, innan du rår med mig, men denne var en af *Billas* 7 söner, som allesamman voro starka och mäktiga män, och det var fara värdt, att den der egna lagen kunde komma i svallvågor tillbakas. Detta var dock allt misstankar blott "i mörk verld," och *Nalta Lanni* passerade i det hela, allt till sin död, för en ärlig man. Men döden öfverraskade honom på tjufgodset och rörde honom. Han och hans son hade slagtat en

hel hop stulna renar uti en dæld mellan de tvenne höga fjellen Njunnas och Kaskaivo, och nedergräfvit köttet der på stället. Dagen före Julafton rännde de dit för att hemta något deraf, men bäst som de höllo uppå att gräfva upp, rasade snön ned ifrån båda fjällarna och begrafde dem. Det var tvifvel underkastadt, huruvida man någonsin kunde få rätt på dem, ty hustrurna visste icke fullt bestämdt stället, och de lågo nu under flera famnars djup snö. Om våren blefvo de likväl igenfunna, hvilket gick till på det sättet, att en björn kom och passerade förbi stället der de lågo. Han började på gräfva der med sina ramar, men afstod snart från det fruktlösa arbetet. Imellertid gissade *Saulo-Adda*, att de lågo just der björn börjat gräfva: han fortsatte derföre och fulländade arbetet och fann *Natta Lanni* och hans son *Pålso*. Den sistnämde tycktes hafva lefvat någon stund, ty framför näsborrarna var ett litet tomt rum, såsom upptinadt genom andedrägten. Ingendera hade dock haft tillfälle att röra hand eller fot, så hårdt var snön tillpackad omkring dem. Det påbörjade Njunnas Nybygget står nu öde. Endast gamla *Sigga* plägar stundom vistas der som en vålnad. Alldeles stendöf, torde hon ej kunna höra nödropet från den djupa dalen, som andra berättat sig hafva hört, när de nattetid passerat der förbi. När hon kommer till *Qvickjock*, spår hon i händerna åt flickor om deras tillkommande giftermål och öden. Men *Qvickjocks* ynglingar visa på den romantiska kyrkogården, afsides på norra sidan om kyrkan, *Natta Lannis* och *Pålsos* graf, såsom deras, hvilka Guds hämd grep på bar gerning. *Qvickjocks* Kyrka

och Kyrkogård är belägen på en angenäm, nästan rund kulle, på norra och östra sidan beväxt med tät björkskog, hvaromkring en sorlande bäck slingrar sig, på södra och vestra sidan med fri utsigt öfver blomstrande ängar, och längre fram lunder och sjöar. Denna vackra belägenhet torde vara orsaken, hvarföre Qvickjocks-boerna, mera än någon annan allmoge, bry sig om de dödas grafvar. För hvarje människa, som begrafdes, uppsattes ett kors på grafven, med dödsåret och initialbokstäfverna till namnet. Dem plögade man gå och läsa uppå, och den som visste något om den döda personen, berättade det för de andra. Det saknas icke exempel, att Lappar, som dött på sjelfva Jockmocks Kyrkoplats, förordnat att de skulle föras till Qvickjock och begrafvas der: afståndet mellan kyrkorna är 13 mil. Nybyggarena i Qvickjock hafva på kyrkogården derstädes en familjegrav: de utgöra också blott en enda slägt. Ofvan jord står ett hus, och derunder är en djup graf med golf och väggar af träd, såsom ett underjordiskt hus: der nedsättas liken. Hela golfvet är redan betäckt med kistor, och man lägger nu det andra hvarfvet tvärs öfver det förra. De hafva äfven uppgräfvit sina förfäders ben ifrån gamla kyrkogården på andra sidan elfven och lagt dem här i ett hörn af grafven. Om Nalta Lanni och Pålso berättas det, att den sednare ofta satt sig emot den förres tjufnader, men blifvit af honom, dels med hotelser, dels med hugg och slag tvungen att deltaga deri. Småningom blef äfven han tillvand. En gång hade lystnad efter fårkött fallit på Lanni, och han skickade sin hustru och son till Qvickjock att stjäla ett får utur fårgården vid

fäbodarna. Han hade förmanat dem, att de skulle taga utaf prestens får, icke af den andra grannens, emedan det vore en fattig man med många barn. De fullgjorde också sitt uppdrag, och man saknade väl fåret, men ingen menniska anade att Nalta Lanni hade stulit det. Efter hans död återficks skinnet. Besynnerligt nog, gjorde han aldrig om det, ehuru det var den lättaste sak i verlden, emedan fäbodarna voro en fjerdings väg från sjelfva Qvickjock, och ingen menniska var der om natten. En gång, om en höst, tycktes likväl ödet hafva beredt honom tillfälle att göra ett mera förmånligt cap. Qvickjocksboernas oxar och ungboskap, som plägade lemnas lösa på marken vid fäbodarna under nätterna, hade farit bort, utan att man hade den minsta spänning om hvart de tagit vägen. Man sökte, men fann dem icke, och de voro länge borta. De hade kommit till Lannis hem: det var likasom att stekta sparfvar ville flyga i mun på honom. Han slipade också sina knifvar och ämnade följande dagen företaga den stora slagten. Men om natten inträffade en i dessa nejder tillförne okänd händelse: en jordbäfning. Den förskräckte Lanni, och han trodde det vara en effect af Qvickjocks-Nybyggarens trolldom, som hade afseende på hans företag mot deras oxar. Så vågade han icke slagta dem. Samma jordbäfning hade vid ett Nybygge i samma Qvickjocks Socken en annan effect. Nybyggaren derstädes var elak både mot sin hustru och sin gamla moder. Han höll just uppå att träta på den sistnämnda, sent om qvällen, då hastigt huset skakades och de lösa husgerådssakerna började röra sig på golvet. Det tog

han såsom ett tecken till Guds onåd emot sig och sitt förehafvande: i stället för träta företog man sig att hålla bön, och sinnena voro mera skakade än huset. Men jag har nu nog för en gång sväfvat inom dessa osammanhängande och till en del ohyggeliga berättelser: jag må nu öfvergå till något annat.

Det är redan anmärkt, att vintern 1828 var för Lapparna en svår och olycklig vinter. Vid Andersmäss-tiden 1827 inträffade ett töväder, som till största delen bortsmälte snön. Det deraf uppkomna vattnet frös på marken till flen, och derigenom blef Renbetet förderfvadt. Sedermera föll mycket djup snö, som förökade svårigheten. När Renen icke kan krafsa upp mossor på marken och deraf hafva sin föda, så lifnärer han sig med löf på träden. Detta är likväl en svagare och sämre föda än Renmossan: den är också mera sparsam. Det går an när snön icke är djup, så att Renen obehindradt kan springa omkring åt alla håll och få uti en luf-flinga här och der på träden, men när snön är djup, då svälta isynnerhet de små Renarna ihjel. Dels nå de icke så högt upp på träden, dels orka de icke springa så vidt omkring. Renens långa ben och stora klöfvar göra väl att han aldrig helt och hållet hindras af snön att ströfva omkring, men det är honom dock tröttsamt, hvarföre han vid djup snö icke far vidt omkring. Stadd på resor, kan man då tryggt släppa sina körrenar helt lösa, der man tager sitt nattläger, och är säker att finna dem på samma ställe, när man åter vill fortsätta resan. Men är det litet snö, måste man binda dem eller också vakta att de ej må fara sin kos. Vid djup snö krafsa väl ändå de sto-

ra Renarna ned till marken och få uti mossan, men de små, som icke förmå det, hålla sig vanligen i groparna som de stora uppsparkat, och måste hålla till godo hvad de lemnat. Är det tillika flen, måste, såsom redan sagdt är, både de stora och de små hålla sig endast till träden. Lapparna pläga då fälla en myckenhet laf-träd till bete, och icke obetydligt skog förödes derigenom. Det vill ändå icke förslå till kreaturens behof. Grannen är bättre laf-träd än tallen, säges äfven hafva mera födande laf. I synnerhet är den gröna lafven berömd framför den svarta, men Renen blir fort ledsen vid honom. När nu den svåra Renbetes-bristen inträffade, flyttade somliga Lappar tillbaks till fjellen, i förhoppning att der finna bet. Men redan under flyttningen förlorades mycket renar. De redan utmagrade kreaturen uthärdade icke den forcerade marchen: de dogo som flugor efter vägen. I fjellen blef det ännu värre. Äfven der var flen, och dertill ingen resource i Lafträden, ty träd finnas der icke. Bland de Lappar, jag här förut nämnt, förlorade *Jon Olofsson* väl hälften af sin Renahjord, *Limsji* och flera andra säkert två tredjedelar. De som qvarblifvit i skogarna, förlorade också mycket, men bergade sig dock vida bättre för lafvens skull. De kunde dock icke sammanhålla sina hjordar, utan måste, isynnerhet mot våren, då snön tillhårdnade och bättre uppbar renen, låta dem skingras, för att på det sättet lättare förskaffa sig födan. Det står icke heller vid sådana tillfällen i Lappens förmåga att sammanhålla och sköta sina renar, om han än aldrig så gerna vill det, ty instincten och hungern drifver dem att springa omkring, utan att bry

sig om någon samhällighet. Lapparna återkommo således detta år till fjellen endast med små renskoockar, en och annan till ock med alldeles utan. Renarna sprungo, till Skogs-Lapparnas stora förargelse, öfverallt i skogarna, likväl ständigt sträfvande vesterut till fjellen, der de voro vana att vara, och under denna vandring narrade de äfven Skogs-Lapparnas renar med sig, hvilka eljest, vana att vara i skogen, icke pläga draga sig till fjells. Stora hopar af renar kommo under sommaren till trakterna af Arieplog och summo öfver sunden, sträfvande vesterut. Så återfingo Fjell-Lapparna småningom sina renar, så vidt de voro vid lif. Följden af ett sådant hård-år är äfven, att de kalfvar, som då om våren födas, icke blifva vid lif. De utmagra vajorna hafva ingen mjölk och sjelfva fostren torde vara svaga af mödrarnas lidande under vintren. Det fanns Lappar, som förr om åren haft 50 å 60 kalfvar, men nu endast 2 å 3. Lapparna pläga i allmänhet under sommaren lefva med mjölk, men nu lät det sig icke göra. De som hade fiskredskap, stannade till stor del vid fisksjöarna, och blott de, som nödvändigt behöfdes för renarnas skötsel, följde med till fjellen. Sommaren var deremot både för Lappar och Svenskar ganska god. Renarna voro friska och blefvo feta. Årsväxten blef god och ymnig. För Svenskarna hade ännu icke de svåra tiderna börjat. I Arieplog lida de i allmänhet ingen nöd, så länge Lappen är behållen och sjön icke sviker, ty fisk och kött utgör ännu deras hufvudsakligaste föda. Också såldes ännu slagtrenar gerna, emedan mången, som förut icke velat sälja, ehuru han kunnat det med fördel, var uppskrämd af

den förflutna vintern, som hade medtagit de renar, han spart blott till ögonfägnad. När renarna äro feta, då är det god-år för den som står i handel med Lappen. Renen är då nästan dubbelt så dryg, som när han är mager, men priset varierar icke i proportion derefter, likasom sädespriserna också icke rätta sig efter sädens godhet, utan man får det ena året betala väl mera för den svaga korn-tunnan än ett annat år för den goda. Den Norra trakten af Arieplog hade icke lidit så mycket af den förflutna svåra vintern, som de öfriga. Der voro förmögna Lappar, som gerna ville sälja, om blott någon köpare infann sig. Men deras vistelse är så aflägsse från Svenskar, att sällan någon sådan besöker dem. Om hösten, vid Andersmäss-tiden, besökte jag derstädes min egen ren-skötare, för att utse slag-trenar af mina egna, och jag köpte då också några af en vid namn *Jon Larsson Vuolvok*, som då böd ut åt mig, och af hvilken jag sedermera ofta handlat, men aldrig så stora och feta renar, som dessa. Vid denna färd låg jag en gång i en kåta, der vi voro inpackade inalles 15 personer utom hundarna. Om någon såge ett sådant kyffe, skulle han ej tro att 5 personer kunde få rum der. På vägen dit passerade jag Fiskare-Lappen Unnas's hemvist (Journ. 434). Fastän det var full vinter, gick gumman i vall med sina getter och en ko, ty det var obetydligt snö på marken. Starr-stråena vid sjöstranden skar hon med en knif och gaf kon att äta. Det var ett eget sätt att berga boskapsfoder! Jag har hört berättas att man fordom i Arieplog, när man slog myr-ängarna, plögade skaka

skaka bort förnan eller förra årets förvissnade gräs utur höet. Det måste naturligtvis medtaga mycken tid, som kunnat eljest nyttigt användas. Derföre hade Nybyggarna den tiden endast få kor och bergade sig ganska dåligt.

Boskapsskötseln är i Lappmarken det viktigaste näringsfånget. Deruppå hvilar Nybyggarnas existens. Värde af ett Nybygge beror hufvudsakligen, äfven i Lycksele och Åsele Lappmarker, uppå den myckenhet boskap, som der kan födas. Ännu mera är detta förhållandet i de nordligare Lappmarkerna, der åkerbruket är mindre för sig kommet. Man frågar icke huru stort utsäde Nybygget hafver, utan huru många kor der födas. Kor äro den rätta karakteristiken på Nybyggaren. Den som har sådana, är stationair vid ett bestämdt hemvist. Hvarken synehandlingar och immissioner på Nybyggen, ej heller den Svenska härkomsten, utgöra, i äldre tider, något säkert kännemärke på Nybyggare; ty många Nybyggare äro, ännu i dag, Lappar till härkomsten, och många voro fordom Nybyggare, utan att hafva immission eller handlingar. Det är svårt att afgöra hvilken som varit den första Nybyggaren i Arieplog, ty Nybyggena äro derstädes från början uppkomna af Fiskare-Lappars hufvudvisten. Uti en af H:r Holmström i Lycksele författad, och i Westerbottens Läns Hushålls-sällskaps Handl. införd, i afseende på Nybygges-culturens början, förtjenstfull Afhandling, upptages, i en bifogad tabell, först 1810, en Nybyggare i Arieplog. Men man skulle mycket misstaga sig, om man antog, att Arieplog ej förr än då börjat befolkas af Ny-

byggare. Författaren har sannolikt grundat sin tabell på Jordaboken, och upptagit endast skattlagda Nybyggare; endast på det sättet kan den uppgiften förklaras. Men Jordaboken gifver, till och med ännu, ganska litet tillförlitlig åsigt af culturens tillstånd inom Arieplogs socken, men ännu otillförlitligare om dess uppkomst och fortgång; ty Arieplogs äldre Nybyggen hafva icke tillkommit genom ordentligt insynande af Nybygges-lägenheter och införande i Jordaboken, utan Lapplandets innehafvare har, såsom sådan, begagnat de Nybygges-lägenheter, som på hans Lappland funnos, och blifvit Nybyggare utan att såsom Nybyggare inkomma i jordaboken. I anledning af hvad ofvanföre är sagdt, gäller frågan: *när började Nybygges-culturen i Arieplog?* detsamma som frågan: *när började man i Arieplog föda kor?* Den första, som i Arieplog födde kor, var presten: han är Nybyggare-culturens stamfader, och det icke blott i Arieplog, utan i allmänhet i hela Lappmarken, fast i mer och mindre mån. När Landet försågs med prester, som der togo sitt beständiga hemvist, så måste dessa, som icke kunde ingå i det Lappska lefnadssättet, medföra så mycket af det Svenska, som land och lägenheter tilläto. Hvar och en hushållare och matmoder känner ganska väl hvilken outhärlig sak mjölken är i ett hushåll. Det dröjde säkert icke länge, innan presten försåg sig med kor, och man kunde så mycket lättare falla på den idéen, som, enligt Schefferi utsago, Lapparna fordomdags äfven brukade köpa kor från Norrige, dem de mjölkade om sommaren och slagade om hösten. Presten, som äfven om vintern kunde herbergera kon,

underlät väl så mycket mindre att göra det, som de naturliga ängarna tillbödo ymnigt foder, och han behöfde icke inskränka sig till någon viss trakt, utan kunde berga hvar heldst han ville inom socknen. Presten var således i Lappmarken den första Nybyggaren och, på sina ställen, länge nog den enda. Ja, icke allenast Nybyggare-culturen, utan äfven sjelfva Nybyggarena, härstamma på de flesta ställen till stor del från presten. Sådant är förhållandet isynnerhet i Arieplog. Det fick stationair prest vid medlet af 1600 talet: 1640 utfärdades af Drottning Christinas förmyndare en förordning om 4 Kyrkors uppbyggande i Piteå Lappmark, nemligen vid Arvidsjaur, Arieplog, Silbojock och Nasafjell. Det stadgades tillika huru stor Lön Presterna skulle få af Kronan, samt att de skulle förses med prestebord, och 1641 förordnade Erke-Biskopen Laurentius Paulinus Gothus prester vid dessa Kyrkor. Series Pastorum upptager *Joh. Olai Hapstadius* såsom förste Pastor i Arieplog och *Abr. Burelius* i Silbojock. Deras tjenstetid blef dock icke långvarig, och hade på Nybyggare-culturens uppkomst ingen inflytelse. Efter dem kommo *Eric Noræus* till Silbojock och *Joh. Nicolai Læstadius* till Arieplog. De voro båda födde i Ångermanland, den förra i Nora socken, den sednare i Lästa by i Ytterläsnäs, de hade studerat tillsammans vid scholan, vid Gymnasium och Academien, blefvo nu prester i en och samma Lappmark — Socknarna äro sedan 1734 förenade — lefde der tillsammans i största vänskap och sämja i 40 år, gifte sina söner, som blefvo deras efterträdare, med hvarandras döttrar, blefvo vid samma tid döda, och på samma gång

begrafna under altaret i Arieplogs Kyrka. En Prost ifrån Piteå begrafde dem och hade till ingångsspråk i sitt Liktal: *Saul och Jonathan, ljufvige och tücke medan de lefde, äro icke heller i döden åtskillede* 2. Sam. 1. 23. Det är sannolikt, att redan under dessas tid, äfven utom Prestehuset, någon började att hafva kor. Nasafjells silfververk drefs sedan 1640 med stor ifver. Jag har hört berättas, att 400 man ständigt vistades vid Nasafjell. Der var ock både kyrka och begravningsplats. Men obegripeligt är, huru menniskor der kunde uppehålla sig vintertiden, ty det är midt på kahla snöfjellet, just vid sjelfva kammen af Seve-åsen, och det finnes, på flere mils afstånd, icke en vedsticka. Min far berättade, att, under hans tid, man vid Nasa gräfde upp lik-kistor ur gamla kyrkogården och brände som ved. Med hvilket allvar bruksrörelsen härstädes drefs, i Drottning Christinas tid, bevisa ännu en myckenhet kafvelbroar, lagda öfver myrorna på vägen till Piteå, och, såsom jag hört sägas, äfven till Skellefteå. De till Piteå har jag sjelf sett. Blott här och der framlysa de i dagen, men äro för öfrigt öfverväxta med mossa, och till och med betydliga tallar hafva uppväxt på dem. De hafva icke utan högst betydliga kostnader kunnat anläggas. Sannolikt var väl icke kärrväg anlaggd, ehuru man på dessa broar allt för väl kunnat köra med kärra, sjelfva det torra landet är alltför stenigt, att man der skulle hafva kunnat köra med kärra. Förmodligen skedde transporterna medelst klöfjande på hästryggen. Men icke blott till de stora sjöarna, utan ända fram till Nasa, synes man hafva begagnat hästar, ty äfven på

fjell-bergen, vid södrå sidan af Hornafvan, har man funnit tecken till hästvåg och fällda hästskor. Enligt hvad min far ville veta, skulle Bruksfolket vid Nasa till största delen varit Tyskar. Svårli- gen torde någon, vid de tiderna, frivilligt hafva gif- vit sig till det så illa beryktade Lappmarken. Vid de dåvarande utskrifningarna till det Tyska kri- get, och den ännu ringa befolkningen i Sverge, torde icke heller så många lediga personer hafva funnits. De här arbetande Tyskarna voro kan- hända, åtminstone till någon del, krigsfångar. På Lands-culturen hade likväl denna Bruksrörelse icke det ringaste inflytande. Af den tidens Bruks- folk finnes här ingen afkomling; ingen bosatte sig i landet, undantagande en viss *Ægidius Otto*, som uti Silbojocks Kyrko-böcker, på sednare hälft- en af 1600-talet, ofta förekommer först såsom Be- fallningsman och slutligen, om jag ej bedrager mig, under karakter af Bergmästare. I Konung Carl Gustafs tid blef Bruket förstördt af Dan- skarna 1658 och både Nasafjells och Silbojocks kyrkor uppbrända. Den förra blef aldrig seder- mera uppbyggd, och äfven Silbojocks kyrka låg länge i ödesmål. 1673, när Schefferus skref, var den ännu icke uppbyggd, åtminstone visste han icke deraf. Den har dock sedermera blifvit upp- byggd, åratalet vet jag icke. Under hela tiden fortfor ändå Eric Noræus att vara pastor i Silbo- jocks församling, och Silbojock synes icke haf- va blifvit lemnadt öde, ehuru man äfven har anledning att tro, det presten i Silbojock vin- tertiden uppehöll sig i Arieplog, åtminstone un- der någon tidpunct. Lapparna flyttade ock då, så väl som nu, från fjellen under vintertiden,

och pastor i Silbojock blef då utan församling. Det kan hända, att han, just för församlingens skull, flyttade efter till Arieplög. Det oaktadt, torde han hafva lemnat tjenstefolk i Silbojock att sköta kreaturen. På sådant sätt flyttade, ännu för 40 år sedan, pastor i Jockmock mellan Jockmock och Qvickjock. *Ægidius Otto* tyckes deremot i Silbojock hafva haft sin beständiga vistelse. Han hade många barn, och tyckes på den tiden hafva varit en ganska betydande man. Utan all tvifvel hade denne, i landet med stor famille bosatte, men kanske icke med så stor lön försedde, man, äfven nötkreatur. Utan ladugård kan jag icke se någon möjlighet för honom att berga sig med så många barn. Hans fortsatta vistande vid Silbojock gifver anledning att tro, det bruksrörelsen, efter det Danska ströftåget, icke helt och hållet upphörde. Men att den icke mera drefs med något allvar, såsom tillförne, är säkert. Min far trodde, att man transporterade malmen, och att man, vid sjelfva Arieplög, hade någon anstalt att rensa den. Kanske fördes den sedermera ner och smältes vid något annat silfververk. Men medan Bruket var i full gång, så var smälthyttan i Silbojock, och Lapparna kalla detta ställe ännu för *Huttön*. På skog var väl icke heller der särdeles tillgång, ty Silbojock ligger 9 mil bortom Arieplög, ända in i fjellen, men der är dock ännu barrskog, ty, efter de stora hufvudvattudragen, tränger skogen otroligt långt upp mot fjellryggen, och Silbojock är beläget vid den stora sjön Sädva på Skellefte elf. Denna malmtransport skedde otvifvelaktigt sjöledes efter Hornafvan. Att större farkoster en dag varit begagnade på denna

stora sjö, derom bär namnet *Skeppsviken* vid Arieplog ett ojäfaktigt vittnesbörd. *Skeppsviken* är vid östra ändan af Hornafvan, just vid Arieplogs kyrko-plats, en förträffelig hamn. En hög holme, *Skeppsholmen* kallad, gifver fullkomligt skygd för de häftiga vestanvindarna. Denna holme, som består af tvenne afdelningar, förenade med ett smalt ed, förenas med fasta landet medelst ett stenskrafvel, som endast vid hög flod står under vatten. Viken är på alla sidor omgifven af ett otillgängligt stenskrafvel, som icke gifver någon tjenlig landningsplats. Endast på ett ställe går, igenom stenskraflet, likasom en Canal ända till lands, och det är icke osannolikt, att denna är af människohänder bildad, ehuru det närvarande Arieplog icke skulle hafva förmåga att åstadkomma en dylik. Den går till lands just der närmaste och bekvämligaste öfvergången är till den på andra sidan belägna *Drifhus-viken*, hvilket namn äfven röjer någon för bruket varande anstalt. Hurudana fartyg man haft, gifver skeppsvikens Lappska namn tillkänna: den heter på Lappska *Hacksa Luokta* (Hackse-viken).

Vid Silbojock måste sjelfva naturen uppmuntra till boskapsskötsel, ty den yppiga fjell-vegetationen erbjuder der förträffeliga både betesmarker och hösloger. Man hade också lätt att förskaffa sig kreatur från Norrige, dit man hade endast en par dagsleder. Härifrån hemtades också helt visst boskapskreaturen från början, ty ner till Westerbottens bebodda land hade man åtminstone 10 dagsleder. Man kan således, vid sednare hälften af 1600 talet, med all säkerhet antaga tre Nybyggare, d. ä., härstädes bosatta familjer med

Svenskt lefnadssätt, nämligen Pastorerna Joh. Nicolai Læstadius i Arieplög och Eric Noreus i Silbojock, samt Befallningsmannen Ægidius Otto i Silbojock. Från de tvenne förstnämnde härstamma till stor del de nuvarande Nybyggarna i Arieplög, men hvart Ægidii Ottos familj tagit vägen, är mig obekant: från honom härstammar ingen. Förmodligen flyttade han derifrån. Bruksrörelsen afstannade fullkomligt: när det skedde, vet jag icke. Kanske var det blott Ægidius Otto som ännu i någon mån uppehöll den. Min far hade af sina förfäder hört att han dragit fördel af det Danska infallet, och det påstods till och med att hela händelsen varit en tillställning af honom: Brukets redbaraste effecter skulle då i förväg hafva varit af honom undanskaffade, och sedan fienden fått skulden att hafva förstört dem och Bruket upphört, hade de blifvit hans enskilda egendom. Något dylikt inträffade vid den sednare Bruksrörelsens upphörande. Det är således icke omöjligt, att hvad som sedermera fortsattes af Bruksrörelsen, skedde blott för Ægidii Ottos enskilda räkning. Han torde hafva tagit den redan uppbrutna malmen och, på sätt som sagdt är, transporterat den utföre. Hacksefärden på Hornafvan existerade sannolikt redan förut för proviant-transport och dylikt, men han begagnade den nu till malm-transport. Att någon malm blifvit vid Nasa brutén, efter det Danska infallet och hyttans vid Silbojock förstöring, är icke sannolikt. Sagorna veta derom ingenting att berätta, och säkert är, att de vid grufvan byggda husen icke åter uppbyggdes, hvarförutan grufarbetet omöjligen kunde fortsättas. Till och med vid den sednare Bruks-

rörelsen, som börjades vid 1770 och drefs af ett enskildt bolag, blef föga malm bruten. Man nöjde sig med att smälta den malm som de förra förkastat, eller som eljest blifvit kvarlemnad. Detta Bolagets tillgångar voro ringa, och man var icke i stånd att få rörelsen i gång, på långt när, med sådan drift som i det förra århundradet. Man fick icke heller nu införa något slafveri, ty annat namn torde tvångsarbetena vid förra Bruksrörelsen icke förtjena. Att gruf-arbetarena voro, åtminstone till någon del, krigsfångar är, såsom jag redan anfört, icke osannolikt, och man hade här då ett verkeligt Nertschinsk, ja, sannolikt något svårare än Nertschinsk. Men landets infödingar, Lapparna, behandlades på Spanskt vis: de tvungos att med sina renar föra malmen från Nasa till Silbojock. Man var icke nöjd med ox-renar endast, och med biträde af för renskötseln outhärliga personer, utan man tvang alla att arbeta dermed, man tog äfven vajor att draga. Transporten synes hufvudsakligen hafva skett om våren. När nu de arma vajorna under strapatsen och misshandlingen framburo sitt foster, skulle det vräkas undan och malmkörslan icke dess mindre fortsättas. Tredskades nu Lappen att verkställa den ålaggda transporten, så uppfann tyranniet medel att göra honom mjuk och undergifven. Det berättas att man väckte upp två brunn på isen. Nu band man ett rep om Lappen, stoppade ner honom i det ena brunnet och drog fram honom i det andra, och sålunda tvang honom att i dödens käftar svärja en obrottslig undergifvenhet. Aldrig har en fiendtlig invasion varit för något land mera välgörande än Danskarnas, när de förstörde Nasa-

fjells silfververk, var för Arieplog. Det skulle icke hafva dröjt länge, innah Lapparna på detta sätt varit fullkomligen utrotade. Äfven i Luleå Lappmark har silfververk varit, och Lapparna hafva sannolikt, äfven der, på enahanda sätt blifvit tyranniserade: åtminstone hysa de lika stor fruktan för upptäckten af några ädla metaller i deras land, som Arieplogs-Lapparna. Helt annorlunda förhåller det sig med Gellivare jernverk, der malmtransporten är fullkomligen fri, så att blott den som vill och har lägligt, får transportera, och erhåller sin betalning därför. Sådant är för landet välgörande; det felas icke de som söka förtjensten, så snart den nemligen ordenteligt utfaller, och i den mån transporten kan af landets innevånare besörjas. Vid Nasafjells sednare bruks-rörelse kunde, som sagdt är, ett sådan tvång icke införas, som vid den förra. Carl XI:s solida inrättningar hade ändteligen tryggt Lappska allmogen för plundring och tyranni. Man kunde ej mer åberopa kronans auctoritet. Kyrkan hade ock imellertid upprest sig och stod på fast grund: den kunde i nödfall blifva en tillflykt. Skickliga och kraftfulla män förestodo den, och, genom Directionen för Lappmarks-Ecclesiastik-verket, stod den under Regeringens synnerliga hägn. Huru mycket större consideration måste man icke hafva för det christna folket, än för det ochristna! Lapparna undsluppo således alla elaka följder af den nya bruks-inrättningen. Men här hade imellertid uppstått Nybyggare, och det nya bruket räknade på dem sin uppkomst. Man inledde dem på det sättet, att gifva sig under bruket, att man gaf dem li-

tet spannmål, såsom det berättas, en half tunna och några daler i penningar: dermed städslade eller likasom köpte man dem. De skulle, med lika egande-rätt som förr, behålla sina hemman, och endast mot betalning vara skyldiga att betjena bruket. Villkorena tycktes vara goda; man förlo-
 rade ju ingenting, utan fick tvärtom utsigt till förtjenst. Men man kom icke ihåg, att man ju icke behöfde ikläda sig någon förbindelse att förtjena: fann man någon verkelig förtjenst, så sökte man den nog sjelfmant af eget intresse, och hade bruket behof af deras tjenst, så behöfde de ju dock icke gifva sig under bruket för att få förtjenst. Nybyggena, så vidt de voro genom någon offentlig act auctoriserade, voro af krono-
 natur, men kronan öfverlät sin rätt åt bruket, och de blefvo bergsfrälse. Den frälsningen fingo de snart känna följderna utaf, och de bytte her-
 rar, som när lomen bytte fötterna. På *kallelse* skulle de vara skyldiga att betjena bruket; deri låg knuten: de skulle erhålla *skälig* vedergällning; huru mycket som var *skäligt*, derpå kom det an. Hufvudbestyret vid anläggningen, och arbetet vid bruket, hade först *Johan Öhrling*, som sedermera blef Lapp-fogde och sist Landskamrer i Umeå. Han var illa understödd af bolaget, man hade icke beräknat, hvad en sådan anläggning skulle kosta, men man var angelägen att så mycket som möjligt isolera sig om vinsten, hvarföre man iband annat hade beslutit att ingen "Sör-
 läning", d. ä. *icke Westerbottninge*, skulle få vara med i bolaget. Det uppstod strax svårighet i afseende på proviant för arbetsfolket, men man pretenderade att Öhrling sjelf skulle afhjelpa den,

emedan hans far var pastor i Arieplög, och "nog hade tid" att härutinnan understödja. Min fader, *Carl Læstadius*, kom 1772 till bruket, och skulle nu hafva hufvud-bestyret. Han hade studerat bergs-vettenskapen, och såsom Westerbottninge hade han förmodligen blifvit uppsökt för detta, blott Westerbottningar tillkommande, företag. Bruket kallades *Adolphsström* och var icke, såsom fordom, vid Silbojock, utan vid Lais-elfven, som utgör en gren af Vindel-elfven, hvilken åter för- enar sig med Umeelf. Arbetet drefs nu en tid bortåt, men med förlust för bolaget, oaktadt ganska ringa löner bestodos. Man hade till arbetsfolk dels Dalkarlar dels Westerbottningar. Man bestod de förra högre aflöning än de sednare, förmodligen emedan man trott dem vara skickligare, men det förtröt Westerbottningarna så mycket mera, som de i sjelfva verket lära hafva gjort bättre skäl för sig än de andra, och sluteligen lärer man hafva gjort sig lika om Dalkarlarna. Huru bolagets styrelse var inrättad, känner jag icke. Man fann imellertid, att det icke kunde vara Sörlänningarna för godt, att också blifva rika vid Nasa; och tillträde till bolaget blef äfven dem öppnadt. Det rubbade bolagets hittills följda system af inskränkning. Verket skulle drifvas i större scala, men tillgångarna voro äfven nu knappa. Min far kom ifrån besättningen med bruket och åtskilliga Herrar reste dit tid efter annan, och somliga uppehöll sig der ett eller annat år, men ingen blef varaktig. Bland dessa nämnas isynnerhet en Major Carpelan, sedermera Landshöfding i Umeå, en Capitain Palmstruch, en Major Staël von Holstein, en f. d. Bruks-Pa-

tron Horneman och en Notarie Jonsson. Mest af alla omtalas Major *Staël von Holstein* och Notarien *Jonsson*. Den förre uppehöll sig flera år vid bruket, och beskrifves såsom en ganska aktningvärd man. Han ifrade för åkerbruket, ansåg landsculturens upphjelpande såsom ett oeftergifveligt vilkor för brukets uppkomst och bestånd, nedlade ock mycken kostnad på myrors uppdikning, men hann icke draga någon nytta deraf. Man lär vid hans tid anlitat Staten om understöd och velat indraga den i odlings-förslagen. Då lär, på hög befallning, Landshöfdinge-Embete i Umeå låtit besigtiga lägenheterna, och sedan denna tid tyckes Arieplög derstädes varit ansedt såsom icke susceptibelt af någon odling. Säkert är, att alla understöd å Statens sida uteblefvo. Major *Staël*, hvars affärer lära kommit på obestånd, flyttade från bruket omkring 1810 (jag har ej så noga reda på dato i denna brukets historia och saknar all upplysning af handlingar). Han stod i skuld hos Hyttmästaren *Carlberg*, och igenom ett bref till den sistnämnde upplät han honom all sin enskilda egendom vid bruket, till godtgörande af denna skuld. Det brefvet blef ett viktigt Document i brukets sednaste historia. Efter Major *Staëls* bortresa afstannade bruks-rörelsen.

Jonsson åter karakteriseras temmeligen väl genom sitt förslag, att igenom Arieplög öppna en segelled mellan Bottniska viken och Norska hafvet. Naturligtvis skulle detta colossala verk ske på Statens bekostnad. För denna segelled skulle Götha Canal hafva varit en småsak. Att segla midt öfver Norrska fjell-ryggen, och det på ett ställe der den ingalunda är låg; det vill säga nå-

got! Det måste man likväl bekänna: nög var det ett radicalt medel, att upphjelpa både bruket och landsorten. Men, genom användandet af all världens skatter, kan man väl befolka sjelfva Spitsbergen och der inrätta bruks-rörelse. Förslaget blef förklaradt såsom overkställbart. När Jonsson kom till Arieplog, lofvade han både sig sjelf och andra guld och gröna skogar. Min far följde honom, då han första gången reste till bruket: han ville åter engagera honom dervid. På vägen träffade de några Nybyggare som buro spanmål öfver en morka. Han frågade huru stor betalning de fingo för detta arbete, de uppgäfvo den högst obetydliga summan: han korsade sig deröfver och lofvade att gifva 3 à 4 dubbelt. "Nu har Gud sjelf kommit," utropade en af dem på Lappska. Jonsson och min far fortsatte färden. De hade ingen skjutsbonde. Min far bar sin matsäck sjelf och Jonsson hade ingen. Man har från Arieplog till bruket dels ro-led, dels landväg att gå. Nu skulle på ett ställe båten dragas uppför en ström ifrån en sjö till en annan. Min far klädde af sig byxor och vadade i strömmen för att skjuta båten, och göra honom lös, när han fastnade på någon sten. Han hade gifvit Jonsson det uppdraget att draga båten med ett rep, som var fästadt i framstammen, och förmanat honom att icke släppa. Men när Jonsson tyckte att strömmen blef honom för våldsamt, släppte han repet, och båten, med både byxor och matsäck, drog nach Hölle: han blef krossad i spillror. Visst var nu Sansculotternes tidevarf, men att just här, och på detta viset, blifva Sansculotte hade min far icke räknat uppå. Det halp dock icke: han måste promenera

vidare, som han var. Man ämnade fortsätta färden till bruket: dit hade man närmast. Vid öfra ändan af strömmen var ett litet båthus, der funnos, till all lycka, ett par gamla tjäriga blaggarns-byxor, som någon af arbetarena vid bruket hade kastat efter sig: dermed fick nu min far equipera sig. Efter man nu var blefven utan båt, måste man gå öfver ett fjell, innan man kom fram. När nu de båda vandrarena kommo uppå fjellet, och den herrliga utsigten samt den yppiga fjell-vegetationen träffade Jonssons ovana öga, slog han förtjust ihop sina händer och utropade, att här voro ju ägor för Säterier! Men pengar, pengar! svarade den andre. Här behöfs ju inga penningar: sade Jonsson, här är ju all ting förut. Fjell-vegetationen kan i sanning bedraga ett ovant öga. Man ser de herrligaste lunder, der björken frodas ända till timmers storlek, gräs och örter uppskjuta ända till manshöjd, såsom Angelica, Aconitum och andra bladiga örter, men till boskaps-foder öfver vintern äro sådana af ringa nytta. Väl äro således dessa gräslunder goda betesmarker, i anseende till de mindre bemärkta gräslagen, men de äro ändå mer pragtfulla än nyttiga. Mest frapperas man likväl af de vidsträckta myrorna, som, på afstånd sedda, då de stå i sin bästa grönska, synas som herrliga ängar, men, när man kommer närmare, ofta befinnas odugliga att slå, såsom oländiga och glest beväxta med några korta och magra starr- och scirpus-arter. I stället för ett fält, som synes öfvergå Kungsängen vid Upsåla, finner man en oduglig, flack myra, och Säteri-utsigterna upplösa sig i drömbilder. Med tarflighet, arbetsamhet och ihärdighet

kommer dock mycket till nytta, men vill man i hast göra storverk, så måste man hafva omäteliga resourcer, och räkna på att kostnaderna icke ersättas, eller att frukterna åtminstone icke skördas af den som planterade. Ingen lärer hafva på Lappmarkens och angränsande traktors uppodling nedlaggt så stora kostnader, som Friherre Hermelin: visserligen har dermed mycket uträttats, och lands-culturen har genom honom märkeligen blifvit upphjelp, men sjelf ruinerade han sig. Hans verksamhet inskränkte sig dock till Lule Lappmark. Han hade ock något i handom, men hvad dessa Nasafjells disponenter, och isynnerhet Jons-son, beträffar, så voro de alltför medellösa för att uträtta något stort, och, såsom det tyckes, till och med en del af dem, alltför hufvudlösa att arrangera det lilla på god fot. Onkeligen var det en dålig tillställning, som vållade att spanmålen, som skulle vara till proviant för Bruksfolket, måste sommartiden bäras på människorygg öfver land och moras. Dock torde brist på tillgångar kanske äfven varit i någon mån vållande till denna olägenhet. Hade man kunnat hafva ett års förlag, så hade man kunnat göra en icke obetydlig besparing i transport-kostnaderna, derigenom, att man det ena året på vinterföret fört spanmålen till Afvaviken och sedan om sommaren sjöledes till Botsjargn eller första mårkan på vägen mellan Botsjargn och bruket, hvarigenom man haft en oafbruten farled af 8 à 9 mil. Om hösten hade man sedan kunnat föra denna spannemål till bruket med häst. Vid bruket var ofta smått om. Hade man icke haft goda fisksjöar och ängar, så hade

hade man icke kunnat uppehålla sig der. Mest ledo likväl de arma Nybyggarena. Sommartiden, som var dem så oumbärlig hemma för fiske, höbergning, och, om de så velat och haft tillfälle, arbete på åkern, måste de förnöta i Brukets arbete, i det de blefvo kallade, än att, på sätt som sagdt är, bära spanmål öfver märkorna, än att med sina hästar klöfja transporter till grufvan vid Nasa och arbeta derstädes. Den der *skuliga vederläggningen*, som de skulle få, blef högst obetydlig och på slutet, isynnerhet sedan Jonsson kom med i laget, utföll den aldrig. Vid de många Bruksherrarnas många resor, skulle de alltid stå till tjänst att skjutsa, allt på framtida liqvid: skjutsningarna betraktades såsom dagsverken. I 40 år varade bruks-rörelsen, och i lika lång tid stod Nybyggs-culturen nästan i stagnation.

År 1827 blefvo Nasafjells silfververks Bergsfrälse-hemman, utan afseende på Jonssons protection, af Kongl. Majestät förklarade för Krono: det var sista slaget för bruket, sedan det, redan i nära 20 års tid hvilat, och, såsom en egendom utan egare, utgjort föremål för en slags plundring. Hyttmästaren Carlberg uppträdde, till följe af Major Staëls öfverlåtande af sin enskilda egendom åt honom, såsom hela brukets egare, och disponerade helt och hållit efter godtycke om dess egendom, sålde och förströdde hit och dit. Hyttan brann upp, icke utan misstanka att den med flit blifvit antänd, på det, i händelse bruket åter komme att sättas i verksamhet och fråga skulle uppstå hvart inventarierna tagit vägen, man skulle hafva något att skylla på. "Der var ej mera
Lappmarken. II Delen. 15

att taga, sade tjuften, när han tog dörren", lyder ordspråket, och det har i sanning besannats i afseende på Adolphströms bruk. Carlberg är död för många år sedan. En, som satt sig ned vid bruket, har, såsom det berättas, brutit ut jernsmidet ur murarna och sålt, samt till och med, fast det låter otroligt och nog väl också kan vara diktadt, uppbränt något af bräder ihopslaget kolhus för spikens skull. Det har för några år sedan blifvit synt till Nybygge, och har en åbo, som bor i något ännu ej förstördt hus. Den fordrna kyrkan eller bönehuset lär begagnas till fähus. Man kan härvid ej annat än ovillkorligen ihåghomma det der: J hafven gjort det till en röfvarekula. Så hastigt och så i grund kan en egendom ruineras, som dock kostat betydliga Capitaler! Ingen menniska har någonsin uppstått att bevaka brukets rätt. Intressenterna hafva förmodligen icke ansett det löna mödan att berga ruinerna af ett förolyckadt verk, och dividenden af de försålda effecterna hade också i sjelfva verket varit alltför obetydlig, att man derföre skulle gjort sig något omak. Men till liqviderande af de fattiga Nybyggarens små fordringar, grundade på så stora uppoffringar och lidanden, hade de troligen varit tillräckliga, om de till sådant ändamål afståtts och icke blifvit lemnade för vind och våg till rof och plundring. — Så slutade den sednare bruks-rörelsen i Arieplog med föga mer välsignelse än den förra, och fastän icke fiendernas eld denna gången förhärjade bruket, så har dock förödelsens styggelse likaväl gått deröfver, och efter några decennier torde spåren af Adolphströms bruk vara lika omärkeliga

som af Silbojocks. Om båda har jag sagt det lilla jag vet. Det kan möjligtvis intressera kommande tider att äga denna lilla underrättelse om en forntida bruks-rörelse i Lappmarken, som, likt ett i förtid födt foster, var blott till besvärs och dog i sin linda, men kostade sin moder långt större vedermöda än om det födts fullgånget och blifvit vid lif. Jag må sluta berättelsen med en liten anekdot.

Hyttmästaren Abraham Carlberg var en utmärkt driftig och verksam man. Derföre stod han sig ock bättre än någon annan af bruksfolket, sjelfva brukets Herrar och disponenter icke undantagna, så länge de nemligen vistades vid bruket. De råkade vanligen hos honom i obligationer och till någon del i ordentelig skuld. Det var likväl icke den magra bruks-rörelsen som höll honom uppe: den verksamme och tilltagsne mannen sökte sin bergning på mångahanda sätt, och om medlen var han sällan nogräknad. Han plögade idka någon handel på Norrige, gjorde mest årligen en resa dit, köpte Hästar, Brännvin, Rum, Arrak, Caffé och Socker m. m. Denna handel var ortens ordentliga Handlande, Piteå Borgerskap, naturligtvis en nagel i ögat. Vid en marknad hade någon afundsam granne underrättat vederbörande att hans varor, som transporterades med renar, voro i annalkande. Dåvarande Lands-fiscalen Björk satte sig derföre i rörelse, i afsigt att göra beslag. Han begaf sig, åtföljd af en och annan handlande, samt handtlangare, åt det håll hvarifrån transporten väntades, nemligen vesterut på vägen till bruket. Man kom till Racktjålm, en mil i vester från Arieplog, körde der upp på gården och stan-

nade en stund. Imellertid kom Carlberg under fund med hvad som förhades. Han tog en god häst och körde efter, hann upp de öfriga i Racktjålm och körde förbi. Vål fingo de brått om att sätta efter, men Carlberg hann likväl förr fram till godset. Som han nu kom och såg att de öfriga voro icke långt efter, så tog han upp yxan och högg, så mycket han hann, sönder kaggarna och lät brännvinet och det öfriga "starka vattnet" rinna sin kos. Endast en hel ankare var ännu oskadd när de öfriga kommo: den togs i förvar tillika med det öfriga godset som icke lärer varit af särdeles betydenhet. Man vände nu om, och kom i ett sällskap till Racktjålm. Der körde man åter upp och stannade. Carlberg sade nu, man borde väl efter sådan färd smaka uppå hvad den här kaggen kunde innehålla för godt. Han tog en stekpanna och gjorde min af att gå och tappa brännvin i den, i hvilket förhafvande ingen heller hindrade honom. Men som Carlberg fått tag i ankaren, lyfte han och kastade den med sådan häftighet mot knutstenen i huset, att ankaren gick sönder och brännvinet sin kos. "Var nu så goda och sup, go' Herrar", sade han. Tre ankare hade likväl Carlberg räddat. De voro sänkta under isen vid vägen mellan Racktjålm och Arieplog. Dem visste beslagarena icke utaf och kunde icke finna. Men de fingo icke heller mycken fromma af det öfriga beslaget. Man satte in varorna i ett rum i prestegården. Det hade varit en kammare, men begagnades nu som visthus och låg i en särskild byggning. Här blef fenstret uttaget om natten och varorna borttagna. Det hade väl icke Carlberg gjort, i egen

person åtminstone, men det uti bruket var med honom i godt förstånd. Följande uagen var Carlberg icke mer i Arieplog, och blef der icke heller synlig så länge tinget och marknaden påstodo. Beslaget hade väl tillskyndat honom förlust, men beslagarena ingen vinst, och det räknade han så godt som vinst för sig.

Mellan bruket och Norrige var temmeligen liflig communication, och Adolphströms nuvarande åbo fortsätter den. Han förskaffar sig till ock med spannemål derifrån sommartiden medelst klöfjande. Han lägger då en tunna på hvarje häst. Äfven andra Westerbyggare i Arieplog deltaga ibland i dessa Norriges-färder. Men betydligt närmare är från Silbojock till Norrige, än från Adolphström. Sannolikt införskaffades under Brukstiden mycket brännvin från Norrige, såsom man kan finna af det omtalade beslaget. Deri var väl icke heller något att klandra, om man blott inskränkt sig till brukets egna behofver, men det lærer nog äfven hafva minuterats ut åt Lapparna. Uti visitations-acterna finnes pastor beständigt hafva fört klagan öfver brännvins krögeri under 1790:talet och början af 1800, men efter brukets upphörande förekommer samma klagan icke. Ingen af bruksfolket dref dock communicationen med Norrige så lifligt som Carlberg. Han var der ock, i de hit angränsande trakterna, allmänt känd, var äfven der lika djerf och tilltagsen som här. En gång berättas det att han, stadd på återresan med en hop hästar, som han köpt, kom till en gård der mannen var död och man just då höll uppå att förrätta arfskifte. Jag känner icke inrättningarna i Norrige, men det

berättas, att jordegendomarna, i denna trakten af landet, af innehafvarna icke besittas under ärftlig besittningsrätt, utan måste vid innehafvarens död *böxlas*, såsom det heter, hvilket lærer innefatta ett förnyadt köp på lifstid, dervid det lærer stå hvilken som heldst öppet att *böxla*. Af den lösa egendomen åter lærer, likasom med likstol hos oss, en ko eller ox vara domaren i orten förbehållen. Nu ville Carlberg här köpa en ox, men man svarade att den var undantagen för *Sorenskrifvers* (Domarens) räkning. Carlberg visste att Enkan var i torftiga omständigheter. Han gaf henne i hemlighet betalning för oxen. Derpå tog han den uppenbarligen i de närvarandes åsyn, sägande sig hafva lika stor rättighet till honom som sorenskrifver: den ena hade lika litet svettats för honom, som den andra, och "hälsa Sorenskrifver att Carlbergen tog den." När han nu följande året kom och Sorenskrifvaren träffade honom, så blef det fråga om den der oxen, och huru Carlberg hade understått sig att taga honom; men Carlberg, som aldrig var förlägen om ord, höll för Sorenskrifver en sådan straffpredikan om Enkors och Faderlösas skamlösa plundring, att Sorenskrifver lærer tyckt sig icke kunna hafva några händer med honom. Förmodligen hade Carlberg understöd i de öfriga närvarandes opinion, kan ock vara ovisst på hvad grunder Sorenskrifvers rätt till oxen stödde sig. Äfven i Svenska Lappmärken usurperas rättigheter, som torde hafva svårt att hålla prof inför Lagen. Huru grundad hela berättelsen för öfrigt är, lemnas derhän. — Bland de många anecdoterna om Carlberg är äfven ett svar, som han skall hafva

gifvit en temmeligen betydande man, som en gång, i egenskap af att hafva någon slags inspection öfver Tullväsendet, besökte Arieplogs marknad. Han hade ingått i Carlbergs stuga och satt der vårdslöst till hälften på disken. Nu var Carlberg känd för begifvenhet på starka drycker och kom in väl beskänkt. Då sade den andre: "nå, har Carlberg nu frukosterat?" "Ja väl, svarade Carlberg, men icke ännu tillräckligt, så länge skinkan är på bordet." — Allt hvad denne man företog sig, skedde med drift. På slutet, sedan ingen sannolikhet var att bruket skulle åter sättas i gång, började han upparbeta sitt förut under bruket lydande Nybygge. Marken var den argaste stenkläpp, men han bröt upp den till åker och man sår der nu två tunnor Korn och Potäter dessutom. Skördas annorstädes godt år, nog skördas der också. Ehuru bland hans sednaste arbeten, torde detta blifva det varaktigaste, och göra honom mera minnesvärd i afseende på Arieplogs kultur, än den fordne Ægidius Otto.

Ægidius Otto var, såsom jag ofvan sagt, jemte Joh. N. Læstadius och Eric Noræus, sannolikt den förste Nybyggaren i Arieplogs Lappmark. De båda sistnämnda dödde 1697. Om Ægidius Otto här dödt, eller när det skett, vet jag icke; men inga afkomlingar efter honom finnas. Deremot nämnes, på ett och annat ställe i kyrkoböckerna, en klockare vid namn Noræus i Silbojock, och denne var otvifvelaktigt son till Eric Noræus, och bror till *Herr Pehr* (Petrus Noræus Fjellström), som i Silbojock efterträdde sin fader i egenskap af pastor. Klockaren Noræus var ock-

så naturligtvis en Nybyggare såsom presten. Han hade icke så stor lön och det var honom därför så mycket angelägnare att lefva genom boskaps-skötsel. Af Joh. N. Læstadii söner åter, blef sonen Johan, som bibehöll namnet *Læstadius*, pastor, och Olof, som antog namnet *Læstander*, Klockare. Prestvärdighetens tillfälliga ärftelighet skapade en viss ärfthighets-åsiqt i afseende på prestebordet. Detta var ett Lappland med goda fiskelägenheter, som förmodligen formeligen blifvit anslaget och upplåtit af kronan. Det begagnades nu af presten och klockaren gemensamt. Båda betraktade det såsom ett arf af deras fader, och de hade sina gårdar helt nära hvarandra. Vid början af 1700 har man således åtminstone 4 Nybyggare i Arieplogs Lappmark, nemligen klockaren och presten i Arieplog, samt klockaren och presten i Silbojock. Såsom Nybyggare betraktad måste klockaren gå framföre, ty hans embete kunde lättare gå i arf, och han och hans familj vara mera att påräkna såsom beständiga innevånare i Lappmarken. I Silbojocks socken hann Nybygges-culturen icke längre än så. Silbojock blef på 1730-talet förenadt med Arieplog, dermed upphörde presten att vistas der. Klockaren Noræus lærer redan förut hafva begifvit sig till Norrige. Vid församlingarnas förening var *Pehr Zachrisson* klockare i Silbojock. Han flyttade då till Arieplogs socken och bosatte sig i *Racktjålm*, en mil vester om Arieplog. Han var oäkta son af Herr Pehrs dotter Justina Fjellström och en Lapp, *Stor Zachri* kallad. Olof Læstander och Pehr Zachrisson äro de egentliga stamfäderna för Nybyggarna i Arieplog. Men

Nybyggare äro uppkomna icke blott af Svenskar utan ock af Lappar. Fiskare-Lapparna insågo snart huru viktigt det var att hafva kreatur. Sannolikt skaffade de sig af presten eller klockaren en kalf att börja med, och uppfödde den: så fingo de en ko. Då uppfödde de sedan kalfvar efter den kon, så att de fingo flera. Just på sådant sätt har under min tid Fiskare-Lappen Unnas och äfven en annan Lapp vid namn Henric Olsson börjat öfvergå till Nybyggare. Sedan nu Lappen fått en ko, blef det honom nödigt att uppsätta ett litet fähus, och att vistas på ett ställe öfver vintern. När man nu på detta sätt fått ett bestämdt hemvist, fann man snart skäligt att der bygga en stuga såsom varmare och bekvämligare att bo uti, än kåtan. Jag har beskrifvit (Journ. pag. 437) Unnas's hemvist; deraf kan man sluta huru dessa äldsta Lapp-Nybyggen voro beskaffade. Ett sådant skall hafva funnits i *Racktjålm* redan före Pehr Zachrisson, och i *Kasker* förr än Lars Læstander, en son af klockaren Olof Læstander, der bosatte sig, hvilket äfven måste hafva skett på 1730-talet. I *Koroqueik* var i min fars barndom en Nybyggare benämnd Olof Jacobsson. Han var Tings-tolk, och hans förfäder, som hetat Jacob Olofsson och Olof Jacobsson, hade äfven varit det. Jag kan ej med visshet säga om de voro Lappar eller Svenskar till härkomst: det förra är sannolikast. Man bör ej förundra sig att ovissheten är så stor, fastän det gäller blott ett århundrade tillbaka. Vill man börja uppå att utreda en allmoges genealogier, skall man nog råka i lika dunkel och ovisshet hvar som heldst, så snart man gått ett

århundrade ifrån den närvarande tiden. Traditionens större varaktighet uti ett land, der skriften ännu icke utträngt sagan, har man att tacka för de ändå temmeligen fullständiga och tillförlitliga underrättelserna om en tid, som går ända till ett och ett halft århundrade tillbaka. Jag vet väl att många skall anse denna berättelse om gamla klockare och nybyggare alltför mager, och ingalunda förtjent att tryckas eller läsas. Det kan väl ock på sitt sätt vara rätt, och de flesta torde fara om de blad, som af den upptagas. Men den tid kan möjligen komma, då dessa bladen skola anses såsom de enda läsvärda i hela Boken, såsom de der gifva upplysning om Svenska folkets bosättning i ett då kanske betydligt landskap i Fäderneslandet. Den historiske forskaren, fäfängt genomletande urkunderna för att finna en tillförlitelig och fullständig Archeologie öfver de mest namnkunniga och eljest till de minsta omständigheter kända länder på jorden, skall kanske med tillfridsställelse läsa den öfver ett, det kalla Nordens aflägsnaste, land, som snart i tusende år varit föremål för främlingars vidunderliga sagor, men i sinom tid sjelft, igenom en inföding, förtäljde sin saga utan dikt. Culturens uppkomst och framskridande i ett land synes mig vara det viktigaste i det landets historia, och sedan man öfverallt läst huru eröfrare slagit ner härar och förödt riken, kan det för ombytet skull roa att se huru Nybyggare ródja skog och grafva diken.

Med att ródja skog och grafva diken befattade sig likväl desse Arieplogs Nybyggare ännu icke. Fisket var deras hufvudnäring, dernäst

boskapsskötsel och jagt. Deras Nybyggen hade varit Fiskare-Lappars hufvudvisten, och voro icke heller nu stort annat. Man födde några kor, man flyttade icke af och an inom Lapp-landet: deri låg den väsendteliga skillnaden. Dock hade man om sommaren, såsom ännu, sina fäbodas, der man stundom uppehöll sig, så att nybygget ibland stod alldeles öde. Spillningen undan kreaturen förstod man så litet att värdera, att den till en del vräktes i sjön, på det man skulle blifva den qvitt. Likväl torde små täppor vid gårdarna tidigt nog hafva begynnt upptagas. Min far berättade att hans mor, som var pastorska i Arieplog, hade tagit upp några små åkertäppor. Det är också naturligt att ingen skulle förr falla på idéen att försöka jorden än prestens hustru, som lifligt måste känna behofvet af en liten kryddgårds-täppa. Jag kan ej förmoda annat än att försök dermed måtte hafva gjorts redan i de första presternas och Ægidii Ottos tider. Att skaffa sig några frön af rotkål, morot, persilja m. m. var en allt för lätt sak att man skulle underlåtit det, heldst dessa presthustrur, komma från nedre landet, sannolikt voro dermed vane. Från presthustrun härleder sig således, enligt min tanke, Lappmarkens första åkerbruk, men just derföre torde det ock länge hafva stannat vid små kryddgårdstäckor. Och när man ändteligen fick det infallet att försöka äfven med korn, så stannade åkerbruket ändå länge vid blotta täppor. Att befatta sig med åkerbruk ansågs i Arieplog länge lika heterogent för en karl, som att spinna och väfva. Den idéen har räckt fram nästan ända till mitt minne, och är till och med

icke ännu helt och hållet försvunnen. Det vittnar tillräckligt att åkerbruket ledde sitt ursprung från qvinnorna. Barn kunde de nyttja till biträde dervid, och någon gammal gubbe, som ingenting annat dugde till, torde hafva roat sig med att påta upp någon sten och böka upp en liten jordfläck, men karlar hade annat göra än befatta sig med sådant vackel. Bössan var deras redskap, icke gräfvat eller spaden. Fiskredskapen, den skaffade något i grytan; dermed hade gammelfäderna (*Tälutsch almatjah*) lefvat: de gubbarna visste nog hvad de gjorde. Pojken behöfde icke heller vara stor, innan han ansåg sig för god att smutsa sina händer med qvinnfolks sysslor. Så snart han dugde till något, skulle han följa kärra far i fiske. Det var ock helt naturligt att åkerbruket ännu på lång tid icke kunde komma sig för och vinna något förtroende. Nybyggställen voro valda med afseende på bästa fisket, men icke alls beräknade på något åkerbruk. Sjelfva Arieplog är en den argaste stenkläpp, Kasker sammaledes, Koroqueik i myror och frostländighet, Racketjalm icke stort bättre. Dessutom togs utsädet från nedra landet, det gick för sakta att kunna hinna till mognad vid denna Polhöjd. Huru långt åkerbruket hunnit vid 1770:talet, visar Sam. Öhrlings Disputation öfver Arieplog, utgifven under Joh. Lostboms præsidium i Upsala 1773. Nybyggarna voro då, utom pastor och scholmästare, åtta. Kasker räknades för det bästa Nybygget. Der var utsädet icke fullt en tunna, vid de öfriga ungefärligen en half tunna. Öhrling upptager således hela socknens utsäde till fyra och en tredjedels tunna, deri likväl icke

inberäknadt hvad pastor och scholmästare sådde, men detta var också högst obetydligt, så att man åtminstone icke kan antaga det till mer än på sin höjd två tredjedels tunna, att man således må få fullt fem. Vid betraktande af omständigheterna kan man också icke mera vänta: väl nog att det redan hunnit så långt. Men nu inträffar bruks-tiden, och Nybyggs-culturen blef qvarstående nästan på samma punct ända till början af 1800-talet.

Den gamle Olof Læstander hade lefvat ända till omkring 1760. På Öhrlings tid, eller 1773, voro hans söner, Länsman Lars Læstander i Kasker, och Petter Læstander i Buokt. Lars Læstanders son, Olof Læstander, var klockare. Af Pehr Zachrissons söner var Zachri Pehrsson fadrens efterträdare i Racktjålm, de öfriga voro ännu icke sina egna. Af Arieplogs nuvarande 40 Nybyggare äro 7 med namnet Læstander och 5 af Pehrs Zachrissons manliga afkomlingar, men intet enda Svenskt hus finnes, som icke genom qvinnolinien är inveckladt i de båda stamfädernas slägt, och har blifvit deri likasom naturaliseradt, så att socknens 250 svenska innevånare i sjelfva verket utgöra en enda slägt. Det är ock till märkandes att den gamle Olof Læstander och Pehr Zachrisson voro sins imellan slägt, på det sättet, att den förre var broder till Herr Pehrs hustru, Agatha Læstadia, som var Pehr Zachrissons mormor. Allt hittills har, mig vetterligen, ingen af Arieplogs svenska innevånare varit häktad eller tilltalad för något gröfre brott, utom tvenne, som just i år (1833) sletto spöstraff för stöld. Af dessa var den ena en nyss inkommen

Nybyggare, bördig från Arvidsjaur och med både språk och seder icke naturaliserad i församlingen, den andra en försvenskad Lappgosse.

Icke heller har sedan stamfadern Pehr Zachrisson, mig vetterligen, något svenskt oäkta barn blifvit födt, utom af tvenne olyckliga qvinnor, som båda just derföre äro märkvärdiga. Den ena var en piga ifrån nedra landet, som dolde sitt tillstånd, födde i löndom och dödade fostret på det förfärliga sättet, att hon tog det i benen och slog mot väggen. Hon förnyade slaget 2 å 3 gånger innan det arma fostret förlorade lifvet. Barfotad skulle hon nu genom snödrifvorna vada ner till strömmen för att kasta barnet dit, men förmodde icke komma fram, utan vände om och lade det under ett golf. Om morgonen röjde de blodiga spåren och hennes sjukdom händelsen. Hon bekände, dog i barnsängen och begrafdes i galgbacken. Den andra olyckliga barnföderskan var en af Pehr Zachrissons afkomlingar benämnd Martha. Hon framfödde, jag kommer ej säkert ihåg, om det var 5 eller 6 oäkta barn tid efter annan. Sista gången var märkvärdig. Förskjuten af alla, ville väl den olyckliga människan uppehålla sig på kyrkoplatsen, men blef förmodeligen tillsagd att förfoga sig dädan. Väl hade hon många släktingar, men hon visste väl huru välkommen hon skulle vara efter så många förebräelser, förmaningar och varningar, så ofta och så förgäfves gifna. Utskjuten, såsom hon tyckte sig vara, från människors samfund, ville eller vågade hon icke begifva sig till någon människa, utan begaf sig till en ödslig holme i Hornafvan. Ett barn förde hon med sig, det andra,

väntade hon, och födde det ock verkligen på holmen. Intet våld bar hon hvarken på sitt eller på barnens lif, men hennes afsigt var att der dö med dem. Hon hade ingen mat, men tillbragte på holmen flera veckors tid, och det är obegripeligt med hvilken ståndaktighet hon kunde gå den långsamma hungersdöden till mötes. På isföret hade hon kommit till holmen, men nu var islossningen imellertid skedd och sjön öppen, så att det stod icke mera i hennes fria val att begifva sig derifrån. Likväl torde hon icke hafva saknat tillfälle, att anropa hjälp, om hon så velat, ty båtar passerade ofta i farvattnet på så nära håll att hon säkert kunnat gifva sig tillkänna. Lifvet uppehöll hon imellertid genom att äta tallkottar, bark, sofva o. s. v. Sluteligen blef hon vid midsommarstiden funnen af några, som kommit på holmen för att söka ägg, och kom på det sättet till rätta. Båda dessa händelser hafva passerat inom mitt minne, nemligen mellan 1810 och 1820. På den föregående tiden var således, under mer än 100 år, intet svenskt oäkta barn födt; i hufvudstaden är mer än tredjedelen af barn som födas oäkta! Och dock ligger här ungdom af båda könen ofta och uppenbart tillsamman; der, på sätt och vis, aldrig! Hvad kan nu vara orsaken att stora hufvudstäder i allmänhet öfverträffa i denna slags immoralitet? Det kan väl komma deraf att en myckenhet slöder drager sig ditåt, såsom Sallustius säger om Rom, att allt förderfvadt pack drog sig dit likasom orenligheterna ner på külen i ett fartyg. *Plebs Urbana* var således icke just något hedersnamn, liksom hos oss *mebben*. Men det

torde vara temmeligen säkert att det icke är egenteligen mobben som fyller barnhusena. Den stora olikheten i stånd och villkor bortskymmer för mångas ögon det absoluta, det under trasorna eller purpurn ändå lika heliga människovärdet. Man besinnar icke att tiggare-flickans ärbarhet och dygd är lika dyrbar och har lika anspråk på helgd, som dottrens i det förnämsta och rikaste hus. Namnet *Piga* gifver den obetänksamme ynglingen eller förderfvade mannen, såsom han sjelf tycker, rättighet till allt, och under namn af *små friheter* begås det *ädla rövveri*, som beröfvar den svaga dess enda dyrbarhet, såsom, i propheeten Nathans liknelse, den fattige dess enda får. Dock blifver det ädla rövveriet icke ohämnadt, ty så fortfar propheeten: "Thetta säger Herran: Si jag skall uppväcka ondt öfver dig af ditt eget hus, och skall taga dina hustrur för din ögon och skall gifva dinom nästa att han skall ligga när dina hustrur om ljusa dagen." Sedan *ädla rövfare* uppstått och det icke är någon skam att vara det, så göra de ädla rövfarena ock infall i hvars annans hus, och propheetens hotelse går i fullbordan. Qvinnans ärbarhet, till pris öfverlemnad utan hägn af opinionen, blifver lätt tillgänglig, och qvinnan sjelf förlorar sitt värde. Der säkerhet till egendom icke finnes, der är man icke heller mån om att förskaffa sig egendom, man lefver heldre för dagen, heldst när man har tillfälle dertill. Man vill ej hafva till häck den buske, hvars löf och rosor strax borttagas af vinden, men som sedan rispar med sina taggar. Så minskas, i stora och förderfvade städer, år för år antalet

antalet af ingångna äktenskap, och de börja upplösas ännu under båda makarnas lifstid. Så måste i det gamla Rom strafflagar mot cœlibatet gifvas, och den stora staden, ändå tård af sin egen kräfte, stod ödslig och folktom, i stället för en skräck för folken, blott såsom lockmat för deras plundringsbegär. Så straffar synden sig sjelf, såsom det heter, och varder ytterligare straffad. Menniskans heligaste rättigheter föraktas icke ohämnadt och trampas under fötterna. Äfven det privata lifvet får erfara det, ty den husliga sällheten flyr den husliga sällhetens förstörare, med förslöade sinnen och förkolnadt hjerta söker han förgäfves skingra lifvets ledsnad, vid dess ödsliga tomhet. "Snart från din hjessa, snöbeklädd, Den unga glädjen, yr och rädd, Skall med behagen fly till rygga, Och ingen ljuflig sömn mer trygga Och inga kärlekar omskygga Din ensamma, din kulna bädd."

Dock hvi sväfvar jag kring de stora städernas gyllene palatser, och spökar omkring deras hvitmenade grifter, fulla af de dödas ben? Det torde icke höfvas mig att gråta öfver Jerusalem, om ock hvarje rätt Israelits hjerta lågade för Israels hufvudstad, denna hela folkets föreningspunct, hysande i sitt sköte forntidens minnen, nutidens verklighet och framtidens förhoppningar! Jag återvänder till den gamla gråstens-staden Arie-plog och mina fäders låga hyddor, inom hvilka dock lyckliga familjer lefvat och ännu lefva. Man må dock icke göra sig ett alltför lysande begrepp om folkets dygd och moralitet, ty måttlig kan dygden vara, fastän icke mannen blir

Lappmarken. II Delen. 16

hängd som tjuf och qvinnan befunnen med oäkta barn. Det fullkomliga lifvets ideal skall alltid förgäfvos sökas inom verklighetens område, och det finnes mycket, ganska mycket, att anmärka emot den församling jag beskrifver. Men gifve Gud att alla församlingar dock vore sådana som denna!

Jag har i det föregående visat Nybyggs-culturens upprinnelse från Presterskapet, och huru Presteslägterna började befolka landet. Från dem härleder sig dock Nybyggare-befolkningen blott till någon del. I de närmare åt nedra landet belägna Socknarna tyckas till och med prestslägterna blott till obetydlig del hafva befolkat landet. När inflyttningar började ske, togo de så öfverhanden, att man för dem knapt upptäcker den äldre colonisationens gång. De nedre Socknarnas närmare läge till nedra landet lättade både prestslägternas utflyttande efter presternas död, och andras uppflyttande. De nya sedan 1790 bildade socknarna, Fredrica, Dorothea, Wilhelmina och Stensele, äro, af lätt begripliga orsaker, icke befolkade med prestslägter. Åsele och Lycksele erhöillo tidigt Nybyggare från nedra landet. I Arvidsjaur voro presten och klockaren ensamme allt till 1760:talet. Det var en liten församling och presterna der erhöillo derföre transport, så att de kommo att flytta derifrån med sina familjer. Men uti de gamla öfre socknarna, der Nybyggarena icke så snart kunde ökas genom ankomlingar från nedra landet, föröktes de i stället igenom Lappar, och icke så få Nybyggen hafva att tacka dem för sin tillkomst, äfvensom många, numera fullkomligt Svenska slägter till ursprung-

get äro Lappska. Många, som på manliga sidan räkna Svenska förfäder ända från början, härstamma dock på mödernet från Lapp: och härstamningen på mödernet är, såsom hvar man vet, åtminstone fullt ut så säker som den på fädernet, fastän ättartalena icke egenteligen upp-
 rättas efter den. Således, ehuru släkten Læstadius är Svensk, härstammar dock jag både på Farmors och Mormors sida från Lapp. Min farmor hette Catharina Gran, dotter till Kyrkoherden Olof Gran i Neder-Calix, som var sonson till Olaus Stephani Gran, Pastor i Lycksele och född Lapp. Min mormor hette Catharina Læstander och var dotterdotter till Sjul Granberg, hvilken var Pastor i Arieplög och Lapp född. Så gå Lapp, Prest och Nybyggare om hvart annat och härstamma från hvarandra. Mången vill ej veta utaf Lappsk härstamning, men jag ser ej hvad ondt kan ligga deri att ens förfäder varit af Lappsk nation. Den ena stamfadern var lika god som den andra när han lemnade dugliga ättlingar. Mycket bättre är att gifva än låna glans af förfädrens namn, och så snart vi icke äro mulatter eller mestizer, kan det qvitta oss temmeligen lika, huru våra förfäder sågo ut och voro klädda, antingen de buro skinnpels eller kapprock. Igenom presten är släktskap knuten mellan Lapp och Svensk, och skulle man börja upp-
 rätta stamtaflor, så skulle mången, som icke anar den minsta förvandtskap med Lappmarken, med förvåning finna sin härstamning rent af från Lappsk härkomst. Den gamla preste-släkten Gran var, såsom jag redan nämnt, Lappsk till sitt ursprung. Flere andra präster voro ock i äldre ti-

der födda Lappar. Till mindre antal har dock Lapp öfvergått till Svensk på det sättet, än genom Nybyggs-culturen, som dock äfven har sin första upprinnelse från presten. Att Kasker och Racktjålm i Arieplog sannolikt voro påbörjade af Lappar, har jag redan nämnt: de öfvergingo dock tidigt antingen genom köp eller genom den Lappska familjens utslocknande, i Svenska händer. Koroqueik deremot är ännu inom första anläggarens släkt, och derifrån äro flere Nybyggare utgångna till andra lägenheter. Nurrholm uppträder såsom Nybygge vid medlet af 1700-talet, och då varande åboen hette Jon Pehrsson, var Lapp till börden, men blef Svensk. Han hade en bror vid namn Pål Pehrsson, som var och förblef Lapp. Igenom honom, Pål Pehrsson, har Arieplog också en galgbacke, ty han blef för stöld och mångfaldiga andra missgerningar hängd. Han har plägat uppehålla sig ensam i skogarna och lefva nästan som en röfvere. Om vintern har han uppehållit sig i stenklyftor på holmarna i Udjaur, och alltid haft laddad bössa för att försvara sig, i fall man skulle komma och vilja gripa honom. När han skulle gå till döden, uppgaf han, såsom den största synd, han begått, och som mest graverade honom, att han en gång hade flått en ren lefvande och sedan släppt lös honom. Men renen hade sprungit efter honom, låtande sitt vanliga läte, likasom gjorde han honom förebråelse för den barbariska gerningen och fordrade igen sin pels af honom. Nidingsverket lærer hafva varit ämnadt till hämnd åt renens egare, men när det oskyldiga misshandlade djuret nu sjelft tyktes göra honom förebråelser, så kunde han ej uthärda det: han tog och stack ner renen.

Ehuru Lapp, har Jon Pehrsson på sin tid varit en af de förnämsta Nybyggarena. Hans dotter blef arftagerska till Nybygget och gifte sig med en brukskarl benämnd Olof Burman. De hade 6 söner, och äro af dem flera nya Nybyggen upptagna. Vid 1760 upptogs Sackavare Nybygge äfvenledes af en Lapp vid namn Ol Mårtensson. Han hade tjent i pastors hus och derunder antagit Svensk klädedrägt. De ttyckes väl vara en likgiltig sak hvad kläder man brukar, men för Lappens öfvergång till Svensk är denna omständighet vanligen afgörande. När Jungfrun förbytt bindmössan i hatt och plumer, så har man ju också Mamsellen färdig. Sammaledes när Lappen förbytt sin skinnpels i vadmalströja: då är strax en ann så god som en ann. Väl hafva de födda Svenskarna ändå svårt nog att glömma den fordna Lappen, som går likasom en skugga bakefter den nya brodern, liksom också den nya Mamsellens fordna jungfrudom står henne i fatet, men när den nye mannen (*Novus homo*) blifvit en verksam och duglig nybyggare, så förskaffar han sig så småningom jemnlighet med de öfriga, och hans efterkommande hafva af honom mer heder än mén, likasom, också det, af samtida andryghet föraktade, namnet hos efterverlden blifver ett ärofullt namn, och legitimerar ättlingarna såsom storättade män. Ol Mårtensson blef först Länsman: dertill lærer han likväl icke hafva dugat, och hans minne i denna egenskap är alldeles förgäta. Han lærer icke heller länge hafva varit det. Såsom Nybyggare deremot nämnes han med synnerlig aktning och isynnerhet såsom på sin tid den första timmerkarlen, hvilket är en vigtig

sak för dem, som skola sätta yxan till trädens rot och bygga helt och hållet ånyo. Sackavare innehafves ej mer af Ol Mårtenssons efterkommande, men trenne andra Nybyggen äro af dem anlaggda. Bland Arieplogs nuvarande nybyggare äro tvenne födda Lappar, men försvenskade, och tvenne, som äfven såsom Nybyggare bibehålla sin Lappska dräkt och sitt språk. Båda två de förra, samt en af de sednare hafva tjent hos Svenskar och derigenom öfvergått, men den fjerde, Jon Thomasson i Gargaur, var en till Nybyggare förvandlad fiskare-lapp. Förvandlingen hade börjat redan under hans faders, Thomas Olssons, tid och småningom framskridit. Man födde några kor, får och getter, samt häst. Sluteligen hade ordentelig syn blifvit hållen, och immission meddelad. Dermed var ingen annan förändring skedd, än att hvad som förut redan var ett Nybygge, också blef förklaradt för Nybygge, och innehafvaren derigenom försäkrad om bibehållandet af de lägenheter, som han begagnade. Fordom hade man icke brytt sig om att hålla någon syn, utan Nybygges-lägenheterna innehades i egenskap af Lappskatte-land, såsom de förut varit, och man begagnade de ängar och fiskelägen som på Lapplandet funnos. Men nu, då Nybygges-culturen börjat stiga, och Nybyggare uppkomma, utan Lappland, endast genom insynandet af tjenliga lägenheter, och den gamla opinionen, att den som rådde om Lapplandet rådde också om allt som inom Lapplandet fanns, försvunnit; så blef det för hvar och en nödvändigt att låta syna sitt Nybygge, om han dervid skulle hafva någon säkerhet. Hvarje ny åbo måste ock-

så söka ny immission, ehvad han ärft eller förvärfvat nybygget. Detta hade dock Jon Thomasson försummat, till sin olycka. Gargaur nybygge hade goda lägenheter och någon torde derföre haft godt öga till det. I åboskyldigheternas fullgörande lærer ock något brustit, dock hade Jon Thomasson gjort mera skäl för sig än hans företrädare, fadren Thomas Olsson och brodern Måns Thomasson, så att han på den grunden svårligen torde kunnat skiljas från besittnings-rätten, åtminstone icke på större skäl än mången annan fattig Nybyggare som fått behålla sitt Nybygge. Imellertid troddes detta vara orsaken, när det började förljudas att han skulle mista sitt hemman. Man blef derföre helt öfverraskad, när från Landshöfdinge-Embetet en kungörelse kom, att som Gargaur Krono-Nybygge vore af Måns Thomassons arfvingar lemnadt öde, så kunde sökande dertill inom viss tid anmäla sig hos Landshöfdinge-Embetet, dervid borgen för åboskyldigheternas fullgörande borde åtfölja. Denna kungörelse torde likväl icke hafva varit beräknad af den som till äfventyrs stod efter Gargaur, ty sedan det blifvit lemnadt hvar och en öppet, att söka ett godt nybygge, som stod att erhålla gratis, så hade man att förvänta en talrik skara af sökande, och då kunde det blifva ovisst, hvilken som skulle få det. Endast tvenne sökande infunno sig. Att ett godt och beboeligt Nybygge blifvit lemnadt öde, kunde väl ingen föreställa sig, och ett obeboeligt ville ingen hafva. De skälena torde hafva gällt för dem som icke kände Gargaur, men de som kände det, visste att Jon Thomasson var der, och det hade ännu aldrig händt

att en åbo blifvit fördrifven och en annan fått Nybygget för intet. Saken var, med ett ord, så ovanlig, att den icke rätt uppfattades och ingen kom sig före att söka. Ingen hade varit närmare dertill än Jon Thomasson, men den arme mannen lefde i den opinion, att han blifvit dömd från hemmanet för bristande åboskyldigheter, och att det således icke gällde för honom att söka. Länsmannen, som förestod både Sorsele och Arieplog, och derföre ofta passerade förbi Gargaur, på sina resor mellan de båda socknarna, hade tagit om hand de gamla handlingarna: ingenting hade varit för honom lättare än att upplysa Jon Thomasson om, att han borde söka immission på Nybygget, men i dess ställe beskref han det för Landshöfdinge-Embeteet såsom ödestående, och till följe deraf emanerade den omnämnda kungörelsen. Såsom sökande infunno sig länsmannens båda fjerdingmän, af hvilka den ena innehade Nybygge i Sorsele, den andra i Arieplog. Den förre hade vid sin ansökning andragit, att han ville lemna Nybygget åt en barnhusgosse, som af honom uppfostrades. Derigenom tog han företrädet, men Landshöfdinge-Embeteet utfärdade immission icke för honom sjelf utan för barnhusgossen, hvilket sannolikt icke heller var påräknadt; och det blef ett icke så lätt problem för fjerdingmannens politik att kunna åstadkomma ändring häri. Huru länge han dermed bråkat, har det likväl slutligen lyckats, och den imellertid myndigblefne Barnhusgossen sitter nu vid Gargaur i egenskap af landbonde efter att förut hafva förklarats oförmögen att detsamma såsom åbo innehafva. Barnhusgossens och hans fosterfaders förhållande

må nu imellertid vara huru som heldst: den förre lärer af den sednare i alla fall hafva erhållit åtskilliga förmåner, så att han icke med skäl torde kunna mer pretendera. Men det vidrigaste var, att Jon Thomasson måste från sina fäders ärfda grund, som sparf från ax, utan den ringaste ersättning för de kostnader han der nedlaggt medelst bygghandlet af åtskilliga hus, hvilka vid den hållna tillträdes-synen upptogos såsom Nybyggets tillhörighet, ehuru de visserligen icke bort det, enär Jon Thomasson icke betraktades såsom Nybyggets åbo, men deremot, i egenskap af Lapplandets innehafvare, hvilket han åtminstone ostridigt var, hade byggt på sina fäders urgamla Lappvall. Han lærer väl ock gjort påstående om ersättning för husen, men afspisades af länsmanen med det svaret, att han borde vara glad om han sluppe betala något, långt ifrån att erhålla. Det är nemligen föreskrifvet, att den som icke fullgör de ålaggda åboskyldigheterna, skall icke allenast förlora besittnings-rätten till sitt innehafvande Nybygge, utan ock dessutom betala till sin efterträdare hvad som kan finnas vara eftersatt i de ålaggda odlings-skyldigheterna — en författning hvars orimlighet jag framdeles vill reflectera öfver. Sålunda fördrifven, flyttade nu Jon Thomasson med hustru och barn till en annan sjö, der han tillförne plägat vistas någon tid om sommaren och hade något sommarfähus. Här synade han nu ett nytt Nybygge och bosatte sig så godt han kunde, beständigt utsatt för fattigdom och flerfaldiga olyckor: den fattige kan aldrig blifva fullfattig, heter det. Imellertid blef Gargaur härigenom nu först verkligen öde, och

jag hvilade der, natten mot Juldagen 1828, i ett ko-bås!

Detta gick till på följande sätt. Jag ämnade begifva mig till Åsele marknad, och körde åstad hemifrån den 24 Dec. med tvenne lass, bestående af fisk och renstekar, utgörande mitt marknads-gods. Det ena lejde jag skjuts för, det andra drog slompen. På Udjaur mötte jag några Sor-sele-boer, som körde till Arieplog för att der köpa upp några vahror och föra ut till Lycksele marknad. Bland dessa var också den ofvannämnde nya åboen i Gargaur. Till honom sade jag: "Nu ämnar jag köra till Gargaur och gästa Jul-afton hos er, och ni far till Arieplog! Kanske finner jag icke ens en vedspillra att göra upp eld när jag kommer. Dermed är ingen fara, svara-de han, finner ni ingen ved, så gifver jag er lof att taga och bränna upp någon bod som der står. Nå godt! svarade jag, så mycket ni hör det, gode vänner: jag har fått lof att taga en bod till ved-brand. Ja, derom ingen fråga, upprepade åter den andre; finner ni ingen ved i huset, så tag och bränn en bod." Detta var halft skämt och halft allvar å ömse sidor: å min sida innefattade det en slags förebråelse, att han tagit den andras hem-man, under förevändning att det stod öde, men nu först gjort det öde, så att en resande icke kunde, såsom förr, finna der en hviloplats; å hans sida åter ett försvar, hvarigenom han ville låta förstå att ved otvifvelaktigt fanns der. Jag kom om afton till Sebmeaur, der gamle nybyggaren Hans Hansson var hemma, och icke faren upp till Arieplog till högtiden. Han var likväl högst ohugad att fara ut och skjutsa, heldst Gargaur

numera vore öde, så att han icke skulle kunna få någon aflösning der, utan måste skjutsa ända till Moskenåive. Och till på köpet, sade han, finns det säkert ingen ved i Gargaur att kunna få upp eld, medan man hvilar. Åh! dermed är ingen fara, svarade jag; jag har fått lof af egeren att bränna upp en bod, om der ej finnes ved. Gubben begaf sig då åstad. En nybyggarehustru från Lycksele var äfven med i sällskapet. Så snart vi kommo till Gargaur, gingö vi in att se efter, om der fanns någon ved, men der var ingen. Derpå stallade vi in våra hästar i ett fähus och skulle sedan fundera hvad utväg vi skulle taga för att få oss eld. Men när jag väl hade satt in Slompen i ett bås och gifvit honom hö, så tänkte jag: här är oss godt att vara, och lade mig insvept i min stora renskinspels i närmaste bås och somnade. Gubben och hustrun stodo imellertid vid stugan och väntade på min återkomst; men när jag blef borta, föll det dem in att tro, det hästarna hade sparkat ihjel mig. Redan voro de rädda för mig såsom spöke. De kommo ängsliga och fruktande till fähuset, men vågade sig icke in, utan ropade utanföre. Jag vaknade och gaf svar. Kors i alla tider, sade gubben, vi trodde att ni var död och vågade icke in! Huru skole vi nu göra? skole vi rifva ut en bod för att få oss ved? Nej, sade jag, det går väl icke an, utan ni kan ju söka här omkring, om ni icke finner något gammalt gärdsel eller hässjeverk, som ni kan hugga sönder. Det gjorde de, och fingo upp eld i spiseln; men i den tomma, kalla och ödsliga stugan, der hvarken fanns stol, bänk eller säng, funno de på skarpa golfvet ingen hvi-

la, hvilket jag strax såg och derföre fast heldre valde båset, der jag ock befann mig vida bättre i sällskap med hästarna, ihågkommande just i anledning af denna natt, att jag icke var den första som sålunda haft krubban till herberge. Tidigt på morgonen fortsatte vi resan.

Den 2:dra Januarii 1829 ankom jag till Åsele i sällskap med tvänne Sorsele-boer. Här är icke godt att finna herberge och isynnerhet stallrum för hästarna vid marknaden, ty den är mycket talrikt besökt af folk från alla nästgränsande orter, isynnerhet från Ångermanland, så väl Nordanskogs som Ådalen. Jag fick ändteligen plats för hästen, men med godset blef jag stående ute, lika med mina reskamrater, emedan vi alla tre voro här för första gången, på marknad nemligen, och icke hade tillfälle att på annat sätt söka köpare än genom att låta varorna stå ute för hvars mans ögon. Ehuru väl marknaden ännu icke egenteligen var börjad, voro vi ändå nästan för sent framkomna; ty de flesta så köpare som säljare skynda sig att komma Nyårs-afton, och avsluta köp genast. Hvar och en sörkörare är angelägen att så snart som möjligt försäkra sig om lass för sin häst, och när han fått det, frågar han ej mer efter några Lappmarksvaror. Det är till märkandes, att dessa varor mest köpas af bönder från Ångermanland, som sedan föra dem till Stockholm. Dessa äro de mest ifriga att bjuda på, men när de fått nog, så faller priset, ty så väl egenteliga Handlande som ock de större handelsbönderna i Åsele och annorstädes, som drifva sörkörare-väsendet i stort, se sig väl före om huru mycket de skola gifva: vi blefvo deras män.

Nu lærer en slags öfverenskommelse hafva skett att plåga oss igenom att ej låtsa bry sig om våra varor, på det priset skulle nedsättas. Vi fingo stå der hela dagen förgäfvos, och mina kamrater, försagda häraf, läto sina Renstekar gå för tre och en half R:dr R:gds paret, hvilket pris aldeles icke svarade mot hvad de nyss hade gällt på samma marknad. Men jag förlorade icke contenancen, svarade någon speculant, som föreställde mig att jag höll ett orimligt pris, att jag antingen skulle taga betalt för varan eller ock skänka bort den: skänkte jag, så skulle jag skänka helt och hållet, men då komme icke han att få något deraf. Som vanligt är, upplöste sluteligen egennyttan coalitionen, det blef speculanterna för svårt att hålla sig i längden. Mot aftonen kom en gosse, hyiskade mig i örat: hvad är nogaste priset? Jag vidhöll mitt 3 R:dr B:co. Tar ni icke 4 R:dr 8 sk.? hviskade han åter. Tag hit dem! svarade jag. Han betalte genast, och inom några ögonblick var min skrinna tom. Innan jag ännu hunnit begifva mig till qvarters, kom den som jag förut talt med om att skänka, och frågade åter priset, men fick till svar att jag redan sålt. Han syntes både flat och harmsen, ville veta, hvem jag hade sålt åt, men det visste jag icke sjelf, ty naturligtvis var icke gossen den verkliga köparen. Jag fick sedermera veta, att han verkeligen fått uppdrag att gifva 3 R:dr B:co, hvilket jag hade fått, om jag varit ihärdig till slutet. Fisker hade trög afsättning, gälde 1 R:dr B:co eller 1 R:dr 16 sk. R:gds pundet, och jag föresatte mig att aldrig mer föra ut och sälja fisk, utan fast heldre äta upp den sjelf. Man får nog

slita ondt på is-not och rackor, innan man får den. Denna gången fiskköpare på Åsele marknad, stod jag der incognito vid mitt fisk-lass, klädd i renskinspels, och de flesta togo mig för någon Lapp upp ifrån marken. Likväl började snart en och annan hviska åt sin kamrat, att jag vore en prest, och, då denne icke trodde, fästa hans uppmärksamhet uppå de undan skinpelsen framstickande kläderna. De följande årena hafva betagit Åseleboerna allt tvifvel derom, och tilläfventyrs inskräp det gamla ordspråket, att man icke bör skåda hunden efter håret. Längre torde det i Åsele omtalas, att jag en gång stod der på marknaden och sålde fisk, och hvar och en, som uti ett visst förnämt yttre väsende ser människans värde, lär säkert tillräkna mig det såsom fel. Sjelf anseende hvarje ärlig sysselsättning såsom bättre åtminstone än overksamhet och onyttig förströelse, fann jag likväl häri något motbudande, och har aldrig gjort om det. Huru dermed ock må vara, lär det likväl icke förringa mig i Åseleboernas opinion, sedan de numera närmare lärt känna mig. Hvad för öfrigt marknaden i Åsele beträffar och eljest marknaderna i södra Lappmarken i allmänhet, så har jag redan tillräckligt talat om dem och vill ej nu vidare uppehålla mig dermed.

1828 var ett synnerligen godt år äfven i Lappmarken, men var också allt hittills det sista goda året. Frost är vanligen det som här gör missväxt. Likväl är Lappmarken af den beskaffenhet, att vissa localer der ej äro mera exponerade för frost än Westerbottens kustland. Vid väljande af Bolstad är således ingenting af större vigt

än att välja frostfri local. På lågländ mark och isynnerhet vid kärr är det alltid frostländt; på höjder och isynnerhet vid stora sjöar är frostfritt. Ingenting är för ett Nybygge bättre än om det kan hafva sin åker på holmar. I Arieplog är ett och annat af de nyare Nybygggena anlagdt på holmar, och der har man icke ens under de aldrasvåraste missväxtåren blifvit alldeles utan säd. De gamla Nybygggena äro väl icke just heller frostländta, men de äro temmeligen otjenliga till åkerbruk, emedan man alldeles icke haft afseende på åkerbruket, utan allenast på fisket, när man anlade dem. Marken är ytterst stenbunden, men tager man sig blott till att bryta upp åker der, så lönar det ändå mödan. Den stenbundna marken är mer afskräckande till utseendet än omöjlig att uppodla i sjelfva verket. Sten är i det hela mindre svår än tallroten, och passar man på om våren vid tjälskottet, så kan man göra underverk. Hvad som blifvit förklaradt för odugelig mark skall man med förvåning finna förvandladt till den yppersta åker: kan man endast bryta upp den stenbundna marken, så är jordmånen vanligen god. Jag har nämnt, huru Hyttmästaren Carlberg arbetade upp sitt Nybygge. Det tycktes vara ett otacksamt arbete, men för hans efterkommande likväl otvifvelaktigt det nyttigaste som han någonsin gjort, och alla hans handelsresor till Norrige hafva säkert icke tillsammans importerat så mycket som detta. Det är väl sannt, att man är exponerad för missväxt, att man till och med sällan skördar god säd, men åkerbruket har ändå sin stora förmån. Låt vara, att man måste köpa något spanmål från ne-

dra landet, så har man dock af sin egen åker det så kallade brödämnet. I Lappmarken van-
 kas icke rågröd, än mindre hvetebullar, utan
 af agnar och slösäd bakas brödet. Hvad svinen
 eljest få fara väl utaf, det taga människorna
 här sorgfälligt reda uppå för egen del. Vid goda
 år kastar man kornet som vanligt, och tager det
 särskildt. Dermed hushållas strängeligen, och
 det första missväxtåret drabbar derföre Lappmar-
 ken mindre kännbart än någon annan province
 kanske i hela riket. Gröt är i de nordligare
 Lappmarks-socknarna en synnerlig raritet. I min
 barndom fick jag gröt 2 eller högst 3 gånger om
 året, såsom t. e. Jul och Påsk, högtiden till pry-
 nad. Att baka bröd af rent kornmjöl är en miss-
 hushållning, som väl icke mången tillåter sig,
 utan sedan, som sagdt är, kornet är kastadt och
 aftagit, så blandar man ihop agnarna och slösä-
 den. Detta sammanmales och kallas *mald* eller
 brödämne, och deraf bakar man. Nu är till mär-
 kandes, att man här icke brukar gäsit bröd, utan
 vanligen så kalladt tunnbröd, hvilket bakas på
 följande sätt. Degen göres utan gäst och ugnen
 eldas icke upp i förväg, utan man underhåller
 jemnt eld deri medelst en par stycken vedträn,
 som brinna innerst uti ugnen. Nu stå tvenne
 personer vid ett bord och baka, den ena kaflar
 ut brödet till ungefärligen gråpappers tjocklek,
 den andra tager då emot det, naggar, lägger in i
 ugnen och vänder det tills det blir gräddadt utaf
 den inifrån ugnen utgående eldslågen, som of-
 vanifrån steker brödet. Inom en minut kan brö-
 det vara gräddadt. Man vänder icke brödet så,

att den sidan som legat ner må komma upp, utan så, att den kanten som legat utåt må komma inåt, hvilket är nödigt, på det ej den ena kanten må brännas och den andra förblifva rå. Brödet naggas med en knippa af fjädrar, tagna ur stylet på tjädrar eller annan fogel, och så tjock, att man med handen kan taga omkring den. En sådan tingerst kallas *nagga*. Bröden utbakas mycket vidare än vanliga kakor, och, sedan de blifvit gräddade, vikas de ihop fyrdubbelt, så att de se ut som kvadranter. Sådant bröd brukas mycket i hela Norrland, isynnerhet Westerbotten, äfven i bättre hus, likväl icke utaf *mald* såsom i Lappmarken. Der det bakas af fint skrädt kornmjöl, utbakas det nästan till postpappers tunnhet och vikes, såsom jag stundom sett, åttadubbelt. När Professor Schubert från Tyskland, litet före 1820, reste i Norrland, såg han för första gången tunnbröd i Skellefte prestgård, der Doctor Ström för sin egen del alltid hade det finaste tunnbröd på bordet. Schubert skall då hafva frågat: är detta brödet bakadt utaf näfver? Förmodligen trodde han, att det var det omtalade barkbrödet. Men der är en himmelsvid skillnad imellan. Man kan lätt föreställa sig att maldröd icke kan vara för rart, men det har likväl ett betydligt företräde framför barkbröd. Barkbrödet är nästan mörkbrunt till färgen och beskt till smaken. Af idel barkmjöl kan bröd icke bakas, emedan det ej håller ihop, utan man måste blanda till något rågmjöl såsom cæment. Barkbrödets större eller mindre godhet beror nu uppå huru mycket rågmjöl man blandat till, men det arma folk, som griper

till bark, kan icke hafva råd att braska uppå så mycket med rågmjöl; att få brödet till att hålla ihop är hufvudsaken, och rågmjölet måste man naturligtvis hushålla med, så mycket som möjligt. Jag hade en dräng, som tillförne hade tjent hos en Nybyggare i Sorsele, boende i Kraddsele, som, enligt Herr Holmströms uppgift, ligger 7 mil i nordvest från Sorsele kyrka. Här hade man icke tillgång på maldbröd, utan måste hålla sig till barken. Men när någon gång Nybyggaren *for till körkes*, såsom det heter, hade han ibland med sig hem några maldbröd, som han på kyrkoplatsen eller under vägen kunde hafva fått: det var för hemfolket en förträffelig *fälmat!* *Fälmat* eller rättare: *fürdmat*, är egenteligen resekost; men som det arma folket till resekost vanligen tager och utrustar det bästa som finnes, dels såsom mera födande, dels för andras ögon — hvarest göres icke det mesta afseendet på andras ögon? — så har *fälmat* fått betydelsen af en särdeles god mat. När någon kommer hem, då gäller det att taga fram *fälmat*, såsom marknadsgotta, och barnen stocka sig omkring matsäcken. Den *fälmat*, som Kraddsele-Nybyggaren hade att gifva åt de sina, var maldbröd: bröd af agnar och sådor kunde också passera för marknadsgotta i stället för bakelse och confect! Svårligen kunna bättre lottade orter göra sig ett begrepp om huru man mångenstädes i Lappmarken lefver, och dock spørjer man icke mera nöd, icke större klagan än annorstädes. Huru litet behöfver dock menniskan att lefva ett förnöjdt lif! I Lappmarken har man eljest, isynnerhet under dessa svåra åren, försökt *både likt och olik*t, såsom det heter, till bröd. Man har ma-

lit fiskben, och detta berömmes synnerligen; köttben, som nog också lärer gå an, blott man är i stånd att få sönder dem; man lärer till och med hafva försökt med sågspån. Potates-knoppar hafva blifvit bakade, *allmycke* (*Epilobium Angustifolium*), Rhabarberblad (*Rheum Raponticum*), Rofkål och Rotkål, Renmossa — Hvilken kan ihågkomma allt! Bland alla dessa nödrödsämnen intager rof- och rot-kålen, enligt min tanka, första rummet. Den har också på sina ställen varit länge begagnad, äfven i goda år. Den kokas, hackas och stötes, och sedan gör man, medelst tillblandning af något mjöl, deg derutaf och bakar. Brödet har en viss syrlig smak, som likväl icke är alltför obehaglig: det smakar åtminstone bättre än både barkbröd och malldröd, och torde vara åtminstone fullt ut så födande som någotdera af dem. Bröd af allmycke har alltför mycken gräsmak, och förmodligen kunde hvilken annan bladig grässort som heldst göra samma gagn. Bröd af renmossa har jag icke smakat, men det skall icke vara så dåligt heller. Renmossa och isynnerhet Islandsmossa har man eljest sett mycket utropas och beprisas såsom nödrödsämnen eller eljest surrogat för spanmål, och att sluta af hvad som derom på ett eller annat ställe blifvit skrifvit, skulle man vara frestad att tro, det norrlänningarna hade att skylla sig sjelfva, om de någonsin lede hungersnöd; ty det ser ut, som de ej behöfde mer än gå till skogs, så vore de genast i Guds kålgård, och skulle må som i ett land der smör och hannog uti flyter. Der skulle man i en hast rifva mossa till husbehof för hela året eller kanske till och med för

mång år, så att man se'n kunde säga: min själ, ät, drick och gör dig glada dagar. Det värsta härvid är likväl, att de arma Norrländningarna icke ändå hafva precis samma natur som deras renar, fastän de försöka till mats snart sagdt allt hvad som på jorden växer. Lika lätt kan jag också anvisa folket i Upland, Westergöthland eller Skåne, nödbrödsämne. De skola till och med icke behöfva gå till skogs; om de blott riva sina halmtak och mala upp dem, så brister dem icke mjöl åtminstone för ett år; om de deraf kunna lefva, det blir en annan fråga. Att renmossan och islandsmossan äro födande, vill jag visst icke neka, ja väl att de äro det till högre grad än de flesta andra växter, som växa vildt i skog och mark: men för att kunna lefva deraf fordrades nästan att, som renen, hålla uppå att gräfva och böka jemt. Hvad islandsmossa beträffar, så förekommer den till så obetydlig mängd, åtminstone så vidt jag vandrat, att den alldeles icke förtjenar ens nämnas såsom något, som kan samlas såsom nödbrödsämne. Renmossan åter kan man väl under en och annan bergbrant, der ännu hvarken skogseld härjat eller renar betat, snart nog samla en tunnsäck full; men man kan omöjligen använda den orensad: icke ens renen gör det: han knappar så behändigt och skaffar bort det svarta rosket. Att åter rensa renmossan måste taga en otrolig tid, i anseende till de mångfalldigt invecklade grenarna och det i tofvorna öfverallt befintliga rosket, som gör att man måste taga sönder dem, skräda, plocka och blåsa bort. In i sjelfva renmossa-tofvorna växa oftast andra slags mossor, såsom jungermannier och dy-

lika bladmossor. Der befinnes för öfrigt dorg (barr) af gran eller tall, och allehanda förvissnande och till jord öfvergående ämnen, som man icke så gerna har lust att baka till bröd, jemte skorfvar och insecter, det må nu ock vara så sofvelaktigt och födande som heldst. Renmossan blir, med ett ord, för menniskan ett dyrt födoämne, som åtminstone Nybyggare i Lappmarken icke böra befatta sig med, så länge tallen är grön. Medan de samla ett pund renmossa, torde de kunna upp-bryta så stor åkerfläck, att de derpå kunna skörda ett skäl korn, eller åtminstone mald. Vida bättre är då att tillgripa tallen: han har i långliga tider varit våra fäders tillflykt i nöden, och kommer sannolikt icke heller framdeles att ut-trängas af renmossan. De som lefva af jordens frukter och äta bröd af säd, hafva sin skördetid om hösten, men de, som hafva tallskogen till åker måste skörda om våren. När tallen löper, då äro de ute och hafva sin and-tid. Man hugger ut tallen och med en liten spade af renshorn, 2 à 3 finger bred och ungefärligen ett kvarter lång med skaftet, flår man utaf barken. Spaden kallas *kückla* och är gjord af ett korrt, bredt och platt horn, som åtskilliga renar hafva fram i pannan. Den bark, som skall malas till mjöl och tjena menniskor till föda, täljes den yttre barken eller flaren först bort utaf, så att man har endast den hvita barken eller bastet kvar. Denna torkas, sönderstötes och males till mjöl, hvarmed icke så litet besvär heller är förenadt. Barkbröd var tillförne mycket mera allmänt än nu, då man i allmänhet har större åkrar. I Arieplog har man äfven både förr och äfven ännu bakat

bröd af fisk, hvarmed visserligen mycket mjöl bespares; men deremot så mycket mera fisk ödes. Det kan aldrig komma under namn af förnuftig hushållning, ty jag kan ju så gerna torka min fisk och äta honom så i stället för bröd, heldre än att hålla uppå att knåda sönder och baka upp honom. I sistnämnda fallet kokas fisken och benas, samt stansas sönder och upspädes med vatten, hvarefter man med tillsatts af mjöl gör deg. Man bakar deraf äfven gäsit bröd, och hvilketdera man bakar, kakor eller tunnbröd, så har man, såsom hvar och en lätt kan föreställa sig, ett ganska godt och födande bröd. Små fisk användes heldst till detta behof. Den benas då icke, utan stansas sönder med benen, men brödet blir mindre godt än af stor fisk, de inbakade benen äro svåra och besvärliga att tagas med.

Det som numera allmännast brukas att blanda i brödet, och äfven är naturligtast dertill, är potates. Detta är den växt, som bäst synes löna mödan att odla i Lappmarken. "Potates-odling är förmånlig: Man kan räkna 8:de till 12:te kornet, alltid utsädet" yttrar sig H:r Fjellner, äfven om Jukkasjerfvi i Tårne Lappmark. Uti Utsjocki, 80 mil norr om Tårne, eller rättare nordost, berättade H:r Pastor Fellman sig hafva försökt potates, men de hade ej blifvit större än ärter. Man kan väl också icke just mycket mera hafva att vänta af en ort, som ligger vid 70:de graden och helt och hållet under inflytande af Ishafvet. Vackert nog, att Jukkasjerfvi, som ligger mer än 30 mil norr om Tårne, kan få så pass vitsord. I Qvickjock, som äfven är beläget inom polcirkelen, växa och trifvas potates förträff-

feligt. Min Bror, som var der comminister, fick der 20, en gång till och med 28 tunnor efter en tunnans utsäde. Likväl är att märka, att han satte mycket glest mellan stånden, samt hade sädespotaterna länge i fähuset att gro, så att de hade ända till kvarters långa stänglar, när man satte ut dem, och till och med nya potater hade börjat växa. Med en sådan method torde man i sjelfva Utsjocki icke blifva utan potates. Det är likväl ingen gifven sak, att det är dess förmanligare, ju mera man får efter utsädet: jordvidden, gödselmängden och arbetet måste också komma med i beräkning. Om jag på ett skälsland (ett åttendedels tunnland) får 20 tunnor, eller får 10 tunnor; derpå ligger; efter mitt begrepp, mycket mera vigt, än uppå den omständigheten att få 10 tunnor eller 20 tunnor efter en tunna. Heldre sätter jag på ett skälsland 3 tunnor och får 30, än en tunna och får 20, förutsatt att icke jorden lider deraf. Fastän jag i förra fallet får blott 10:de kornet men i sednare fallet 20:de kornet, så vinner jag ändå 8 tunnor. I Qvickjock fick min Bror äfven af korn en oerhörd skörd efter utsädet, nemligen 40:de kornet på de så kallade elfsbackarna. Dessa bestodo af en ovanlig bördig jordmån och voro bildade af elfven. Så ofantelig afkastningen var, i förhållande till utsädet, så var den dock icke alldeles så stor i förhållande till vidden. Man måste så så tunnt som möjligt, ty utur ett enda korn uppskjöto flera stånd, som af rågen, och blef det för tjockt, så lade sig åkern och mognade aldrig. Imellertid var åkerbruket der lönande och är visserligen så öfverallt i Lappmarken, der tjenliga localer väl-

jas och man handhafver saken med förstånd och drift. Huru förhållandet rätt kan vara i Tärne Lappmark, lemnar jag derhän, äfvenså huruvida Lappmarken någonsin kan komma att producera spannmål, äfven med den största sparsamhet och hushållning, tillräckligt för innevånarens behof, isynnerhet om vid folkmängdens tilltagande och de nuvarande näringskällornas förtynande, jordbruket der som annorstädes skall föda folket. Skall detta stå till, så måste man sätta största förtroendet till potäterna, ty de äro mindre exponerade för missväxt än kornet. Har man tillräckligt med potäter och mald, så behöfver man ej vara förlägen om bröd. När potatoes blandas i bröd, så sker det på det sättet, att man kokar potäterna, stöter sönder och låter dem kallna. Sedan knådar man något mjöl deruti och bakar så tunnbröd. Men man får ej göra stor deg i sender, utan helt obetydligt, blott till en 10 à 12 bröd, så att man hinner baka upp den i en hast, ty får den stå länge, så blötnar den upp och behöfver mera mjöl. Vill man lägga gäst uti och baka tjockbröd, så gör man sig ett stort oråd, ty degen blötnar upp och det åtgår mycket mera mjöl än om man bakade med bara vatten. Bakar man af rent kornmjöl och potatoes, så blir det bättre bröd än ensamt af mjöl; så att potäterna, långt ifrån att försämra brödet, tvärtom förbättra det — en egenskap, som säkert intet annat nödbrödsämne eger. Förfar man på det här uppgifna sättet, så är mjölbesparingen högst betydlig: åtgången är kanske icke stort större än när man bakar af barkmjöl, ty dervid måste äfven, såsom anmärkt är, mjöl användas, om man skall

kunna få ihop bröd; men skillnaden är den, att man vid barken måste använda rågmjöl, men vid potatesen är man hulpen med maldmjöl, och ändå är bröd, bakadt af potates och maldmjöl, vida bättre än barkbröd. Det förra är ganska hjelpeligt både på smakens och födans vägnar, det är äfven vida bättre än det eljest öfverallt hos Nybyggarena vanliga maldrödet. Skulle man alltid kunna vara säker uppå att få skörda potates, så borde man icke i Lappmarken hafva att grufva sig för brist på bröd; men dessa sista åren hafva visat att äfven potates-skörden kan slå felt. Detta sker likväl hvarken så ofta eller så totalt som med kornet. År 1831 led potatesen af torkan, 1832 af kölden: båda åren blef på de flesta ställen missväxt. På Arieplogs kyrkoplats slog skörden dock intetdera året alldeles felt.

På Arieplogs kyrkoplats har af ålder pastor ensam varit boende. Honom lærer ett Lappland hafva blifvit anslaget till ett slags boställe, hvilket torde vara förhållandet med alla gamla prestebord i Lappmarken. Den tiden kunde ingenting annat än fisket komma i fråga, hvilket då pastor fick idka så långt Lapplandet sträckte sig. Under sådana förhållanden var sannolikt Arieplog det första prestebord i Lappmarken, men de ytterste skola blifva de främste och de främste skola blifva de ytterste, heter det, och detta torde i sinom tid här inträffa, och har nog till en del redan inträffat. Under det de andra presteborden, åtminstone i södra Lappmarken, avancerat framåt, och åtminstone i driftiga och verksamma mäns händer varit förmånliga och allt framgent torde mer och mer blifva det, så har Arieplogs huf-

vudsakligen stått qvar på samma punct. I de äldsta tiderna lærer man brukat vräka gödseln i sjön: man var endast derom angelägen att skaffa undan den, men hade icke kommit under fund med hvad nytta man deraf kunde hafvä. På den tiden for man också vida omkring landen för att slå myrhö: myrorerna i hela landet stodo ännu obegagnade. Men som i Arieplog Nybyggen uppstodo af Lappvisten, och de der Nybyggarena också behöfde berga åt sina kreatur, så utbildade sig den idéen att den som rådde om Lapplandet, rådde också om de på Lapplandet befindteliga myrslogerna, och blef så pastor i Arieplog, såsom det tyckes, bortträngd ifrån de vestligare trakterna, men i de östliga, der just ingen Nybyggare uppstod, förblef han i besittning af de begagnade slottesmyrorerna, vid hvilka ock gammal häfd sedermera tryggade honom, ehuru de, efter all sannolikhet, ligga utom gränserna af prestebordets Lappland. På detta finnas deremot nästan inga slottesmyror: man hade sannolikt icke strax i början afsett sådana: fisket var hufvudsaken. Renbetet lærer väl också hafva afsetts vid kyrkoanläggningarna, på det kyrkofararena måtte hafva bete för sina renar, hvarföre Lapparna ännu anse trakterna närmast omkring kyrkan såsom sin betes-allmänning, och Häradsrätten har i förra tider med vite förbudit Lappar att vid flyttning med sina renahjordar ligga och beta upp trakten vid kyrkoplatsen. I de norra Lappmarkerna, isynnerhet Jockmock och Jukkasjerfvi, behöfver pastor äfven renbetet, ty renar begagnas att föra hem hö, som der hemtas på flere mils afstånd, och man har derföre renarna i granskapet under

vintern. Vid 1740 fick pastor i Arieplög en granne i scholmästaren. Denne lærer också hafva haft ett Lappland sig upplåtit, ehuru jag lika litet funnit någon urkund derpå som på prestebordets Lappland. Af ett Häreadsrättens protocoll på 1760 upplyses likväl att ett Lappland vid namn Ripak då hörde scholan till. Gamla klockaren Olof Læstander lefde ännu vid denna tiden. Han hade bott på kyrkoplatsen allt ifrån början. Han var, som redan anmärkt är, son till den första Johan Læstadius, och prestebordet hade likasom en enskild egendom gått i arf till den sistnämndes båda söner: så synas de ock verkligen hafva betraktat saken, och den hade passerat, så länge Læstadiet voro Pastorer. Dock började, redan mot slutet af den tiden, pastor känna sig besvärad af granskapet, och år 1755, då Biskop Kiörning reste såsom visitator, anfördes klagomål öfver det intrång som förorsakades af denna "inhyssing." Dock var ej klagomålet rigtadt emot den gamle klockaren, hvilken pastor gerna fördrog såsom sin nära anförvandt (farbror), utan mot hans son Petter Læstander och dennes hustru, ty dessa förestodo nu huset. På det nu icke egenskapen af klockare skulle gifva Petter Læstander någon rättighet att kvarblifva på kyrkoplatsen, opponerar sig Pastor alldeles emot hans antagande till vice klockare, hvarom den gamle Olof Læstander anhöll. Till följe häraf blef Olof Læstander den yngre, son af Lars Læstander i Kasker och sonson af den gamle, antagen, och denne bosatte sig i Nybygget Botsjargn. Imellertid förblef Petter Læstander på kyrkoplatsen till 1761, men då blef han, genom pastors och schol-